Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

ET TIDSBILLEDE

EN LIDEN FATTIG BY
I

En historie
om jævne mennesker

AF FROVIN JØRGENSEN

KOLDING 1971

EN LIDEN FATTIG BY
I

ET TIDSBILLEDE

EN LIDEN FATTIG BY
I

En historie
om jævne mennesker

AF FROVIN JØRGENSEN

SÆRTRYK AF
BYRÅDSBOGEN 1969-70

Af kilder er benyttet almindeligt tilgængelige værker og skrifter, som behandler tiden. Endvidere arkiver fra landsarkivet i Viborg.

Kolding Rådstuearkiv	D	14
Koldinghus Rytterdistrikts gods	G	492
Det 2. jyske regiments ryttegods	G	490
Kolding Byfogedarkiv	B	74
Vejle amts arkiv	B	7
Koldinghus amts arkiv	B	60
Vejle amtsstuearkiv	B	18

Egtved sogns kirkebog
Kolding bys kirkebog
Tyrstrups sogns kirkebog

OM »DEN ENE SANDE TRO«

Anno Domini, Herrens Aar.

Således udtrykte man sig.

Som når skriveren ved nytår før bytingets første møde prentede i protokollen:

I Dend Hellige Trefoldigheds Nafn Begynder Vi i dette nye Aar da Vi skriver 1730.

Og et vidne sluttede sit vidnesbyrd med: Så sandt hjælpe mig Gud og hans Hellige ord.

Det var skik.

Det var det også, når folk i alle mulige anledninger førte gudelig tale både i mund og pen og f. eks. altid omtalte en afdød som »sahlig«, selv om vedkommende, efter sit liv og sin færden, ifølge gængs opfattelse af begrebet skulle synes at måtte være havnet i helvede.

Endog Jens Steffensen betjente sig af religiøs sprogbrug, da han beklagede sig til magistraten over sin kone, Anna Sillesdatters drukkenskab, som »foraarsager Guds fortørnelse ved daglig Huus kriig paa grund af hendes druckenskabs-feil og et hierte, opfyldt med ald ondskab som da i hændes fuldskab af Munden udflyde med onde skiels ord æder og Bandere, hvormed hun tit og ofte mig saaledes til Vrede opirret, at ieg vorder nødt til hændis Mund med hug og slag at tilstoppe«.

Jens Steffensen følte sig formelig forarget på Guds vegne. Nu bad han til, om Anna dog ikke ved Herrens nåde kunne bringes til en sindsforandring ved i nogle dage at vorde belagt med arrest.

Det var nu næsten for slemt og nærmede sig blasfemi. Jens Steffesen fik Anna Sillesdatter i arrest; men selvfølgelig nyttede det ikke, hverken ved Guds hjælp eller Herrens nåde, hvad formentlig skyldtes, at det var ham, der skulle have været der, og at hensigten med hans skriven blot var at bortlede opmærksomheden fra ham selv.

Heller ikke præstens eller hans medhjælperes formaninger nyttede, og åbenbar skrifte under gudstjenesten om søndagen kunne ikke påbydes hverken Jens eller hans kone, da ingen af dem efter præstens opfattelse var i en sådan tilstand, at de bag efter kunne gå til Herrens bord, hvilket man plejede at gøre i Kolding.

Præsten erkendte, at den verdslige straf med arrest på vand og brød i dette tilfælde nok ville frugte mere »til udvortes Skickelighed end alle deres Siælesørgeres Formaninger«.

Hvad Marie Magdalene Sahl: Jens Kasbiergs angår, da mente hun sikkert, hvad hun skrev, da hun efter mandens død den ene gang efter den anden anråbte General Post Amtet om en liden pension, men hun ligefrem smed de hellige ord i hovedet på højvelbårenhederne, som besad de magisk kraft; men hun var også i svar nød.

Man havde ikke faste regler for hjælp. Alt afhang af kongens og de høje herrers nåde. Derfor gjaldt det om at gøre indtryk, og derfor de dyre ord.

— Hvis jeg ikke får hjælp, klagede hun, »maa ieg med mine smaa Børn af Mangel for Nødtørftig ophold gandske og aldehles Crepere«.

Allerydmygst bad hun derfor de høje og naadige Herrer om »omsorg og hielp for mig fattige enke, som nu paa 5. aar haver levet ud i meget besværlig og kummerlig tilstand. — Gud i Himmelen er vidne paa, at ieg icke ve'd det Kiere Brød for mig og mine Smaae Børn fra Een Dag til anden Dersom den almægtige Gud icke opveckede godgiørende Menniskers Hierter imod mig, som nu Kiendes der ved formedelst tidens Langvarighed. — Gud i Himmlen vil, Visseligen Belouve De høye og Naadige Herrer igien ved sine Rige Velsignelser som ieg i mine Bønner til Dend ald megtig Gud baade Morgen og aften ei forglemmer, for hvis (hvad) Naade og Godhed De beviser mig Fattige Encke; Udi Hvilken Naadig Bønhørelse ieg stedse lever« . . .

Noget i samme retning har nok stået for Lauge Marcussen, da han bad magistraten i Kolding om hjælp og forklarede, at »ieg underskrefne Fattige Borger ved Guds Guddommelige Willie er Falden udi i Svaghed, leger paa min Sotte og Syge Seng, og Gud ved self ieg indtet har at fortiene — Beder for Guds skyld vere min stoere Nød dennem angelegen«.

Ud fra vort kendskab til tiden tør vi dog ikke påstå, at alle disse fromme talemåder, var udtryk for en overbevisende kristentro i samfundet, men snarere noget tillært eller påtvunget. Dermed være ikke sagt, at der ingen fromme var. En af sognepræstens medhjælpere i sin tid, kongelig privilligeret farver Jacobsen, blev af sognepræsten over for biskoppen karakteriseret som »byens frommeste mand«. Så nogen var der nok.

Alligevel er man tilbøjelig til at mene, at dagliglivet ganske udtalt savnede et sandt religiøst præg, og tiden i det hele synes ukristelig — efter vor tids begreber.

Og det, skønt vi ikke kan undgå at lægge mærke til, at folk i almindelighed overholdt helligdagsloven, arbejdede ikke om søndagen, gik ikke på værtshus, gik ikke engang uden for byens porte, derimod flittigt i kirke, indtil flere gange om søndagen og passede iøvrigt deres andre religiøse øvelser.

Man får det indtryk, at det absolutte styre ligesom trykkede religionen ned over hovedet på folk ved hjælp af love og forordninger og i fornødent fald tog straffemidler i anvendelse, væsentlig udøvet af kirken selv, uden at anstrengelserne dog synes at have båret nævneværdig frugt.

Eller var det måske netop derfor.

I dag er det en underlig tanke, at kirken skulle fare frem med mulkt og fængsel og være medvirkende til, at et menneske f. eks. »mistede sin hud« af religiøse grunde. Man skulle ikke synes, at man i det hele taget kunne komme nogen vegne med sådanne bestræbelser.

Det kan ikke hænge sammen med, at kirken den gang havde et andet budskab at forkynde.

Det var det samme.

Årsagen må ligge i, at præsterne var, om man så må sige, placerede i det politiske system.

Den gudkaldede absolutte monark — og deri lå kongens kolossale beføjelser — dirigerede samfundet i alle dets funktioner, også de åndelige. De gejstlige embedsmænd var hans tjenere, og en af kirkens væsentlige funktioner var at støtte kongens absolutte herredømme. Det havde præsterne aflagt ed på. Til gengæld sørgede kongen for, at der i riget kun var én sand tro.

Man siger godt nok, at pietismen gjorde kristendommen til en personlig sag for den enkelte; men det ser mere ud til, at kongen som kirkens øverste herre gjorde den til sin sag og tog ansvaret for sine undersåtters åndelige anliggender på sig, og intet tyder

heller på, at han ikke gjorde sig anstrengelser for at leve op til dette ansvar; men i samme grad tog han ansvaret fra folket og passiviserede det. Det skulle kun rette sig efter hans påbud og forbud. I det foreliggende vil vi tage et par eksempler ud af hverdagen, som viser, hvordan det kunne gå. Man skal vistnok vogte sig for at undervurdere den absolutte konges betydning i datidens samfund.

Under et sådant religiøst — politisk tryk måtte der givetvis opstå skinreligiøsitet måske særlig i de kredse, hvor den kongelige nådes sol kunne komme til at skinne, enten fra monarken selv eller som genskin fra hans tjenere. I det stykke fristedes underklassen nok ikke så meget. Den havde derimod uvidenheden at slås med, og det hændte, at en bedsteborger smuttede ved siden af, både de kongelige forordninger, moralparagraffer og helligdagsloven; men så var sognepræsten og hans medhjælpere der også. De var det politisk — socialt religiøse politi og skulle påse, at ægtefæller levede ordentligt med hverandre, at drikfældigheden ikke gav sig udslag i åbenbar usømmelig optræden, i mishandling af kone og børn. Var der noget galt i byen af den art, blev præsten, som mere synes at have været moralens vogter end evangeliets forkynder, og hans hjælpere tilkaldt for at gøre ret og skel. I sådan anledning førte de den eventuelle korrespondance med borgmester, byfoged, stiftsamtmand og biskop. Og passede menighedens medlemmer ikke deres skriftemål og altergang, sørgede medhjælperne for indberetning herom til biskoppen, hvorefter de pågældende kunne blive idømt fængsel på vand og brød og mulkt som for helligbrøde og prøvede gabestokken, hvilket den verdslige magt sørgede for, eller stod offentligt skrifte.

På den måde fik Karen Jensdatter vand og brød og gabestokken i et vist antal dage og derefter bortvisning fra byen, og da hun kom igen, »mistede hun sin hud«.

Og de agtværdige borgere, som overtrådte helligdagsloven og lavede alarm i Dyrehaven, de fik bøde fra 9 — 4 mark. Det var Jep Smed, Michel Snedker, Anders Sadelmager, Niels Tydsk, Claus Simonsen, Lavst Christensen, Jens Knudsen, Knud Bødker, Anders Madsen Skræder, Olle Vægters Kone, Monradues Kone, Svend Monradues Kone. De havde nok ikke ventet, at nogen kunne høre dem her ude fra. Derfor var de gået derud med deres rus.

De slap med en mulkt. Værre var det for skrædder Diederich Buch og Evalt Muurmester, som »formedelst de paa anden Pintzedag nest Tilforn under Aften Sang har holt Spatzergang i Dyre Haugen uden for byen.« De fik også en bøde på henholdsvis 9 og 4 mark; men da de ikke havde noget at betale med, måtte de vandre i rådhuskælderens arrest, og der sad de og kukkede i 2 døgn på vand og brød. Det har måske været en fugtig Spatzergang; men vi får i hvert fald ikke noget at vide om det, og formentlig har de bare overtrådt forbudet mod at gå uden for byens porte på helligdagen.

Byens musikanter Hendrich Sondergelt fik på samme konto en mulkt på 6 lod sølv, 3 rdl eller 18 mk, dertil 2 rdl for i sin opstemte tilstand at have vist ulydighed mod politiet, ialt 30 mark. Det var en kæmpebøde for en lille mand.

Så prominente borgere som Hans Michelsen Flye, Hans Nielsen og Christian Schultz gik det på samme måde. Hvert år kom en ganske pæn sum i fattigkassen fra folk, som overtrådte et eller andet af helligdagsbudene.

Det var også på grund af brændevinen og gejsteligheden, at parykmageren Johann Bechmann kom i knibe. På grund af sognepræsten og dennes medhjælpere og efter befaling af biskoppen var han nemlig blevet arresteret og sad nu med udsigt til en anselig mulkt til fattigkassen.

Især det sidste bekom Johann Bechmann ilde, for han havde rent ud drukket pengene op, og inderst inde vidste han, at det ville han også fortsætte med.

Han skrev så et rørende brev til magistraten og fortalte selvfølgelig om »sit Synaige og U Christelige Liv og Levned i megen Druckenskab, oftest Gud til største fortørnelse og min næste til forargelse med forskreckelige Eeder og Bander, Skielet og med Hug og slaug overfaldet min u-skyldige Koene og Næste, i særdeleshed dem som har villet styre mig til det bedste . . . og ofte tilsidesat Øfrighedens og Honnette Menniskers Christelige og Velmeente formanelser, til omvendelse fra mine Vejes Vildfarelser«. Det var jo sådanne toner, som skulle frem.

Nu ville han så mindelig bede den gunstige øvrighed, at de »af Christelig Medlidenhed vil udslette mine forseelser«, og navnlig lade ham slippe med en mindre mulkt. Han kunne tænke sig 2 mark. Han slap; men hans gode vilje slog som ventet ikke til.

Af samme grund måtte Christian Nielsen Tømmermand frem i Sct. Nicolaj kirkes kordør og skrifte »for forseelse imod hans koene med skammelig hug og slag«.

Han var også uheldig og »raadet ud i Druckenskab, da han sidste 21. februar i over iilelse og Hiertets forvirring ramte paa sin Haand-Øxe, og dermed hans egen Hustrue i Hendes Hoved saaret, at det var Guds Beskiermelse som frelste Hende til Livet«.

Han kom i rådhuskælderens arrest, og så alvorligt var tilfældet, at rådmand Morten Hansen Juhl foreslog, at »Saafremt den arresterede Christian Tømmermand fornøyelig Caution kand skaffe for sin Persohn, Kand hannem tillades i sin Arrest fri for Jern, hvis icke bør han efter mine tancker at fængsles med Jern paa Vand og Brød«. — Det var penge, det drejede sig om.

Der sad han i 2 dage og blev så på 8 borgeres kaution befriet for jernet. Desuden skrev magistraten til stiftamtmanden og biskoppen: . . . Som vi da ogsaa nu paa dend Eene side Befinder Bem^te Christian Tømmermand meget jammer og angerfuld, over denne, hans syndige forseelse, som hand lover aldrig meere at øve, og til dend Ende, ald Brændeviins drik forloret. Og paa dend anden side, at han over denne gierning, Badskier Løn og sit Arbeits forsømmelse. Alt fast er ruineret, og indtet til Process, underholdning, og andre Expenser er Eiende; Som derfor Byen til last vilde falde; Saa efterdi hans Hustrue paa bem^te Hendes Mands Memorialle indstendigt begierer hans forløsning denne gang, hvorom Eendeel Borgere aparte meget anholder ville beviise ham den Naade at han Processen Samt Byens og Sagsøgerens anparter Bøder maatte efterlade, og alleene Hans Kongel: May^ts anpart til Byfogden betale«.

Det er klart, at efter en sådan logik måtte Christian Nielsen Tømmermand komme fri. Det kom han også.

Værst var det dog for Anders Rasmussen og Anna Jensdatter »for deres med hverandre 2de gange bedrevne Horeri, da deres første uægte barn er døbt her, men det sidste i Fredericia«. Desuden havde han i over 1 år og hun i hele 6 holdt sig fra alterens sacramente, hvorfor de også efter stiftamtmandens og biskoppens resolution blev dømt til først at sidde i arrest, derefter at stå åbenbar skrifte og siden efter deres egen begiering at ægte hverandre. En ganske interessant løsning på et religiøst — moralsk problem.

23. december 1735 kom forordningen »Om Høyere Kircke-Disciplin imod Scandaleuse Synder«, hvis straframme var offentligt skrifte, fængsel og mulkt, 12 rdl var leiermålsbøden og 8 dage på vand og brød.

Mere skandaløse var synderne dog ikke, end de kunne klares med lidt mammon. Der kunne også være grund til at tage praktisk på tingene. Penge var trods alt mere værd

end et skriftemål i kordøren. Så meget mere som militære personer alligevel gik fri. Det gjorde f. eks. rytteren, som var fader til Lehne Jensdatters barn. Hun blev derimod hængt ud i kirken — for at synden kunne få sin løn. Cathrine Frick blev trods samme forsyndelse helt fritaget for åbenbar skrifte. Hun betalte nemlig 4 rdl til Hospitalet, faderen, en leeutnant, fik slet ikke sit navn nævnt uden i kirkebogen.

Andre kunne slippe med afbigt fra prædikestolen, med eller uden navns nævnelse, eller afbigt i overværelse af præsten, kirkens betiente og den, vedkommende havde syndet imod. Det var et pengespørgsmål. Derimod måtte Lorentz Clausen, som blev udlagt som fader til Anne Pedersdatters barn, og Mathias Comfoy og hans kone Ane Cathrine »formedelst afhold fra det Høyærværdige Altarens Sacramente«, gøre offentlig skrifte.

Kirken havde krammet på menigheden. Som et ydre bevis herpå skulle ethvert af menighedens medlemmer have et skudsmål, som præsten udfærdigede, og hvori han meddelte vedkommendes liv og færden i menigheden, og navnlig om vedkommende regelmæssigt — dvs. mindst en gang om året — havde været ved Herrens bord.

Dette skudsmål skulle alle have med sig, når de flyttede, og fremvise for sognepræsten på det nye sted. Fra 1735 stod der tillige, om de var konfirmerede, og var de ikke det, kunne de ikke gifte sig, løse borgerskab, være soldat, tage gård i fæste m. m.

Det pas, som kongelig majestæts skatteborger i Kolding gennem 26 år og Mæster skomager lige så længe, Søren Christensen Kielbeck, den 10. juli 1738 fik med til præsten i Ødsted sogn, efter at han lovligt havde opsagt sit borgerskab i byen og var blevet løst fra sin ed for at flytte til Hiøllund, indeholdt ikke alene oplysninger til præsten om, at han »Haver her i Byen Vedbørligen Betalt og Careret Hans Skatter, indqvartering, og anden Kongel: og Byens Rettighed, saa og afdraget Hans anpart Borgerlig og Byens Tynge. Dernest giort fornøylig Reede og Rigtighed for Hvis Hand af Byens Bestillinger og sager har været Betroed, og i øvrigt med Hustrue og Børn, opført sig ærlig og vel, som det een goed og Skickelig Borger vel Eigner og Anstaar«, og derfor kunne magistraten anbefale ham på det nye sted, men sluttede derpå med følgende:

— Ei Paatviflede, Hans Velværdighed Hr. Provst Magister Lauritz Leeh hannem med Hustrue og Børn, om deris Salligheds Sager sit Skudsmaal herpaa meddeeler.

Enhver borgers »salighedssag« var et offentligt anliggende, som kongen gennem sine tjenere kontrollerede.

Således skulle man altså have pas og skudsmål, hvis man rejste et andet sted hen. Hvor nødvendige begge dele var, er hattemager Mathias Andersen eksempel på.

Han havde boet i Kolding og efter eget udsagn været edsvoren skatteborger, men på grund af armod var han rejst bort og havde arbejdet forskellige steder, bl. a. på Samsø, og var så sluttelig havnet i Æbeltoft, hvor han havde levet i 6 år, da byfogeden forlangte, at nu skulle han vinde sit borgerskab, om han ville drive næring i byen.

Regelen var, at borgerskab blev givet af magistraten og til offentliggørelse oplæst for borgerne på rådstuen. Byfogeden kom først ind i billedet, når indvåneren ikke efterkom magistratens krav og altså skulle forfølges ved bytinget. Købstæderne var gerne ivrige på dette punkt.

Man må derfor antage, at Mathias Andersen har siddet flere henvendelser fra magistraten overhørig, hvad så grunden har været. Om han ikke kunne skaffe det pas og skudsmål, uden hvilket han intet borgerskab kunne få, eller i sin tid måske slet intet havde fået. Måske fordi han skyldte penge bort og ikke kunne betale. Og på den måde er de 6 år gået.

Nu skulle det imidlertid være. Ville han blive i Æbeltoft og drive sin næring, og det ville han gerne, for han var ene hattemager i byen, måtte han have bragt dette forhold i orden og få afgiften betalt, som var pålagt faget. Den var ikke lige stor for alle fag, men uden pas og skudsmål intet borgerskab.

Derfor skrev Mathias Andersen 11. november 1732 til magistraten i Kolding og meddelte, hvor ulykkelig han var. Da han kom til Æbeltoft, fortalte han, havde han givet sit pas med skudsmål til ejeren af det hus, hvori han boede, for at denne kunne gemme det sammen med passene fra Samsø og de øvrige steder, hvor han havde arbejdet.

Så rejste ejeren bort, Mathias Andersen vidste ikke hvorhen, og tog papirerne med sig — hvad han så skulle med dem. Således fortalte Mathias Andersen i hvert fald. Godt nok lyder det ikke videre troværdigt; men vi har ingen muligheder for at kontrollere det.

Vi kan kun drage hans oplysninger i tvivl, og det kan man næsten ikke lade være med. Han giver nemlig meget få og upræcise oplysninger til magistraten. Engang skatteborger i byen en 13 års tid, men ikke hvornår, og oplysningerne han skulle have fra magistraten og sognepræsten, ikke mindst den sidste, var ret komplicerede. De kunne måske slet ikke gives ham efter så lang tid. Det ses da heller ikke, at magistraten svarede; men foreløbig klagede han altså sin nød til de velvise herrer.

. . . »Nu kand en hver Christen skiøne«, skrev han, »hvad Bedrøfuelse ieg Arme Mand er udi! Beder der for at Deris Velviisheder for Jesu Døds skyld Meddehle mig en Ringe Beviis efter derris Egen Skiønsomhed og nest Guds Forsium, i hvuem ieg er noget skyldig, stræbe efter at betalle, thi kan ieg icke naa det her med ieg er eene Hattemager udi Byen, saa Ved ieg ingen Steds at naae det, Jeg hafuer den forhaabning til Welædle Hr Borgmester saavel som Raad at ieg denne Gang maa blifue hiulpet, den rige Gud skal eder igien Rigelig beløne«.

Vi må håbe, at Mathias Andersen fik sit pas, selv om det ikke ser ud til det, og kunne fremvise bevis for sin salighedssag for Byfogeden og sognepræsten i Æbeltoft.

Men for os i dag forekommer denne »forståelse«, som vi kan kalde forholdet mellem kirken og staten, der begge attråede det uindskrænkede herredømme over sjælene, den ene ud fra et religiøst, den anden et dynastisk-politisk synspunkt, uhyggelig. Hver dag mødte den jævne mand denne »forståelse«. Nogle drev den til hykleri, andre til blasfemi. — Drev den også nogle til »den sande tro«? — Hvordan mon de i så fald havde det?

Her har vi nu set på forholdet stat/kirke og den enkelte. Den »forståelse«, som herskede mellem disse to faktorer, dannede så at sige underlaget for det enkelte menneskes tilværelse.

Endnu en faktor gjorde sig gældende, slægten. I det følgende vil vi forsøge at trænge ind på denne faktor.

I.

Den 31. januar 1730 giftede Hans Hansen Høxbroe sig i Kolding med Anna Cathrine Michelsdatter, efter at han i september året i forvejen havde fået kongelig bevilling hertil, idet de var næstsøskendebørn. Hans Hansen Høxbroe var nemlig søn af afdøde købmand i Vejle, Hans Thomsen og Karen Hansdatter, som igen var datter af handelsmand Hans Michelsen i Kolding, og Anna Cathrine datter af købmand og rådmand i Kolding Michel Danielsen, der var søn af Daniel Nielsen Kobbersmed og Dorthe Michelsdatter, søster til ovennævnte Hans Michelsen. Forloverne var da de to nære slægtninge Monsr Michelsen og Henric Raffn; den sidste var oldermand for foermandslavet og konsumptionsforvalter.

Anna Cathrine havde da været enke i 2 år efter nu sahl: handelsmand og rådmand Peder Hansen Bruun, søn af købmand Hans Hansen Bruun og hustru Kiersten Pedersdatter. Som 15 årig var hun blevet gift med ham den 29. november 1718. Han var da omkring 18 år. Forloverne havde været to slægtninge, rådmand Michel Danielsen og tolder Peder Hansen.

Så langt er sagen klar, men herefter melder sig nogle spørgsmål, for mens Anna Cathrine voksede op i sit hjem i Kolding, døde Hans Hansen Høxbroes forældre i Vejle, henholdsvis omkring 1704 og 1706.

Med sine seks år var han og hans 5 søskende, blandt hvilke han var den yngste, da forældreløse, hjemmet var opløst og børnene anbragt hos fremmede.

Et spørgsmål er så, hvor Hans Hansen Høxbroe blev anbragt. I skiftebrevet af 4. juni 1706 efter forældrene kan svaret formentlig hentes; men dette skiftebrev er endnu ikke fundet.

Senere er 2 søstre til ham fastboende i Ringkøbing og 1 søster og broder i Varde. Hans Hansen Høxbroe og 1 broder befinder sig da i Kolding.

Er det tegn på, at de også i sin tid blev anbragt de pågældende steder? Det behøver ikke at være tilfældet; men en morbroder boede i Varde, og også i Ringkøbing boede slægtninge.

Muligvis kan man nærme sig spørgsmålet på en anden måde. I skiftet efter morbroderen Michel Hansen i 1724 ses, at Hans Hansen Høxbroes fædrene og mødrene arv var anbragt i rente hos ham. Måske betyder det, at drengen i sin tid blev anbragt

her, i købmandsgården ved Nørreport, og voksede op i Kolding hos Michel Hansen og Else Cathrine Flye, som netop var blevet gift året før, altså i 1705. Her har han i så fald formentlig også lært købmandshandel

Intet vides dog med sikkerhed om Hans Hansen Høxbroe før 24. marts 1725, da der blev skrevet til ham fra Laurids Nyelands sterfboe i Ringkøbing, og da var han i Kolding.

Umiddelbart forinden var der sket 2 ting. Else Cathrine Flye, i hvis virksomhed vi antager, at Hans Hansen Høxbroe arbejdede, havde 30. november 1724 giftet sig med Morten Hansen Juhl. Følgen har nok været, at Hans Hansen Høxbroe måtte søge andet arbejde, og han kan da være kommet til Karen Terchelsdatter, hvis mand, rådmand Michel Danielsen, var død i slutningen af 1723. Senere blev hun hans svigermoder.

Utvivlsomt var det efter slægtens ønske, eller i hvert fald hvad man ventede, at Hans Hansen Høxbroe giftede sig med Anna Cathrine. Han hørte til et fortrinsvis lokalt slægtsfællesskab, i hvilket den ene halvdel hed noget med Hansen og Bruun, og den anden havde Michel eller Daniel i for- eller efternavn, eller begge steder, og måtte gøre sin pligt.

Inden denne tankegang udformes, er det nødvendigt at opholde sig et øjeblik ved udtrykket slægt, for at det ikke skal blive opfattet for snævert. Her vil det nemlig ikke alene omfatte Hansen og Bruun og Michelsen og Danielsen, men alle dem, som på en eller anden måde er gift ind i slægten, og da man stort set giftede sig med bysbørn, fordi man nu engang på grund af de få rejsemuligheder, hvis man ikke ligefrem udvandrede fra byen, ikke havde store chancer for at træffe andre, ses det, at det lokale slægtsfællesskab måtte være stort.

Dette anføres, fordi et sådant fællesskab i flere henseender synes at have taget sig af de gøremål til værn om den enkelte, som det offentlige i dag tager sig på. Man sagde den gang, at det var godt at have en stor slægt.

Det er sådan set den éne side af slægtsspørgsmålet. En anden er, at det forekommer ikke helt sikkert, at Hans Hansen Høxbroe var blevet frikendt i smuglerisagen i 1729, om han ikke havde haft formuende frænder i ryggen (se byrb. 1968/69 s. 78). Denne sag må tages op igen.

I dette fællesskab udgjorde den egentlige slægt nok kærnen, og den skal man ikke undervurdere, da den fortrinsvis bestod af handelsfolk, som uden tvivl vidste af sig selv at sige; men uden om fandtes en anselig kreds af familier, som knyttede sig til og uden tvivl også i en vis forstand følte sig solidarisk med slægten.

Når dette er sagt, må også anføres, at det slet ikke er hensigten her at opstille en stamtavle, blot vise det fællesskab gennem slægt og indgifte, som her er tale om, og som yderligere forstærkes ved, at adskillige var gift flere gange.

Til slut kære læser dette, at når personerne nu træder frem, borgmester, byfoged, købmænd, håndværkere o.s.v., rige og fattige, mænd med paryk og sølvknappet spansk-

rørsstok og mænd uden nogen af delene, de virker og ytrer sig på forskellig vis, gennem skiftebreve, dødsboauktioner, henvendelse til forskellig side, måske gennem børnene, eller måske ytrer de sig slet ikke, men manifesterer sig ved deres tilstedeværelse, lad Dem da ikke irritere af de mange navne, som De måske synes, siger Dem for lidt, så mister De bare tålmodigheden. Forsøg at danne Dem et billede og få et indtryk langs af sted af dette fællesskab, som her i flere tilfælde kun er antydet og i mange tilfælde utilstrækkeligt underbygget, men alligevel temmelig sikkert er en realitet.

Bag efter kan De gøre Dem nogle forestillinger om, hvad et sådant fællesskab kan have betydet af dominans i en lille by som Kolding — på godt og ondt, og måske kan Deres forestillinger blive understøttet en smule af det følgende.

Her efter drejer det sig om dette med slægtens navne. Opkaldelse ved navngivning var vel i ældre tid en kultisk handling. Opkaldte man en søn efter hans fader, forestillede man sig, at dennes karakteregenskaber og kraft overførtes til den opkaldte, som altså kom til at »ligne« ham. Det havde vel noget at gøre med kampen for at overleve.

På indeværende tid var det kultiske nok gledet i baggrunden. Navngivning opfattedes nu i almindelighed som udtryk for et fællesskab, en bekendelse til solidaritet med slægten.

Imidlertid ses her en solidaritet, som synes at gå vidt. Ikke alene opkaldte de. De var forlovere for hinanden ved ægteskabers indgåelse, faddere for hinandens børn ved barnedåb og værger for dem, når døden havde gjort sit indhug og bortrevet en fader eller moder eller dem begge to.

I fællesskab ejede de skibe, og i fællesskabet optrådte de som importører, hvilket igen må have givet sig udslag i et vist økonomisk fællesskab, som også kom til udtryk ved, at man forstrakte hinanden med penge, hvis det kneb.

Skal et eksempel vælges, som viser noget herom, kan det blive magistratens rejsepas den 27. maj 1734 til skipper Poul Lorentzen Basse, borger i Kolding og boende i Klostergade i sit pantsatte hus, hvilket er udtryk for hans økonomiske tilstand, som agtede sig ved Guds naadige bistand her fra til Riga med hans førende Kreiert Nafnlig Madamme Christine paa 23 læster, bygget ved Nakskov 1703, som han selv ejede 1/16 part af, efter Een Ladning Kiøbmandsvarer af Hør, Hamp og Blaar. Sædvanligvis sejlede Poul Basse på Riga, Norge, Sverige, Lübeck og Flensborg.

Med ham rejste ved denne lejlighed følgende »kongelig æedsvoren Borgere og Handelsmænd fra Colding«,

Daniel Michelsen
Hans Hansen Høxbroe
Hans Michel = Danielsen
og
Jens Michelsen for Hr Rådmand Juhl,

som tillige fik magistratens anbefaling »paa denne Deres Loulige Reise, og Negotie,

alle forrekommendes Bæste Assistance, Befordring, og Expedition ydmygst og Tienstlig Recommanderes og at de Uhindret maatte Passere og Repassere, som vi igien Imod Enhver med Liige Rigtighed skal Erkiende«.

Og for at holde sammen på formuer og virksomheder, hændte det også, at familiemedlemmer ved dødsfald trådte til og giftede sig, som Hans Hansen Høxbroe her, med enken eller enkemanden.

I glæde som i sorg stod de ved hinandens side. Dette være sagt samtidig med, at de også sagsøgte hinanden ved bytinget.

Et par konkrete tilfælde vedrørende sammenholdet skal nævnes. Da Karen Terchelsdatter i 1733 skiftede med sine børn og overdrog forretningen til sin yngste søn, Hans Michel Danielsen, sørgede hun samtidig for, at hendes afdøde mands broder, Ancher Danielsen, Kobbersmed, f. 16. februar 1671, eller rettere døbt på denne dag, fik »beloved fri Huusleie saa længe han lever«, i den leievaaning, som boet ejede ved kirkegården. Han havde 16. juni 1727 solgt sin gård i Laasbygade, uvist af hvilken grund, til skomager Peder Nielsen Syllinge. Og da Peder Lauridzen Barsballes kone, Maren Michelsdatter, datter af Michel Hansen og Else Cathrine Flye, døde 1741, og enkemanden sad smått i det, forærede rådmand Morten Hansen Juhl, som Marens moder nu var indtrådt i nyt ægteskab med, og som derfor var børnenes værge, dem »fri føede, klæde, skolegang, christelig lærdom og anden sømmelig optugtelse«, foruden en sum penge, til de var 18 år.

Nævnes må også i denne forbindelse som noget af betydning for fællesskabet, at flere af slægtens medlemmer af kongen blev beskikket til at være rådmænd, Zoene Pedersen, Jens Pedersen, Hans Mouritzen, Niels Bertelsen, Michel Danielsen, Peder Hansen Bruun, Morten Hansen Juhl og Daniel Michelsen, der 28. april 1735 blev beskikket som vicerådmand uden løn og skulle træde til ved ledighed, og endelig Baltzer Bahnsen, som i forvejen var råd-, by- og skifteskriver.

Eller i perioder var overformyndere, der særlig tog sig af, at forældreløse børn ikke skete overlast, fattigforstandere, der stod for fattigplejen, eller kirkeværger, og som sådan var sognepræstens medhjælpere, der også hjalp til ved udfyldelsen af skattemandtalslister o. l., som præsten, i kraft af, at han i første række var kongens tjener, også tog sig af.

De var kæmnere, skatteopkrævere, vurderingsmænd ved dødsboer, sættedommere, de bestillinger, som magistraten, der bestod af borgmesteren og 2 rådmænd, som til tider begge tilhørte slægten, hvert nytår udpegede de mest fornuftige borgere i byen til, og stiftamtmanden derefter godkendte.

Der var perioder, hvor de fleste af disse bestillinger var i hænderne på fællesskabets medlemmer. Den førnævnte Ancher Danielsen, som var en fattig mand, havde til forskellig tid vistnok varetaget de fleste af ovennævnte bestillinger, som han tjente en skilling ved. Ancher Michelsen var jævnlig sættedommer, når byfogeden var forhindret på grund af sygdom eller anden »lovlig abcense«.

Forinden ægteskabet skulle Anna Cathrine imidlertid ved samfrænders hjælp og foruden »rettens middel« (rettens repræsentant), skifte med sine 2 sønner, Hans Pedersen f. 1724, og Michel Pedersen f. 1726. Det havde kongen, da han efter hendes mands død havde givet hende lov til at sidde i uskiftet bo, pålagt hende at foretage, og dette skifte fandt sted den 27. januar. Formentlig var det lagt der, for at slægtninge, som skulle deltage i bryllupshøjtideligheden og kom langvejs fra, kunne være til stede uden at skulle rejse ekstra.

Intet meldes om, hvad der skete ved denne skifteforretning ud over, at ejendommen i Adelgaden, 16 fag og 2 lofter høj, med stald og bryggers og andre udhuse og ialt 4 jernkakkelovne, blev sat til en værdi af 350 rdl, og en gammel brøstfældig våning i Buegaden eller Brogaden (Søndergaden), 3 fag og 2 lofter høj til 20 rdl. Derudover ejede boet 2 enge i Teilgårdskier og sammen med Michel Danielsens enke, rådmand Juhl, Daniel Michelsen, Hans Hansen Høxbroe og føreren Poul Basse, som også hørte til slægten, det førnævnte skib Mad^{me} Christine. Sammen med rådmand Juhl, Peder Lauridsen Barsballe og Rasmus Bahrs enke jagten Den ringende Jacob på 7 læster, bygget i Cappel 1715, ført af skipperen Søren Andersen, der væsentlig sejlede på Lübeck og Flensborg. Dertil et stort varelager, alt til en værdi af 4537 rdl 1 mk og 5 sk, hvorfra gik inden- og udenlandsk gæld på 3825 rdl 1 mk 5 sk. Formentlig en virksomhed med voksende omsætning, men ringe kapital; men her var jo også tale om en ung mand, kun 28 år, da han døde.

Til rest blev 712 — 2 — 6, hvoraf enken fik den ene halvdel, de 2 sønner den anden, som Anna Cathrine dog forhøjede til 200 rdl for hver af drengene. Derudover gav hun afkald på værdien af de personlige brudegaver, hun havde indført i ægteskabet, og gik ind på frit »at holde drengene ved føede, klæde, skolegang og anden christelig optugtelse efter hendes evne, uden noget derfor af forreskrefne deris arvelodder at fordre, og tilhørende effecter og formue, Rørendes og U-rørendes at Nyde og bruge og sig saa nyttig giøre som hun bedst veed og kand«, deri indbefattet de 2 sønners arvepart til deres 18. år, rentefrit. Deres værge blev Daniel Michelsen, Karen Terchelsdatters ældste søn, men allerede 1732 leverede Hans Høxbroe børnenes arvepenge tilbage til værgen, som udlånte dem mod sikker pant.

Skiftebrevet blev underskrevet af de tilstedeværende frænder og borgmester Jens Riis »som Laugværge og overværende efter Begiering«. Han var tillige postmester og toldkontrolleur.

Og hvem var det så, Anna Cathrine mødtes med for at få råd og sanktion i salen på det øverste loft i hendes iboende ejendom i Adelgade, beliggende over for Kirkeboderne, nogle lave rønner, som skilte kirkegården fra gaden og var tilholdssted for byens løse eksistenser. Over rønnerne kunne man se ind på kirkegården, hvor kreaturer græssede og svin rodede, hvis de ikke blev jaget bort. Også byens drenge kunne man se fare omkring derinde, som drenge nu engang leger.

Dette forargede kirkeværgen Jørgen Haar, som der kan være en vis interesse forbundet med at blive præsenteret for i forbifarten.

Han er døbt 28. januar 1700. Det er kun de færreste, hvis fødselsdag vi kender. Dermed er hans alder nogenlunde bestemt. Det er ikke præcist slået fast, hvor han boede; men det skønnes, at han beboede en gård i Brogaden, som her er Søndergade; men udtrykket Brogaderne betegner også de gader, som var brolagt, fordi postvognen kørte igennem.

Ved siden af Jørgen Haar boede borgmester Jens Riis og ved siden af ham igen skomager Giefke Mathiesen, en af byens 28 skomagere, som beboede sit eget hus og dertil havde en liden toft, men ingen avling, og hvis tilstand var »ickun maadelig«.

Foruden gården havde Jørgen Haar, hvis økonomiske tilstand ligeledes betegnes som »ickun maadelig«, et leiebo og 2 enge, så han holdt avling. Desuden var han medlem af foermandslavet og handlede med ganske få kramvarer og lidt andet Kiøbmands Goedz. Han var altså høker. Desuden skrev han breve for folk.

Sammen med Jochum Schiermers enke ejede han desuden galioten Fortuna på 13 læster, som førtes af skipper Hans Thomsen, der væsentlig sejlede på Flensborg, Lübeck og København, og hvis datter Magdalene han blev gift med. En anden datter, Inger blev gift med kongelig jagtbetjent Erich Hansen Juhl. Efter hans død blev hun 9. juli 1756 gift med hospitalspræsten Friderich Krag efter kongelig dispensation, fordi »Hendis Sørge-Aar iche nær var til Ende«. 2 år efter blev hendes datter, Anna Cathrine Magdalene Juhl, gift med Adjunctus og Sucessor ved Hospitalskirken, Christopher Sølling, formentlig søn af skomageren.

I ægteskabet var, da Magdalene døde i 1738, 3 børn,

1. Hans Jørgensen Haar ..... f. 1728
2. Søren Jørgensen Haar ..... f. 1734
3. Dorthe Cathrine Jørgensdatter ..... f. 1731

16. maj 1738 var der registrering og vurdering af boet, som loven krævede, og 27. august samme år indgik Jørgen Haar nyt ægteskab med Luise Cathrine Soltou, datter af slotsgartneren, mester Jochum Soltou, som også beboede sin egen gård og holdt avling.

Jørgen Haar var søn af Søren Udsen Haar, som også var handelsmand og boede i Brogaden, formentlig i den ejendom, som sønnen fortsatte virksomheden i, og som også var gift 2 gange. Hans fader igen kan have været Søren Jørgensen Haar, borger og rådmand o. 1641.

Fra sine helt unge år havde Søren Udsen Haar dårlige øjne, og forældrene havde bekostet mange penge på hans helbredelse, men uden resultat, svagheden tiltog, og snart kunne han hverken læse eller skrive, og tjene til føden kunne han heller ikke. Kirken kunne han selv finde vej til, ligesom andre kendte steder; men ellers måtte hans kone lede ham.

Det dårlige syn forhindrede dog ikke Søren Udsen Haar i at drive handel, for det kunne han gøre ved konens hjælp. Han drev også landbrug, idet han dyrkede den »priviligerede pestjord«, som vi imidlertid ikke ved hvor lå.

Første gang var han gift med Dorothea Hansdatter, som døde 19. april 1712. Med hende havde han 3 sønner,

1. Ude Sørensen Haar ..... f. 1696
2. Hans Sørensen Haar ..... f. 1698
3. Jørgen Sørensen Haar ..... f. 1700

Ude Sørensen Haar blev døbt 11. september 1696, og for at nævne nogle faddere, havde han Knud Bertelsen, Peder Udsen d. y., tolder Hans Pedersens hustru, Maren Mortensdatter, Marcus Bager og Maren Hans Mouritzen, alle af slægtsfællesskabet, som vi senere møder.

Ude Sørensen Haar blev sognepræst i Ølgod og gift med Peder Hansen Bruuns søster, Kiersten.

Hans gik til søs, og hjemme hørte de intet til ham i mange år. Først ved faderens død i 1722, 60 år gammel, da man skulle finde ham i anledning af skiftet, blev hans skæbne kendt.

I 1716, 18 år gammel, lå han ved galejerne i Arendal i Norge og var skriver. Chefen for flådeafdelingen i Norge, Schoubynacht W. E. Resen så ham og hørte om hans dygtighed, og da eskadrens skriver, Anders Nobel, netop var død, blev Hans Haar antaget i hans sted.

Arbejdet gik godt, og chefen var tilfreds med sin nye skriver; men en måned efter antagelsen skulle denne på en tjenesterejse, og da han kom tilbage, var Hans Haar netop druknet ved, at en Ege, en fladbundet pram, var kæntret. Han havde da været i stillingen i 3 måneder og hævet 1 måneds løn. Det resterende tilgodehavende gik til hans begravelse, og han efterlod sig kun det tøj, han gik i.

Dette meddelte chefen 6. april 1722, da han blev spurgt. Han var da selv blevet amtmand over Lister og Mandal og boede i Rom i Lougdal; men den 18 årige gut havde gjort et sådant indtryk på ham, at han huskede ham 6 år efter.

Jørgen bliver der lejlighed til at møde igen.

Efter Dorotheas død giftede den blinde Søren Udsen Haar sig med den »meget dydædle« Maren Søfrensdatter Rachlow, som præsten kaldte hende i kirkebogen, da hun var død 1717, 45 år gammel. Hun må vel være i slægt med tolder Andreas Rachlow.

Efter Marens død skulle boet være forseglet i 30 dage, dels fordi hun havde en broder, regimentskvartermester Jens Rachlow, og ham skulle magistraten have kontakt med, dels var der de 3 børn af første ægteskab, hvis mødrenearv stod i virksomheden. Den skulle sikres. Det var Søren Udsen Haar imidlertid meget utilfreds med, for det var ødelæggende for hans handel.

Med 3 samfrænder blev han derfor enig om, og må have fået myndighedernes tilladelse til, at hver af de 3 sønner straks fik 100 rdl som deres arv efter moderen. Marens broder

fik man brev fra, og derefter kunne registrering og vurdering af boet finde sted 27. september.

Disse 3 samfrænder er borger og foermand Peder Andersen Helt, broder til Hans Andersen Helt. Han hørte til en gammel koldingslægt, hvis forfader var rådmand Peder Helt, som byggede ejendommen på hjørnet af Søndergade og Helligkorsgade.

Den anden var Hans Berg eller Bierg. Der har under arbejdet stået tvivl om ham som slægtning; men nu er det altså bekræftet. Endelig var der skomager Thomas Vorbasse.

Hvad navnet Udsen angår, findes forklaringen herpå måske i kirkebogen, hvor der for den 21. juni 1694 står:

Øl- og brændevinstapper Peder Udsen, alius Knudsen, blev gift med Kiersten Pedersdatter Aarøe, hvilket navn hermed også drages ind i de indgiftes kreds.

Det var antagelig hendes broder Christen Pedersøn Aarøe, som var degn i Herslev-Viuf menigheder.

Efter denne præsentation kan meddeles, at Jørgen Haar, der blev så vred over drengenes leg på kirkegården, fordi han flere gange forgæves havde jaget dem bort, klagede til magistraten, som 23. april 1729 ved byens trommeslager lod indvånerne meddele, »at hermed formanes og alvorlig tilholdes Sambtlige Borgerskabet her i Byen at med ald Fliid og Niidkiærhed holder deris Børn og Ungdomb fra ald Leegen og Boldspillen, Steens og Kiepe kylen og Kastelse paa Kierckegaarden, som geraader Kiercken og Skoelen til skade, hvis (hvem) herimod findes har Byens tienere ordre at paagribe til paafølgende afstraffelse« . . . .

Jørgen Haar var en af byens støtter.

Apropos Jochum Schiermer, hvis enke nylig er nævnt, så er det sikkert, at han kunne have givet en god introduktion til det bekendtskab med slægten og fællesskabet, som foran berørt, om han ellers havde levet.

Det gjorde han desværre ikke, han var lige død 27. april 1729; men hans enke, Mette Pedersdatter, ville kunne skrive under på de oplysninger, som er fremkommet ad anden vej. Hun levede sammen med en lille dreng af mandens slægt, Ditlev Winholt, som ægteparret havde taget til sig, og hun også agtede at beholde, »saa lenge hand skicker sig troe, og vil holde ham til skickelig Ære og Lære, item give ham fornøden Klede og føede, med Christelig optugtelse, foruden Betahling«.

Jochum Schiermer var indvandret fra Lübeck, hvor hans moder endnu levede og for nylig havde arvet 200 rdl efter ham. Når han ville have været at formå til at udtale sig, var det, fordi han netop havde haft en ganske speciel kontakt med kærnen i dette fællesskab.

10. september 1727 blev han nemlig over for byfoged Christian Grundahl sammen med en del andre anklaget af Karen Sl. Rasmus Bechs (Karen Bendixdatter), Karen Sl. Michel Danielsen (Karen Terchelsdatter), Peder Hansen Bruun, Morten Hansen

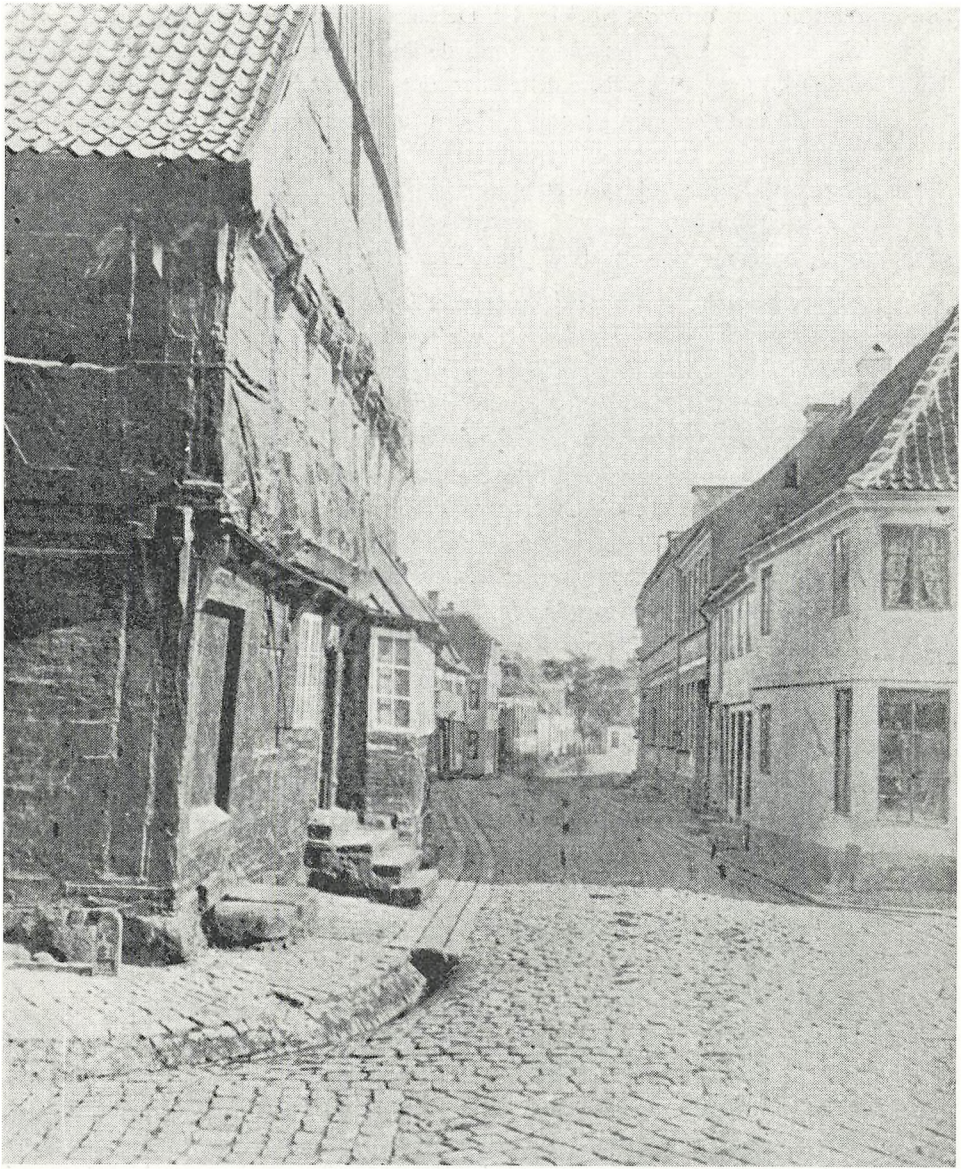

Peder Helts gård på hjørnet af Søndergade og Helligkorsgade. Nedbrudt sidst i 1860'erne.

Juhl, Peder Lauridsen Barsballe, Jørgen Haar og Christen Madsen, fordi de »drev handel og Negotie foruden Handverch og anden Vertsskabs brug, hvorpaa de alene og icke paa Kiøbmands Handel skal have taget Borgerskab«.

Vi vil i det følgende flere gange komme til at beskæftige os med dette problem, men

væsentlig hvad angår forholdet til oplandet. De samme forhold bestod imidlertid i byen, hvor indvånerne hakkede på hverandre, fordi de ikke kunne blive enige om, hvem der skulle handle med hvad eller udføre dette eller hint arbejde. I grunden var det historien om hestene, som bed hinanden på grund af den tomme krybbe, og årsagen var for en stor del systemet.

Byfogeden havde efter anklagen at indstævne Jochum Schiermer m. fl. at møde på bytinget, og det gjorde han til den 12. september klokken 2 slet for at påhøre anklagen og fremlægge benådninger, altså tilladelse »til deris brugende Negotie«.

> Klagen gik ud på, *at Endeel Indvaanere her i Colding understod sig i at giøre dem* (klagerne) *indpas udi deris Handel og Nærring, Idet de offentlig i Deris Huuse baade til inden og uden Byes mænd, fald holdt og solgte alle Slags Kiøbmands Wahre. Da ihvorvel sligt var imod ald lov og Rætt, havde de* (igen klagerne) *dog ladet sig dette befalde, i Tanke at saa dant endten paa Een eller anden Maade ville blive ophævet, indtil de nu tvert derimod saa Enhver af de som sligt forøvede Daglig formeerede og udbredte til deris Nytte dend brug de /: der indtet andet havde at nære sig af end dend liden Handel der paa stedet kunde forrefalde :/ var tilladt, Hvorpaa de havde taget Borgerskab, og svarede skatter, Indqvartering og alle paakommende udgifter af, Og som de ved denne i svang gaaende misbrug merchelig fandt deris Næring daglig forsvecket, saa havde de for at faa samme afskaffet herved Hr Byefoged villet tilkiendegive, Hvo samme Personer var, Hvorpaa de havde taget deris Borgerskab og hvormed de giorde dem indpas i deris Nærring. Nmbl:*
>
> *1. Mad. Sal. Lars Borches, Hendes Sal: Mand havde taget Borgerskab paa Hvedebrødsbagning, solgte nu i smaat vegt, maale, og tal Jern, Høer, Hamp, Hampe- og Hørblaar, Salt, Norske fisk, Tjere, Humle, Muur- og Tagsteen, Kalck, Pundsledder, alle slags gewürtz og Specier.*
>
> *2. Laurids Nielsen, borgerskab i feltbereder Haandverch, solgte som ovenfor samt breeder og Tran.*
>
> *3. Jochum Schiermer, tobaksspinder, dito.*
>
> *4. Anders Nielsen havde ingen Kiøbmandsskab eller Profession, men staaed i Karen Sahl: Raadmand Michel Danielsens Kramboe, paa et Aars Tiid for dreng, solgte som ovenfor samt Cartun, Kamme, Knapper, Couleurde lærrit, alle slags silkebaand og traad saa og Knifve, og hvad som hørte til Nyrrenborger eller Kort Kram, men som alt dette var imod dend Allernaadigste udgangne forordning af 16. April 1681 Cap: 1 art: 4 og 2 Cap 1: m. v., og de som melt ved slig mishandlen led stor Skade udi i deris Næring, fandt de sig Høyst Aarsaget at begiære af Hr Byefoged Politie Rettens assistance Saaledes at Han ovenmeldte Personer for Politie Retten vilde lade indkalde og efter loulig Examination alvorligt tilholde dem at de sig herefter iche med nogen Handtering eller handel befatter Hvorved*

Kiøbmændene sig udi deres Rette brug Og Næring blev Graveret saa frembt de iche efter første Alligerende forordning ville være Straf skyldig.

Og saa var der Niels Nielsen Hommelfører og Claus Clausen Pottemager, som havde hiemkommet en del Salt. Byefogden ville behagelig tilholde, at de hverken til inden eller udnbyes mænd med samme udi smaa Portioner forhandlede.

Jochum Schiermer tog ikke særlig tungt på anklagen. Desværre kunne han ikke blive hjemme og møde for Politie Rett til at demonstrere og mundtlig lade til føre, hvad han havde at fremføre, meddelte han bytinget. I stedet ville han så kortelig under pennen allertienstlig skrive en indberetning.

— Jeg finder ingen Kiøbmand eller ved, hvem Kiøbmænd er her i Colding, /: siden de som her boer alleene høchre sig frem uden nogen laug og tilstrechelig forklaring af hvad de vil Ernære, skrev han *:/ Naar de da iche haver laug og for Kiøbmænd kunde Passere, hvor fore monne de da ville fortryde, han som Een fattig Skatte Borger sad /: Een af de Høyeste indqvarterings holdere og paa Goeds Erligere :/ med Høcherie, Misundte ham at Ernære sig, Thi ville de som fortrydelsen havde og nu søge Allerunderdanigst for det 2det Kongel Mayt om Kiøbmands laug og indrettelse i Colding, skulle hand saa lidet findes tilbøilig med ind Retning at være med tilskud dend Ringeste, at saadant kunde blive bragt i stand, som han derefter skulde Contribuere og findes Nidkier Baade for goed Wahre at faa Indkiøbt, hvorudi han agtede med at handle, som udi at han indtet, den fattige Almue skulde spinde eller forresette sine Wahre, den fattige til skade og ham selv til stoer fordel. Men det var de søgendes attraae at de alleene vilde som Kiøbmænd annothere, bad han de vilde lade deris Naboe som dend, der var af ringe nafn og dog maae skatte høyere i alle paakommende, dels over dem og herved og nære sig med i Byen saasom hans Profession var og tilstaaes Tobach Spinderie, hvilchet han Eenhver U-paaklagelig skulle med Tournere, men naar Een hver Hycher, som paastod at være Kiøbmænd, brugte denne Kram baade spunden og uspunden, hvad monne han da skulle sig og Hustrue af Ernære, samt Byens udgifter og stoer Indqvarteringshold at svare, andet end indgribe med lidet grov Kiøbmands handel til hielp.*

Ville købmændene være alene om handelen, så måtte de forsikre ham, at de ville lade deris Tobachs spinderie, høst og hiemførsel samt handel, som ham i høyeste maade uden anden brug fordervede og ødelagde. Jochum Schiermer sluttede med, at dette var, hvad han saa kortelig og Eenfoldig havde at fremføre.

Det var ikke at vente, at klagerne ville lade sig slå af marken af Jochum Schiermers argumenter.

Det var U-nødig, anførte de, *at tilkiendegifve for ham, naar de allerunderdanigst*

ville søge om noget laug, eller helst de meente at de som icke paa Kiøbmands Skab havde taget Borgerskab, ei der udi kunde blive Deel agtige, saa hans (JS) *tilskud til dessens bekostning ey kunde imodtages, iøvrigt Var der ingen af dem, der agted sig Ringere i handel eller af forstand paa handelen end hand, meget mindre agted nødig hands Witløftige imod de af dem alligerede forordninger at besvare, Men Resolverede sig til deris for Retten giorde Paastand, hvad sig angick dend Tobachs plantage eendeel af dem havde anlagt, da var sligt giort i betragtning til dend gemeene Mands bæste, og for at indeholde saa mange penge som muelig Aarlig til udden landz stæder, og for at hielpe Sr Schiermer som en Handverchsmand, til Arbeide, derved allerheldst de kand hermed dette arbeide for billig betaling og løn tilbyde. Imidlertid kand hand iche negte, at Eendeel af os har haft Bud ved ham om Tobach at faae til Kiøbs men hand derimod har vaaren saa Corigsse, at de det iche for penge og mange goede ord har kundet bekomme ellers har de eenhver i sær kiøbt af Hannem naar han det til dem vilde selge .... har ellers faaed lidet tobach fra Kiøbenhavn efter Enhvers fornødenhed.*

Hermed slutter denne ikke uvittige diskussion mellem Jochum Schiermer og købmændene. Noget resultat foreligger ikke. Hvis det er gået som i flere tidligere tilfælde, har Jochum Schiermer og de øvrige fået en irettesættelse — og så har de handlet videre.

I 1732 handlede Sara Lars Borches i hvert fald endnu med de samme varer.

Efter denne orientering om sted og personer, som skønnes nødvendig, for at kunne arbejde sig ind i tiden, samler opmærksomheden sig om forsamlingen hos Anna Cathrine, som det imidlertid ikke er nødvendigt at fæstne sig ved, uden 2 kvinder, der i særlig grad må have stået i kredsen som slægtens repræsentanter og i kraft af deres alder og position følt et vist ansvar for fremtiden, hvis ord derfor også nok er faldet med særlig vægt, og om hvem de øvrige ligesom har grupperet sig.

Igennem disse to kvinder er det forhåbentlig muligt at kontakte slægtsfællesskabets øvrige medlemmer, her taget i videre betydning. Om det par århundreders støv måske kunne bortviskes fra parykkerne, som i almindelighed gør 1700 tallets mennesker til stive marionetter, for at se lidt af, hvad der rører sig af liv under dem.

Den ene af dem er børnenes farmoder, Kiersten Pedersdatter (49), som var til stede med sin 3. mand og slægtning, Daniel Michelsen (30). Den anden er deres mormoder, Karen Terchelsdatter (53), som er moder til Daniel Michelsen. Gandske vist er der ikke her, set med nutids øjne, lige netop tale om så høj alder, at ordene derfor skulle falde med nogen særlig vægt; men det må betænkes, at kun få mennesker den gang nåede op over et halvt hundrede år.

Det er ikke meget, som fortælles, og faktisk for lidt, f. eks. om Kiersten Pedersdatter. Længe nægtede kirkebogen forøvrigt enhver oplysning om hendes alder og herkomst, hvilket da også var årsag til, at undersøgelsen gled ind på et vildspor.

Der måtte så startes påny, og det blev gjort med at foretage et lille sidespring.

I et skifte af 1724 efter tolder Peder Hansen afsløredes, at Kiersten Pedersdatter havde en broder, Lauge Pedersen. Efter Viberg: Alm. da. præstehist. var han født i Kolding 22. august 1689 og student her fra byen, hvorefter han blev magister (præst).

Ønsket gik herefter ud på, at denne Lauge Pedersen skulle være ældste søn, for så ned faderen formentlig Peder Laugesen, og det slog til. Peder Laugesen var født 1652, måske var byskriver Henrich Splet Laugesen hans fader, og blev 1679 gift med Karen Bendixdatter, som forøvrigt flere gange selv vejledede ved i kirkebogen at lade sig kalde Karen Bendixdatter Lauge Pedersens, altså Peder Laugesens kone. Og så stod Kiersten Pedersdatter der pludselig under 13. august 1680 med snørklet, næsten ulæselig skrift:

Peder Lavesens datter i Clostergaden Kiersten. — Og så faddernes navne: Knud Bertelsen, Marcus Lavesen, Søren Lund, Kiersten Hans Mouritzens og Else Eggertsdatter, den sidste, datter af Eggert Rollufsen, blev samme år gift med Hans Jensen Flye. Et helt slægtsopbud var mødt frem for at stå fadder til Kiersten.

Der hviler et særligt skær over disse navne og flere, som i det følgende træder frem. Man kommer til at holde af dem, og det gør ligefrem ondt, at der ikke vides mere om dem, for i så fald havde de måske fået et bedre omdømme end det, der nu er blevet dem til del, og det har de vistnok fortjent.

Det er de tilbageværende fra de frygtelige krigsår og tiden derefter, her er tale om. Da tallet på byens indvånere svandt ind til omkring en trediedel. De øvrige var enten slået ihjel af fjenden, døde af pest, et år over 300, som altså må være blevet begravet i den »priviligerede pestjord«, vi desværre ikke ved, hvor ligger, eller flygtet bort og ikke senere vendt tilbage.

Måske var der nogen af disse her, som sammen med deres forældre af frygt for de rovgriske fjender havde fristet tilværelsen i huler i omegnens skove, gået på togt i de så godt som mennesketomme landsbyer for at skaffe sig noget spiseligt eller strejfede om på vejene sydpå for at undgå fjenderne.

Og efter krigens ophør kom de hjem — nogen af dem, og fandt huset i ruiner eller udplyndret og molestreret. De første år har været fulde af overraskelse over, hvad disse år dog havde kostet af penge og menneskeliv.

Rundt i byen fandtes mange øde byggetomter, og mange huse blev aldrig repareret igen, men stod og faldt sammen. Ribbet for alt, vidste folk næppe, hvorledes de skulle få føden, endsige betale den skat, som borgerne nødvendigvis måtte betale, for at landet igen kunne komme på fode. Der var i disse år tale om militære eksekutioner af skattemæssige grunde. Mange pønsede på at rejse bort med, hvad reddes kunne. Rev huset ned og flyttede med tømmeret til Fredericia, hvorom der var volde, og hvor indvånerne havde begunstigelser. Andre drog til Norge, til Østersøkysternes byer eller Holland. I årene derefter var der næsten ved hvert skifte arvinger, som fandtes et af disse steder eller på Sjælland. Så mange forsvandt, at kongen måtte forbyde indvånerne overhovedet at

forlade byen, efter at han en tid havde overvejet at flytte den til Hovens odde, men var gået fra det igen.

Et vist indtryk af elendigheden gives i en oversigt over Kolding, angående byens og indvånernes skade fra 9. januar 1644, indtil de svenske efter freden forlod landet 1660.

	Rdl	Mk	Sk
1. Udgifter til Brandskat mm.	2200	0	0
2. Til den svenske Arme som laa ved Snoghøy Skanse til proviant og foder	3760	1	15
3. Skader paa Gader og Huse p.gr.a. den store indqvartering, 4 regimenter	63643	2	11
4. Skade paa Huse og Gaarde og Stalde, dels ruinerede, dels nedbrudte	13189	1	8
Ialt	82729	10	10½

Hvis man ellers kan se hele dette sceneri for sig, forekommer det ikke underligt, om disse folk rykkede tættere sammen. De var jo fælles om en umådelig tung skæbne.

Uden tvivl prægede deres vilkår dem, så de kan hænde blev en smule hårde i filten, som man siger, hvad angik de gængse normer og i omgangen med hverandre i det hele taget, som man kan læse noget om hos P. Eliasen.

Peder Laugesen, handelsmand og overformynder, var uden tvivl en betydende mand i det lille samfund, byen efterhånden var indskrænket til at være. Det ser man af hans handel og vandel, som det dog vil føre for vidt at komme ind på. Kun skal bemærkes, at han blev kaldt »Welagtbahre og Welfornemme Mand« og kunne lade et pant på 76 sletdaler blive stående i broderen Marcus Laugesens hus i Clostergaden, da det i 1695, efter dennes død blev solgt til slægtningen, byfoged Anders Nielsen Saabye. Det er ham, som også kaldes Marcus Bager.

Det var Marcus Laugesen, som i bytinget afkrævede sin broder Peder betaling for et nyt stempel, vi ved ikke til hvilket brug, som i sin tid var blevet forordnet; men som Peder Laugesen hævdede, hans fader havde betalt for længe siden. Det, som faldt Peder Laugesen mest for brystet, var dog, at Marcus ikke gik til ham selv, når de var brødre og boede i samme by.

Cathrine Margrethe Voglers Sl.Mathias Pedersens havde Peder Laugesen ligeledes i 1695 lånt 20 sltdl.

Marcus Laugesen var gift med Karen Bendixdatters søster Anna og havde med hende 3 børn, Bendix og Niels Marcussen og Kiersten Marcusdatter. Den 19. november 1682 døde Anna, og skiftet blev holdt 9. marts 1693, hvor Peder Laugesen var til stede som børnenes farbroder og værge. Senere på året giftede Marcus sig med Margrethe Sørensdatter. Selv døde han 21. maj 1694, 47 år gammel.

En broder til Karen og Anna var Niels Bendixen. Ved hans søn Peders barnedåb 16. juni 1701 var fadderne postmester Hans Lund, Jep Kyd, Bendix Marcussen, Kirsten Hans Mouritzen og Maren Sal Jens Basse.

Jens Basse døde formentlig 1703. I den anledning skulle enken Sophie Pedersdatter i Heiselballe og hendes broder Hans Pedersen samt Søren Jespersens hustru og Else Pedersdatter i Sindved arve 10 rdl og 3 mk; men byfoged Anders Nielsen Saabye belagde summen med arrest, indtil arvingerne betalte ham 4 rdl i »forlofs penge«. Herover klagede de til ryttersessionen, idet de mente, at »forlofs penge« kun skulle betales, når arven gik ud af byen, herred eller birk.

Bunde Marcussen, kirkeværge, var gift med Anna Jensdatter, hvis fader var handelsmand og konfiskationsforvalter Søren Jensen Lund, der som morfader overværede skiftet 2. december 1689 efter Anna. De boede i Laasbygade og havde datteren Gyda Bundesdatter og en søn, som hed Jens Sørensen Lund d.y.

Bendix Marcussen var skipper og fører af skuden Snarensvend på 9½ læsters »brendt Dregtighed«. Efter Rolf Thomsens død i 1708 blev han overformynder. Han var gift med Sophie Jensdatter, med hvem han fik børnene Laue Marcussen og Niels Marcussen feldbereder. Selv døde han 1714, 39 år gammel.

Til stede ved flere af disse skifter var Jep Pedersen Kyd, som boede i en gård i Brogaden med hosliggende 2 handelsboder, som hans moder havde ejet. Han har nok været handelsmand. Tillige nævnes han som byskriver og gjorde sig på forskellig vis gældende i byen. Han blev 13. oktober 1690 gift med Anneche Hansdatter. En slægtning, Peder Pedersen Kyd, var sognefoged i Biert.

Moderen Mette Kyds døde 1690. Ved skiftet den 21. maj viste det sig, at hun foruden gården i Brogaden ejede en ødegård i Laasbygade og en del byggesteder i Helligkorsgade og på Rendebanen, en kålhauge ved Sønderport, en part af Eggerts lycke og 3 agre i Husmers toft. Jep arvede efter hende 441 — 4 — 15½.

Ved nævnte skifte optrådte tillige Bertel Udsen som Jep Kyds datter, Mettes, »nermeste frende«, hvormed Kyd familien er placeret i fællesskabet.

Efter Peder Laugesens død giftede Karen Bendixdatter sig 7. august 1702 med Rasmus Nielsen Bech, Bagger eller Bache, som han også kaldtes. Forlovere var da postmester Hans Lund og Andreas Louwmand fra København. Rasmus Nielsen Bech drev forretretning i Østergaden og havde sin væsentlige handel med folk fra oplandet, der efter sigende kunne købe alle deres fornødenheder hos ham. Desuden var han kongelig priviligeret stempelpapirforvalter, dvs. handlede med stemplet papir, hvilket gav ham de fordele, som de priviligerede havde. En tid var han tillige kirkeværge.

21. december 1716 solgte Rasmus Nielsen Bech en gård, beliggende i Helligkorsgade, ind til tolder Peder Hansens på hjørnet af Østergaden, som skøde- og panteprotokollen kalder Hamborgerherberget. Vi er vant til at kalde ejendommen i Søndergade ved dette navn. Forklaringen er måske den, at 18. marts 1707 blev Ebbe Christensen Leeh, som

vi senere træffer, autoriseret til at drive værtshus i sit eget hus i Søndergaden, som han havde restaureret, og nu kaldte Hamborgerherberget. Det tidligere må i så fald have ligget på hjørnet af Østergade og Helligkorsgade.

På den vestre side af den nævnte ejendom lå en, som ejedes af Knud Andersen, der førte galioten Tobias og sejlede på Norge og København, men som beboedes af Niels Bendixen, grovsmed.

1719 døde Rasmus Nielsen Bech, 47 år gammel, hvorefter enken over for mandens arvinger gjorde gældende, at testamente var oprettet. Her over for gjorde imidlertid mandens moder, Sidsel Søren Christensens, (se P. Eliasen side 102), indsigelse. Hun hævdede, at testamentet var oprettet under mandens sygdom, da han ikke var ved sin fornuft. Arvingerne forlangte derfor deres arvepart, og for at undgå trætte fik de udbetalt 240 — 0 — 8 igennem byfogeden i Fredericia, Peder Høeg, som havde ført deres sag, mod at give afkald på yderligere krav.

Karen Bendixdatter drev sin mands forretning videre, herunder stempelpapirhandelen, indtil hun døde 1730, og da var det de to førstnævnte, Lauge Pedersen, nu sognepræst i Darum, og Daniel Michelsen, som krævede hendes bo registreret og vurderet. Det forblev en tid en gåde, hvilken adkomst de havde hertil, indtil det blev klarlagt, at der var tale om en søn og svigersøn.

Auktionen over boet begyndte 26. juni 1730 og varede i 3 dage. Gården i Østergaden bestod af 12 fag grundmuret bygning, 3 lofter høj, med 2de kældre og 2 fag port, samt overværelse af bindingsværk til gaden. Til gården var der 5 fag bryggers 3 lofter høj med overværelse og loegemente. Item var der 5 fag, 2 lofter høj stald med vognskur, indkørsel fra Slotsstrædet, hvortil der lå en anselig frugthave og en dertil førende kørevej. Desuden omfattede boet den nærmest liggende gård mod syd, 5 fag og 2 lofter høj og med jord i Nørrevang.

2.

23. april 1696 blev Kiersten Pedersdatter gift første gang. Det var med Køb- og Handelsmand Hans Hansen Bruun eller Hans Bruun, Hans Hansen, Hans Bruun Mouritzen og Hans Mouritzen Bruun, som han alt sammen forvirrende kaldes. Han skal være født 1665 og søn af rådmand og købmand i Kolding, Hans Mouritzen, død 18. november 1684, 46 år gammel, og hans hustru Kirsten, som vi foran har stiftet bekendtskab med, og var altså 31 år, da han giftede sig med Kiersten, endnu ikke fyldt 16.

En søster til Hans Hansen Bruun var Maren Hansdatter Mouritzzen, f. 6. september 1672, som 19. september 1699 blev gift med Hans Basse, broder til skipper Poul Basse, og efter at han var død 28. juni 1708, ægtede hun 7. februar 1709 byfoged Anders Nielsen Saabye, som 20. juni 1689 var blevet gift med Margrethe Sørensdatter. En tredie broder, Hans Basse, førte en jagt på 5 læster.

En søster til byfogeden, Anna Margrethe Saabye, var gift med postmester Hans Lund, som tidligere var gift med Anna Pedersdatter Lowmand, og som døde 23. februar 1708, 57 år gammel. Byfogeden selv døde 15. juni 1712. En slægtning til Hans Lund er den førnævnte Søren Jensen Lund, død 2. juli 1706, 77 år gammel. Han havde kautioneret for regimentsskriver Johann Hollender og kom ved dennes død 1700 til at betale 610 rdl, fordi regimentsskriverens regnskab ikke stemte, hvilket nævnes, fordi vi senere kommer til at beskæftige os med en langt større sag af samme art. En anden er måske birkeskriver Just Lund. En søn fra denne familie må være Christian Wilhelm Lund, student fra Kolding 1713 og præst ved Kolding Hospitalskirke 31. marts 1719. 16. oktober 1721 blev han gift med Dorthe Michelsdatter, søster til Anna Cathrine, i hvilken anledning faderen, Michel Danielsen, skænkede Hospitalskirken en klokke. Senere blev Lund præst i Voldum og Rude menigheder i Aarhus stift.

Gennem postmester Hans Lund bliver formidlet en tidstypisk episode, som nok er værd at gemme. Han var som postmester og visiteur, andetsteds kaldes han toldinspecteur, aktiv i byens liv og boede i Brogaden, hvilket ses af, at han 19. februar 1683 af præsten Johannes Ruhde fra Vonsild købte et hus i Brogaden med Ude Bertelsens gård på den nordre side. Hans daværende hustru, Anna Pedersdatter Lowmand samtykkede heri. Med hende har vi et nyt navn til de indgifte. Hun var søster til byskriveren Tiedemand Pedersen Lowmand. Videre købte Lund et grundstykke af regimentsskriveren Søren Blanchsted, som grænsede ind til hans eget og Anders Helts gård, som lå på hjørnet af Brogaden og Helligkorsgade.

18. februar 1698, om eftermiddagen var Hans Lund et ærinde hos amtmanden, etatsråd Schwartz, på Koldinghus.

De sad og talte sammen i det såkaldte røde gemak med en leutnant Gebhard v. Mielietz, da amtsskriver Peder Pedersen kom ind. Han kom for at spørge amtmanden, om nogen havde klaget over ham, og da amtmanden sagde nej, begyndte han at fortælle.

Kort tid i forvejen havde amtsskriveren sendt et brev til en bondekone i Viuf med besked om at gå med det til oberstleutnant Lamare på Aggersbøl.

Nogle dage efter rejste han selv fra Kolding til Vejle, og da han kom til Viuf, spurgte han konen, om hun havde været på Aggersbøl med brevet.

— Nej, svarede bondekonen, jeg har icke tid til at gå med Eders Breve, I har selv Folck at skicke med dem.

Amtsskriveren blev så rasende over dette svar, at han gav konen nogle hug og ørefigner. Det var hende, han ville tale med amtmanden om.

— Jeg har intet fornummet til hende, svarede amtmanden; men jeg vil raade Eder, at I icke saa slaar Bønderne eller nogen anden. Det er ikke efter Kongens vilje.

— Dersom de forser sig noget, da klage dem an for mig, saa er her den spanske kappe og træhesten at straffe bonden med og eller i andre maader efter forseelsen og sagens beskaffenhed.

Hertil svarede Amtsskriver Peder Pedersen intet, og amtmanden fortsatte;

— Jeg hører, I ogsaa har slaget fogeden Bertel udi Bramdrup.

— Ja, jeg slog ham en ørefigen, for han stampede på amtsstuegulvet den dag, da han leverede skatten ind.

— I må ikke slå kongens bønder, gentog amtmanden, jeg råder Eder endnu en gang, at I holder Eder fra sådant. Det vil ikke gå vel af.

— Så fornemmer jeg, at bonden har klaget mig an for hr etatsråden, fortsatte amtsskriveren.

— Han var hos mig og sagde, hvad ham var vederfaret.

— Så tror jeg, at hr etatsråden haver tilskyndet bonden at klage over mig og beskytter i så måde mere bonden end betjenten, udbrød amtsskriveren hidsigt.

Amtmanden for op.

— Jeg holder Eder for en løgner og en hundsvot, til I beviser det, at jeg skulle tilskynde bønderne at klage over Eder eller nogen anden betjent.

— Men jeg siger endnu som tilforn, at I må ikke slå kongens bønder, og har I ikke andet med mig, at tale end sådan discurs, så er der en dør, I kan gå ud af, sagde amtmanden opbragt og pegede på døren.

— Så er jeg her intet nyttig mere, svarede amtsskriveren.

Amtmanden svarede ikke.

Idet Peder Pedersen gik ud af døren, sagde han,

— I har dog giort det, at bonden haver klaget over mig.

Amtmanden blev oprevet over denne samtale, ellers ville han ikke have udtrykt sig,

som han gjorde, og hurtigt efter samtalen henvendte han sig til byfogeden og forlangte forhør afholdt og et tingvidne udstedt (dvs. uddrag af tingprotokollen). Det kan kun have været, fordi han har villet sikre sig mod en eller anden eventualitet, f.ex. den, at bonden klagede til kongen, og amtmanden ville da blive krævet til regnskab for, hvad amtsskriveren havde gjort. Vi skal senere beskæftige os med klager af lignende art. De var ikke usædvanlige og var karakteristiske for samfundsforholdene, og embedsmændene var meget bange for, hvad der kunne ske, hvis bønder og borgere klagede. Der er flere eksempler på, at de var hundeangst og nærmest truede bønderne til ikke at klage. Hvilket måske må ses i relation til de mange udygtige embedsmænd mere end egentlig frygt for den absolutte konge.

Derfor blev Hans Lund og leutnanten indkaldt til vidneafhøring, hvor begge erklærede sig i overensstemmelse med oven anførte, medens derimod amtsskriveren udeblev.

Hans Hansen Bruuns svogerskab med byfogeden bliver bekræftet i en skrivelse af 13. december 1713 fra magistraten til fattigforstander Ebbe Christensen Leeh, som vistnok hedder Leehmeyer. Han fik en over næsen, fordi han havde udbredt sig med, at byfogeden, som altså da var død, skyldte fattigkassen penge, og fik at vide, at Hans Hansen Bruun havde ordnet sin svogers økonomiske forhold, ligesom han på auktionen over svogerens dødsbo havde tilbagekøbt forskellige effekter og foræret søsteren.

Endnu en svoger skal Hans Hansen Bruun efter P. Eliasen have haft, nemlig Thomas Henriksen Bang, der kaldes herbergerer og ofte optrådte på bytinget som anklager eller forsvarer. Det har bare ikke kunnet bekræftes. En anden slægtning var Henric Raffn, hvis børn Hans Hansen Bruun Mouritzen blev »anordnet« værge for 10. august 1699.

I ægteskabet med Hans Hansen Bruun fødte Kiersten Pedersdatter i hvert fald 11 børn, hvoraf de 7 døde som små. Den første Kiersten Sidsel, fødtes 2. marts 1699 og døde, den sidste, Niels, 18. november 1711. De 4, som levede, var:

Hans Hansen Bruun	født 1703	død 1729
Peder Hansen Bruun	født 1700	død 1728
Karen Hansdatter Bruun	født 1705	død 1734
Kiersten Hansdatter Bruun ...	født 1707	død 1767

1713 døde Hans Hansen Bruun. Han blev begravet 21. august og efterlod sig enken og de 4 børn, samt en pæn sum penge på 4388 — 0 — 12, hvoraf Kiersten fik halvdelen med ind i et nyt ægteskab. Resten fik børnene, idet en broderlod var dobbelt så stor som en søsterlod. Dertil et hæderligt minde, idet præsten i kirkebogen kalder ham »min trofaste medhielper«.

Som lavværge valgte Kiersten Pedersdatter sin stif-fader, Rasmus Nielsen Bech. Værger for børnene blev den sahl: mands brødre, Hans Mouritzen, forvalter på Samsø, og vellærde Peder Hansen Mouritzen, sognepræst til Hundslund menighed i Hads herred.

Endnu inden året var omme, skal Kiersten Pedersdatter have giftet sig 2. gang, nu med tolder Peder Hansen, døbt 24. oktober 1685, søn af tidligere tolder, nu borgmester Hans Pedersen, og Margrethe Cathrine Curtz. Borgmesteren var selv forlover.

Også Peder Hansen havde tidligere været gift, idet han 27. oktober 1711 ægtede Anna Nielsdatter, f. 6. april 1694, datter af rådmand Niels Bertelsen, som vi senere møder. Forlover var da også borgmester Hans Pedersen.

Anna døde imidlertid barnløs allerede 1713, kun 19 år gammel og blev begravet 19. marts. 3. april foretog magistraten registrering og vurdering af boet, som loven krævede. Værdien, iberegnet »Een Toft Synder Colding Steenbroe, imellem Tved og Dalbye Wey« og efter fradrag af gæld androg 1155 rdl, hvoraf Peder Hansen fik den ene halvdel, Annas slægt den anden.

Dertil havde Peder Hansen i 1709 gjort et lille sidespring, som medførte, at han måtte stå åbenbar skrifte i kirken.

Det var et såkaldt godt giftermål, Kiersten her indlod sig på, idet svigerfaderen var en højt respekteret og estimeret personlighed, som var borgmester 2 gange, 1692—1696 og 1707—1724, og skal have skaffet orden til veje i byens forhold efter borgmester Niels Baltzersens periode (P.E. og byrådsb. 1968/69). Som belønning herfor havde han fået lov til at blive siddende som borgmester, til han døde 1724, 86 år gammel. Han var altså født 1638. Det sidste år med daværende postmester og toldkontrolleur Jens Riis som medhjælper og successor, »paa grund af hans goede tienster mod fader og farfader«, som kongen skrev.

Dertil var alle børnene gift godt, enten med mænd i gode stillinger eller var selv indehaver af sådanne, fortrinsvis præster.

Borgmester Hans Pedersen er en person man gerne ville have vidst meget mere om, end tilfældet er; ikke engang hvornår han blev tolder, er klart. Hvad angår hans slægtsforhold er heller ikke meget sikkert; men han står stadig i forbindelse med en række lokale Pedersener, handelsmand og rådmand Zoene Pedersen, Kolding (1636—1687), handelsmand Peder Pedersen, Ringkøbing, amtsskriver Peder Pedersen, Kolding, Pedersen Heltslægten. Der må være et slægtsforhold, man mangler bare at få rede på det. Hertil kommer forbindelsen med Ancher slægten.

Om hans hustru vides kun, at hun havde 4 brødre og 1 søster.

1. Otmar Christopher Curtz, Controlleur i Ribe.
2. Frederic Juul, som opholdt sig i Ostindien.
3. Jørgen Curtz, kongelig Mejestæts juvelerer i København.
4. Christian Nold, »Residerende paa Wiebygaard«.
5. Charlotte Amalie, gift med sahl: Borgmester Hans Brochmann i Roskilde.

Af disse søskende synes forbindelsen med Otmar at have været størst, idet han nogle gange var fadder i Kolding, således 18. juni 1697, da rådmand Niels Bertelsens datter Johanne blev døbt. Han var da fadder sammen med bl.a. rektor, magister Ancher Sørensen. Endvidere lod tolderen i 1699 en søn kalde op efter ham.

12. oktober 1697 var Otmar Christopher Curtz død, og Hans Pedersen deltog sammen med magister Ancher fra Bork i at gøre boet op, som de fik rede på af hans tjener, Lauridtz Knudsen. Boets visse formue var 894 — 1 — 6. Gælden androg 716 — 3 — 6, deraf havde Hans Pedersen 314 — 5 — 14 til gode. Der var ikke meget tilbage til deling.

Man forestiller sig uvilkårligt, at en tolder skal være velhavende. Det hænger nok sammen med mistanken om lidt snyderi. Hans Pedersen var velhavende.

Første gang, han træder frem, er i 1680, da hans ældste datter Marie er født, og herefter er han stadig i forbindelse med slægten.

I 1681 var han fadder sammen med:

Agathe Ancher Mogensdatter.
Bunde Marcussen.
Maren Pedersdatter Helt.
Hans Thomsen.

I 1682 var han fadder for Jens Jensen Flyes søn Jens og træffes sammen med Mads Thomsen Bierg, Ude Bertelsen m.m. fl. af slægten.

31. oktober 1688 købte Hans Pedersen et jordstykke af Margrethe Mogensdatter, formentlig søster til den ovennævnte Agathe og slægtning af Magister Ancher Sørensen (1608—1690), sognepræst i Kolding og provst i Brusk herred, som 1. gang var gift med Maren Nielsdatter Bøgvad af den gamle koldingslægt, hvoraf et medlem, Niels Nielsen Bøgvad, var sognepræst i Eltang Vilstrup, et andet var Niels Andersen Bøgvad, borger og edsvoren procurator i Kolding. Hendes fader var slotsskriver på Koldinghus. Og 2. gang med Anna Jeremiasdatter Wulff, datter af tolder og slotsskriver Jeremias Hansen Wulff. Selv hørte han til den lærde Ancher-slægt, som nedstammede fra sognepræsten, Søren Poulsen, i Egtved, der var født i Kolding (1561—1640).

Jordstykket lå på »Saugladet«, syd for Kolding å, formentlig en tømmerplads e.l., og nord for den vej, som gik over Husmers toft, Tøndervej.

Et halvt år efter, 8. april 1689, købte han endnu et stykke sammesteds af Bunde Marcussen, og 8 måneder senere, 8. januar 1690, solgte enken efter sognepræst Ancher Sørensen, Anna Jeremiasdatter Wulff, et jordstykke samme sted til »Erlig actbar og Welfornemme Mand Hans Pedersen, hans kiere hustrue Hæderlig Dyderig og Welfornemme GudElskende Matrone, Margrethe Cathrine Curtz, og deres Arvinger«. Det vendte ud til »Saugladet paa den Øster side som Adelveien gaar og med Husmers tofft Ved den Vester Side«.

Og 3 måneder her efter, 24. marts 1690, købte han igen en toft her, men nu syd for vejen, som gik over Husmers toft, af Lorentz Clausen, kaldet Staldgårdstoften.

Hermed havde Hans Pedersen et samlet areal fra omkring den gamle kirkegård, over Tøndervej og ned til åen. Imellem arealet og nuværende Søndergade, som den gang må være kaldt Adelvejen, lå det omtalte Sauglad.

Præsteenken havde en søn, magister Ancher Sørensen (1669—1715), som blev sognepræst i Bork sogn i Ribe stift. 15. juli 1695 blev han gift med Marie Hansdatter Curtz, Hans Pedersens ældste datter f. 1680.

En anden søn var Ancher Anchersen (1644—1701). Han var født i Kerteminde, hvorhen forældrene var flygtet, da svenskerne besatte Jylland. Han blev student i Odense og studerede både ved universitetet i København og i udlandet og blev 1668 rektor ved den latinske skole i Kolding og sognepræst. Her hørte kronprins Frederik ham prædike og gjorde ham til hofpræst, hvorefter han fulgte kronprinsen på udenlandsrejsen 1692—1693. Efter hjemkomsten blev han biskop i Ribe.

Denne Ancher Anchersen blev 7. september 1673 i Kolding gift med Maren Pedersdatter, f. 19. maj 1651, datter af rådmand Peder Udsen i Kolding (1616—1659) og Dorthe Poulsdatter (1627—1671), som desuden havde sønnerne Morten Pedersen og Ude Pedersen, f. o. 1656. Maren Pedersdatter blev begravet 23. januar 1685 i Kolding 34 år gammel efter at have født 4 sønner og 4 døtre.

En af sønnerne var Mathias Anchersen (1683—1741), professor, begravet i Kolding. En søn bekostede et epitafium over ham i Sct. Nicolai kirke.

Ude Pedersen var student fra Sorø, hvilket også kunne tyde på, at forældrene en tid opholdt sig på Sjælland, måske som følge af krigsforhold.

Efter rådmand Peder Udsens død 1659 giftede Dorthe Poulsdatter sig igen i 1661 med rådmand Zoene Pedersen (1636—1687).

Den 5. juni 1693 solgte Ancher Anchersen og Ude Pedersen et hus i Klostergaden, »os ved arf efter voris Sl. Moeder Dorthe Povelsdatter Raadmand Sr Sone Pedersens tilfalden«. Den første var nu sognepræst i Kolding, lige hjemkommet fra udenlandsrejsen med kronprins Frederik. Den anden var sognepræst i Gosmer — Halling menigheder i Aarhus stift.

Året efter, 9. marts 1694, var Ude Pedersen formynder for sin broder, handelsmand Morten Pedersens børn, og bestyrede en arv på 783 — 2 — 4, og enken var pånyblevet gift, nu med Mathias Raffn, broder til Johann og Hendric Raffn. 12. marts samme år solgte han ved offentlig auktion nogle agre i Husmers toft. Til vitterlighed underskrev rådmand Jens Pedersen, Johann Raffn og Bunde Marcussen.

Endelig solgte Ancher Anchersen, som nu var superintendent over Ribe stift 27. maj 1695 et hus på 4 fag på Rendebanen.

Ude Pedersen døde pludselig 11. juni 1707 efter at have prædiket samme dag. Hans efterfølger fra 22 marts 1704 var sønnen Laurids Udsen f. 20. februar 1679.

Den 23. november 1699 opgav tolder Hans Pedersen sit ligningsgrundlag i anledning af indførelsen af kop-, heste-, og grundskatten således:

> *Mig selv, min Hustrue, mine børn, som er ugifte, ey endnu naaed deris 15 år, en præceptor, en tiener, Hans Andersen, 2de Arbeids Karle, som bruges til min Aufling, 3 piger, 4 heste og 6 stude.*

Foruden besætningen ejede han nu 3 Marchjorder, 4 agre i Husmers Toft og »en Ager i mine Engetoft«, tilsammen hartkorn 4 tønder 1 skieppe 1 fierdingkar, en jævn bondegård. Endvidere ejede han Vejle mølle, Skibdrup mølle, Gudsøe mølle, Aalegaarden og Kiær huset, hvilket alt sammen var grundlag for en anselig skat. Desuden var han told- og konsumptionsforvalter.

I 1719 betalte den da 82 årige borgmester i transportskat 33 — 2 — 0.

Til sammenligning kan nævnes:

	Rdl	Mk	Sk
Tolder Peder Hansen betalte	23	2	0
Postmester Jens Riis	5	2	0
Husfoged Hans Svendsen	4	0	0
Farver Henric Bahnsen	10	0	0
Skomager Mathias Giefkesen	2	2	0
Rådmand Michel Danielsen	33	2	0
Peder Hansen Bruun	4	0	0
I krigsstyr betalte Hans Pedersen samme år	100	0	0
Og i kr:pskat	30	0	0

Krigsstyren androg 2 % af formuen. Borgmesteren skriver, at alle »hans samlede midler i jorder, huse, grunde, prioriteter, skibspartier, veksler, panteforskrivninger medregnet, saa sandt hielpe mig Gud« var grundlag for denne skat. Formuen opgav han altså til 5000 rdl.

Da borgmester Hans Pedersen var fyldt 80 år udsendte han 8. marts 1717 over Viborg Landsting følgende proclama:

Som ieg underskrefne Hans Pedersen Borgmester i Colding, nu ved Guds naadigste anbetroede tieniste haver opnaaed mine 80 aars alder, og des Aarsage hver Dag maa forestille mig /: ved denne Jordiske udstanden Møysommelighed :/ Værdens Afsked! Gravens Roelighed, og dend paafølgende himmelske glæde, dog efter min pligt i live bør bære omsorg, for mig og mines Conservation og Soulogement i fald noget efter min død til deris Nach deel skulle vorde Intentioneret. Saa haver ieg her ved for uden at ieg udi hvis mig paa Hans Kongel: Mayts vegne til Administration har været betroet u paaklagelig har forholdet End og her ved skullet forhaabe med een hver af mine particulære Creditorer at have giort dend Rigtighed, saa ingen noget efter mig i Ringeste Maade af vitterlig gield vil have at fordre. Hvor fore ieg her med oven bemte til kiende giver, anseende om nogen i fremtiden, eller efter min dødelig afgang, naar Gud mig bortkalder skulle movere noget, der til mine arfvingers nach deel kunde være penqverende, de da inden 6 uggers forløb sig derved hos mig bevislig indfinder eller i des ermangling og udeblivelse intet vorder gestendig, til hvilcken ende ieg og denne notification for den høyloflige Landstings Rett, og paa Colding Byeting begiæres læst paa skreven og med product forsynet samt mig igien tilstillet.

Det var en mand, som havde orden i sine ting.

Et andet udtryk for borgmesterens stilling i byen er den hyppige brug som faddere, der blev gjort af ham og hans hustru, der fødte ham ialt 11 børn. Heraf skal nævnes:

Marie Hansdatter Curtz, f. 1680, 16. juli 1695 viet til rector Ancher Søfrensen Anchersen, f. 1. oktober 1669, senere sognepræst til Bork menighed i Ribe stift, som hun fødte 13 børn. Ancher Søfrensen Anchersen døde 1715, hvorefter hun blev gift med hans efterfølger, Kiersten Pedersdatters broder, Lauge Pedersen, som hun fødte 5 børn og døde 1767.

3 sønner fra Maries ægteskab med Ancher Søfrensen Anchersen vil vi standse ved.

Søren Anchersen (1698—1781), født i Bork. Faderen underviste ham selv hjemme og dimitterede ham i 1713 til universitetet. Herefter var han hjemme i 2 år som lærer for sine 2 brødre, som han efter faderens død dimitterede i 1716 til universitetet. Han blev en kendt skolemand.

Hans Peder Anchersen (1700—1765), en kendt filolog og professor.

Ancher Anchersen (1702—1760), en kendt fødselslæge. Han nedsatte sig i 1730 i Ribe.

Gunde Sophie, f. 24. april 1683, 12. oktober 1697 viet af biskop Ancher i Ribe til hr Jeremias Hansen Wolff, broder til tidligere nævnte Anna Jeremiasdatter Wolff, og præst i Vejle.

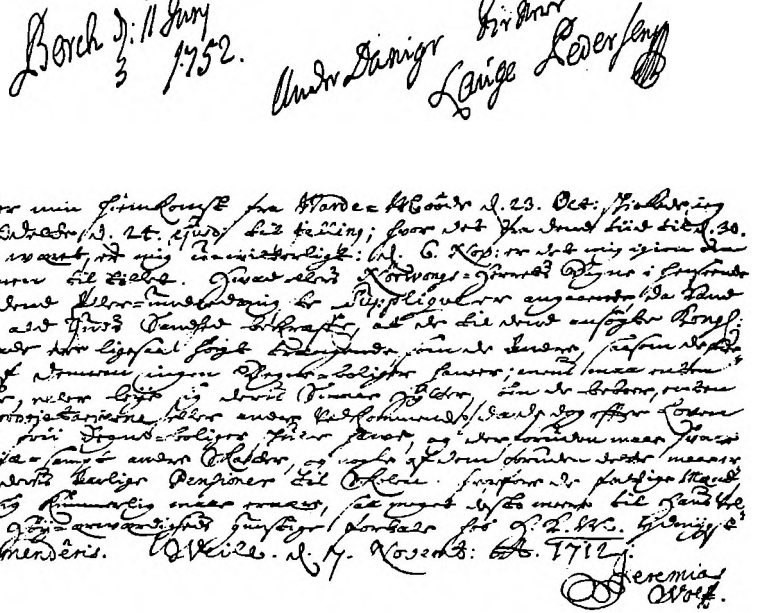

Poul Hansen Curtz, f. 11. december 1684, sognepræst til Darum og Bramminge menigheder.

Tolder Peder Hansen, f. 24. oktober 1685.

Charlotte Amalie, f. 23. september 1692, 27. oktober 1708 viet til Eskild Nielsen Busch, sognepræst til Harte — Bramdrup. Forloverne var borgmesteren og magister Ancher, Bork. I 1714 flyttede hr Eskild til Vejle — Hornstrup, hvor han døde i 1724.

Da sad hr sognepræst Mouritz Mouritzen Høyer, f. 1668, som præst i Jelling — Hover og der gift med sin formands enke, der døde 1726. Året efter flyttede han til Vejle — Hornstrup, hvor han 16. december ægtede Charlotte.

Frederik Hansen Curtz, sognepræst i Vissing og Voerladegaard i Aarhus stift og 4. juni 1723 gift med Karen Hansdatter Bruun, datter af Kiersten Pedersdatter og altså søster til Peder Hansen Bruun, f. 1705. I kirkebogen kaldes hun madamme og må altså have været gift før. Hun fødte ham 5 sønner og 4 døtre, hvorefter hun døde, og han påny giftede sig i 1734.

Kiersten Pedersdatter havde en repræsentativ kreds af studerende folk i sine nærmeste omgivelser og blev svigerinde til sin egen datter.

1724 var Kiersten Pedersdatter påny enke. Nu med yderligere 3 børn,

Hanne Pedersdatter ..... 9 år
Johanne Pedersdatter ..... 8 år
Hans Pedersen ..... 2 år

I hvert fald 1 barn var død.

Af det følgende fremgår, hvad hun økonomisk fik ud af sit ægteskab med tolder Peder Hansen.

Først var der ejendommen på hjørnet af Østergade og Helligkorsgade med Hauge og Port og leievaaning ud til sidstnævnte gade. Der havde Peder Hansen haft Loegemente hos faderen i sit første ægteskab. Senere overtog han selv ejendommen og ofrede mange penge på at få den bragt i forsvarlig stand. Faderen købte en ejendom på Rendebanen.

Opgørelsen af boet efter tolder Peder Hansen ser således ud:

	Rdl	Mk	Sk
Med sine 6 jernkakkelovne og en bryg- og brændevinskedel med hat og pibe samt andet nagelfast var ejendommen på hjørnet af Østergade og Helligkorsgade vurderet til	600	0	0
Vedrørende et lån til kongen var udstedt 3 stk. obligationer, hvoraf den ene var pantsat til faderen	660	0	0
5 stk. marchjorder og enge	510	0	0
Løn fra 1/1—3/8	179	2	10
Eller ca. 240 rdl årlig i visse indtægter.			
Dertil løsøre mm., ialt formue	3717	2	13
Af gælden kan følgende poster have interesse:			
1 karls årsløn	10	0	0

1 drengs årsløn	4	4	0
Lånt hos Karen Bendixdatter (Kierstens moder) i rede penge	500	0	0
Kiersten Hansdatter Bruuns arvepart efter sin fader, Kierstens Pedersdatters første mand (blev gift med Ude Haar)	333	2	0
Magistratens salær ved skiftet	30	0	0
Skifteskriveren	12	0	0
Vurderingsmændene Ancher Michelsen og Jens Lambertsen og Byfogeden	8	0	0
Gæld ialt	1104	6	2

Imidlertid kunne skiftet ikke gøres færdigt, da Peder Hansens fader, borgmester Hans Pedersen, netop var død, og en del af hans formue måtte tilfalde sønnen. Enken efter ham sad dog i følge kongelig bevilling af 1705 i uskiftet bo, og før noget herfra kunne tilgå sønnens bo, måtte man forhandle sig til rette med hende. Det gjorde hendes ældste søn, velærværdige hr Poul Hansen Curtz.

Margrethe Cathrine Curtz gik på visse betingelser ind på et skifte, hvori bl.a. deltog hendes lavværge Henric Raffn og børnene foruden den førnævnte Kiersten Bruun, og begrundelsen var kortelig, at hendes søn fortalte hende, at da der i den kongelige bevilling stod, at i tilfælde af mandens dødsfald, skulle hun med sine umyndige børn hensidde i uskiftet bo, gjaldt bevillingen i grunden ikke længer. Der var ingen umyndige børn.

Aftalen med Margrethe Cathrine Curtz, som var flyttet til Vejle, gik ud på delvist skifte. Så længe enken levede, skulle hun have landgilden fra følgende ejendomme,

	rdl
Vejle mølle	106
Gudsøe mølle	40
Skibdrup mølle	40
Ialt	186

desuden gangklæder og forskelligt løsøre.

Til børnene og sin mands arvinger afstod hun hus, gård, købstadjorder, møllegodset, Aalegaarden mm.

13. november 1724 solgtes på auktion gården på Rendebanen, 12 fag og 2 lofter høj med et lysthus i haven og Nyemarchjord på Kolding bierg til Lars Borch, som var gift med Karen Terchelsdatters søster Sara, for 600 — 1 — 0.

Madame Kiersten Sl. tolder Peder Hansens solgte 2 stk. markjorder i Kolding vang til Niels Nielsen Hommelfører for 364 — 4 — 0. En toft i Husmers toft til fuldmægtig Poul Liebe for 186 rdl.

Ligeledes 13. november solgtes en toft med »i liggende pløjeland sønden Colding

med østre side mod Landeveien, nordre side til aaen, mod Vest Baltzer Bahnsens toft, mod Syd Veien som løber mellem den og Husmers toft (altså mellem åen og Tøndervej) til fuldmægtig Jens Damgård for 402 rdl. Alle de jordstykker, Hans Pedersen købte omkring 1690.

Møllerne indbragte ved auktion	797	5	10
Jordegodset indbragte ved auktion	1775	2	9
Auktionen indbragte ialt	3882	4	1

Der ud over skulle Margrethe Cathrine Curtz årligt nyde af Kiær huset 4 rdl, som efter hendes død skulle overgå til Kolding kirke til betaling af hendes gravsted og lysekronens vedligeholdelse. Denne bestemmelse formuleredes 27. september 1725 i følgende:

Enken med laugværge og samtlige arvinger frivillig legerer og bortgiver til Colding kiercke et os tilhørende hus Kiærhuus kaldet, Beliggende i Colding Huus ampt Eldherrit Taule Nebbel Soggen og Bye anslagen i Matriculen Nr. 10 5 skp 2 fjk Skylder på vilkaar.

1. At bemelte Huus aldrig fra Colding Kiercke maa blive bortsolt, mageskift, forbyttet, pantsat eller i nogen optenckelig maade Kircken fravendt under Guds Retfærdige Heven og Vrede over den som her imod handler, men forblive in natura til Kiercken saa lenge Verden staaer.

2. Saalenge Vores Kiere Mama Margrethe Cathrine Sl: Borgmester Hans Pedersen Lever skal hun nyde og beholde dend af fornte Huus aarlig gaaende afgift for sig selv alleene, Men saa snart Guud ved Døden Bortkalder Bemte Vores Høyelskelige Mama skal fornte Kiærhuus med ald dentz Reueniie Rættighed og Herlighed være Colding Kiercke Evindelig og uigenkaldende hiemfalden og tilhørende Som Dends Rætte og sande Eiermand til ævig tiid.

3. Hvorimod Kierckens forsvar og øvrighed inden nestkommende Michels dag 1725 giver os tilstreckelig Skiøde og adkomst paa det begravelsessted som vores Sl: Papa efter de hannem der paa givene adkomster for mange aar siden haver for en vis Capital tilforhandlet Beliggende i Chooret i hvilcken Begravelse Vores Sl: Fader og Eeendeel Børns og paarørendes Døde Legemer nu ere nedsatte. Som vi for os og Vores Arvinger og efterkommere til ævindelig og uryggelig Arv og Eiendom kand giøres forsichred.

4. Skal dend til Colding Kiercke i Choret efter vores Sl: Faders Død givne Lyse Crone paa Kierckens Egen Bekostning Aarlig med fornøden Lys fra dend tid Indkomsten af dette Kiærhus Kiercken tilfalder vorde forsynet ligesom udi andre Lyse Croner udi Kiercken.

Skal det Være os Sl: Hr Borgmester Hans Pedersens Arvinger tilladt at indsætte oven i Muuren hvad og Naar Vi selv Behager Ved dend Syndere side af fornte Begravelse een Steen eller Epitaphium uden nogen videre afgift der for til Kiercken.

De to døtre skulle arve, hvad moderen iøvrigt efterlod sig ved sin død. Hun døde 30. oktober 1730 og blev begravet i Kolding kirke.

Da alt i 1730 var ordnet, havde Kiersten Pedersdatter	Rdl	Mk	Sk
fået efter sin mand	1299	5	9
Efter hans moder	270	0	0
Ialt	1669	5	9
Døtrene fik hver	400	0	0

Hvad Kiersten Pedersdatters søn, Hans Pedersen, angår, da aflagde hans værge Poul Curtz, endeligt regnskab den 19. oktober 1739, og afleverede det til Daniel Michelsen, moderens 3. mand, Formentlig på grund af, at da rejste Hans Pedersen til København. Om hensigten med rejsen var at studere, er ukendt. Han fik udleveret 62 — 3 — 0 til at tage med sig.

Regnskabet viser,	Rdl	Mk	Sk
1. Hans fædrene arv efter skiftet 29/5 1725	649	5	10
2. Efter farmoderen 8/10 1727, efter accord om Weyle mølle«	135	0	0
3. Efter »Hans Sl: Halve Broder Hans Hansen Bruun, Collega i Colding Skoele, efter skiftebrev fra Provste rætten 6/10 1729«	42	5	0
4. Efter farmoderen ifl. skiftebrev 18/10 1730	196	3	13½
5. »Arfvet forlods af Magister Mouritz Høyer for Kiøbet om Weyle Mølle«	50	0	0
	1074	4	7½

Pengene havde Poul Hansen Curtz anbragt i panteobligationer.

1. En Obligation udgivet af Sr Jens Termansen Consumptionsforpagter i Ribe d. 21. april 1738 Med 2de Sufficante Cautionister Sr Simon Termansen til Tandrup i Farup Sogn og Terman Madsen til Niels Bye Gaard Paa	600	0	0
2. Hans Kongel: Mayst Allern. obl. af 16/3 1711 til afg. Sl. Hans Bruun i Colding	100	0	0
3. Een Pandt Oblig. i Velærv. Sognepr. Hr Ude Haar for Øllegaard (Ølgod) og Strelef Menigh. 5/5 1734	324	4	10
4. Een Pandtoblg. af Niels Johansen Ravn i Cold. 25/3 1725	50	0	0
5. Een Pandtoblg. af Niels Johansen Glarm. i Ribe 13/7 1730	42	5	0
Ialt i behold med Renter	1117	9	10

Af regnskabet fremgår endvidere, at i de 14 år, værgemålet havde bestået, havde Poul Curtz udbetalt ialt 544 — 3 — 6, hvilket udgjorde rentebeløbet til forældrene for drengens »føede, Klæder, opdragelse og Lærdom«. Men da de ikke havde taget det fulde beløb, og værgen havde kvitteret udgifter ved rejser og omkostninger i forbindelse med værgemålet og de »i Loven bevilgede Wærgepenge«, var kapitalen forbedret med 43 — 1 — 2½ til de 1117 — 9 — 10.

Da var Kiersten Pedersdatter 9. august 1725 indtrådt i sit 3. ægteskab, nu med Daniel Michelsen. De økonomiske betingelser var til stede for, at de kunne leve ganske rart, selv om han ingen næring drev. Dette ved vi fra en korrespondance, han førte med magistraten og stiftsbefalingsmanden i Ribe. Måske overlod han næringen til sin hustru for at blive fri for indkvartering.

Sagen var, at nogle af borgerskabet i Kolding i deres ærgrelse over uligheden i indkvarteringen havde påstået, at Daniel Michelsen også burde have indkvartering.

Skønt det endnu ikke var blevet forlangt af ham, skrev han dog 29. august 1725 til stiftamtmanden, at ifølge Lovens 3.bogs 6.capitel 2.art: var enhver, som boede i købstæderne og ingen borgerlig næring brugte, bl.a. de gejstlige, befriet for al kongelig og borgerlig tynge undtagen at skatte efter grundtaksten. Desuden regnede loven studerede folk, som ingen bestilling havde, blandt de gejstlige, »som de og Virchelig icke anderleedes kand ansees«.

Daniel Michelsens ydmygste begæring var derfor, at han med stiftamtmandens gunstige påtegning måtte se sig befriet for indkvartering af den gård, som han beboede, »siden det er enhver Bekiendt, at ieg ingen anden Handtering foretager, hvorover ieg skulde tencke at forhværve mit Brød, end mine Studeringer«.

Stiftamtmanden sendte skrivelsen til magistratens erklæring, og 30. august svarede borgmesteren, at gården hidtil havde været befriet, fordi sal: tolder Peder Hansen som kongelig betient beboede den. Enken, som nu var Daniel Michelsens kone, havde imidlertid beboet gården på samme vilkår, til toldregnskaberne og skiftet var kommet til endelig rigtighed. Nu bebos den af Monsr Michelsen, som ikke bruger borgerlig næring. Magistraten henstillede derfor til stiftamtmanden at overveje osv.

> Stiftamtmanden overvejede og svarede dagen efter, at »*Da Monsr Daniel Michelsen og hans Kieriste slet ingen Borgerlig Næring Bruger, men hendes forrige Mand og Monsr Michelsens antessessor, Sl: Tolder Peder Hansen samme gaard heel forfalden antog og med Stoere penge Spild reparerede, foruden hvad han smerchelig mere end andre til Kongens Casse haver indbragt, og forbem^{te} Monsr Michelsen indtet andet foretager end hans studeringer, skulde haabes at Borgerskabet i dend korte tiid reqvirerende hos den alleene af sine Midler fortærer meere, formedelst slige Aarsager seer hannem forskaanet for paalagt indqvartering*«, — hvis ikke må magistraten vise dem kongens befaling.

Et typisk udtryk for den absolutte fyrstes opfattelse af, hvad der kunne være ret og rimeligt — ikke i forholdet til medborgerne, men i forholdet til kongen. Peder Hansen havde i kongens øjne gjort sig fortjent på forskellig vis. Som belønning skulle hans enke have særfordele på medborgernes bekostning.

3.

Vi forlader nu Kiersten Pedersdatter, men kan ikke tage afsked uden at give udtryk for nogle tanker, som har beskæftiget os.

Kiersten Pedersdatter er nu i sit 3. ægteskab, 2 mænd har hun overlevet og i hvert fald sat 15 børn i verden, og alligevel har hun sind til at gå ind i et tredie.

Dertil kommer det i dag næsten ufattelige, selv om det ikke var enestående, at af disse 15 børn døde de 8 hurtigt, og af de resterende 7 var de 4 døde inden 1730.

Hvad denne hustru og moder har været igennem, er det nok ikke muligt at sætte sig ind i, heller ikke, hvordan hun kom igennem det alt sammen, og man spørger uvilkårligt sig selv, hvori dette mon bunder. — Naturligvis er der flere årsager; men mon en af dem ikke er, at det enkelte menneskes forhold til døden var et andet, end manges er i dag — hvor man synes knapt at turde beskæftige sig med problemet omkring livets afslutning — simpelt hen på grund af en mere primitiv tankegang i forbindelse med de mange dødsfald, som hurtigt og brutalt satte en stopper for livet. Der var intet at stille op, intet håb om helbredelse, ingen anden løsning var mulig. En erkendelse af døden, ikke alene som noget uundgåeligt, men også som noget, der hørte med til livet, var en realitet og bestemte menneskets holdning. Enten den så havde en fatalistisk eller religiøs baggrund.

Og kravet om slægtens liv, fremtiden, under sådanne vilkår var stort. Derfor gik Kiersten Pedersdatter i 1725, 29 år efter sit første ægteskab, ind i et nyt.

Vi kan kun gisne.

Er det måske et skær af offer, som ligger over hende og forøvrigt også over hendes mand med sine kun 30 år, der får os til at standse op, og det er i grunden ikke uforståeligt om hendes ord den 27. januar er faldet med vægt. Der er en vis baggrund for at antage det efter alt det, hun har været igennem, selv om der ikke foreligger et ord herom.

Vi kan formelig høre hendes damaskeskjole knitre af patriakalsk fylde, når hun fejer over gulvet.

Vi vender os herefter til den anden deltager i Anna Cathrines skifte, Karen Terchelsdatter, og står over for et helt andet menneske.

Vort udgangspunkt tager vi i 2 søskende, Hans Michelsen og Dorthe Michelsdatter, og formentlig skal vi have en tredie, Bodil Michelsdatter med. Begrundelsen for denne

antagelse er foruden navnet den nære tilknytning hun og hendes efterkommere havde til slægten. Sandsynligvis var den af familiær art.

Hans Michelsen, borger og handelsmand i Kolding, f. 1638, ægtede 1665 Maren Jørgensdatter sahl: Niels Bertelsens. Således står der i kirkebogen. Altså enke efter Niels Bertelsen.

Vi ved ikke, hvornår Niels Bertelsen døde; men 1663 blev Maren Jørgensdatter Sl: Niels Bertelsens søn Niels døbt, og da faderen var død, fik han hans navn. Endnu en søn havde Maren med ind i sit nye ægteskab, og han var nok ældre, for han hedder Niels Nielsen.

I ægteskabet med Hans Michelsen fødte Maren 5 børn,

Karen Hansdatter
Johanne Hansdatter
Jørgen Hansen
Michel Hansen
Stephen Hansen f. 1680.

Den sidstes faddere var rådmand fra 30. marts 1677, Steffen Christensen, rådmand Hans Thomsen, Hans Jensen Flye, som samme år blev gift med Olga Eggertsdatter, som var fadder til Kiersten Pedersdatter og igen datter af Eggert Rollufsen, som fik sin søn Jens døbt 4. marts 1657.

Hans Michelsen døde 11. juni 1689, 51 år gammel, og 27. juni blev skiftet foretaget.

Beliggenheden af gården med Een liden Jern Kackelofn samt tilliggende hauge kender vi ikke præcis; men det har sikkert været ved Nørreport. En meddelelse i kirkebogen den 4. juni 1651 siger, at Michel Hansens søn ved Nørreport Jørgen »blef hiemdøbt paa fornødenheds vegne og kom dagen efter i Kircke«. Det kan have været Hans Michelsens fader, og sønnen har fortsat hans forretning.

Foruden gården ejede Hans Michelsen Eet lidet Boe i Dyfvelholl med 2de stk. jord, en Toft kaldet Margrethe Lyders toft, en ager og en Hauge ved Sygehusporten, 1 Kaalgaard ude ved Jep Kyds lycke og en trediepart i et skib, kaldet Svanen, alt vurderet til 583 sletdaler, 1 sltdl = ⅔ rdl. Dertil heste, køer, stude, svin og geder, en gård i Nollund by i Grindsted sogn og ½ gård i Heinsvig, som dog efter rådmand Niels Bertelsens udsagn begge var i »saa ringe og slet stand, at de ej for penge kunne ansættes«. Hos Hans Nielsen i Ejstrup gik 12 får, hos Hans Jacob Madsen i Skioldbierg 2 geder osv., og så havde boet et temmelig stort lager af huder, skind og købmandsvarer, og debitorer i omtrent alle sogne i Sydjylland.

Hans Michelsen var altså en holden mand, og der blev en pæn sum til deling, hvoraf en broderlod blev på 493 sltdl, en søsterlod 246 sltdl, Niels Nielsen fik 277 sltdl. Niels Bertelsen nævnes slet ikke. Han kan have fået sin part.

Havde Hans Michesen således en omfattende virksomhed, gik det økonomisk knapt så godt for søsteren Dorthe, f. 1631 og gift 1661 med Daniel Nielsen Kobbersmed. Da

der efter hans død blev skiftet 27. februar 1696, var der, efter at rådmand Niels Bertelsen havde gjort et krav gældende på 40 sltdl, ialt kun 10 sltdl tilbage, hvoraf Dorthe fik det halve, børnene resten. Der var

Michel Danielsen ..... f. 1666
Ancher Danielsen ..... f. 1671
Niels Danielsen ..... f. 1663
Karen Danielsdatter ..... f. 1661

Enken døde 1711 og blev begravet 8. januar, 80 år gammel.

Vi kommer herefter til den formodede søster Bodil Michelsdatter, gift 1672 med Thomas Thomsen, feldbereder i Kolding, som året før var blevet gift med Dorthe Hansdatter, Sahl: Conrad Feldbereders. 17. februar 1697 købte Thomas Thomsen et hus i Låsbygaden.

Vi kan begynde med at citere kirkebogen, at 25. september 1683 blev Stoer Thomas Feldbereders søn Thomas døbt. Faddere var Daniel Nielsen Kobbersmed, Thomas Feldbereder d.y. og Maren Hans Michelsens. Alle slægtninge. Det var dog ikke Thomas Thomsens første barn. 1672 fødtes en Thomas, som døde, hvorefter et nyt barn fik samme navn. 1674 fødtes både Rolf og Maren.

Rolf Thomsen eller Rolluf eller Rudolph, Feldbereder, købte 5. august 1695 en gård i Låsbygade og benævnes da »en ung karl«. 14. juli 1696 giftede han sig med sin kusine, Karen Danielsdatter, som døde 1701, hvorefter han 1707 ægtede Anna Sørensdatter, som i 1706 var blevet enke efter Bunde Marcussen, med hvem hun blev gift 17. oktober 1693, efter at hans første kone, Anna Jensdatter, som han var blevet gift med 27. juni 1682, var død 6. september 1689, 29 år gammel. Rolf Thomsen døde som tidligere nævnt 1708, 34 år gammel. Bunde Marcussen, som var broder til vor bekendt Bendix Marcussen, døde 24. maj 1700, 64 år gammel. En anden broder var Thomas Rollufsen, en tredie var Ude Marcussen. En søster, Cathrine Rollufsdatter, var gift med Andreas Becke, feldbereder.

Broder til Rolf var Madz Thomsen, buntmager, med tilnavnet Bierg. Han giftede sig med Maren Nielsdatter Juell, som fødte datteren Anna i 1679 (se byrådsb. 1968/69 s. 55). Maren døde og blev begravet 13. februar 1685 37 år gammel, hvorefter han giftede sig med Karen Hansdatter, som druknede 4. juni 1688, kun 21 år gammel. Året efter forlod han Kolding og sin lille datter, som han overgav i en søsters varetægt for at rejse til København og blive skoleholder; men 2 år efter er han død og blev begravet 8. september 1691, 57 år gammel.

Rolf Thomsen var overformynder til sin død 1708, hvorefter Bendix Marcussen blev det og ordnede hans efterladenskaber, hvortil på Rolf Thomsens side faderen Thomas Thomsen alene mødte som eneste arving.

Endelig er der Hans Thomsen Bierg. 3. januar 1675 blev han gift med Maren Pedersdatter Helt. I adventstiden 1675 blev hans datter Marie døbt. Faddere var Madz

Thomsen Bierg, Niels Matzen, Jesper Pedersen Kyd og Anna Terchel Hansens. 4. juli 1688 druknede Hans Thomsen Bierg, 9. december s.å. blev hans søn Hans døbt.

En række navne dukker frem og havde vi blot i højere grad været i stand til at konstatere forbindelsen med slægten. At der var en, er utvivlsomt. Det halve af byen var indgiftet.

Foruden flere feldberedere ved navn Thomas er der hospitalsforstander Jens Nielsen, der er Ancher slægten, Ude slægten, Helt slægten, Aarøe slægten, Eggert Poulsen og Eggert Rollufsen, Niels Bendixen, rådmand Zoene Pedersen, rådmand Jens Pedersen, Maren Søren Lunds og Maren Søren Lunds d:y., Ude Bertelsen, Samuel Christensen Crucou, skipper Daniel Crucou, Søren Christensen og Steffen Christensen m.fl.

Det var denne kreds af handelsmænd og håndværkere, som 5. juli 1690 greb pennen og klagede over de slette næringsforhold i byen, og handelsmand Søren Lund skrev med »Egen Haand« under som den første på et interessant aktstykke. Om vanskelighederne kan man yderligere læse i Georg Bruun: Kolding indtil 1700.

Situationen var den, at kongerne for at ophjælpe købstæderne gav dem forskellige privilegier, som tilsigtede at skabe et godt næringsliv. Således måtte ingen købmænd nedsætte sig inden for en afstand af 2 mil fra købstaden, det såkaldte læbælte. Landbefolkningen herfra skulle handle i købstaden, og havde den noget at sælge, skulle det bringes til byens Axeltorv på torvedagen, hver tirsdag, og måtte hverken sælges uden for byens porte, hvilket blev kaldt forprang, selv om man kunne få højere priser, eller til omstrejfende landprangere.

Lige siden Christian 3s reces 1558 havde det været befaling, at alle håndværkere skulle flytte ind til købstaden undtagen grovsmede, tømmermænd, bødkere, teglbrændere, skrædere, vævere, som vævede vadmel, og de skomagere, som syede bøndersko. Og ingen skomagere måtte bo i landsbyen, som forarbejdede sko at sælge til forprang.

Alle efterfølgende konger fornyede disse bestemmelser. Imidlertid kneb det at få dem overholdt. »Ulovlige« håndværkere nedsatte sig på landet og blev kaldt bønhaser, dvs. en, som ikke havde vundet sit borgerskab eller var optaget i et lav, og gang på gang indskærpedes bestemmelserne, påny i 1681 med den begrundelse, at håndværkssvende og -drenge ellers umuligt kunne bestå i købstæderne.

I 1682 befaledes, at skomagere, rebslagere, smede, skrædere, og snedkere ikke måtte give sig af med deres håndværk eller antage svende og drenge, før de havde vundet deres borgerskab og var indskrevet i et lav. Overtrædelse heraf blev første gang straffet med bøde på 4 rdl, anden gang det dobbelte og tredie gang straffedes på kroppen, (fængsel).

Kunne myndighederne have fået denne befaling respekteret, var håndværkerne tvunget til at flytte ind til byen. Det kunne man imidlertid ikke. Stadig florerede forprang, landprang og bønhaseri, dertil ulovlig brændevinsbrænding og ølbrygning, som også var

forbeholdt købstæderne, samt utilladelig kroholden og smugling over toldskellet i stor stil.

Årsagerne lå lige for. Når toldafgifter blev høje, florerede smuglerierne, og hvad landhåndværkerne angik, så var der dygtige folk iblandt dem, som foretrak det friere liv på landet, og her var de sikker på en kundekreds. De arbejdede nemlig billigere, fordi de var fri for udgifter til lav, fri for at svare konsumptionsafgifter, som androg 16—20 rdl om året, fri for familieskat, som androg et par rigsdaler, fri for militær indkvartering, for byens skatter og personlig tynge, billigere husleje, op til 10 rdl om året kunne her spares, og billigere daglige fornødenheder.

Jo dårligere tiderne blev, jo højere skatter, jo fattigere mennesker, jo mere grelt blev forholdet byhåndværker contra landhåndværker, og mange bykunder søgte ud på landet, hvoraf følgen blev, at byernes håndværkere havde svært ved at klare konkurrencen, hvorfor de appellerede til myndighederne om at søge lovbestemmelserne overholdt, og myndighederne igen tyede til kongen, som imidlertid var langt borte.

Når vi derfor i det følgende hører om kiv og kævl og megen småtskårenhed blandt håndværkerne, må vi forstå, at de var klemt inde mellem alle det absolutte styres mange reguleringer og oplandets bønders og håndværkeres vilje til at overtræde dem.

Forholdene i Kolding var måske særlig vanskelige på grund af toldgrænsens beliggenhed ved fjorden og Kolding å. I hertugdømmet kunne man købe varerne billigere og indpractisere dem i byen, hvorved både told og konsumption sparedes. Solgtes så varerne til den gængse pris, hvad købmændene kunne være nødt til, var der penge at tjene — hvis man altså ikke var uheldig og fik varene konfiskeret.

Det var en klage over disse forhold, Søren Lund med »Egen Haand« skrev under på i 1690 for at få lov til at anholde og tiltale forprangerne og konfiskere deres varer.

Men læs nu, hvad de gode borgere skrev. (Se illustrationen gule blade side I-II).

26. juli svarede kongen. Hans rettigheder gik man også for nær, og det i mere end én henseende. Både ramte det ham økonomisk, og det kunne i hans situation være slemt nok; men værre var det, at den absolutte fyrstes love og forordninger ikke blev overholdt. Sådanne folk var hjemfalden til lovens strengeste straf. Det var at sætte sig op mod den gudkaldede og gudbenådede fyrstes vilje og derfor noget nær det værste, som kunne ske.

Til »Ehrlige Hr Frantz von Speckhan, Ridder, Geheime Raad, Stiftsbefalings Mand over Riibe Stift og Amptmand over Riiberhuus Amt«, skrev kongen og beordrede ham til at hindre de omtalte ulovligheder, »Men End og at de som der udi skulle forgribe kunne Betredis, paa Gribes og efter Kongelig Medfart og Sagens Beskaffenhed til Børligen straffes . . . . Der med skeer Vor Villie«.

Det samme skrev han til amtmanden over Koldinghus amt, og 17. september skrev stiftamtmanden til borgmester og råd i Kolding, at kongen havde befalet ham at advare alle mod at handle mod kongens lov og forordninger, De, som blev antruffen med

slige varer, ville have varerne forbrudt og tillige »Som Kongelig Majestæts Mandats Modvillige overtrædere tiltales, Ansees og Straffes som vedbør«.

For at slige »forprangeriske Handelle« én gang for alle så vidt muligt kunne blive forhindret, fortsatte stiftamtmanden, fik magistraten, byfogeden, herredsfogeden samt alle andre kongelige betjente magt og beføjelse til, »naar de kunne antræffe nogen bonde eller forpranger der af amtet, paa markederne i Jylland eller andre steder, paa hjemvejen, ved deres egne eller andres huse, eller på forbudne vadesteder, enten med heste, hopper, kvæg eller andet deslige som for købmandsvarer og til forprang eragtes og henregnes, kunne straks at anholde og tillige med varerne føre til Kolding toldbod, og siden saa længe for arresterede beholde, indtil stiftamtmanden besked ved expresse bud var givet«.

Hvad den ulovlige kroholden og forprang udi købmandsskab på landet angår, da skulle det i lige måde være Kolding bys borgere og indvånere tilladt på landsbyerne 2 mil omkring Kolding, hvor mistanke haves, at inqvirere, og de bønder, som ikke kunne bevise »af Høyøfrighed at være tilladt Kro at holde, Brændevinskedler at have og redskab dertil, samt alle slags drikke- eller købmandsvarer, som forprang drives, at borttage og til Koldinghus amtstue i god forvaring at anbringe til videre ordre indløber. Dog skal borgerne, når de vil inkvirere brændevinsredskaber, først have amtmandens tilladelse.

Denne skrivelse blev læst for menige Kolding borgere på rådstuen 20. september 1690.

6 år gik. Respekten for amtmandens trusler har nok ikke være særlig stor, for 16. marts 1696 skrev borgmester og råd til amtmanden for Koldinghus amt, Simon Schwartz, (se illustrationen gule blade side III-V).

Igen er det kroer og prangeri på landet omkring Kolding, som må afskaffes; men tillige er der nu tale om »forbuden Øld udtapning at øfves Hvor Ting holdes, og det under Vahrenis forbrydelse, och Tiufge Lod Sølvs Strafbøder«.

Lige »saa vel ofver Øll, Desteleer og Brendeviins Kiedler paa Landet ved Bønder, og alle andre af Hvem de bruges at vere forbrudt til angifverne foruden Straf til Hospitalet«.

Man henviser til skrivelsen af 17. september 1690 og beder øvrigheden om hjælp. I alle amtets byer holdes kro, særdeles nogle landsbyer, med øl, brændevin, tobak, salt og andet, foruden adskilligt købmandsskab og landprangeri, som groveligen går i svang. Endog Koldings købmænd deltog heri.

30. marts kom amtmandens resolution, som gik ud på, at borgerne skulle få al den støtte, han kunne give dem, og regimentsskriverne fik ordre til at borttage alle brændevinsredskaber på deres bøndergods og lade dem bringe til slottet.
(Se illustrationen gule blade side V).

Resolutionen blev læst på tingstederne og kirkestævner.
(Se illustrationen gule blade side VI).

Dejagt kiære Wiedvise or Wasserhuus
Borgermestre or Raadmend.

Vansom Vy Underdhenigeste Colding Borgere forraar,
sagde paa Samtlig Vore vnd Borgerne Vegne at dee,
Vnder gifue, det nÿ Tang Kÿnner sin Anbring saue
Majesti Kiærhed, saauel Sønden som Vesten fra dee
Borgerskabets Prasidig, Mangr Forarsager, som
dend sin Tegn sast sinr Naarhed nÿ Landet, saa sin
Landkiøbne sine Hyster, Hoppe, Bidre or andre Vngskaa
dommen Land for Kiøbne, og det fra gemle anden Stadi,
eller Sønden paa, Indtil de sasinne Gaard Kiøbm Forbi, saa
de Hiemlen Kiøbstæderne nor Vdlig gemde Borgere Vinder Hiemle
paa mod Bre Forsvin gen Vasser til Mandskabene dog igien
at Borgerlige, som dem det sasinne sliger Forarsager, gior Vore
Tegning nÿ Vnderhiemler, som see ei for Mandskab, asdem Vi,
Hiemlen Vy nor Vdlig gemde, som afkiøbne dennem Forbi
forsigtigen Borgere og Kiøbmend Olle og Vinmendene samt
adskillige Kiøbmands Vasser, saadan offentlig Kiøbt paa
Landet sasinne Vinsøyr anbring Kiøbstædernes
Forfriskning Vorrig Hals Miel, som Miel, saa som Malt,
ersaa Vinder Vdlig gemde Nar Colding, Herlig Vasser aldrig
Hiemlen af Hiemlen, nemlig paa Hadersleff or Hiemlen, som
Skÿgemaaden forraden Kiøbstæderne endnu actiere res.
Vinder saa sinder nÿ sinr Tang Kÿnner mest Vdlig gemde Vind
Colding adskillige gemde Vinder Folk, som ei med Allerraa,
dig stidig sinne Kiøbmend for ordningen, for ar Kiøbter allo,
mode Vinder, saa der Kiøbter Kiøbmen, Proprietærer
saa og for officerer ei dog saa Kiøbt tage sin Vrel det Kiøbste Arbed
sinr Kiøbmen Kiøbmend, sinder ar sra Kiøbmand, sinr Tang Kiøbmen
Kiøbmen sinr Kiøbmen Kiøbmen Kiøbmen til sinr Kiøbmen, eller
Kiøbmen saa Kiøbmen anden Kiøbmen, som for Majestæten Kiøbmen
Interesse Kiøbmen, Vy Kiøbmen Borgermester Vnderdanigst alt
Kiøbmen Kiøbmen Allernyderdanigst Kiøbmen Kiøbmen Kiøbmen
Kiøbmen Confumption Kiøbmen Vndander Kiøbstæderne Kiøbmen Jydland,

(fortsættes næste side)

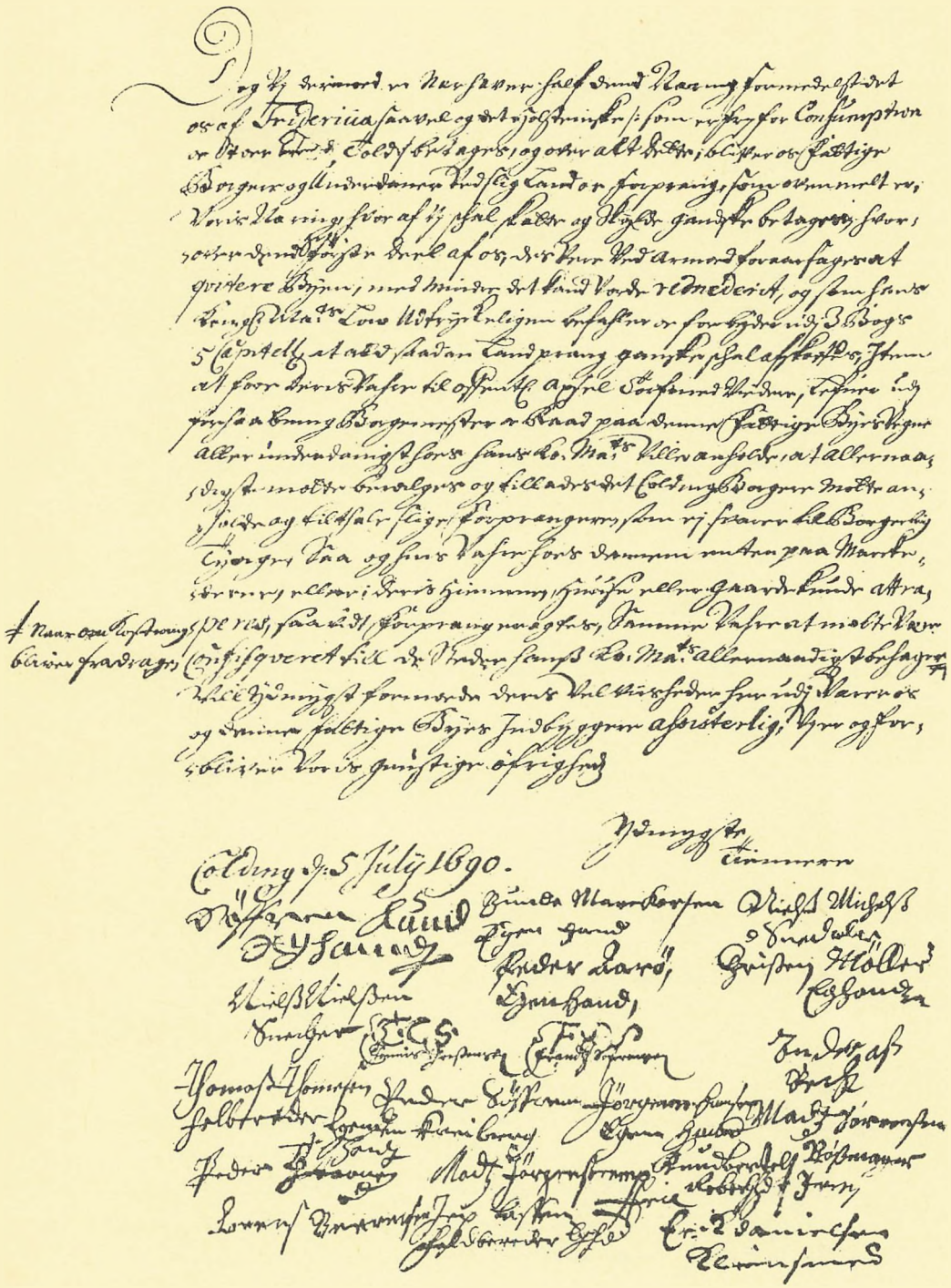

Klage af 5. juli 1690 fra en række borgere i Kolding over smuglerierne over toldskellet

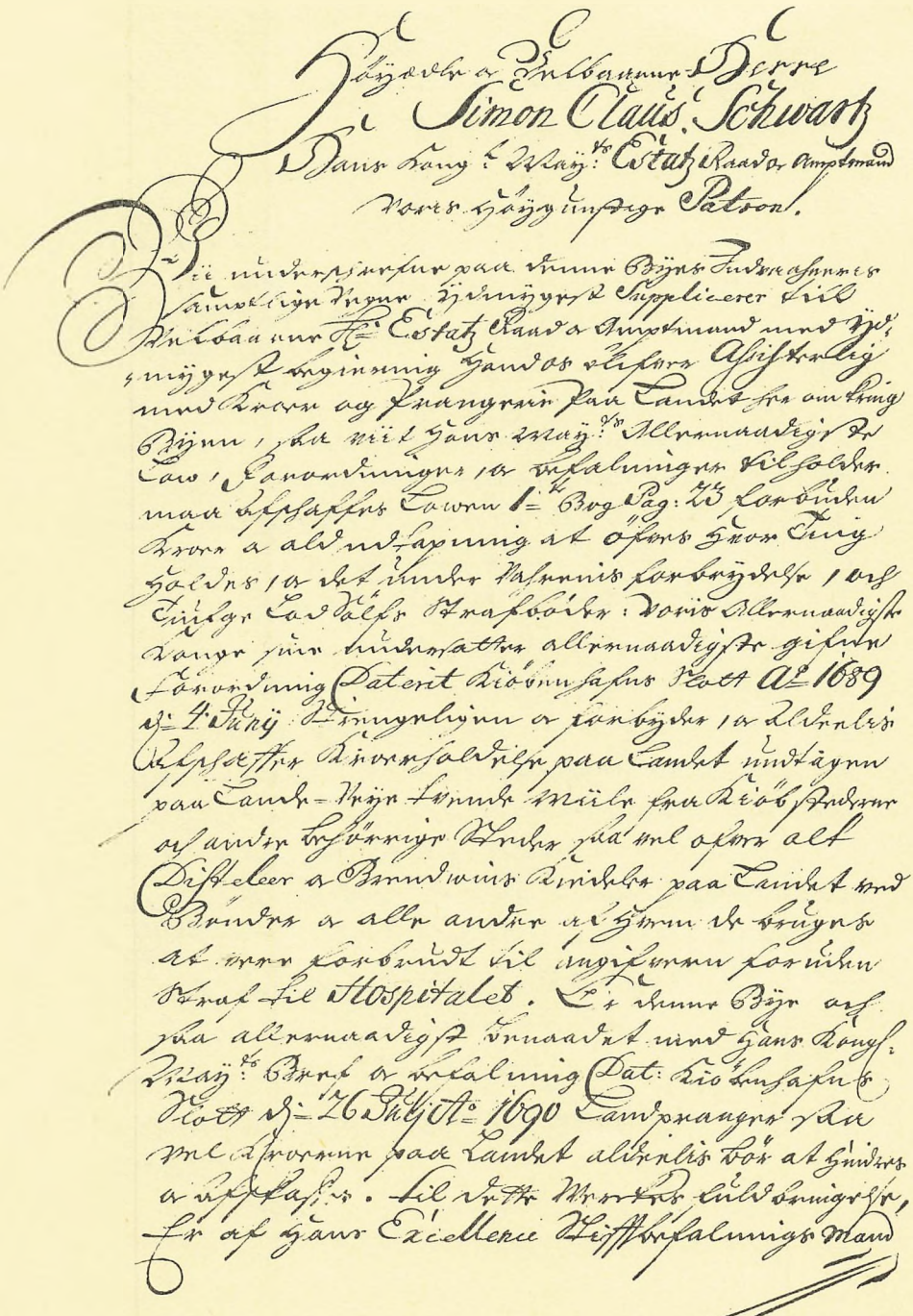

(fortsættes næste side)

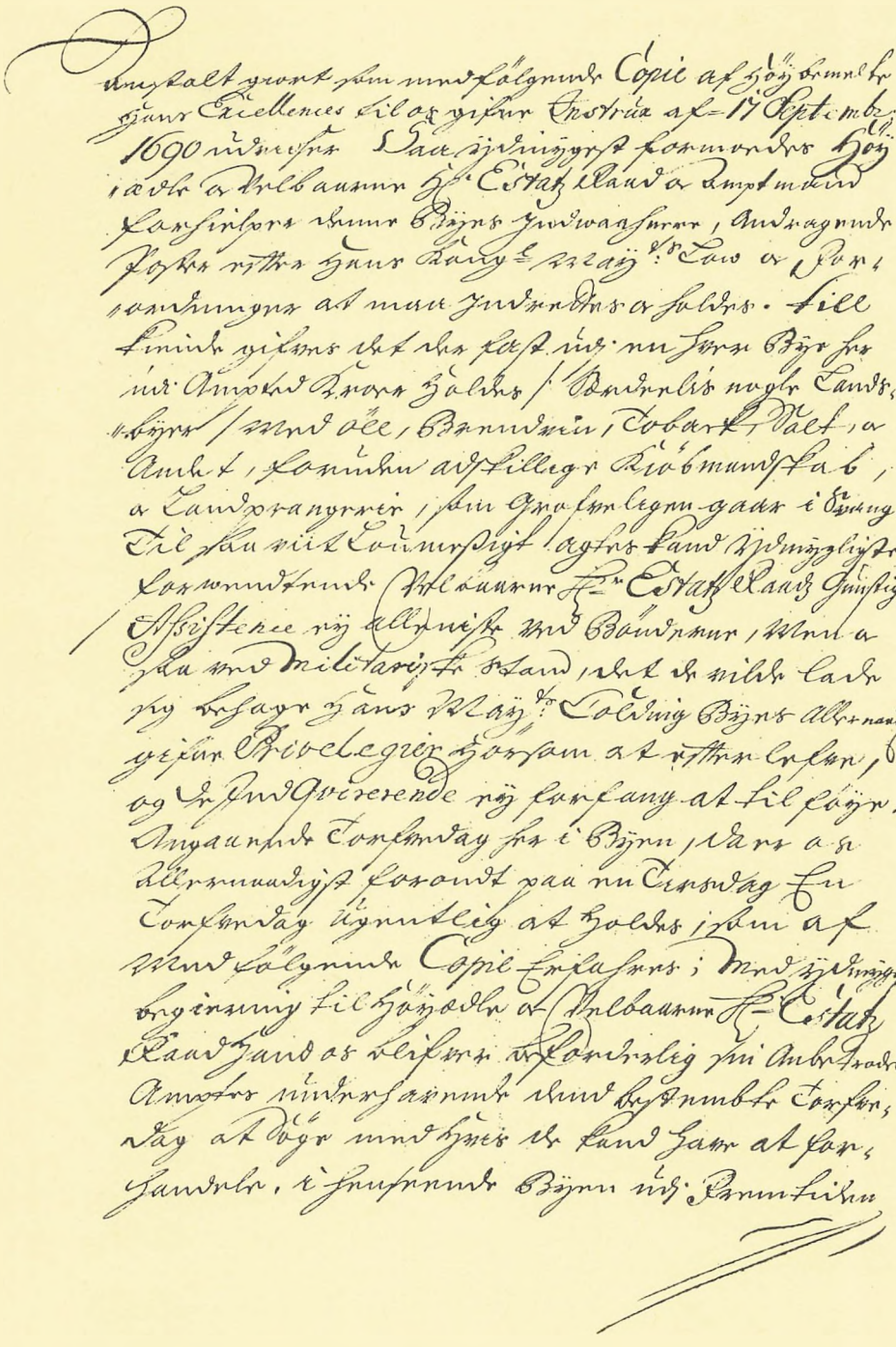

Fortsættes næste side

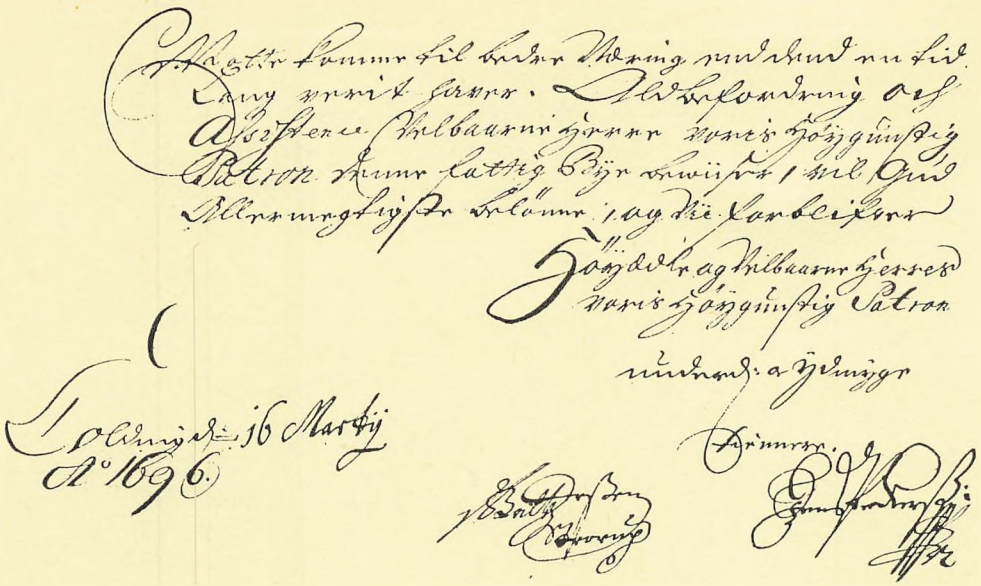

Borgernes klage af 16. marts 1696 til amtmand Simon Claus Schwartz.

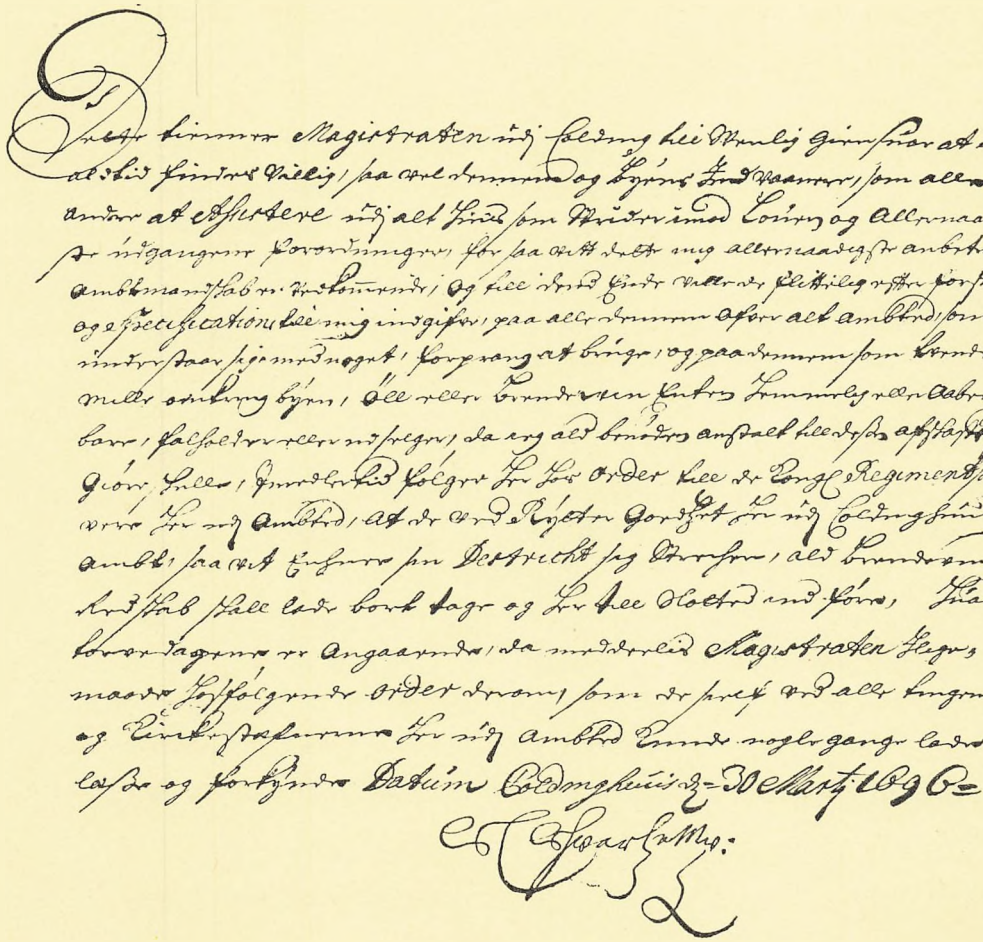

Amtmandens svar af 30. marts 1696 til borgerne i Kolding.

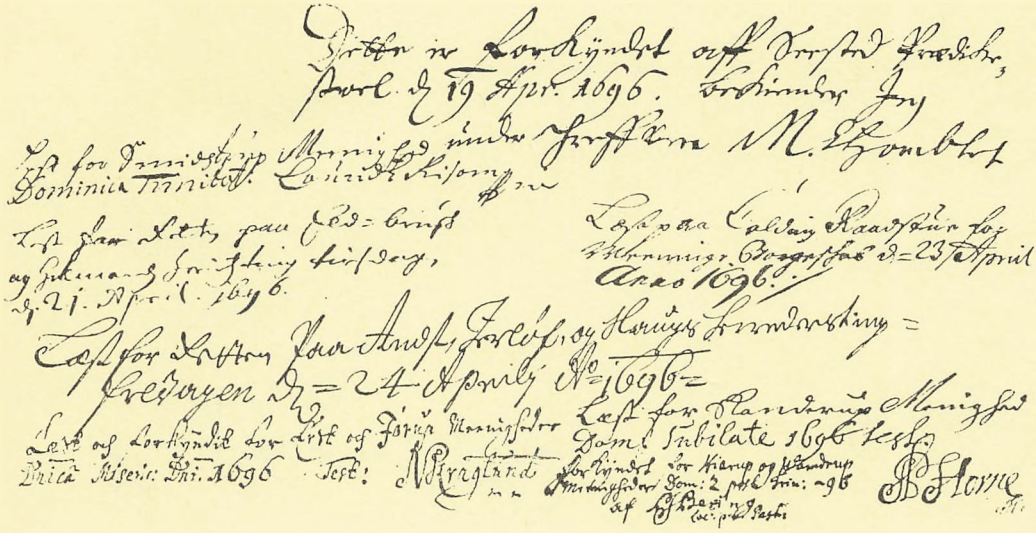

Forskellige underskrifter på, at amtmandens resolution var læst på birkestævne og tingsteder

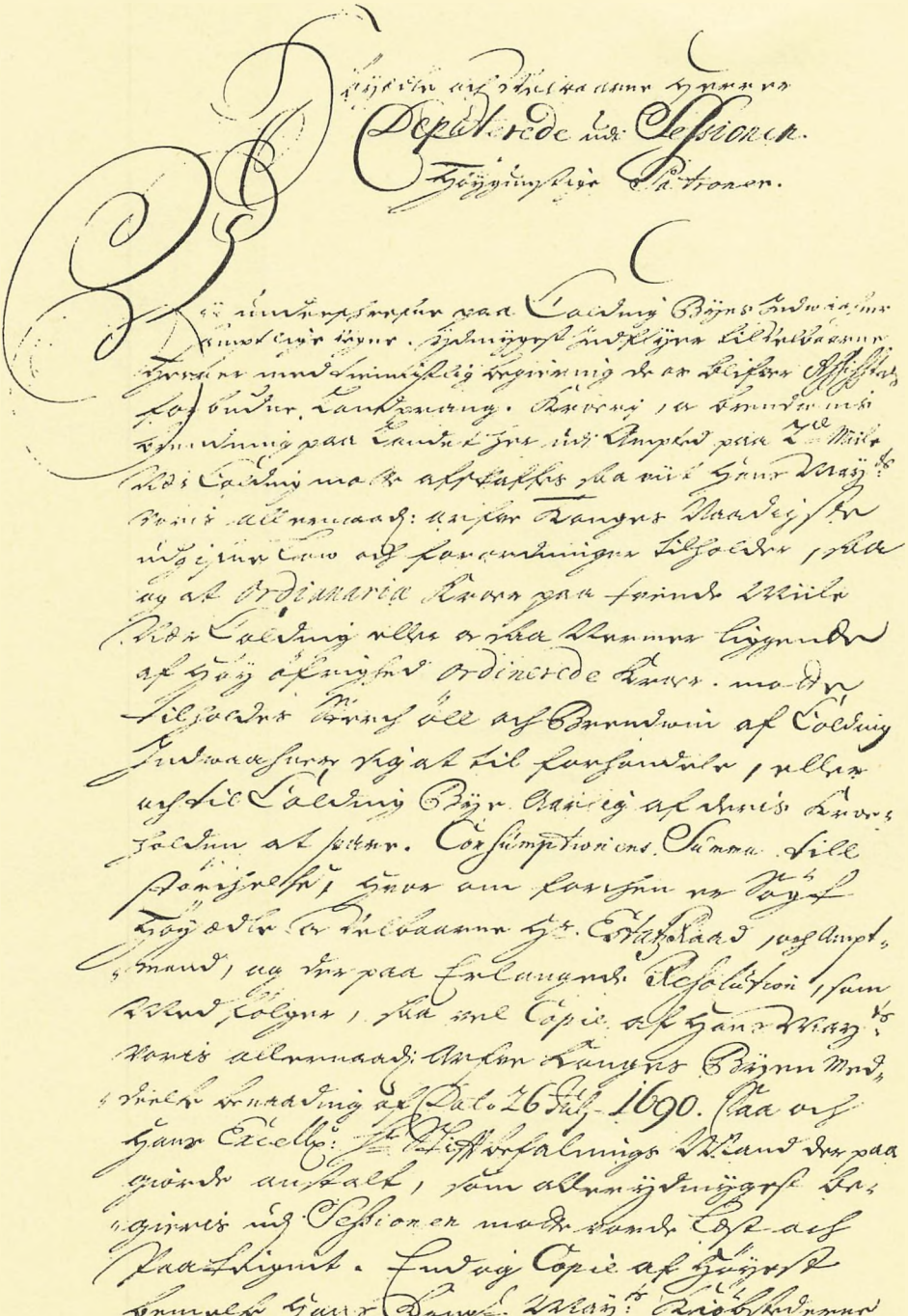

(fortsættes næste side)

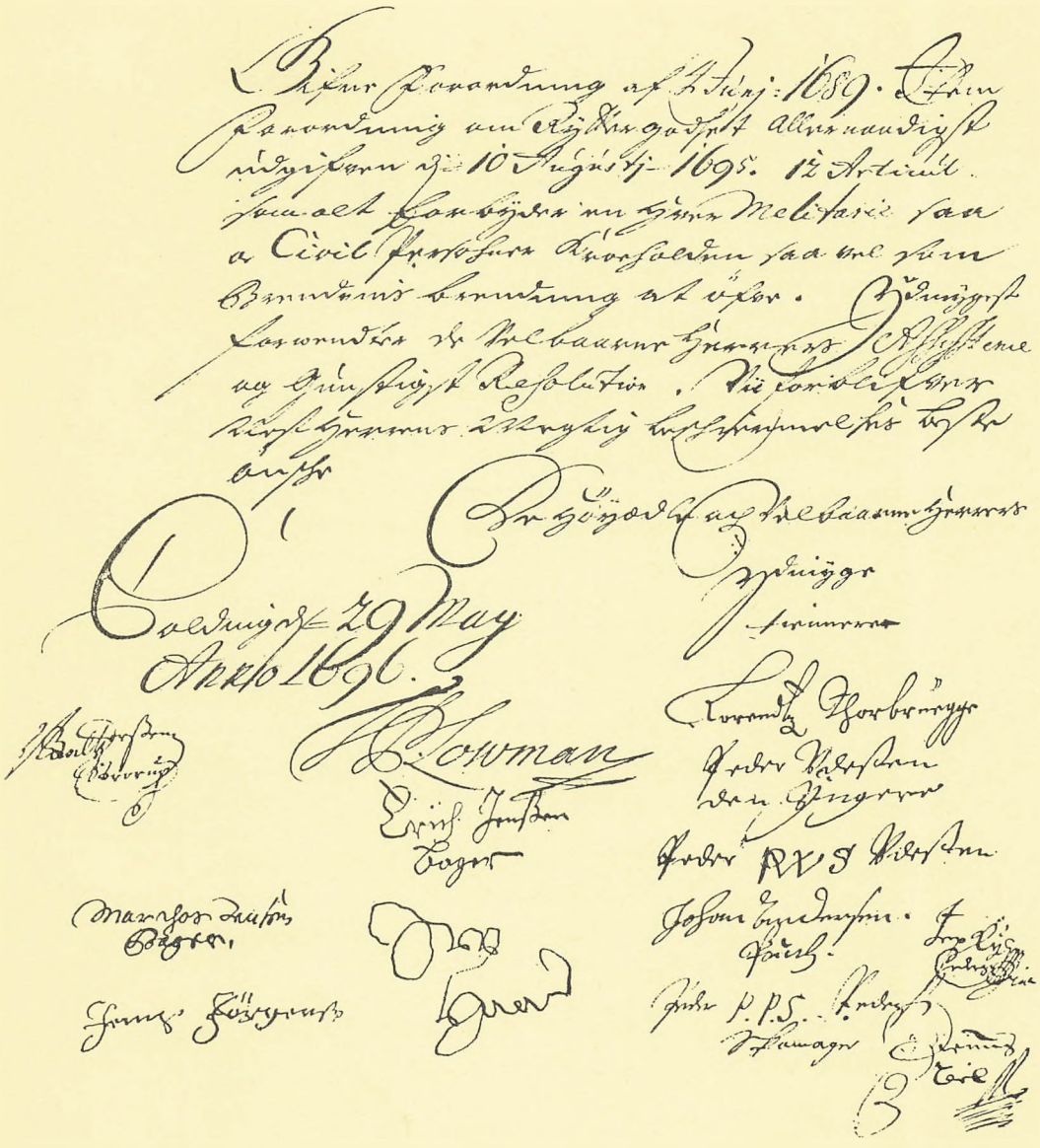

Borgernes skrivelse til ryttersessionen på Koldinghus rytterdistrikt

Samme dag skrev amtmanden til alle ridefogederne i Koldinghus amt og gav dem ordre til, at når amtmandens ordre til inqvirering blev dem forevist, skulle de følge med inqvirenterne og være dem behjælpelig »saavel hos slottets egne som hos ‚propritarie Bønder og tienere, uden Persons anseelse« og borttage alt det brændevinsredskab, som de kunne finde«.

29. maj skrev borgmesteren og en del borgere til rytterskektionen om at være behjælpelig og dertil at opnå, at de ordinære kroer ved landevejene »maatte tilholdes Sterch øll og Brendeviin af Colding Indvaahnere sig at til forhandle, eller och til Colding Bye Aarlig af deris Kroeholden at svare Consumptions Summa til Størchelse«.
(Se illustrationen gule blade side VII-VIII).

23. januar 1697 sendte kongen en skrivelse til stiftamtmanden, hvori han præciserede, hvad han havde gjort for at ophjælpe købstæderne.

Ikke alene havde han i årenes løb forskånet dem for en del påbudte skatter, men året før gjort en forandring med konsumptionen. Noget ved konsumptionsforpagternes afskaffelse, andet ved nedsættelse af afgiften, som borgerne fik lov til at ligne mellem hverandre. Herved blev de sparet for udgifter til betjente og fik lejlighed til at hjælpe hverandre. Nu havde kongen erfaret om ulovlighederne på landet og gav stiftamtmanden ordre til straks at inqvirere.

Og så kom inqvireringen omkring 27. juni 1697 »angaaende Brændeviins Kiedlernis, forprangs og uloflige Haandverchers afholdelse paa landet her i Coldinghuus ampt« og er interessant derved, at der ikke alene var brændevinskedler i massevis, selv om der også enkelte steder blev taget brændevin fra Kolding, som forordningen påbød; men købmændene i Kolding forhandlede kedlerne til bønderne, både solgte og købte dem igen, og f.e. Niels Bertelsen og Peder Lauridsen Barsballe m.fl. leverede varer, som folk på landet solgte for dem, og det gjorde de samtidig med, at de klagede over forprang, altså at varer blev solgt uden for byens porte, og tolder Hans Pedersens kone havde Mads Maufs kone i Skærbæk til at væve for sig. Samtidig blev ulovlig håndværkstøj og materialer beslaglagt i hver eneste landsby.
(Se illustrationen gule blade side IX-X).

4.

Herefter kommer vi til næste slægtled.

Ved skiftet efter Hans Michelsen i 1689 var stifssønnen Niels Nielsen værge for sig selv og tillige for sønnen Steffen, Jep Pedersen Kyd var værge for Johanne.

Jep Pedersen Kyd var 17. oktober 1680 blevet gift med Anneche Hansdatter, der imidlertid ret hurtigt døde, hvorefter han giftede sig med Magdalene Udesdatter, som døde 2. februar 1685 19 år gammel.

For Jørgen og Michel blev velfornemme borger i Vejle, Hans Thomsen, som 21. februar 1687 var blevet gift med den ældste datter, Karen, værge. Vi vil opholde os lidt i selskab med disse børn.

Niels Nielsen hører vi ikke meget til; men mon det ikke er ham, som 29. december 1705 fik kongelig bevilling til at være dansk skoleholder i Kolding. Mathias Raffn og Hans Pedersen var meget aktive i denne forbindelse, og de er begge af slægten. Bevillingen lød:

> *Vi Frederik den Fierde osv. . . . . giøre alle Vitterligt, at eftersom een person fra vor Kiøbstad Colding ved Nafn Niels Nielsen for os allerunderdanigst hafuer ladet andrage at der i Byen ikkun skal vere een dansk Skoelholder, hvilcken i Rettergangs sager, som een Procurator og fuldmægtig lader sig bruge, og derover dend hannem anbetroede ungdom udi dends under viisning forsømmer, foruden at hand icke skal kunne overkommer dend gandske Byes ungdom at informere. Det haver vi efter bemelte Niels Nielsens og endeel af borgerskabets herom allerunderdanigst giorde ansøgning, samt Raadmanden Mathias Raffn paa egne og Borgmesterens vegne, ... derpå allerunderdanigst givne erklæring, allernaadigst bevilget opstillet. Saa og hermed Bevilger og tillader at meer Bemelte Niels Nielsen maa tillige være dansk Skoleholder i fornefnt Colding med paaskiel at hand sig der ud inden flittigen og skickeligen forholder, og ungdommen som hannem betroes udi Børne-Lærdommen, Læsen, Skriven og Regnen forsvarligen underviser, forbydendes alle og Enhver herimod, efter som forskrefvet staar at hindre eller uden nogen forfang at giøre under vor Hyldest og Naade . . . .*

Hermed havde kongen beskikket 2 skoleholdere i byen, idet Peder Berentsen var der i tiden 1682—1717, men må have haft så travlt med andre ting, at han ikke passede sit skoleholderi.

Desuden ved vi, at 25 november 1706 blev Niels Nielsen gift med Lone Hendrichs-

datter (Bahnsdatter), datter af farver Hendrich Bahnsen, broder til byskriveren Baltzer Bahnsen, forloverne var de to svogre Hans Hansen Bruun og Thomas Bang, hvilket tyder på, at han var af slægten.

Karen Hansdatter havde i ægteskabet med Hans Thomsen 6 børn,

Maren Hansdatter
Karen Hansdatter
Johanne Hansdatter
Peder Hansen
Jørgen Hansen
Hans Hansen Høxbroe.

Henimod 1704 er Hans Thomsen imidlertid død. I en mandtalsliste for Vejle dette år omtales nemlig Hans Thomsens enke, og i et skifte fra 17. august 1724 ser vi, at den yngste af Hans Thomsens sønner, Hans Hansen Høxbroes fædrene og mødrene arv i følge skifte af 4. juni 1706 — på dette tidspunkt er moderen altså død — er sat på rente hos Michel Hansen i Kolding, drengens morbroder. Ialt androg formuen 673 — 3 — 12; men så havde Hans Hansen Høxbroe forstrakt en broder iVarde, Peder Hansen, med 50 rdl, og 100 rdl stod i nogle ejendomme i Vejle, som han ejede, således, at i boet henstod ialt 581 — 1 — 8.

Hans Hansen Høxbroe blev altså forældreløs omkring 1706; men hvem var hans værge, og hvor opholdt han sig? — Var det hos den omtalte Michel Hansen?

Ingen af børnene får vi noget at vide om.

Michel Hansens fødselsår kender vi ikke; men 14. maj 1705 blev han gift med Else Cathrine Flye, datter af hospitalsforstander Jens Jensen Flye, begr. 7. april 1718, 73 år gammel, og Sidsel Andersdatter, begr. 20. september 1719.

Søskende til Jens Jensen Flye var Hans Jensen Flye, gift med Else Eggertsdatter, og Anna Jensdatter Flye, gift med handelsmand Jens Hansen.

Af børn havde ægteparret Jens Jensen Flyes foruden Else Cathrine, en søn, regimentskvartermester Jens Flye i Christiana i Norge. Vi ved det fra, at 20. juni 1721 solgte Michel Hansen med sin hustrus billigelse denne broders ejendom, som lå på hjørnet af torvet og den »gade som gaar fra Torvet til Laasbygade«, til kongelig priviligeret musikant Sr Henrich Sondergelt, som vi hører om senere. Syd for denne ejendom boede tobaksspinder Jochum Schiermer.

Michel Hansen var Kiøb og handelsmand i kolding og havde overtaget forretningen ved Nørre Port. Desuden ejede han en liden eng ved gården, et hus på Luusbye Banche, 4 engstykker i Teilgaards enge og en frugthauge i Sviegade. Dertil en fjerdedel af en jagt, som skipper Poul Basse førte, og et lån i Engelsholm på 1000 rdl i »Reede penge danske Croener«. Desuden havde han som nævnt Hans Hansen Høxbroes penge stående i sin virksomhed.

26. november 1723 døde Michel Hansen, og Else Cathrine Flye sad tilbage med 5 umyndige børn,

Hans Michelsen Flye ..... f. 1710
Jens Michelsen Flye ..... f. 1716
Sidsel Cathrine Michelsdatter ..... f. 1712
Johanne Marie Michelsdatter ..... f. 1718 d. 5/3 1725
Anna (Sophie) Michelsdatter ... f. 1721 d. 30/11 1725

Dertil kom den ældste datter, Maren Michelsdatter, f. 1706, som 21. august 1722 var blevet gift med Kiøb og Handelsmand Peder Lauridsen Barsballe, 19 år. Kirkebogen kalder hende madamme. Sine 16 år til trods var hun altså enke.

12. februar 1724 fik Else Cathrine kongelig bevilling til »foruden Rættens middels overværelse eller Registrering og Vurdering efter loven, self indbyrdes med Samfrænder at Handle og slutte een skifte forhandling om den Arf som hendes og Bemelte hendes afgangne Mands fællitz umyndige Børn efter fornefnte Deres fader kand tilkomme, som hun med dennem derom til Børnenes gavn bedst kan foreenes; dog skal bemelte hendes samfrænder et skriftligt Instrument der over at forfatte som Billigt kand være, og de i fremtiden naar børnene kommer til deres Myndige aar, eragtes at kunde forsvare«.

Denne forhandling fandt sted 17. august. Til stede var svogeren Stephen Hansen fra Vejle og Peder Lauridsen Barsballe som svoger af huset.

Efter opgørelsen var til deling 2614 — 3 — 15, hvoraf moderen fik halvparten, en broderlod på 400 rdl og en søsterlod 333 — 3 — 15.

30. november 1724 indtrådte Else Cathrine pånyi ægteskab, denne gang med Morten Hansen Juhl. Hvor han stammer fra, foreligger ikke. To kongelige jagtbetjente i byen, Erik, som var gift med en datter af skipper Hans Thomsen, og Niels var brødre og hed Hansen Juhl. Deres fader var kongelig jagtbetjent Hans Pedersen Juhl, som blev begravet 22. september 1722, 75 år gammel. Han var tillige rebslager. Det var Eric, der en tid boede hos sin moder og drev håndværk sammen med hende, også. Det er muligt, de er Morten Hansen Juhls brødre.

Morten Hansen Juhl drev Michel Hansens forretning videre. I en indberetning fra byfoged Christian Grundahl til magistraten angående Brogaderne, hvis »Brøstfældighed« han sammen med nogle mænd har synet, står der nemlig, at de navnlig har beskæftiget sig med Laasbygade »fra handelsmand Morten Hansen Juhls Huus ved Nørre Port«.

Hans Michelsens 2 andre sønner, Stephen og Jørgen Hansen, kender vi ikke meget til, ud over, at vi ved, at den ene var handelsmand i Vejle, den anden i Kolding, idet vi formoder, at det var ham, som kaldes Jørgen Bager.

Det var én side af sagen. En anden er, at hvor slægtens interesser skulle varetages, ved skifte e.l., der var Stephan eller Jørgen eller dem alle tre til stede, for så var Michel med. Det er så påfaldende, at man er tilbøjelig til at betragte de 3 som specielle vogtere

af slægtens interesser. Og det er lige så påfaldende, at denne funktion synes at høre op med dem.

Det har sikkert været tilfældet ved Hans Thomsens og hans kones død. Vi kan blot ikke få noget at vide herom, kun at Hans Hansen Høxbroes arv står hos Michel Hansen. Det har ikke været, fordi han trængte til pengene. Michel Hansen havde penge nok.

På samme måde forholdt det sig med søstersønnen Jørgen Hansen i Varde. I Else Cathrine Flyes skifte i 1724 forinden hendes giftermål med Morten Hansen Juhl står omtalt en sum penge, som skulle tilfalde Else Cathrine, hvis de kommer tilbage. Det var omkostningerne i en drabssag efter »salig Jørgen Hansen i Varde«, som der står. Udtrykket er ikke entydigt; men Michel Hansen havde altså indskudt en sum penge i en retssag i forbindelse med Jørgen Hansen, som enten selv er blevet dræbt eller har dræbt en anden, men i hvert fald på dette tidspunkt må være død. Retssagen er ikke afsluttet endnu, og ikke vundet, for omkostningerne er ikke refunderet.

Ved rådmand Niels Bertelsens og hans kones død i 1708 optrådte alle 3 brødre som værger for børnene og varetog på aktiv måde deres interesser sammen med morfaderen, Peder Pedersen i Ringkøbing, og da Peder Pedersen døde i 1718, optrådte Stephen og Michel igen ved at ville overvære skiftet i Ringkøbing af hensyn til Niels Bertelsens søn, og da Stephen ikke havde helbred til rejsen, sendte han prokurator Niels Soelgaard som sin stedfortræder.

Der kunne nævnes flere eksempler; men i stedet vil vi nævne, at Hans Thomsens datter Karen blev gift med købmand Laurids Hansen Nyeland i Ringkøbing, som i 1713 havde overtaget forretningen, efter at hans fader, Anders Hansen Nyeland, der var gift med Johanne Christensdatter Dorsch, var død. Vi nævner dette, fordi navnet Dorsch spiller ind i relationerne i Kolding—Ringkøbing og Hans Hansen Høxbroe, idet vi dog indskyder, at Dorsch, Dosch og Torsch måske bliver brugt i flæng.

En anden datter blev gift med handelsmand P. Lakier samme sted.

En Johanne Christensdatter, som her kaldes Torsch blev gift med Hans Fedder, som døde i 1706. Og dette navn fører os til Horsens, hvor en købmand Fedder havde forretninger med Karen Terchelsdatter i Kolding og i 1733 var værge for et af Karen Terchelsdatters børn.

Efter forretningens bøger ser det ud til, at Laurids Nyeland handlede vidt omkring, og sendte også varer til Stephen Hansen i Vejle og til Peder Hansen og svogeren Jørgen Hansen i Varde.

Jørgen Hansen havde således til tider regning på op til 50 rdl. Stephen skyldte flere gange op til 40 rdl, og »for min Svoger i Colding, Hans Hansen« (Høxbroe) betalte Laurids Nyeland engang 1 — 2 — 8 i rente.

I boet efter Laurids Nyeland var der økonomiske mellemværender både med de ovennævnte og Peder Lauridsen Barsballe, og da Hans Hansen Høxbroe i 1738 døde, ejede han i Ringkøbing en ejendom på 80 fag, hvori madam Lakier boede.

Disse relationer til Ringkøbing interesserer. De kan skyldes familiehensyn; men de kan også skyldes, som tidligere berørt, fælles import, måske endda gennem smugling. En sådan tanke var ikke disse mennesker fjern. Og Hans Hansen Høxbroes grunde til at lade denne særlige import foregå over Ringkøbing er ikke uforklarlige.

Der foregik en del smugleri på kysten ved Ringkøbing, og blev det for broget der, flyttede man for en tid til kysten ud for Varde. Hos tolderen i denne by tjente i 1727 en søn af vejer og måler ved Kolding Sdr. Port Niels Lauridsen, som hed Jens Nielsen Ostrup.

Natten til 15. november 1726 førtes således 100 tønder salt i land ved Ringkøbing fra et hollandsk skib, foruden noget tobak. Hovedmændene var 4 købmænd, hvoraf den ene var Peder Lakier, som var gift med Hans Hansen Høxbroes søster.

Smugleriet blev angivet til kongen af en aftakket soldat, Anders Christensen Solberg, og en stor sag blev sat i gang med mange afhøringer, hvoraf der imidlertid intet kom ud, da de mennesker, som kom til afhøring, intet ville fortælle, til ikke ringe tort for anmelderen, som på grund af mange trusler måtte flygte fra byen.

De eneste, som blev afsløret, var de 4 købmænd, som skyndsomst, da sagen kom frem, sendte kongen en allerunderdanigst bønskrivelse, hvori de klagede over den store nød de var kommet i i Ringkøbing for salt, som de skulle have fra København og ikke kunne få formedelst streng vinter, hvilket altså foranledigede, at de nødtvungen havde taget saltet fra et hollandsk skib, som var sprunget læk og stod i fare for at miste alt saltet.

De 4 købmænd fik hver en bøde på 200 rdl, dertil 200 rdl i omkostninger og 50 rdl til skriveren, som havde fyldt en protokol på 575 sider med megen interessant læsning.

25. november 1727 søgte og fik stiftamtmanden i Ribe dem imidlertid fritaget for at betale mulkten. Derimod fandt stiftamtmanden, at angiveren, som ikke kunne bevise noget, og som endog havde fremsat beskyldninger mod kommissionsdomstolen og forlangt en anden dannet og ligeledes havde beskyldt toldbetjentene for at have stået i ledtog med smuglerne, hvilket de sikkert også har gjort, burde straffes; men det blev han vel sagtens ikke, da han handlede i kongens interesse.

Endnu en grund er der til, at vi kommer på denne tanke. Man kan ikke andet end studse over den store formue, det lykkedes Hans Hansen Høxbroe at samle i løbet af de 8 år, som blev ham beskåret, og man spørger sig selv, hvordan det dog kan være gået til. Tanken går da uvilkårlig i retning af smugleri i ikke helt ringe grad.

I 1722 døde Karen. Hendes mand fortsatte virksomheden i uskiftet bo; men 1725 døde også han, og byens magistrat skrev da på de forældreløse børns vegne til de to morbrødre og »mostermanden« i Varde og ligeledes 24. marts til morbroderen Hans Hansen (Høxbroe) i Kolding, om de ville overvære skiftet; men ingen af dem svarede.

Daniel Kobbersmeds børn har vi hørt om før. Karen Danielsdatter blev gift med Rolf Thomsen, Brødrene Ancher og Niels har vi kun lige hørt nævne.

Michel Danielsen, f. 1666, blev juli 1695 gift med Karen Terchelsdatter, hvis forhold vi først vil gøre rede for. Hendes fader, Terchel Hansen, var gift med Anna Madsdatter og døde 4. maj 1701 65 år gammel. Angående hans forhold vil vi henvise til P. Eliasen.

Foruden Karen var der en søster ved navn Sara, f. 16. juni 1679 og gift med Claus Lorentzen Torebrøger, Bardtskiær i Kolding. De havde to børn, hvoraf den ene, Lorentz Clausen Torebrøger, boede i Brogaden og også var Bardtskiær. Senere blev Sara gift med Lars Borch, bager og handelsmand. Hun døde 1740.

Desuden var der søsteren Anna, f. 9. juni 1685, og gift med Hans Jørgensen, møller i Gudsøe mølle. En søn her hed Terchel.

Michel Danielsen og Karen Terchelsdatter fik formentlig 13 børn. Bl.a. fik de 21. januar 1698 en datter, Maren døbt. Blandt fadderne var Rudolph Thomsen, som holdt barnet over dåben, hvilket han næppe havde gjort hvis han ikke havde været nær slægtning.

Af de 13 børn levede i 1733 5,

Dorthe Michelsdatter	f.	21. november	1700
Maren Michelsdatter	f.	24. juli	1703
Hans Michel Danielsen	f.	17. august	1704
Daniel Michelsen	f.	6. maj	1706
AnnaCathrine Michelsdatter	f.	3. maj	1709

5. maj 1722 døde Michel Danielsen, hvorefter enken ved kongelig bevilling fik lov at sidde i uskiftet bo. 10. oktober s.å. fik hun tillige af kongen bevilget fritagelse for indkvartering.

Virksomheden drev hun videre.

21. august 1722 giftede Michels Hansens og Else Cathrine Flyes datter Maren sig med Peder Lauridsen Barsballe. I en del år havde han tjent hos sin morbroder, borger og handelsmand i Kolding, Hans Hansen Barsballe eller Barsbøl, efter en landsby ved Haderslev, hvorfra han var kommet.

Peder Lauridsen Barsballe må have tjent sin morbroder godt, for da denne døde 23. februar 1721, 52 år gammel, og samtlige arvinger mødtes 4. marts s.å., besluttede arvingerne på mandens side at overdrage deres arvepart til ham, »saasom hand baade er een af de beeste hannem paarørende, og tilmed udi dend Sahl: Mands huus lenge hafver tient«.

Hans part i arven blev 600 rdl. For 700 rdl købte han en anden part af Niels Bertelsens søn, hvori var indbefattet en del ejendomme og løsøre.

Og det næste, vi så hører fra Peder Lauridsen Barsballe, er, at han har giftet sig med Maren og bor i et lille hus på 3 fag 1 loft høj i Vestergaden, sandsynligvis, hvor Hans Hansen Barsballe boede, og som tidligere havde tilhørt rådmand Niels Bertelsen, og ernærede sig som købmand og værtshusholder.

I denne egenskab træffer vi ham den 4. oktober 1725 (se byrådsb. 1968/69, side 51).

Der var Micheelii marked i byen, og Peder Lauridsen Barsballe havde været ude i byen og inviteret nogle præstemænd fra landet, som var i købstaden for at gøre markedsindkøb, ind i sit værtshus. Der sad de nu »De hæderlige og goede Præste Mænd med deris Kierister fra landet, ... samlet i Eenig og fornøyligt Selskab for dem self udi i Een Aparte Stue«.

Så kom de 2de Strandhuse fiskere, Niels og Jørgen Andersen ind. Det er dem, som i forrige byrådsbog kaldes Lange, de kaldes også Lyng.

Ubuden, uforskammet og (med) grove Hierter mod andre masede de sig ind, Stoyede og satte sig med deris Tobachsmøgen og Røgen op ved Bordet hos disse fremmede, som derover maatte qvittere deres sæde.

Peder Lauridsen Barsballe bad dem med det gode, at de ville lade disse præster have ro og gå ind i gæstestuen. Som de og gick; men så snart de indkom der, hvor andre got folck sad, Begyndte de at Bande og smæde og sagde, dend anden Stue var så vel for dem som for præsterne og yttrede dem langt meere med Klammerie, og slog glas i Sønder ned paa gulvet for andre gotfolck som sad der inde. Saa alle saare frygtede for stoore overlast og Skade, som og over skade udi handel og Næring. Saa som en hver undsaae sig og frygtede at komme ind, Baade til Kram boden og i Stuen.

For at skaffe fred for sig selv og andre got folck var værten høist aarsaget ved Hans Trane, bedemand, at sende Byefoged Grundahl Bud at han paa Embedz Veigne Ville komme til hielp og hindre og af verge Jørgen Andersen og Niels Andersen deris onde fortset, u Styr og klammerie, og tilholde dem at søge deris hiem, eller under forvaring i arrest til afstraffelse for tilføyet Tort og erlitte Skade, men da de langt værre satte dem op mod Byefogden og hans formaninger og Tragterede ham meget ilde, igien tog værten Arrest Begiering, som og paa hans ansvar Blef dem Ankyndiget af Byfogden, hvor paa de begge Excaperede.

Således fortalte Peder Lauridsen Barsballe den 24. oktober efter begæring af byfogden Christian Grundahl. Bedemanden Hans Trane afgav følgende supplement, og Mathias Comfoy sluttede sig hertil.

Hans Trane kom ind sammen med byfogden.

— Hvad er dette her for en strid, spurgte byfogden de 2 brødre og befalede dem at betale, hvad de havde nydt og slået i stykker og forføje sig af huset og gå hjem.

Det var imidlertid ikke efter brødrenes sind, og da i det samme borgeren Mathias Comfoy kom forbi, kaldte byfogden ham ind, for at han og Hans Trane kunne være vidne til, hvad som passerede.

I vidnernes påhør erindrede nu byfogeden de ommte 2de Personer fra Strandhuuse, og det i al skickelighed, at de skulle lade manden Barsballe i fred i hans huus. Betale hvis de hafde fortæret, og forføye dem til deris hiem.

Formaningen hjalp imidlertid ikke, og Peder Lauridsen Barsballe begærede derfor

arrest over dem på grund af deres onde medfart mod hannem, hvilcken arrest hr Byefogden forkyndede for bem^te Persohner I Hans May^ts høye Nafn.

Men heller ikke det hjalp. Begge svarede med vred hue og Sind Skielden, Banden og smellen Storligen og gik til angreb på byfogeden, stødte ham for hans Brøst med Knøtte Nefver saa han foer tilbage ad stue døren.

Byfogeden krævede herefter Hans Trane og Mathias Comfoy til vidne på, hvad der var hændt, og brødrene flygtede ud på gaden, hvor byfogeden igen angreb dem, hvorunder hans næse sprang op at bløde. Han fik dog fat i Niels Andersens trøje og søgte at holde ham fast; men Niels slog sig løs, hvorefter brødrene sammen løb mod Klosterporten, forfulgt af Hans Trane og Mathias Comfoy og flere andre, som var kommet til.

Byfogeden lånte en hest og red efter dem. Ved Klosterporten red han op på siden af dem; men Jens Andersen, som havde en stor gierdestaver i hånden, slog ham for brystet, så han faldt af hesten, hvorpå brødrene fortsatte deres flugt. Det så Mads Basse, som tilbød at vidne.

Da byfogeden indså, at han ikke kunne indhente de to voldsmænd, gik han hjemad, fulgt af flere, som var kommet til hjælp. Da de kom ud for Knud Andersens toft i Clostergaden, stod brødrene der og råbte og hujede efter ham »af Vred hue og forbittred Sind«.

Mens byfogeden stod og så efter dem og hørte deres råben »an løb en Qvinde Persohn med Raaben, og slog ad dem med hendes haand, saa de Straxen Søgte til Boodz og Roede fra Stedet«.

Derefter gik byfogeden hjem.

Det gik dårligt for Maren og Peder, hvad årsagen så var. Foruden huset i Vestergaden ejede de et hus på kirkegården, samt et øde byggested ved Sviegadens torv, foruden Bleggården med hus og bleghauge »Een Eng Proprietariegods i Hardt sogn Stubdrup by med tilhørende og ubefindende øde Møllested nr. 9 og 10, på 5 skp 1 fjk 1 alb. hartkorn«, »som formedelst at det meeste der af icke kand findes andsettes ikkun for 6 — 4 — 0«, og tillige jord i Vork, på Nørremarken og Husmers toft. Blegehaven blev pantsat i 1730 til madam Bahnsen for 24 rdl.

Ganske vist importerede Peder Lauridsen Barsballe en del jern, kolonialvarer og krydderier fra Flensborg sammen med Chresten Madsen i Adelgaden og må altså have haft en del handel. Tillige var han medlem af foermandslauget. Alligevel skyldte han i skat, månedspenge, tiendepenge, March- og udredningspenge fra 1721, ialt 21 — 4 — 15, og langs af sted pantsatte hans kone af sine effecter hos klokker Willum Wisbeck. 1735 pantsatte hun sin fine, grå damaskeskjole for 21 rdl, en kæmpesum for en kjole, og herefter forsvandt stykke for stykke for ikke at blive indløst igen. Det ser alt sammen ud til at være ting, hun har haft med ind i ægteskabet fra hjemmet.

26. september 1741 døde Maren fra mand og 3 børn.

1. Michel Pedersen Barsballe, 14 år.

Hans formynder blev Johan Adolph Müller, som var gift med en søster til den afdøde. Hans egen søster, som også var død, havde været gift med byfoged Christian Grundahl.

Faderen, apoteker Claus Adolph Müller, var gift med Sophie Charlotte Anchersdatter, hvis søster Dorthe Anchersdatter var gift med Hans Madsen Balber, som døde 1710.

Claus Adolphs søster, Salome Johan Adolphsdatter Møller, var 1. gang gift med forrige apoteker Günther Bødcher og havde datteren Anne Elisabeth, 2. gang med apoteker Bendix Tode, som døde 1705.

2. Else Cathrine Barsballe, 10 år. Formynder for hende blev rådmand Morten Hansen Juhl.

3. Anna Cathrine Barsballe, ? .Formynder for hende blev afdødes ældste broder, Sr Hans Michelsen Flye, fattigforstander, som 27. november 1732 blev gift med Margrethe Bahnsdatter, f. 1712, datter af afdøde Hendric Bahnsen, farver, som igen var søn af Hedvig Baltzersdatter, tidligere borgmester Niels Baltzersens søster, og broder til byskriver Baltzer Bahnsen.

Hvad morbroderen Hans Hansen Barsballe selv angår, havde han nedsat sig som borger og handelsmand i Kolding. 22. oktober 1709 havde han giftet sig med Maren Nielsdatter, datter af rådmand Niels Bertelsen.

Vi kommer så til den sidste i Hans Michelsens og Maren Jørgensdatters børneflok, halvbroderen Niels Bertelsen, som blev gift med Anna Pedersdatter. Som berørt boede han i Vestergaden i et lille hus på 3 fag og 1 loft høj og drev handel og værtshus. Desuden havde han i årene fra 1704 til sin død forpagtet told- og konsumptionsafgifterne og skulle deraf betale 24 rdl til 12 »Skolepersoners spisning« og 20 rdl til hospitalet.

Efter ham overtog Rasmus Nielsen Bech forpagtningen i årene 1708—1712.

Vel var huset ikke stort, og det var begrænset, både hvad han kunne sælge og udskænke inden for murene af et 3 fags hus; men alligevel tjente han gode penge, hvordan det så gik til, og da han og hans kone døde i 1708, han kun 45 år gammel, efterlod han sig en formue på 13.414 rdl, en ganske betragtelig sum, og 1 søn og 3 døtre til at dele pengene,

Hans Nielsen	f. 18. juni 1697
Johanne Nielsdatter	f. 18. juni 1687
Maren Nielsdatter	f. 6. april 1692
Anna Nielsdatter	f. 1. febr. 1694

Niels Bertelsens slægtsforhold har nok været den sværeste nød at knække, og faktisk havde vi slået os til tåls med, at de 4 værger, som børnene skulle have, morfaderen Peder Pedersen, Ringkøbing, for Hans Nielsen, Michel Hansen, Kolding, for Maren Nielsdatter, Stephen Hansen, Vejle, for Anna Nielsdatter, og Jørgen Hansen, Kolding, for Johanne Nielsdatter, på en eller anden måde var »neste frender«, som det står i skiftet. Der måtte være et slægtsforhold. Valget af faddere pegede i samme retning,

Hans Lund, Søren Haar, Margrethe Cathrine Curtz, hendes mand, borgmester Hans Pedersen, rector Ancher Søfrensen, Dorthe Anchersdatter, m. fl.

Og så afsløredes det, at de 3 værger var halvsøskende til Niels Bertelsen.

Peder Pedersen var Kiøb- og Handelsmand i Ringkøbing. Foruden datteren Anna havde han Ellen, som den 18. juni 1691 var blevet gift med en Hans Hansen i Ringkøbing, som vi ikke kender ud over, at vi ofte støder på hans navn. Hans datter, Ane, blev døbt 18. marts 1693, og da bar Anna Pedersdatter af Colding barnet. Ellen havde desuden en datter, som hed Anne Marie (Ane?). Hun blev gift med Jørgen Hansen i Varde, som må være Hans Hansen Høxbroes broder. I 1723 kaldes hun Anne Marie sl. Jørgen Hansens, hvilket tidspunkt stemmer med tidligere oplysninger angående denne mand. Hun havde sin fædrenearv stående i moderens gård i Ringkøbing, 250 rdl. En datter af hende, Marie Anne Jørgensdatter, boede i Varde. Hendes formynder var Laurids Hansen (Nyeland?), som var død 23. april 1723. Hendes fædrenearv var 305 rdl.

1709 blev Ellen enke med 5 børn og flyttede hjem til faderen, hvor hun førte hus. Han var nemlig enkemand, idet hans kone, som hed Ane Pedersdatter, var død 1694. Nu tog han også Niels Bertelsens 3 børn til sig. Den fjerde, Maren, havde 23. oktober 1709 giftet sig med Hans Hansen Barsballe og med ham fået bolig i forældrenes hus i Vestergaden. Det hus, som Peder Lauridsen Barsballe senere overtog.

De 4 værger fik kongelig bevilling til at foretage skiftehandlingen efter Niels Bertelsen, og 24. maj 1709 sendte de brev herom til borgmester Hans Pedersen, vedlagt skiftehandlingen.

(Se illustrationen gule blade side XI).

Og så skete der ikke mere. Nu var den offentlige forretningsgang ofte en langsommelig historie, og et år gik hen. Rygtevis fortaltes, at borgmesteren havde lovet overformynderne Bendix Marcussen og Hans Hansen Bruun, at de måtte få skifteforretningen og tjene de penge, som den store formue gav.

22. april 1710 mistede Peder Pedersen imidlertid tålmodigheden og sendte borgmesteren et brev, hvori han i bestemte vendinger gjorde det klart, at nu måtte skiftet ordnes.

Jørgen Hansen i Varde, skrev Peder Pedersen, skulle have leveret borgmesteren en registrering og skiftehandling, uanset, at børnenes formyndere havde meddelt ham den kongelige tilladelse og befaling og lovet ham en kopi deraf, »samt Een Instrumænt af Dessen for Rettning«, så han ikke skulle modsætte sig, hvad de lovmæssigt havde forrettet, og børnene herover ikke skulle føre klagemål.

Rygtet havde fortalt, at borgmesteren havde lovet overformynderne skiftet. Det kom dem slet ikke ved. Hvis borgmesteren havde læst den kongelige bevilling rigtigt, ville han ikke fordriste sig til at modsætte sig, at formynderne havde taget denne byrde på sig.

Peder Pedersen håbede, at borgmesteren ville optage dette brev i bedste mening og eftertænke kongelig majestæts tilladelse, så formynderne ikke skulle forårsages at beklage sig over hans forhold.
(Se illustrationen gule blade side XII-XIII).

Formentlig blev sagen ordnet med dette brev, for vi hører ikke mere til denne lille familieintrige.

Det var Peder Pedersen, som bar byrderne med at forsørge en datter og 2 hold børn. Tiderne var dårlige og handelen ringe, og 1710 søgte han derfor og fik kongelig tilladelse til foruden rettens middels overværelse efter loven eller registrering og vurdering at foretage skifte i levende live.

Imens giftede Anna sig i 1711 med tolder Peder Hansen og forlod hjemmet i Ringkøbing, og i 1713 døde hun, som foran er berørt.

I 1716 skiftede Peder Pedersen, og i 1718 døde han.
(Se illustrationen gule blade side XIV-XV).

I 1723 døde Hans Hansen Barsballe. Ved skifteforhandlingen mødte igen en Peder Pedersen op. Han kaldes Baggis og boede på en gård, som hed Søegaard. Han mødte på »sin Kieriste Madamme Johanne Nielsdatters vegne«. De to solgte 1719 en toft, ved »Kong Huset beliggende«, til Hans Hansen Barsballe. Hvem han er, ved vi ikke, om han f. ex. er søn af Peder Pedersen. Johanne Nielsdatter er datter af Niels Bertelsen. Endvidere var han værge for Laurids Nyelands søn, Niels Laurids Nyeland.

Vi kommer nu til Hans Thomsens yngste søn, Hans Hansen Høxbroe, som vi tidligere er fremkommet med nogle betragtninger om.

I efteråret 1725 repræsenterede han Karen Terchelsdatter, eller madam Danielsen, som hun kaldtes, i bytinget. Ved denne lejlighed kaldte han hende sin principalinde. 22. september 1726 brugte han den samme benævnelse i en meddelelse til magistraten om forretningens beholdning af de såkaldte 4 specier, og 14. februar 1726 kaldes han i en fortegnelse over skatterestanter Kiøbmands Svend.
(Se illustrationen gule blade side XVI).

Vi går ud fra, at Hans Hansen Høxbroe var ansat hos madam Danielsen. Han var nu 25 år. Den søn, som til sin tid skulle overtage forretningen, var kun 16 år. Formentlig deltog Hans Hansen Høxbroe i forretningens førelse. Med henblik på, hvad han eventuelt kunne lære, vil vi nu se på, hvad slags virksomhed han var kommet i.

11. juli 1725 stod madam Danielsen anklaget for bytinget. Borgmester og toldkontrolleur Jens Riis, som var ny i tjenesten og ivrig efter at rydde op i forholdene, når kongelig majestæt blev besveget i sin toldrettighed, fremtrådte på toldofficianternes vegne og førte som vidne tolderens fuldmægtig, Poul Liebe og vadstedrider Hans Knudsen, som under ed forklarde, at de om aftenen 1. juni kl. 9.30 slet tillige med tolder Andreas Rachlow og Jens Riis var nedgået udi madam Danielsens hus og gået op på loftet. Der

var mørkt, og Poul Liebe havde hos madam Danielsen begæret lys, hvad de også fik, hvorefter de fandt en del ustemplede varer,

20½ alen grå Kiersey
20 alen hvid Frefode
63 alen Sert freeder Bay
22 alen grå Stecier Klede
50 alen grøn foest
27 alen rød foest

og nede i gården 3 ankre vin, gemt i 4 træfustager.

Tingene blev beslaglagt og på madam Danielsens egen vogn kørt til toldkammeret og oplagret der.

8. juni blev registrering og vurdering foretaget, og citanterne angav, »at bemte gods med viine var u-angiven og foruden Told og Consumptions Erleggelse svigagtig her i Byen indført«, og foreslog konfiskation og betaling af told, konsumption, accise og mulkt.

Madam Danielsen og hendes lavværge blev herefter påråbt af retten, men ingen af dem var til stede.

Jens Riis fremførte, at varerne ikke kunne komme op på madam Danielsens loft, uden at hun vidste det, og som købmandshustru kunne hun ikke være uvidende om, at varerne skulle være angivet og rigtigt fortoldet. Udenlandske kramvarer skulle tillige være forsynet med et blikstempel fra fabrikken, og her var ikke antydning af stempel.

Anklageren foreslog derfor mukt til madam Danielsen og ligeså til enhver, som kunne overbevises om at have været medvidende, foruden konfiskation og betaling af told, consumption og accise.

Nu var madam Danielsen kommet til stede, og da hun hørte, hvor det bar hen, sendte hun skyndsomt bud efter birkedommer Ebbesen og bad ham foreslå udsættelse i 14 dage for at føre u-skyldighedsbevis.

Her over for protesterede Jens Riis, 5. juni var varerne attraperet, vidnerne var afhørt og sagen optaget til doms. 1 måned og 6 dage var gået, og varerne havde ligget på toldboden i over 4 uger, som var den tid, toldrullen tillod til, at en ejermand kunne påberåbe sig sin ret — om han havde en. De beslaglagte effecter burde derfor stilles til offentlig auktion inden 3de Soelemærker til fordel for toldofficianterne. Tinget kunne ikke tage hensyn til »løse forvendinger eller udflugter«.

Retten gav udsættelse i 14 dage, når birkedommeren ville love til den tid at bevise sin principalindes uskyld.

25. juli var tinget pånyt sat, og birkedommeren overleverede på madam Danielsens vegne en pakke til dommeren. Deri ville han finde, hvad madam Danielsen havde at indvende mod den hende påførte trætte. Ebbesen havde selv ikke meget at anføre, for han kendte kun sagen, efter hvad han havde hørt.

Pakken indeholdt forskellige breve og attester, hvormed madam Danielsen ville bevise, at her ikke var tale om toldsvig. I en skrivelse angreb hun indledningsvis med »mange haarde og sagen u-vedkommende Expressioner, ey alleene Toldofficianterne, men endog tildels Retten«.

Selv var hun en »Eenfoldig, forladt og forhadt enke«. Det ville være den største uret under solen, om hun skulle frakendes den omtvistede vin, og stofferne var købt af hendes salig mand på auktion i København. Guds vrede og straf ville ramme de samtyckende, der ville kiende hende skyldig i denne sag.

Til bevis for, at der ikke var tale om toldsvig, vedlagde madam Danielsen en attest fra Kolding af 1. oktober 1710, en anden fra Varde, 13. august 1721 og endelig en fra Fredericia af 22. januar 1722 på de 3 ankre vin, som skulle videresendes til Bertel Fedder, kiøb og handelsmand i Horsens. Når den var opbevaret i 4 fustager, var det til »Wienens desbedre Conservation«. Mere vin kunne hun ikke sælge i 20 år.

Hvad stofferne angik, fremlagde hun toldsedler på, at de var indkøbt 1. oktober 1710.

I sit svar gjorde Jens Riis opmærksom på, at madam Danielsens indlæg var skrevet af hende selv og ikke underskrevet af hendes lavværge, som loven bød.

Det var udelukkende »vidtløftige og absurde vendinger«, og han henstillede til retten, om man skulle tillægge redegørelsen nogen kraft, skrevet som det var af et ophidset fruentimmer; men det var ikke underligt, om hun følte sig forladt og forhadt, når hun som en kristen skulle stå her og forsvare uret.

Det ville ikke være den største fornærmelse under solen at frakende hende den omtvistede vin. Derimod ville det være uret at tilkendegive hende den, for det ville give anledning til ny toldsvig.

Hendes hårde expressioner ville Jens Riis ganske forbigå, fordi hun ikke havde sin lavværges underskrift.

I løbet af 20 år, fortsatte her efter Jens Riis, påstod madam Danielsen, at hun ikke kunne sælge et oxehoved vin. Det er ganske urigtigt, da hun selv sagde, at hun handlede en gros på Horsens til Bertel Fedder. Der ud over er det »noch som vitterligt, at hun i sit eget huus selger og forhandler baade til inden- og udenbyes Mænd Viin udi Kander, potter og pellemaal. Ved slig en handel tencher Mand rimmeligere, at hun i det ringeste Maanetlig snarere forhandler et Oxehoved viin End aar og dag, Allerheldst med begge Bertel Fedders breve, som beviser, at hun til ham paa een dag haver soldt 3^{de}Danske Anchere, som er meere End et half Oxehoved. Brevene beviser, at i ingen tilfelde forn^{te} viin, som hand af hende hafde kiøbt, er fortoldet«.

Ingen af de 3 toldsedler forklarer heller, at de 3 ankre skulle til Horsens. Hvorhen

hun heller ikke kunne sende dem uden en passerseddel fra Kolding toldkammer. Havde hun ikke den, skulle vinen beslaglægges.

Hvad alengodset angik, havde hun fremlagt en 15 år gammel toldseddel, som ikke stemte. At hun havde arvet det efter sin mand »er løs og u-nøttig snack«. At han skulle have købt det på auktion i København, passer heller ikke, for så skulle godset have været stemplet.

1. august faldt dommen. Alengodset blev beslaglagt. Af vurderingsmændene blev det betegnet som frisk og godt og ikke fra 1710. Hvad vinen angik, skulle madam Danielsen inden 15 dage aflægge sin saligheds ed på, at den ikke var indpractiseret, hverken af hende eller andre, ellers blev den også konfiskeret.

Madam Danielsen aflagde ikke eden og kom til at betale 200 rdl i mulkt og desuden told samt konsumptionsafgift og accise.

Det var en dyr omgang. Madam Danielsen holdt dog ikke op med at smugle af den grund. Kunne vi have spurgt hende hvorfor, ville hun uden tvivl have svaret, at hun var nødt til at smugle for at kunne handle.

Men næste gang, madam Danielsen stod i retten, repræsenterede Hans Hansen Høxbroe hende. Hun må have haft tillid til hans evner.

Forøvrigt var madam Danielsen en hyppig gæst i bytinget. Man har indtrykket af, at hun havde en betydelig evne til at rode sig ind i vanskeligheder og var ikke særlig ferm til at klare sig ud af dem igen. Hun udgjorde i det hele en interessant modsætning til slægtningen Kiersten Pedersdatter. Vi vil samle os om en enkelt lille periode.

30. august 1730 stod madam Danielsen anklaget for smugleri.

22. august klokken 7 slet ungefehr blev angivet for vadstedrider Menninge Roed, at i madam Danielsens hus, i et kammer ved bryggerset, lå 3 ankre vin under nogle mursten, i tørvehuset et fad tobak og i spisekammeret en kierv sort tobak, hvoraf det halve skulle være til stede. Og, sagde »Kundskaben«, som angiveren kaldtes, der skulle være mere; han vidste blot ikke hvor.

Endvidere anførte »Kundskaben«, at Roed straks måtte gå til tolderen, ellers ville han selv gøre det.

Roed gik til borgmesteren, hvorefter de fulgtes ad til madam Danielsen, som imidlertid hævdede, at hun ikke havde andet en fortoldede varer.

Borgmesteren gav så Roed befaling til at inqvirere, hvorefter denne gik lige til de 3 nævnte steder og trak vinen og tobekken frem, ialt 226 pund tobak.

Nu hævdede madam Danielsen, at tobakken havde hun selv dyrket og fået spundet i byen. Det var en uklog udtalelse af hende, for nu blev plantørens kone hentet, og på forespørgsel forklarede hun, at vel havde de spundet tobak for madam Danielsen, men ikke denne her.

Så sad madam Danielsen igen i saksen, og 27. december faldt dommen, som lød på

konfiskation af varerne til fordel for angiverne. Dertil betaling af told, konsumption og mulkt.

Men da var en ny sag i gang. Vi har behandlet den engang før (se byrådsb. 1968/69 side 78), men slet så enkel, som det den gang tog sig ud efter et resume, som faldt i hånden, var det nu ikke. Også navnet var forkert. Det vekslede mellem Dorsch, Perosch eller Posch, men var nok Dosch. Da flere oplysninger kom til, tog sagen sig lidt anderledes ud.

Situationen var den, at en rejsende ved navn Johann Dosch kom til Kolding den 14. november, hen mod aften og tog loegemente hos madam Danielsen oppe i Laasbygade.

Ikke få rejsende overnattede i Kolding. Derfor havde man Hamborgerherberget i Søndergade, som havde pligt til at holde et vist antal senge parat og plads til en del heste; men der ud over havde også private loegemente. Foruden madam Danielsen har vi tidligere truffet Karen Bendixdatter i Østergaden. Fra 4. marts 1732 var Henrich Christopher Meyer foruden købmand og øltapper tillige herbergerer.

I 1685 var Johann Raffn herbergerer og holdt åbent hus for rejsende.

Ønskede man ikke at benytte den ordinære postvogn, kunne man leje en vogn. Byen var forpligtet til at have et vognmandslav eller foermandslav, som man også kaldte det, på ialt 16 vogne og 40 stærke heste, med en oldermand og en vognmester, som for indeværende hed Lars Jensen. I hans bestallingsbrev stod, hvad hans opgave var.

> — *Thi skal hand i denne tieniste Nat og Dag altiid findes Nærværende for Strax paa Anfordring at tilsige Vognmændene rigtig efter Roulen og deris Vogne og forspandes Heste til de Reisendes Befordring paa Vedbørlige Stæder levere; Samt ellers at samle og tilsige vognmændene i Laugets Errinde Naar behøves, og i øvrigt betiene Lauget og de Reisende, Rigtig, flittig, villig og troe og være Hans foresatte øfrighed Hørrig og Lydig som en ærlig og goed Vognmæster vel Egner og Anstaar, for Hvilken Hans tieniste for hver Vogn og hvert par forspands Heste, som i forordningen for samme at tilsige, Allernaadigst er forordnet.*

En køretur de 4 mil til Haderslev kostede 4 mark, om vinteren 9 mark. Til Vejle det samme. For hver rejse skulle vognmesteren have 4 sk.

Nogle af vognmændene ernærede sig udelukkende af denne kørsel. Andre, som alligevel skulle holde heste, skaffede sig ad denne vej en ekstra fortjeneste, f. ex. Jørgen Haar.

Det er nok den her omtalte rejsemåde, Johan Dosch betjente sig af.

Under de givne omstændigheder er det oplagt, at i Kolding var toldvæsenet vågen for smugleri. I enhver rejsende så man formentlig en potentiel smugler og havde spioner eller angivere til at holde øje med dem og give et vink, når noget mistænkeligt var under opsejling. Herved tjente de en skilling. En spore var også, at det evt. beslaglagte smuglergods blev tilkendt toldofficianterne, som fik værdien af godset, når det var solgt på auktion.

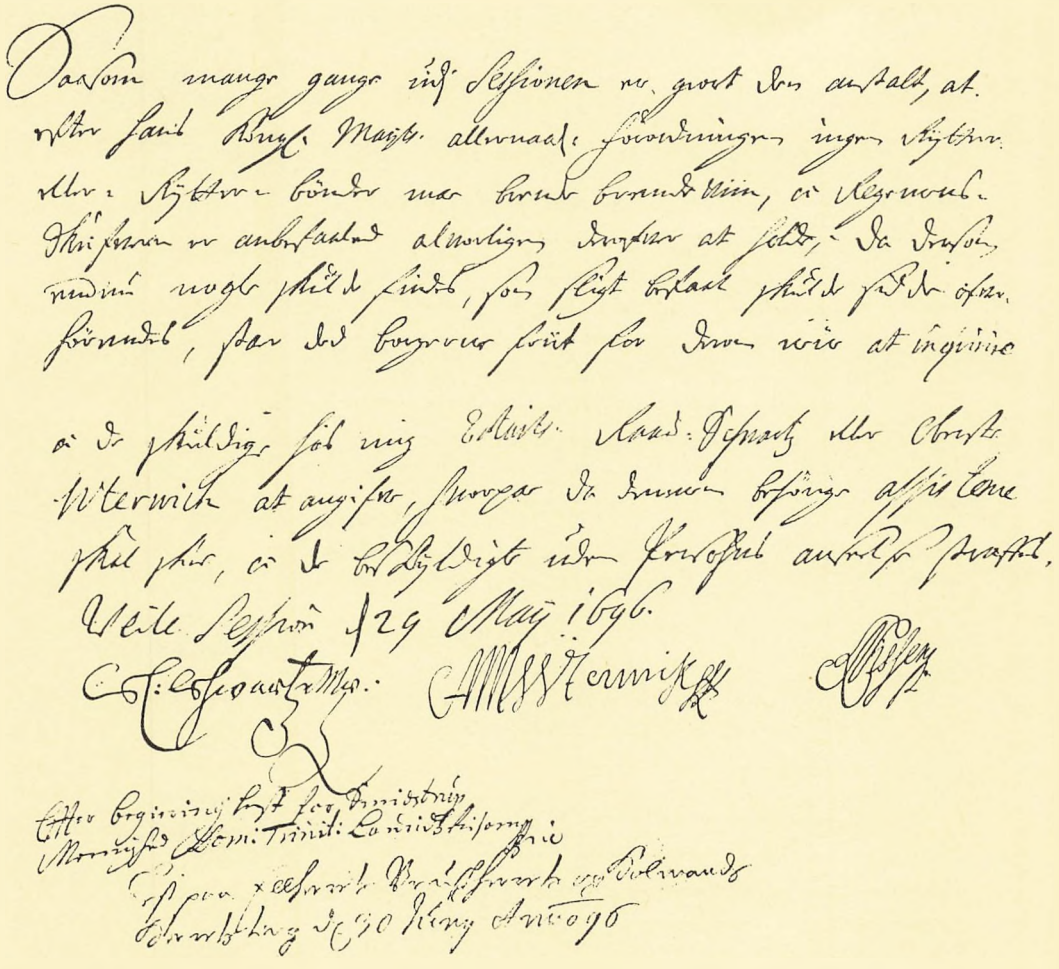

Ryttersessionens resolution

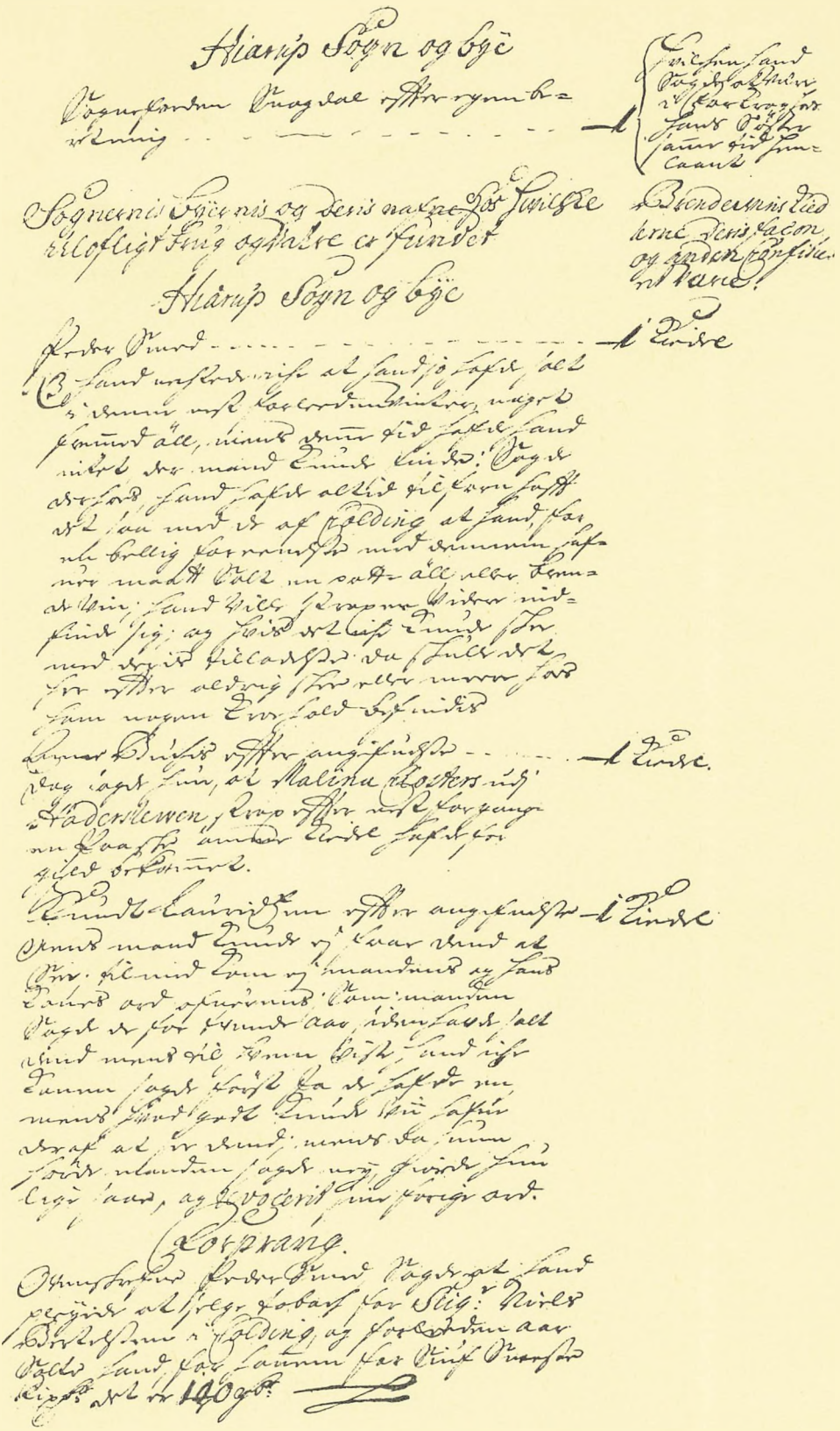

En side af rapporten af 27. juni 1697 vedrørende inquisitionen efter brændevinskedler og ulovlige håndværksredskaber. – Peter Smed i Hjarup indrømmer, at han har solgt fremmed øl, salt og tobak for købmand Niels Bertelsen, Kolding, men vil aldrig gøre det mere.

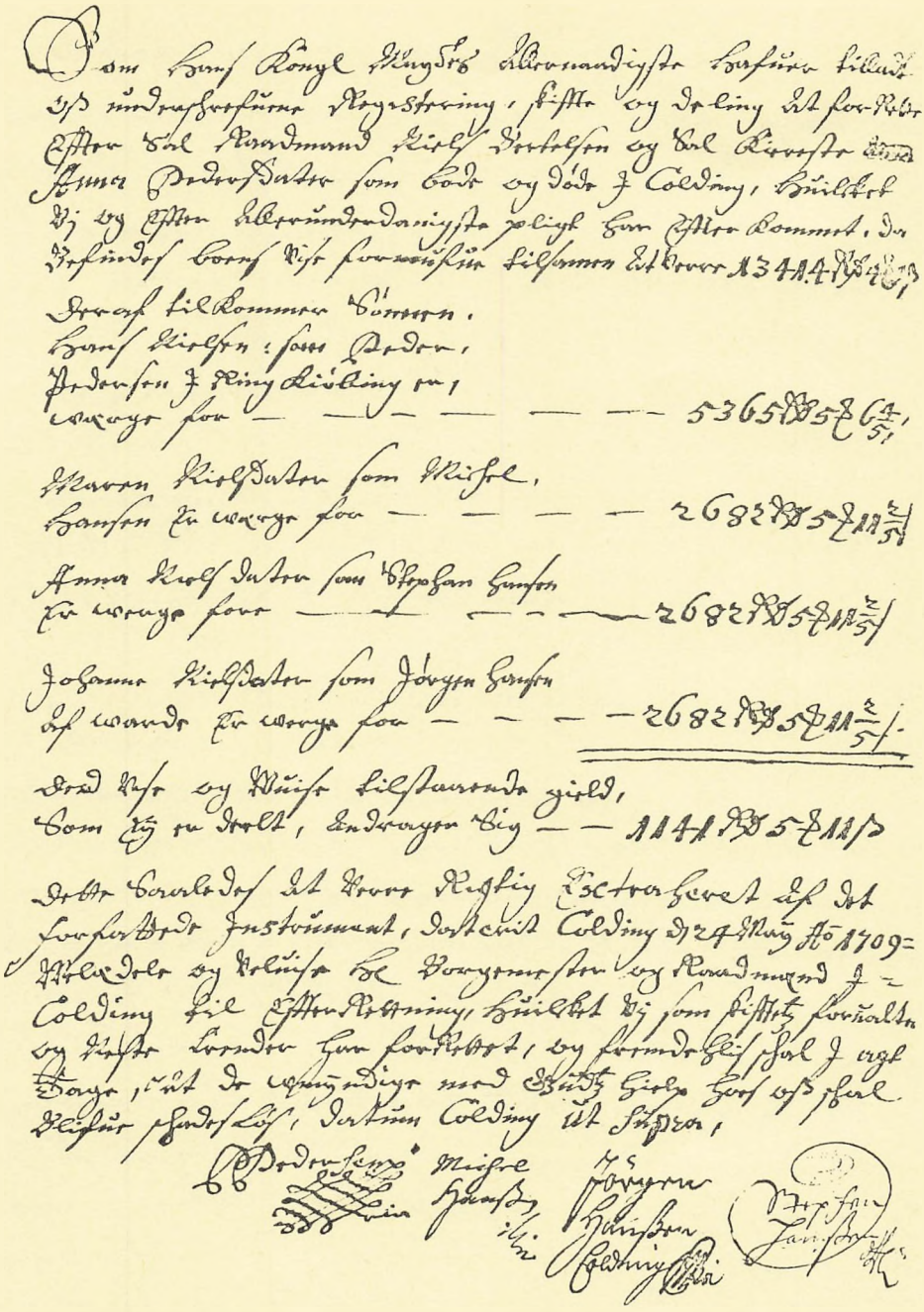

Skifte efter købmand Niels Bertelsen

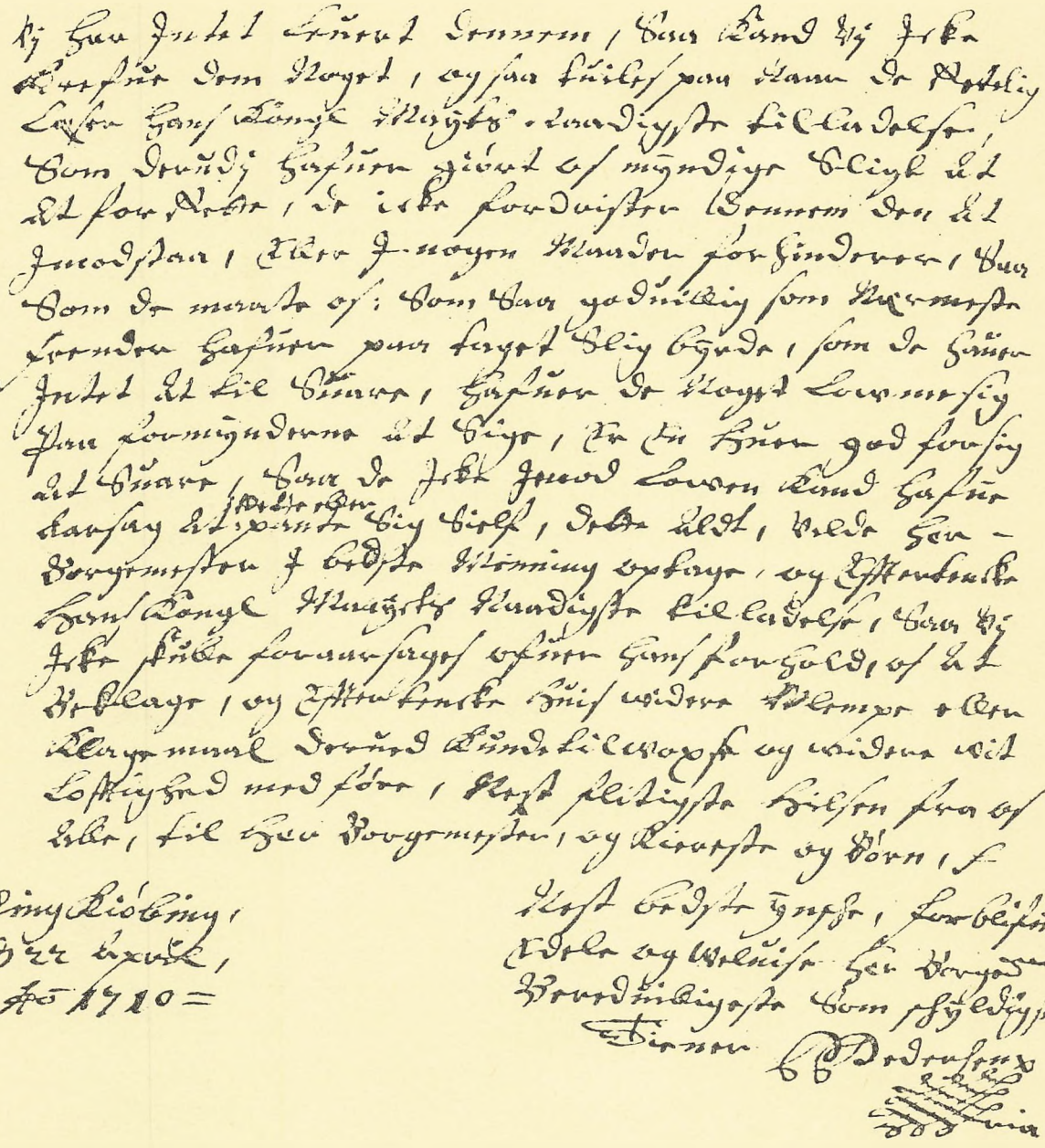

Brev fra Peder Pedersen, Ringkøbing, til borgmester Hans Pedersen, Kolding

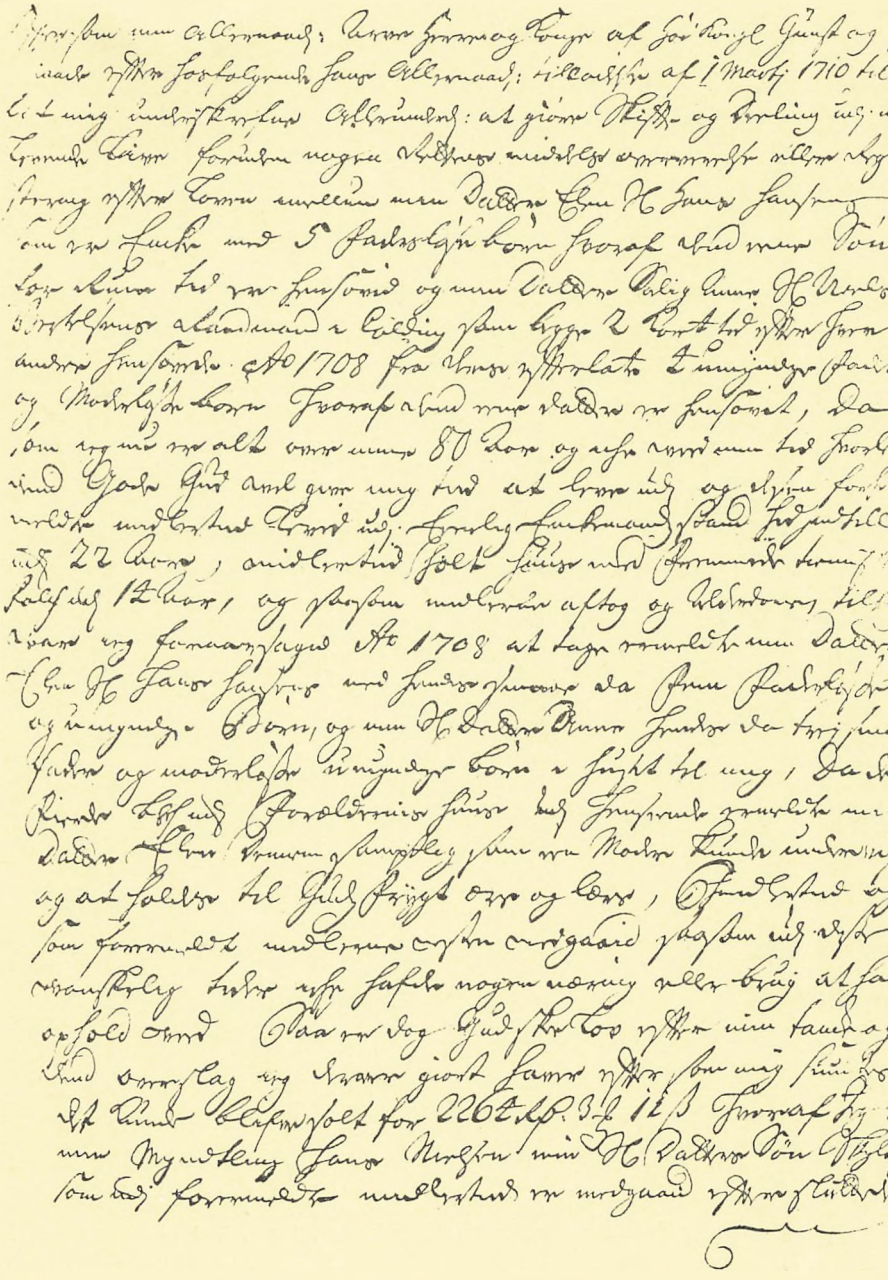

(fortsættes næste side)

Peder Pedersen skifte 1716

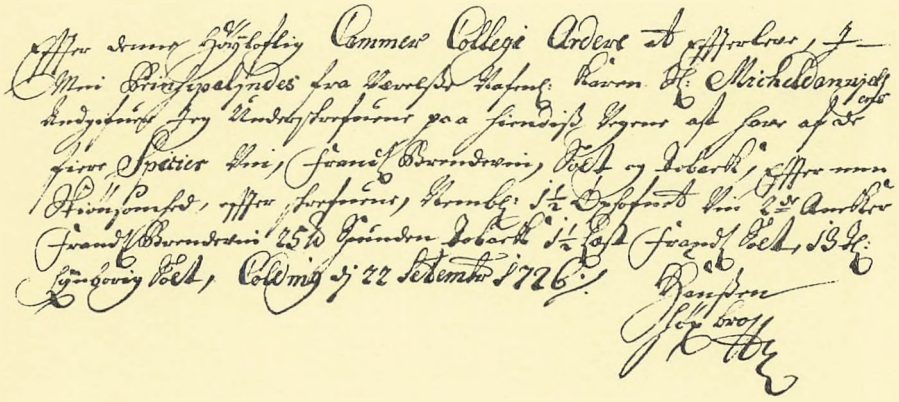

Hans Høxbroes kvittering af 22. september 1726 på Karen Terkelsdatters vegne

Uden tvivl var Johann Dosch under mistanke, da han i stedet for at fortsætte rejsen gjorde ophold og tog loegemente hos madam Danielsen. Og da han så omgående fik kontakt med Hans Hansen Høxbroe for at få en aftale i stand med ham om at tage nogle penge med gennem toldgrænsezonen, det bælte på begge sider af toldskellet, i hvilket tolderne inqvirerede, efter at han havde »spurgt«, at Hans Hansen Høxbroe skulle til Vonsild næste dag efter træ, har der nok været en eller anden, som har lånt øre til denne aftale.

I hvert fald fik toldofficianterne fra et ikke nærmere angivet hold vink om, at hos madam Danielsen boede en hamborger, som man kaldte Johann Dosch, hvis kuffert man burde inqvirere, for han havde forbuden mønt, som skulle udpractiseres til Holsten.

Nu har vi tidligere truffet folk med dette navn fra Ringkøbing, endda af Hans Hansen Høxbroes slægt. Videre ved vi, at der var en endog ret livlig kontakt mellem de to byer, så dette med hamborgeren skal vi måske ikke tage så bogstaveligt. Vi kan her stå ved forklaringen på, hvorfor Johann Dosch tog logi hos madam Danielsen, og han så hurtigt fik kontakt med Hans Hansen Høxbroe.

Selvfølgelig fandt inqvisitorerne, tolder A. Rachlows fuldmægtig Poul Liebe, vadstedrider Niels Foersom og borgmester Jens Riis, intet. Johann Dosch ville i så fald også have været en dårlig smugler; men mistanken mod ham blev opretholdt og tillige mod Hans Hansen Høxbroe og madam Danielsen, og da deres vogne næste morgen kørte ud, formelt for at hente træ i Vonsild, fik de 2 vadestedridere, Niels Foersom og Hans Knudsen, ordre til at følge efter og inqvirere.

»Een liden Canonskud oven for Vonsild Krat«, blev Niels Foersom de 2 vogne var og red hen til dem. Samtidig så han Hans Knudsen »holdende noget forved Vognene Strax ved Wonsyld«. Madam Danielsens vogn førtes af hendes karl, Hans Kudsk, den anden kørte Hans Hansen Høxbroe.

— Hans, sagde Hans Knudsen til Hans Kudsk, det er angivet, at der skal være penge i en af jeres vogne.

— Det kan vi se efter, sagde Hans Kudsk og sprang af, tog et halmknippe, det eneste, som lå i vognen, og spredte halmen ud på jorden. Der var ingen penge.

Begge vadstedriderne gik så hen til Hans Hansen Høxbroes vogn og sagde det samme til ham.

— Ja, svarede Hans Hansen Høxbroe, jeg har »ungefehr Een Sex Hundrede Rigsdaler«; men hvad det var for mønt, sagde han ikke noget om og blev heller ikke spurgt. Der var som meldt 991 — 3 — 6. (Se byrådsb. 1969/70).

Vadestedsriderne undersøgte vognen og fandt en pakke og »2de Punge Penge«, hvorefter de 2 kudske blev anmodet om at følge med tilbage.

Det gjorde de uden indsigelse. Situationen ligner en pågribelse på fersk gerning.

Turen gik til »Hans Kongel: May^{ts} Tolder, Welædle Andreas Rachlows Gaard«. Her blev pengene talt og forseglet, hvorpå Niels Foersom »Erbød sin Ed paa at med hans

viidende eller Willie icke Ringeste Skilling meere end som indbragt er af ham er set«.

17. november blev retten sat på Kolding byting. Johann Dosch blev paaraabt, men var ikke til stede, hvorimod Hans Hansen Høxbroe mødte på hans vegne og forklarede, at Johann Dosch var rejst til Viborg for at fortælle sine kommissærer om sin Maleur med pengene.

Denne optræden på Johann Dosch' vegne afkræfter just ikke en evt. mistanke mod Hans Hansen Høxbroe for at have været i ledtog med smugleren.

Vidnerne blev afhørt, og Jens Riis foreslog, at pengene blev konfiskeret, og Dosch tildømt at betale omkostningerne. »Iøfrigt indstillede han til Dommeren hvor Straffeldig han kunde finde Mons. Høxbroe fordi han i saa maade har tiendt de Hamborger i saa forbudne Sager«.

Her over for erklærede Hans Hansen Høxbroe, at han ikke vidste om pengene, »at de enten var Contrabande eller forbuden, men alene efter Mons. Dosches begæring tog dem med, uden at giøre sig eftertanke at samme penge skulle være forbuden Myndt, eftersom han desforuden allermindst forestillede sig at bemeldte Dosch skulle sætte saadan en anseelig Capital i Haxardt«.

Man skulle tro, at det måtte have ligget anklageren på læberne da at spørge Hans Hansen Høxbroe, hvilke tanker han havde gjort sig i anledning af, at han kun skulle bringe pengene til Vonsild, til hvem han der skulle aflevere dem, og hvorfor netop han skulle bringe dem over toldskellet og ikke Dosch selv. De skulle jo videre til Hamborg.

Det må vel være noget i den retning, anklageren tænkte med sin henstilling til dommeren; men tilsyneladende har det slet ikke været fremme, og spørgsmålet bliver da, hvorfor anklageren tog så lempelig netop på denne sag.

Og da viderebehandlingen blev udsat til den 30. december, sluttede Jens Riis med at sige, at han erindrede om »ikke at have sag mod andre end mod Dorsch i Hamborg, og at han var hiemfalden til dom efter giesteretten«. Dermed henstillede han til dommeren ikke at røre Hans Hansen Høxbroe. Man skulle ellers synes, at kunne nogen i det hele taget kendes skyldig i hæleri, så måtte det være Hans Hansen Høxbroe i denne sag.

Imidlertid havde byfogeden kun at dømme den, som den skadelidte eller vedkommendes repræsentant krævede dømt, og herefter havde han at frikende Hans Hansen Høxbroe, som endog slap for den mulkt, toldofficianterne havde tiltænkt ham.

På trods heraf er vi mest tilbøjelige til at mene, at hele affæren har været nøje planlagt med Hans Hansen Høxbroe som deltager mod, at han fik en dusør el. l. for sin tjeneste.

Nu har vi beskæftiget os med Hans Hansen Høxbroe. Anføres skal så også, at når Hans Kudsk så rask sprang af vognen ude på Vonsild mark og erklærede, at hos ham fandt man intet ulovligt, kunne det hænge sammen med, at han havde en anden sag

løbende, og var ivrig efter at vise, at her havde han i hvert fald ren samvittighed.

Det drejede sig om en sæk humle på 5 lispund til en værdi af 7½ rdl, som 2 ryttere, Valentin Knoche og Jost Kuhlmann, af den stedlige garnision natten mellem den 2. og 3. oktober s. å. havde stjålet fra en humlekærre, som henstod i Sviegade, medens hummelføreren, Christian Niebuhr, der kørte for Christopher Strix i Viborg og skulle besøge Sct. Micheelii marked i Kolding, havde indlogeret sig et andet sted med sine heste.

Efter tyveriet havde rytterne lagt sækken bag en tjørnehæk over for Maren Rendemesters i samme gade og var gået hen til en mand ved navn Christian Svallenberg. Ham fortalte de en historie om 3 karle, som ville stjæle sækken. Dem havde de imidlertid jaget bort. Om han nu ville opbevare den.

Det ville Svallenberg ikke. De 2 ryttere var så gået videre og kom til Hans Nielsen Kudsk, som arbejdede hos madam Danielsen, medens konen havde krohold med spisning og ølsalg. De boede i Nørregade.

Her buldrede de på og forlangte øl, og konen, Anne Pedersdatter, stod ud af sengen og beværtede dem. Manden blev liggende. Bag efter tilbød rytterne hende sækken med humle.

Nu kom også manden op; men her efter står påstand mod påstand.

Efter rytternes forklaring trak manden nemlig i tøjet for at forhandle med dem, og enden på snakken blev, at de skulle stille sækken i køkkenet. Efter Micheelii marked skulle de komme igen og aftale, hvad sækken skulle koste, og hvad deres part skulle være; men nogen pris blev ikke aftalt.

Hvad Hans Nielsen Kudsk derimod angår, så vidste han ikke, troede ikke, kunne aldrig finde på osv. i sit forsvar, men modbeviste ikke de beskyldninger, som rettedes imod ham.

Han er vanskelig at fæste lid til. Rytternes fremstilling derimod blev givet i krigsretten. Den lyder sandsynlig. De havde ingen interesse i at lyve, for de kunne ikke opnå noget derved, og forøvrigt var deres stilling så alvorlig, at de følte næppe trang til at binde retten en historie på ærmet.

En kendsgerning var imidlertid, at rytterne hentede humlesækken bag tjørnehækken og stillede den i køkkenet, hvorefter de forføjede sig bort, og næste morgen stillede Hans Nielsen Kudsk den op på loftet sammen med noget foder, han havde stående — uden forsøg på at skjule den. Heri lå måske en taktik. Skulle tyveriet blive opdaget, kunne Hans Nielsen Kudsk hævde, at han bare ville opbevare sækken for rytterne, og beviset ville være, at han ikke engang gjorde forsøg på at skjule den.

Næste formiddag stod byfoged Christian Grundahl, hummelføreren tillige med Niels Geertsen, guldsmed, Jacob Nielsen, farver, og vagtmester Otte i Hans Nielsen Kudsks stue og spurgte, om 2 ryttere havde stillet en sæk humle ind hos ham.

Man kan spørge, hvordan byfogeden så hurtigt kunne vide dette. Vi kan ikke svare derpå; men øvrigheden kan også her have haft spioner ude; men nu skal vi se, om Hans Nielsen Kudsks taktik med straks at fortælle, hvor sækken stod, var den rette.

Han indrømmede blankt, og hele forsamlingen gik op på loftet, og her stod sækken, »aaben og u-skiuldt«. Hans Nielsen Kudsk vidste intet om, at den var stjålet.

Byfogeden sagde heller intet, forfattede blot en rapport, som blev læst og underskrevet, hvorefter et bud bragte humlesækken til Christian Niebuhrs loegemente.

For så vidt syntes alt at være i orden. Men Hans Nielsen Kudsk og hans kone havde begået 2 graverende fejl. De havde skænket øl om natten, hvilket var ulovligt, og de havde modtaget varer, som de kunne sige sig selv var tyvekoster, når de tog personerne, stedet og tiden i betragtning. Men var det ikke tyvekoster, så var det fundne sager, og i begge tilfælde havde han pligt til at anmelde det hos naboer, genboer, øvrigheden, i dette tilfælde den militære, og gøre anstalt til at få fundet meddelt på kirkestævne.

I stedet holdt Hans Nielsen Kudsk sækken skjult, til rettens inkvisition skete hen imod middag.

Under disse omstændigheder kunne hans indrømmelse af at have den omtalte sæk ikke befri ham for mistanke. Han havde gjort sig til hæler og tyv.

5. oktober blev stevning udtaget mod Hans Nielsen Kudsk og hans hustru til at møde i bytinget 12. oktober, »widner at afhøre, Saggivelse at modtage, Spørgsmaal at besvare og Eendelig Domb at lide«. Samtidig blev Niels Geertsen og Jacob Nielsen indkaldte som vidner.

Man får indtrykket af, at Hans Nielsen Kudsk endnu mente, at den hellige grav var vel forvaret. Til dette første retsmøde havde han forfattet et langt indlæg, som hans forsvarer, Th. Bang, forelagde:

> *2de ryttere var indkommet i hans Huus om Natten, og ombad, at de maatte Sette Een Sech humble, som de samme Nat havde attraperet i Consumptionssvig, hvorfra 3de Karle Escaperede.*

Der var intet at skjule. Derfor var sækken også »hensatt uden Laas, Lucke eller Skiull, og uden Dølsmaal«, og den blev overleveret til ejermanden, da det blev klart, at den var stjålet.

Hans Nielsen Kudsk og hans kone tilbød at aflægge deres saligheds ed på, at de hverken er tyvens medvider eller hæler og formoder, at de »sagesløse vorder hiemfunden«.

Hans Nielsen Kudsk skulle snart blive klogere. Anklageren Mons Poul Liebe afhørte de 2 vidner og begærede herefter sagen udsat i 14 dage til 26. oktober, da tinget pany blev sat, for straks at blive udsat pany, denne gang i 3 uger til 16. november.

Da var to ting sket, hvorefter Hans Nielsen Kudsk måske knapt følte sig så sikker længer.

14. november var han sammen med Hans Hansen Høxbroe attraperet af vadestedsriderne under et forsøg på at smugle forbuden mønt over toldgrænsen.

Der foreligger intet om, at Hans Nielsen Kudsk var indblandet heri; men formentlig har man set på denne affære som en helhed, hvor både Hans Nielsen Kudsk, Hans Han-

sen Høxbroe og madam Danielsen var indblandet, uden at retsmaskineriet kunne indfange dem alle — og i grunden slet ingen fik.

Desuden kunne man drage de 2 ryttere ind i sagen. 10. oktober var de nemlig blevet dømt ved en krigsret. Den militære jurisdiktion var mere prompte end den civile, og de to soldater havde fået »8 Mahl Steigriemen laufen durch 200 Mand«. I dag ville man kalde det at løbe spidsrod.

Poul Liebe inddrog det sidste forhold i sit skriftlige indlæg. Han fremførte, at soldaternes straf ikke var erstatning for det lidte tab af forskellig art ved tyveriet. Også rytternes hælere måtte have deres velfortjente straf, ihukommende, at »hafde Bemelte Hans Nielsen og hustru iche vaaren Hællere og fordult Tyfkaasterne, hafde Tyfveriet vel iche heller blefven øfved«.

Derfor kan deres tilbudte ed ikke antages og ikke befri dem for straf. Historien om, hvordan rytterne havde fået sækken og måden, hvorpå de havde afleveret den, kan ikke være sandfærdig. Derfor lagde Hans Nielsen Kudsk Dølgsmaal på sækken og røbede den først, da retten stod i stuen ved middagstid.

En tredie alvorlig kendsgerning var, at 23. oktober havde borgmesteren modtaget et brev fra regimentschefen, Hans Excellence Hr Geheime Raad og Generall Major, Høj baaren Greve Friis, Friisenborg.

Heri meddelte generalmajoren, som var øverste krigsherre i byen, at Hans Nielsen Kudsk ikke alene havde modtaget, men forvaret, ja tilbudt rytterne, at de efter markedets slutning kunne få deres part af den stjaalne sæk humle. Generalmajoren krævede derfor, at som rytterne nu blev straffet så alvorligt, skulle iligemåde deres hælere, som var underkastet den civile jurisdiktion, straffes alvorligt.

Grundet på dette brev fandt borgmesteren sig foranlediget til som øverste juridiske myndighed i byen at gribe ind og kræve, at Hans Nielsen Kudsk og hustru »for saadan Tifs Hellerier maatte straffes for at forebygge saavel Tyfstaal som hæller«. I den anledning begærede borgmesteren sagen udsat i 4 uger.

Her så borgmester Jens Riis altså meget alvorligt på hæleri.

Nu protesterede Thomas Bang. Borgmesteren kunne ikke tillade sig noget imod Hans Nielsen Kudsk uden først at stevne ham lovligt. Dette argument var nok ikke til at komme uden om, og 23. november tog byfogeden på borgmesterens foranledning stevning imod Hans Nielsen Kudsk og hans hustru med de argumenter vi tidligere er præsenteret for.

I mødet den 30. november blev stævningen oplæst og var formet som et skarpt angreb, der ikke levnede de tiltalte nogen mulighed for frifindelse. Borgmesteren stævnede dem til at møde sig i retten »i dag 8te dage den 30te November og paafølgende Ting og Tægtedage udi Næste 6 Ugger«. Hvis han da »indtet Forfald fick, vilde hand Saggen nærmere agte at Bevise og aggere«.

7. december begærede borgmesteren imidlertid påny udsættelse, nu i 14. dage, da han »andetsteds udi Hans Embedsforretninger var henholdt«.

21. december fremlagde borgmesteren på magistratens vegne et skriftligt indlæg, som byggede på

1. Grev Friis' brev af 23. oktober
2. Extract af krigsforhøret

og fremdrog, hvor u-lovligt Hans Nielsen havde holdt til med Rytterne, idet hand Nattetiide Stoed af sin Sæng, Lukte dem ind og tappede for dem; Som han ved er forbudet, og Dog baade giorde og fortiede. Hvad ligger der andet skiult under end Eet hemmeligt Mascapie med Rytterne om Nattetieder, og efter de timmer der er Visiteret i Deris Qvarterer, Rytterne til Liiderlighed at anlediige og paafølgende Tyverie, og anden u-lycke i Byen at opvecke

Hans Nielsen Kudsk vidste, at humlen var stjålet. Han accorderede og købte den stjålne sæk af dem og skulle bag efter give dem betaling. Derved gjorde han sig selv til tyv og skulle også have tyvs straf på ære, person eller højeste formue til fuldkommen afsky for alle andre.

Nu var det Thomas Bang, som krævede udsættelse, så der kunne tages stilling til borgmesterens fremførte.

11. januar 1731 fremlagde Thomas Bang sin klients svar på borgmesterens anklage. Skrivelsen var lang nok; men bevisførelsen var svag.

Aldrig havde Hans Nielsen Kudsk »afvidst saadan Tyverie Eller mig derudi kunde befinde før Rettens middel Sr Liebe og Hommelføreren, med tiltagne Mænd indkom i mit Huus« . . .

Han kunne ikke »ansee eller tæncke Een Rytter, for tyverie, end som andre, som ey ere Løsgiængere, før der blev inqvireret om middagen« . . .

Derpå havde han »erbydet voris Corporlige Eed at aflegge . . . uden frygt for Guds Domb vil og kand bestaae i Sandhed« . . .

Hvad angick, om der var accorderet om prisen, nægtede Hans Nielsen Kudsk. Sækken var aldrig blefven ham fallholden. Han var ingen Hæller eller u-pligtsmand.

Han formelig anråbte sine anklagere om nåde uden at bevise noget som helst. Borgmesteren bemærkede da også tørt, at ingen beviser var ført. Hermed havde den anklagede tilstået sin skyld.

8. februar blev dommen afsagt og den kunne nok overraske. I grunden tager byfogeden ikke stilling for eller imod den anklagedes skyld. I domskriftet lægger han problemerne frem og henholdsvis anklagers og forsvarers stilling hertil og slutter med:

> — *Altsaa viides iche Rætten, at dømme, end jo bemelte Hans Nielsen og hu-s^true, som de har tilbuden, bør efter laulig indstefning her for Retten paa Colding Byeting aflægge deris Eed efter Loven, at de iche vidste, at forbem^te homble var Staallen, eller for nogen derpaa lagt dølgsmaal, og dend ichun til forvahring var imodtagen, Naar saadan Eed er aflagt friefindes de for Citanternes tiltahle udi denne Sag og der desforuden bør de imod meroftbemeldte Hans Nielsen og Hus^true brugte ord og beskyldninger iche komme dem til Ringeste forkleinelse*

paa Nafn og Rygte i nogen optenckelige Maader men være uefterrættelige, døde og Magtesløse, At efterkomme inden fembten dage herefter. Detz til Bekræftelse under min Haand og fortryckte Signette.

Om denne ed blev aflagt, ved vi ikke; men tænkelig er det vel, at det ikke er kommet så vidt, for dommen blev appelleret til landstinget i Viborg. 3. juni er nemlig udtaget stevning imod Hans Nielsen Kudsk og hustru på foranledning af Christopher Strix i Viborg og magistraten i Kolding. Af landstingets stevning vil vi se, hvorledes man fra magistratens side så på byfogedens afgørelse. Den medtages derfor i sin helhed:

Thøger Reenberg til Ristrup, Envold Heug paa Hald, Matthiis Thestrup til Mariager Closter og Dines Leth: Kongel: Maits Cancelli Raad, samtlige Landsdommere i Nørre Jylland.

Giøre vitterlig, at for at have ladet andrage Christopher Strix Hummelfører paa Egne og Magistratens i Colding paa Deris Embeds vegne, Hvorledis Tvende Rytere af Hans Excellence Geheime Raad, Cammerherre og Genral Major Hr Greve af Friis's Regiment, nestleden om Natten imellem dend 2. og 3. October, fra bemte Hummelførers tiener Christian Nyebuers Hummel — Karre paa Colding Gade, skal have Bortstaallen 1 Sæck Humle, og til Een Mand i Colding Nafnlig Hans Kudsk samme Nat til videre forhandling henbaaren og overlat, hvorforre de efter Krigs Rettens kiendelse, deris Straf skal have udstaaet, men uagtet velbemte Magistrat og Hummelfører, til sliig Skadelig Hælends og hemmelig handels afskaffelse og erstatning for tilføyede ophold og bekostning, ved Retten skal have søgt Borgeren bemte Hans Kudsk til afstraffelse for disse — Tiuve — Kosters antagelse af slige personer om Nattetide og derpaa lagt fordølgelse, uden noget herom til Naboer eller gienboer, Militaire eller Civile øvrighed at anmelde, for derefter om dagen ved Middags tiider da Rytterne alt var arresterede, og der ey længer kunne hæles, ved Rettens middel blev giordt inqvisition, da det endelig paa tilspørgelse, at hannem og hustrue skal være tilstået, og paa Loftet huor Sækken med Humlen iblandt en deel der liggende foering var bevarit og henbragt, anvist og til Eierne leverit, saa skal dog byfogden Sr Christian Grundahl tvert imod de beviiser, og dend paastand derom i Retten er bleven ført og fremmet, ved sin i Sagen den 8. februar indeværende Aar afsagt Domb, Lov striidig have frikiendt bemte hæler, handler og fordølger, Hans Nielsen Kudsk, og Hustrue for Citanternis tiltale, imod de deponerede deris Eed, det de ey vidste, ded var Staalne Koster og at de icke har været tiufs medviider etc: og derimod Dømt de førte vidnesbyrd og beviser samt Citanternes lov grundede forrestilling og paastand Uefterrettelige, døed og Magtesløse, Justitien til største vialence, og Citanterne til fornermelse, des beskaffenhed de vil formoede af os i Landstings Retten efter dend yderligere demonstration og paastand, som de ved fuldmægtig til Sagens beviislige op liusning agte at lade giøre, anderledis skal vorde befunden . . . ;

Thi Stevnis Eders Kongel: Majts Byefoged Sr Christian Grundahl i Colding,

her om for os i retten at møede paa Nørre Jyllands Landsting Onsdagen dend 28. Juni førstkommende samme Eders Domb at tilsvare, og derfor at stande til rette, til samme tiid og sted at møede indkaldes Sagvolderne Hans Nielsen Kudsk og hustrue Anna Fridericis Daater for at imodtage de i Rettelser over dennem til Doms Lidelse vorde formeri, om de noget dertil agter at lader svare . . .

Sagens videre behandling unddrager sig vor undersøgelse. Kun en kort meddelelse findes om, at byfoged Christian Grundahl blev dømt til at betale 6 rdl i omkostninger i sagen mellem hummelfører Strix og Hans Nielsen. Det er en del af landstingets dom, som må være gået byfogeden imod. Hvad Hans Nielsen Kudsk fik udmålt, ved vi ikke.

Inden 1730 randt ud stod madam Danielsen i bytinget i en ny sag.

Den begyndte omkring 10. december.

Dagen var ved at gå til ende i madam Danielsens købmandsgård.

I hendes skifte fortælles, hvor den lå, om man ellers kan tyde forklaringen:

— Gaarden ligger i Laasbygade, står der, imellem byens forte paa den vestre og søndre side og Peder Nielsen Snedkers hus ved den østre side ud til Adelgaden Laasbye med Den Nøre side, og bestaar af 4re Længder bindingsværk, saasom i den Nøre længe 19 fag Stue Huus til gaden og de andre 2de Længer 47 Fag Huus et loft høj bestående i Porte, Packhuse, Stald, Lade og videre Hvilcket med gaarden tilliggende Toft bestaaende af Engbond og Agerland.

En forte kan være flere ting, blandt andet en indhegnet eller indgærdet vej, ad hvilken kreaturerne drives ud og hjem. Tanken ledes hen på det nuværende Blæsbjerggade og noget af Zahnsgade ud til Laasbygade.

Det var mellem klokken 8 og 9. I skænkestuen sad 3 karle fra Egtved.

I kramboden var arbejdet stilnet af, og madam Danielsen sendte kramboddrengen Uldrich Frick og tjenestekarlen Niels Pedersen et ærinde ud i Luusebygaden.

Hun og sønnen, Hans Michelsen (Hans Michel Danielsen), som bistod sin mama i virksomheden og skulle overtage den, når hun engang blev færdig til at afstå den, gik og ordnede tingene efter dagens travle virke, for det var ingen ringe virksomhed, og det var hen imod »leietid«.

I køkkenet arbejdede tjenestepigen Lene Christophersdatter, samtidig med, at hun gik ud og ind hos karlene fra Egtved og vartede dem op.

Tjenestedrengen Hans Jensen var syg og sengeliggende hos sine forældre i Vesterby 3 mile borte.

Da Uldrich Frick og Niels Pedersen kom ned i Luusebygaden, ud for guldsmed Niels Geertsens dør, kom tre ryttere imod dem. Ingen af dem kendte de og ville gå forbi, men blev standset af rytterne, som spurgte, om de havde set en karl i en grå kjole.

Det havde de ikke og gik videre; men da de kom tilbage til købmandsgården, så de 2 ryttere stå uden for deres stuevinduer.

De forbavsedes herover, og Uldrich sagde til Niels:

— Hvad mon de står her for?

Niels vidste det ikke; men deres drøftelse, hvorunder de standsede og betragtede rytterne, må have foruroligt soldaterne, for de forsvandt.

Da Uldrich og Niels Pedersen var gået hjemmefra i madam Danielsens ærinde, passerede Hans Michelsen netop forstuen, som døren blev revet op, og ind for en rytter, som Hans Michelsen ikke kendte.

Forpustet spurgte rytteren, om her sad nogle unge karle fra Egtved.

Hans Michelsen kunne bekræfte dette og viste dem ind i kammeret, hvor karlene sad.

Soldaten tog dem i øjesyn, hvorefter han forsvandt ud til yderdøren, stak hovedet ud og råbte på nogle soldater.

2 eller 3, Hans Michelsen lagde i skyndingen ikke så nøje mærke dertil, kom ind i forstuen, og med den første rytter i spidsen gik de ind i stuen og tog pány de Egtved karle i øjesyn, men sagde så, henvendt til Hans Michelsen, at han, de søgte, ikke var blandt karlene i kammeret.

Den første rytter forlangte herefter adgang til at inqvirere i køkkenet, for karlen, som de søgte, var løbet ind i ejendommen.

Hans Michelsen sagde imidlertid nej. Her var ingen karl løbet ind. Rytteren gik alligevel derud; men det var mørkt, og han kunne intet lys finde, så han kom tilbage. Alligevel hævdede han, at karlen var løbet derind hen »imod leietid«.

Herefter samledes rytterne i forstuen og begyndte at forlange øl og brændevin for penge. De blev noget højrøstede, og deres råben hidkaldte Hans Michelsens mama og ligeledes Mons. Mouritzen, som vi tidligere har stiftet bekendtskab med, da han var forsvarer for madam Danielsen i bytinget. Navnet kunne pege på, at han var af slægten. Om han tilfældigvis var i huset, eller om han var hidkaldt, vides ikke; men han overværede rytternes optræden.

Både moder og søn sagde imidlertid nej til rytternes krav om øl og brændevin, men sagde ja til en, som ønskede at købe for 1 skilling tobak.

Hans Michelsen viste dem nu døren og forlangte, at de skulle gå; men i det samme kom en korporal ind i forstuen. Det kunne se ud til, at han var den, der kommanderede.

Den første rytter for da også hen til ham og fortalte, at den Karl fra Egtved, som de søgte, var løbet ind her; men de kunne ikke finde ham, og Hans Michelsen nægtede at have set ham.

Korporalens ankomst var optakten til provokationer og trusler fra soldaternes side. Borgerne var kendt hermed, og for »allarm og u-leylighed i deris huus at forekomme«, gik Hans Michelsen selv hen til korporalen og forklarede ham, at den eftersøgte karl ikke var i huset »eller med Hans og Mamas videnskab der ind kommen«.

— Det skal vel finde sig, sagde korporalen truende; men hvis denne Egtved karl på et senere tidspunkt kommer ud fra dette hus, »vilde hand (korporalen) hafve sin

Ret forbeholden« over for madame Danielsen. Herpå hørte de 3 karle fra Egtved og Mons. Mouritzen.

Nu gik korporalen og rytterne deres vej; men da de kom ud, må de have sat vagt ved huset, for det var netop ved den tid, Uldrick Frick og Niels Pedersen kom hjem fra deres ærinde.

Mellem klokken 11 og 12 kom imidlertid den eftersøgte karl og bankede på døren. Uldrick lukkede op og førte ham ind til de andre karle, som sad der endnu.

Her fortalte han i Uldricks påhør, hvad som var hændt ham.

Situationen ser ud til at have været den sædvanlige. Karle fra landet kommer til købstaden. Rytterne opsøger dem for at få dem til at drikke og modtage håndpenge eller blot lade rytterne betale for sig. Så var de hvervede og kunne ikke undslå sig for at blive soldat, og rytterne fik en præmie. Penge blev stillet til rådighed fra regimenterne, som havde pligt til selv at hverve soldater. Og tillige også ret, hvilket de hævdede hårdnakket over for borgerskabet, som var forbitret over de ulovlige hvervninger (se byrådsb. 1967/68).

Karlen her var kommet i selskab med nogle ryttere. Sammen var de gået til et værtshus ved Klosterporten, hvor de satte sig til at drikke.

Rytternes taktik var nu at få karlen til at tage imod håndpenge eller simpelthen få ham til at melde sig i fuldskab.

Karlen hævdede imidlertid, at han ikke havde modtaget håndpenge, han havde betalt sin omgang ligesom de andre.

Fra værtshuset var de gået over i konsumptionsboden, hvor nogle betjente sad med en pot varm øl. Den tog rytterne fra dem og gik tilbage til værtshuset.

Under denne expedition så karlen sit snit til at løbe bort. Rytterne løb efter ham; men han skjulte sig på Anna Frederiksens høloft og lå der en tid, inden han vovede at gå til de andre karle i madam Danielsens værtshus, hvor han nu blev en halv times tid; men så blev han også rådet til at søge ud af byen. Madam Danielsen gik selv op på loftet og vækkede Uldrich Frick, som var gået i seng, og bad ham føre karlen ud af gården og gennem Hospitalsporten ud af byen. Klokken var da omkring 12. Karlen hed Hans Hansen og var søn af en bonde i Fuglsang, og han tjente hos Peder Nielsen i Egtved.

Således forløb aftenen; men sagen var ikke hermed slut. Den 10. januar 1731 var retten sat på Kolding byting af byfoged Christian Grundahl, byskriver Baltzer Bahnsen og tingmændene Laurids Christensen, Niels Jepsen, Søren Sørensen, Niels Bøgvad, Laurids Jensen, Ancher Michelsen og Rasmus Basse.

Frem trådte vagtmester Johan Christian Pedersen på leutnant Muhles vegne ved hans excellence hr oberstleutenant Greve af Wedels Compagni og producerede en stevning af 20. december mod madam Danielsen for at have forhindret en hvervning af tjenestekarlen Hans Hansen fra Egtved.

På madam Danielsens vegne mødte M. Mouritzen og henledte opmærksomheden på

kongelig forordning af 15. december 1730 »anlangendes at de unge Mandskaber, som fra Land Milicien er permitteret, ej må antages ved de gevorbne regimenter førend deris tieniste hos Proprietarieerne eller Bønder, hvor de tiener, lovlig var opsagt«.

M. Mouritzen hævdede herefter, at intet videre var at foretage, hvortil vagtmesteren tieniste hos Proprietarierne eller Bønder, hvor de tiener, lovlig var opsagt«.

Frem trådte herefter Hans Michelsen, kramboddrengen Uldrich Frick, tjenestekarlen Niels Pedersen, pigen Lene Christophersdatter og Anna Cathrine Michelsdatter, som opholdt sig i hjemmet på dette tidspunkt. Lovens ed blev forelæst og forklaret, og derefter blev vidnerne afhørt en efter en.

Mons. Mouritzen spurgte herefter vagtmesteren, om han havde noget at erklære, og vagtmesteren begærede et tingsvidne udskrevet, som han kunne forelægge sin overordnede.

Herefter blev sagen udsat og ses ikke at være kommet for retten igen.

Hvad Hans Hansen Høxbroe kunne lære hos madam Danielsen foruden almindeligt købmandsskab, har vi set nogle prøver på. Nu kommer det an på, hvor ferm han var til at lære.

Foreløbig viser han sig at være en mand med meninger. Da rådmand Peder Hansen Bruun var død, blev Hans Hansen Høxbroe som tidligere nævnt enkens lavværge, og i sin egenskab heraf fik han at gøre med by-, råd- og skifteskriver Baltzer Bahnsen. Som skifteskriver tjente denne en god skilling. Det hørte til de såkaldte uvisse indtægter, som ingen regnede med, når de skulle forklare, hvor dårligt de var aflagte; men som alligevel blev til en ikke ringe skilling i årets løb.

Vi har ved et par lejligheder peget på, hvad et skifte kunne kaste af sig til magistraten og byskriveren. Hans betaling rettede sig efter skiftets antal sider, og vitterlig er der skifter, hvor der kun står nogle få ord på en side, for at betalingen kunne blive tilstrækkelig stor. Forholdet blev så grelt, at kongen skred ind over for miskruget.

Ved skiftet efter Peder Hansen Bruun, som fandt sted 9. august 1728, beregnede Baltzer Bahnsen sig 20 rdl. — Det havde været et temmelig vidtløftig skifte, sagde han.

Herom kunne han imidlertid ikke blive enig med Hans Hansen Høxbroe, som tilbød at betale det halve. Det ville Baltzer Bahnsen ikke gå ind på og skrev efter nogen diskussion til stiftamtmanden og beklagede sig. Gabel svarede tilbage, at de to mænd måtte se at blive enige; men Hans Hansen Høxbroe skulle give noget mere.

Det ville Hans Hansen Høxbroe imidlertid ikke, og det er i grunden overraskende, for stiftamtmanden var en stormægtig herre, hvis ord nok var noget nær lov; men Hans Hansen Høxbroes kritik har måske ikke været urimelig.

Tiden gik. Vi kommer frem til efteråret 1732, og ingen af dem har endnu givet sig. Pøny klagede Baltzer Bahnsen til stiftamtmanden, og i november s. å. svarede denne, at »det er venteligt, at jo samme i Henseende til dens (skiftets) Vitløftighed, kunde have importeret hannem meere, end de nu ved samlingen til forlig, prætenderede 20 rdl.

Alligevel som det icke er af den Vigtighed at nogen proces Imellem Byeskriveren og Kiøbmanden der om bør føres, da den første alleene prætenderede 20 rdl og den sidste haver buden halve deelen som er 10 rdl. Saa til ald videre trætte og u-leilighed at forekomme paa begges side, Finder ieg tienligst at de manglende 10 rdl Deeles saaledes, at Sr Høxbroe betaller til Byeskriveren for han prætenderede Salarium ialt 15 rdl, og han dermed at at lade sig nøie«.

Det var en salomonisk dom, som begge parter synes at have bøjet sig for.

9. november 1730 fik både Hans Hansen Høxbroe og Hans Michelsen Flye brev fra magistraten med opfordring til at vinde deres borgerskab. Det var man meget påpasselig med.

Begge svarede imidlertid tilbage samme dag, at da de var anmodet om at møde på rådhuset for at vinde deres borgerskab, ville de ydmygst udbede sig de samme friheder, som magistraten havde givet Sr Daniel Michelsen, der i købmandshandel havde nydt nogle års frihed. Det var ham, som ægtede Kiersten Pedersdatter og hævdede, at han ingen næring drev. Så snart Daniel Michelsen havde nydt sit borgerskab, ville de to straks gøre deres underdanigste skyldighed.

Borgmesteren fik travlt. Samme dag skrev han til byfogeden, om han straks ville sørge for, at Mons. Michelsen, som ikke havde vundet sit borgerskab efter loven og politiforordningen, ville blive tiltalt og forbudt at drive næring, indtil han som borger var berettiget dertil. Herefter løste Hans Michelsen Flye borgerskab, både som købmand og tobaksspinder, Hans Høxbroe som købmand; men først i 1732 vandt Daniel Michelsen sit borgerskab.

Sin købmandsgård fik Hans Hansen Høxbroe efter brylluppet i Adelgaden og havde der ud over jord og holdt avling, ejede 2 enge i Teilgårdskier, 3 heste og 3 køer, foruden at han handlede med adskillige kramvarer og andet købmandsgods.

Hans startkapital var hans egne 681 rdl, dertil Anna Cathrines 312 rdl. Desuden havde han sønnernes 400 rdl som rentefrit lån. Det var ikke nogen særlig stor kapital. Han havde 8 år at handle i.

Svogeren, Hans Michel Danielsen, overtog 1. december 1733 sin moders handelsvirksomhed, idet hun da skiftede med sine 2 sidste børn. De 3 havde fået deres arvepart. Nemlig Daniel Michelsen 2666 rdl, og Anna Cathrine formentlig da hun blev gift med Peder Hansen Bruun, og Dorthe, da hun blev gift med magister Christian Wilhelm Lund, hver 1695 rdl. Nu skulle den ugifte søster Maren og Hans Michel Danielsen have deres part. Den sidste, idet han overtog forretningen 100 rdl under vurderingen.

Foruden gården, som var vurderet til 1500 rdl, var der jord, både fæstejord og til fri ejendom, skibsparter, tilgodehavender hos 222 debitorer over det meste af Jylland. 250 rdl var sendt til Riga som forudbetaling for et parti hør. Hertil var også sendt 2500 stk. pennefjer à 20 sk. Som en kuriositet kan nævnes, at boet også ejede bommene

ved konsumptionsboden ved Nørre Port.

Der ud over skyldte forretningen penge til handelsforbindelser i Aabenraa, Flensborg, Husum, Lübeck og Hamborg.

En formue bestod i effecter, huer, kedler, sølvknapper, spænder, skeer, m. m., som madam Danielsen havde taget i pant for leverede varer, der ikke var indløst igen, f. ex.:

Anders Pedersen i Tiufkjær havde pantsat	1	sølvspænde
Birgitte i Wiuf	1	hue
Madam Bang	1	sølvske
Isaachs koene i Wiuf	4	sølvskeer
Christen Jensen i Hostrup	4	sølvspænder
Jens Jensen i Amidtzbøll	1	kedel o. m. fl.
Ialt var den visse formue	6749 — 3 — 0	

hvortil kom visse »Dubieux og U-visse tilgodehavender«.

Madam Danielsen og Maren skulle have livslangt husrum, varme og lys i gården, hvortil kom visse bidrag fra hvert af børnene til »Mamas Subsistence«.

Værger blev underligt nok borgmester Jens Riis, som ellers havde været efter madam Danielsen, og Hans Fædder i Horsens.

Byfoged Grundahl tjente ved skiftet	30 — 0 — 0
Magistraten	25 — 0 — 0
Rådmand Morten Hansen Juhl alene	12 — 3 — 0
Borgmester Jens Riis	20 — 0 — 0
For kramboddrengen Uldrick Fricks Lære Klædning og kårde blev afsat	34 — 0 — 0

Maren blev 4. maj 1735 gift med forpagter Peder Hvas på Lerbeck.

Vi er hermed kommet til ende med gennemgangen af det slægtsfællesskab, som stod for os ved starten. Indgiftet viste sig at være enormt, og så har vi ikke engang taget alle børnene med, langt større end ventet, og det er da klart, at de ikke alle spillede nogen større rolle; men ud af fællesskabets mangfoldighed tegner sig billedet af en række borgere, som i mere end et slægtled førte det store ord i byen. Og slægtfællesskabets relationer til Varde og Ringkøbing er ikke uden interesse.

Vi vil nu se, hvordan tingene videre udviklede sig. Forinden vil vi imidlertid foretage et udblik til landet, som købstaden i så høj grad var afhængig af.

5.

1730 blev året, da landbrugskrisen kulminerede.

Priserne på landbrugets produkter var nu faldet til det katastrofale, mest korn, som kostede halvdelen af, hvad det havde kostet 100 år tidligere, og af bøndernes fattige indtægter tog stat og kirke ca. 33 %, kirketienden alene var af hver tønde hartkorn 2 — 8 — 0, i landgilde svaredes 3 — 0 — 0 af hver tønde hartkorn. Dertil kom folkehold, som var stort på grund af hoveri og ægtkørsel. Vi har set, at en karl i byen fik op til 10 rdl om året, en daglejer fik 10 — 14 sk og en håndværker omkring 1 mark i dagløn.

Dette år skrev den senere stiftamtmand i Ålborg, Jørgen Bilde:

> *... Jylland findes saa forarmet, og Folkets Hierter saa needslagne og bedrøvede, at den største Part har tabt baade Hierte og Moed, idet een efter anden sees at gaae fra sine Midler, helst de fornemme; den Tiid som kommer, bliver værre end som den gaaer ...*

Et af tidens træk var, at godserne var behæftet med mere gæld, end de for tiden var værd og proprietærerne så fattige, at de ikke magtede at hjælpe bonden, hvis jord truedes med ruin, fordi ingen længere ville sætte kapital i jord.

Et andet af tidens træk, efter Jørgen Bildes mening, var tidens omsiggribende verdslighed. »Gudsfrygt og Retfærdighed«, mente han, »bør være et Riges Hoved Pille og første Grundvold Til Lykke og Velsignelse«; men det kommer ham for, at »de fleeste betiener sig meere af den viisende Guds-Frygt for en Brugs Skyld end ventende nytte«, og den gemeene mand var kun lidet eller intet oplært i sin kristendom. Degnene mente at have giort deres pligt, blot de betjente præsterne for alteret og råbte amen, ligesom præsterne mente at være uden ansvar, blot de forrettede tjeneste på de ordinære dage. Embedsmændene gjorde uret, var ukristelige og vankundige.

»Hovmod og U-eenighed regierer«, fortsatte han ... »ægte Folk forliiges ey ... Forældre og Børn forlader sig ey paa hinanden ... alle Lyder gaar grovere i Svang end nogen tiid ... At beskrive alle de intriquer, Inventioner og Skarnvorrenheder, som nu bruges at undertrycke Ærlighed, ødelægge ærlige Folk, ruinere Landet, forekomme Guds og Kongens Tieniste«, ville falde ham for vidtløftigt at forklare.

Bondedrengene blev »liderlige« af at være i Landmilitsen og var ikke egnet til bag efter at tage en gård i fæste. Altid måtte de marchere, når høsten foregik, og kom

tilbage med ordre om, at de skulle tages i tjeneste igen, skønt pladserne var besat igen. Der blev så dobbelt folk, bønderne til omkostning med øl, mad og løn . . .

Stads og pragt var efter Jørgen Bildes mening i den grad steget, at bondepigen gerne satte sin løn i en silkehue med Guld Blommer udi, selv om hun derved skulle miste særken på kroppen.

Imens opfyldtes landet med mange »fremmede Stackler«, ja Ofte Mengde af omløbende Tartarer hvilcke ey alleene unyttig fødes af Landet, men endog med Bedragerie den taabelige foruretter og skader« . . .

Det var ikke underligt, at »Ilden fortærer Byerne . . . Armod regierer udi de fleestes Huuse . . . Landet er fuld af Stackler, som foraarsager mange ærlige og Retsindige at gaae med bedrøvede Hierter og nedslagne Sind«.

Jørgen Bilde så på dette som Guds straf, men var klar over, at den langvarige krig måtte bære sin part af ansvaret for de slemme tider, for deraf flød så extraordinære store udgifter som aldrig før.

Det undrede ham, at Danmark i det hele taget havde kunnet holde krigen ud. Jylland kunne i hvert fald ikke have bestået eller svaret de høje skatter og andre byrder, om ikke den extraordinære Øxen-Handel var indfaldet på grund af kvægsygen i Holland.

Efterså man told-protokollerne i Colding, mente han, ville man erfare, at foruden alle de kreaturer, som »blev ud-practiseret uden Told«, uddreves ca. 30.000 Øxen for 40—50 rdl parret, hvilket gav en samlet sum i det mindste på 400.000 rdl foruden heste og forskellige fedevarer, som også var i høj pris.

Nu uddreves kun 6000 Øxne a 27 rdl parret, hvilket kun udgjorde 81.000 rdl.

Dette sammenlignet med, at også andet, som skulle sælges, »findes at være udi ringe Priis og Vexten paa Kornet i nogle Aar haver været heelt maadelig, viser, at hvis Gud ey vil lade see sin Hielp, og Hans Kongel. May^tt^ sin Naade og Omsorg for at redde det, da vil det gode Jylland inden faa Tieder sees udi saa elendig en Tilstand som aldrig før«. (Danske Saml. IV).

Dette var i sandhed dystre udsigter og på denne baggrund må vi bedømme forholdene på landet.

Årets begivenhed var uden tvivl Frederik 4s død, for som tingene havde udviklet sig, ventede alle, at denne begivenhed ville medføre vigtige ændringer.

24. juli rejste kongen gennem Kolding og brugte 50 forspand, dertil 6 borgervogne og 143 bøndervogne for at komme videre til Tyrstrup, ialt 398 heste.

Det var et fantastisk opbud, både hvad angår antallet og den byrde, man tillod sig at lægge på befolkningen, og det undrer ikke, at efterpå opstod hidsige disputer i byen om, hvem man mente havde unddraget sig kørsel, og lang tid gik hermed.

I denne forbitrede atmosfære, henvendte den geskæftige magister Leehmeyer, regimentsskriver Jens Kasbierg, tolder Andreas Rachlow og birkedommer Ebbesen sig i

august 1730 til borgmester Jens Riis og påstod sig fritaget for kongeægter af deres agre og enge, som hørte under byen.

Borgmesteren blev temmelig opbragt herover, for ham var disse frie kongeægter et mareridt af befalinger, diskussioner og eksekutioner og protester fra vrede borgere, både fra dem, som mente sig befriede, og dem, som mente, vedkommende ikke var befriet.

Han så konsekvenserne af en eventuel fritagelse og skrev 29. august til stiftamtmanden for at få en forklaring på, »hvad fundamente disse mænd formeener dennem Befriede for Kongeægter«. — Og i klar bevidsthed om følgen føjede han til, at »finder det Naadigst Billighed, da tilholde vi (magistraten) os samme friehed, og det giør Byeskriveren, Slotsgartneren om iche tillige de 2de her boende Jagtbetiente det samme, som de alt forhen har paastaaet, og alle Geistlige og Werdslige Betiente som herefter Byens Jorder kunne sig tilforhandle, Nyder da siden lige Rætt«.

Det ville medføre så stor en afgang, at påkommende kongeægter ville lide derunder.

— Og det bliver os (magistraten), fortsatte borgmesteren, som kommer i unåde herfor. Vi bliver anklaget af borgerskabet for den forøgede byrde på dem, som vil blive følgen, fordi de ikke ved, at byens jorder har større frihed i betjentenes eje og brug end i deres. Men tidligere domme er da også gået ud på, at byens jorder alene skulle bruges af borgerne, som deraf skulle bære kongens og byens tynge.

Borgmesteren bønfaldt derfor stiftamtmanden om at give ham den »grund og rettesnor«, hvorefter Hans Mayts befordringer skal udskrives her i byen — og vel at mærke til bestemt tid og sted, så han ikke måtte lade sig nøje med forskellige undskyldninger.

Vognmandslavet var forpligtet til at forrette friægterne, hvilket de også gjorde alene; men herfra var kongeægterne undtaget, for det var mere end vognmændene kunne præstere. Nogle af dem kunne jo være på anden ægtkørsel, andre lige kommet hjem, og »fremmede Puchhansser, ambassadeure og ministre eller Hans Mayts Høye Mænd skal forsvarlig befordres af vognmændene for penge«.

Besværet med at udskrive kongeægterne og utilfredsheden hermed blandt borgerne havde foranlediget borgmesteren til at spørge »de 16 mænd«, hvad skik og brug var, og de havde svaret, at det var skik, at alle, som havde heste, skulle forrette kongeægter, enten de var geistelige eller verdslige betjente eller borgere.

Kong Frederik havde påbudt præster og bønder uden for byen at køre kongeægt og betale skatter og andre besværinger af de ejendomme ager og eng, som de havde i byen, ligesom byens borgere . . .

Derfor havde heller ingen, hverken geistelige eller verdslige betiente på landet været befriet for kongeægt.

Hvad angår de forskellige købstæder, var kongeægterne ordnede på forskellig måde, som borgmesteren udførligt beskrev for stiftamtmanden. Ingen steder var der imidlertid frihed for betientenes jorder.

— Vi har derfor i vor betieningstid, fortsatte borgmesteren, ikke vidst bedre end at udskrive såvel vognmændene som alle andre af byens indvånere, der holder heste, også geistlige og verdslige embedsmænd, som har jorder og heste — os selv medtaget — til at køre kongeægterne; men i mange tilfælde er det kun sket efter de største disputer og hårdheder, således i årene 1724 — 1725 — 1728 og sidst 1730.

Hvor tungt ville det ikke falde de øvrige få borgere, som har heste, hvis de skulle miste denne hjælp. I langt højere grad ville man herefter kunne vente eksekution og største fortræd, hvor stor umage man end ville gøre sig.

Borgmesteren henstillede derfor til stiftamtmanden, på »hvad foed og maade Byens kongeægter kand tages og udgiøres, og hvorpaa Liegningen i det skal grundes, samt hvem derfor skal frieholdes«.

Risikoen ved at give de 3 ansøgere fri for kongeægterne kunne man altså ikke uden videre se bort fra, og det var ikke fri for, at borgmesteren satte stiftamtmanden stolen for døren. Sagen var nemlig den, at i 1724 havde kgl. jagtbetjent Erich Hansen Juhl forsøgt sig i samme retning.

Under kongens besøg dette år havde kravet om heste og vogne til kongeægt været meget stort. 39 vogne fra byen var ude, og ingen, hverken gejstlige eller verdslige betjentes heste var fri. 7. maj skulle dronningens vogn til Alminde, og Erich Hansen Juhls heste var udskrevet; men han nægtede. Som kongelig betjent mente han sig fritaget for kongeægterne. Og selv om borgmesteren pegede på, at alle andre var ude, nægtede han dog, og bølgerne gik højt blandt borgerne.

Jagtbetjenten måtte alligevel køre, men hjemkommen skrev han til sin overordnede, hofjægermester Bielcke, Vranderup Hovgård, og klagede over, at borgmesteren havde ladet hans heste udpante, »dog alligevel ieg er een ung karl, og staar i hans May^ts^ tieniste, for Jagt og Rebslaaer, og er ved min gamle Moder og Eier hverken Huus eller gaarde, desaarsag Indflyer Jeg til Hr Etatz Raaden, og Jegermester at han som en af Gud og Kongen, Min foresatte øvrighed, ville tage mig udi forsvar« . . .

Brevet kom til borgmesterens erklæring, og han meddelte, at »Som Reqvirenten self, eller til fælletz med hans Moder, bruger 3 Borgerlige Næringer, 1. med rebslaaer handverch, 2 med aulings Dyrchelse og 3 med Øl og Brendevins sal, desuden holder 2 Heste paa Byens græsning og hos hans Moder besidder baade Gaard i Byen og Jorden til Byen«, skal han deltage i kongeægter. Borgmesteren bad, at overhofmarskallen, som havde forlangt erklæringen, ville lade ham mulktere eller straffe »for u-tilbørlig gienstridighed udi hans May^ts^ tieniste.

Erich Hansen Juhl hører vi ikke mere til i denne forbindelse; men problemet vedblev at bestå.

Jens Kasbierg havde en særlig grund til at påkalde sig majestætens bevågenhed. Hans stilling var nemlig i færd med at blive undergravet.

Igennem alle årene var hans regnskaber blevet kritiseret, og rentekammeret havde for-

langt, at han skaffede en cautionist for et fjerdingårs oppebørsel. Når kravet stilledes første gang, vides ikke; men 16. december 1730 blev det gentaget, og den 29. december måtte Jens Kasbierg skrive tilbage, at desværre havde han ingen kautionist fået endnu. Han skulle imidlertid nok skaffe en. »Men«, føjede han til, »ligesom ieg ingen paarørende har eller venner, som for mig kand cavere, ligesaa er der ingen fremmede, som for mig derudi vil entrere«.

Jens Kasbierg kunne ingen kautionist finde, og henad foråret måtte han ty til sin fuldmægtig, Jens Damgaard, som sammen med kancelliraad Poulsen, Refstrup, hver måtte kautionere for 2000 rdl.

Og så var der hans forhold til bønderne. Vi har lige stiftet bekendtskab med en klage over ham. Bønderne var vrede på ham.

13. marts 1730 var Jens Kasbierg i Viuf sammen med amtmanden, obersten og flere officerer til en session blandt bønderne for at få erstatning for nogle militssoldater, som enten var døde eller havde taget gård i fæste.

Til at transportere sig derud havde han udskrevet bønderne Mogens Madsen og Frands Danielsen, Egholt, i Lejrskov fogderi til at stille i Kolding med 2 par forspandsheste. Han ville altså køre med 4 heste, »forspendt min egen havende Chaise«. Dertil en vogn, forspændt med 2 heste.

I Viuf kom Mogens Madsen hen til Jens Kasbierg og meddelte ham, at de ikke ville køre ham tilbage. Grunden får vi ikke at vide; men den må have været ganske vægtig, ellers havde bønderne ikke vovet det.

Jens Kasbierg foreholdt ham, at de ingen afløsning fik. Hestene kunne nu hvile i Viuf, og så kunne de godt løbe til Kolding, når forretningerne var endt.

Intet hjalp imidlertid på Mogens Madsen. I amtmandens og mange andres nærværelse nægtede han at køre. Jens Kasbierg tog da i tilstedeværendes påsyn en pisk og slog ham med den.

Formentlig kørte de 2 bønder Jens Kasbierg hjem; men bag efter klagede de over ham, og 20. april måtte han forklare sig til ryttersessionen, hvori både amtmanden og obersten havde sæde.

— Jeg tog, for at bringe ham til Skyldig Lydighed Een Pidsk og gaf ham over Ryggen nogle Slag. Det tilstaaes, og det Merker jeg skal være, hvad denne Karl med fleere hans Consorter vill drifves ved.

Videre havde de 2 bønder klaget over, at de havde haft 5 ægtkørsler siden 1. marts, og det var for meget.

Hvorledes sagen endte, kendes ikke; men den er sikkert ikke endt uden en reprimande til Jens Kasbierg, for amtmanden kunne ikke lide, at de kongelige betjente slog bønderne, kongen kunne heller ikke.

På hjemvejen fra sin rejse, som gik uden om Kolding, nåede kongen ikke længere end til Odense, hvor han døde den 12. oktober, og 17. oktober udgik befaling, at

borgerne i hele riget skulle ringe med kirkeklokkerne hver dag kl. 10—12 og kl. 17—18, til anden befaling blev givet, og i den tid måtte ingen musik høres, hverken i eller uden for kirken.

Alle af blot nogen betydning skulle aflægge ed til den nye konge, og 20. oktober skrev stiftamtmanden følgende pragtfulde opsats til borgmester og råd i Kolding:

Som den almægtige Gud efter sin Guddommelige Villie og forsyn fra denne Verden til sit Himmelske Riiges herlighed den Stormægtige Konge og Vores høist Salige og Høyloflige I hu kommelse Konge Friderich den Fierde ved den timelige Død haver bort kaldet, saa haver Deris Kongelig May^t^ Kong Christian den Siette ved allernaadigst til mig d. 17. hujus ergangne allernaadigst befalet, at ieg Magistraterne i Kiøbstæderne samt alle andre Civile Betientere udi det mig allernaadigst Anfordrede Stift strax skal lade for mig kalde, og lade dem giøre Allerhøistbemelte Deris Kongelig May^t^ Kong Christian Den Siette deris Allerunderdanigst Troeskabs Eed baade Corporlig og skriftlig efter den mig tilsendte Formular . . .

Herefter mødte samtlig kgl. civile betiente op i Korsbrødregården i Ribe 26. oktober klokken 9, og aflagde ed til den nye konge.

Stiftamtmanden måtte sværge på:

. . . At han over det heele Stift, skal observere og i agt tage, Alle Vores Kongelige Højheders, Regalier og Rettigheder, og icke tilstæde, at os derudi, af hvem det end og være kand, nogen Indpass Skeer, men dersom noget imod Forhaabning, enten allerede kunde være Skeed eller herefter maatte Skee, da os det self, ved sin Allerunderdanigste skriftlige Memorial at til kiende give paa det Sagen af voris General Fiscal, efter vores egen allernaadigste ordre og Befaling Lovligen kand vorde udført . . .

Godsejernes ed lød:

Jeg NN til N lover og tilforpligter mig herved at være den Stormægtige Konge og Herre osv., . . . som min absolutte og Souveraine arve Konge og Herre Huld og Troe, Hans Kongel: May^ts^ Gafn og Beste med Høyeste fliid at befordre, Skade og forderv af yderste Formue, Hindre og afværge, I Synderlighed Med ald Kraft og Formue, Mine Tancher og Idrætter der hen dirigere af Hans Kongel: May^ts^ Absolutum Dominium Souverainitet og over Rettighed, over Riger og Lande uforanderlig Conserveret . . .

Men som undersåtterne i de øvrige livets forhold ikke var lige, var de det heller ikke med klokkeringningen til kongens ære. 10. november kom en specifikation over dem, som i Kolding måtte være fri. Igen de kongelige betjente. Alle andre skulle efter tilsigelse møde, under 1 mark i mulkt til de fattige for hver gang, vedkommende sad sin tur i omgangen overhørig.

Det er intet under, at nogle lejede ryttere til ringningen, andre sendte deres børn op i kirketårnet. Andre igen som var nødt til selv at møde, gjorde sig det så behageligt som muligt med tobacks smøgning, for hurtig ringning, og med lidt afkortning i rin-

getiden. Folk sløsede, og andet kunne man vel heller ikke vente, for personen, de ringede for, var dem så uendelig fjern. 20. november besværede de kirkelige myndigheder sig til magistraten over klokkeringningen, hvorefter den blev organiseret på anden måde og skulle vare en bestemt tid.

Ved Stormklokken skulle 3 personer skiftes til hver gang,

Ved Svenskeklokken skulle 3 personer skiftes til hver gang,

Ved Tolvklokken skulle 2 personer skiftes til hver gang,

Ved Bønklokken skulle 2 personer skiftes til hver gang.

Ingen måtte lade ryttere eller børn ringe, »ei Heller Tobach smøgning maa skee«. Ringerne skulle samles i klokkerens hus, og han skulle indberette til magistraten, hvis nogen ikke passede deres tur.

12. december fandt bisættelsen sted, og i alle landets kirker blev prædiket over en tekst, som Frederik 4. selv havde valgt. Davids salme 84, vers 11: Thi bedre een dag i din forgård end tusinde ellers, hellere ligge ved min Guds hus' tærskel end dvæle i gudløshedens telte.

Det ser ud til, at Christian 6. efter sin tronbestigelse forfulgte 2 mål, som begge skulle tjene til at distancere ham fra faderen og alt, hvad denne havde stået for, og begge mål forfulgte den lille sky og uselvstændige konge med pibestemmen, for hvem det var en lidelse at træde frem for offentligheden, med en fanatisme, som må forbavse.

Det første mål var at få hævn over dronning Anna Sophie og alle, som havde haft forbindelse med hende, og det gjorde han til yderste konsekvens.

Ikke alene deltog hun ikke i bisættelsen, hendes navn blev end ikke nævnt. Forlængst var hun blevet forvist til sit fædrenegods Clausholm, som hun ikke måtte forlade uden kongens tilladelse. Sine breve fra kongen måtte hun udlevere, ligesom værdigenstande, smykker, ja selv et testamente, Frederik 4. havde udfærdiget og Christian 6. som kronprins skrevet under på at ville respektere, måtte hun af med til tilintetgørelse. Kongen tilstod hende en årlig sum, som hun kunne leve anstændigt af.

Hermed måtte hun lade sig nøje.

Men hermed nøjedes kongen ikke. Regeringen, den rewentlovske bande, blev afskediget og fjernet fra alle høje poster. Fra hofstaten blev alle, som havde haft kontakt med dronningen, fjernet og forfulgt. Ingen hævn synes at være kongen for lav. Og biskop Deichmann, lederen af den hemmelige kommission, blev anklaget og suspenderet fra sit embede, og en undersøgelse mod ham blev indledet. Man skrev endog til folk om at fremkomme med graverende sigtelser mod ham. Herunder døde han 17. april 1731.

Og i overensstemmelse med alt dette blev stiftamtmand Gabel i sommeren 1731 udnævnt til gehejmeråd.

Efter hvad andre har meddelt, var det dronning Sophie Magdalene, der skal have været lige så viljestærk og konsekvent, som kongen var svag og ubeslutsom, og hendes

moder, markgrevinde Sophie Kristina af Baireut, som var anstifter af disse aktioner. Begge kvinder tilsluttede sig den pietistiske bevægelse. For dem var dronning Anna Sophie selv og alle, hun havde berøring med, hjemfalden til både jordisk og himmelsk straf. De synes at have været i stand til at lægge en kabale, og de kunne dirigere kongen i denne som i andre sager.

Mange var der dog nok ikke, som fæstnede sig ved denne side af den ny tid. Men i hvert fald opdagede bønderne tidsskiftet, da kongen, som en af sine første regeringshandlinger 30. oktober 1730 ophævede landmilitsen. De følte sig pludselig som frie mennesker, hvilket havde til følge, at mange flyttede, søgte ind til byerne, først og fremmest København, men også i udstrakt grad til Sjælland. Også Kolding nød godt af indvandring fra landet og fik vistnog her igennem en tiltrængt fornyelse i håndværksstanden.

Og når vi i det følgende ser bønderne vise opsætsighed, som ikke tidligere var bemærket, er det vel nok i første række en følge af krisen, men den nye konges politik kan nok tænkes at have medvirket.

Imidlertid blev denne afvandring fra landet til gene for landbruget, som i nogle egne ikke kunne få tilstrækkelig arbejdskraft, og kongen måtte 5. marts 1731 indskærpe, at ingen bonde måtte forlade sin hjemstavn uden lovlig opsigelse og pas, hvad han hele tiden havde kunnet.

Ellers gik det slag i slag, nedsættelse af kornskatten fra 3 rdl pr td hartkorn til 2 rdl og 4 mark, ialt 11 %, eftergivelse af restance, nedsættelse af landgilden og lettelse på en hel række andre områder. Og i denne gaveregn fik bønderne i Koldinghus rytterdistrikt nedsat deres hoveri. 19. januar 1731 ophævedes Frederik 4s strenge sabbatsforordning af 21. april 1730.

Ser man imidlertid bort fra alle forsøg på at skabe good will, må man indrømme den unge konge, at da han så landbrugets vanskeligheder, ønskede han at hjælpe, hvor det var ham muligt. Derfor oprettedes hjælpekasser og magasiner, hvor bønderne i rytterdistrikterne kunne blive forstrakt med tømmer, kvæg, heste, brød og sædekorn; men selvfølgelig var kongens stilling bestemt af statshensynet.

Set fra kongens synspunkt tegnede situationen sig altså truende for bondelandbruget. Skulle han have penge ud af denne erhvervsgren, måtte det være gennem storlandbruget. Derfor kom tilladelsen af 14. april 1731 til at nedlægge bøndergårde. Samtidig steg antallet af husmænd og inderster støt, medens det stadig blev vanskeligere at skaffe fæstere til bøndergårdene.

Derfor gjaldt det om at hæmme vandringerne og fremskaffe den nødvendige og billige arbejdskraft, hvilket var så meget mere påkrævet, som man stod midt i omlægningen til en mere intensiv og arbejdskrævende driftsform, kobbelbruget. Det skete ved at indføre stavnsbåndet i 1733, hvorved bondestanden blev bundet til fødestavnen, til en begyndelse fra 14 år, senere 9 og sluttelig fra 4 år.

For yderligere at hjælpe landbruget indførtes monopol på eksport af korn til Norge.

For købstæderne og dermed for Kolding var 1733 til skade, idet tilvandringen fra oplandet hæmmedes stærkt og skabte mangel på arbejdskraft og lærlinge til håndværket.

Nogen indvandring vedblev dog at finde sted fra landet. Drenge kunne drage til købstaden før de var fyldt 14 år. Man kunne købe sig fripas hos godsejerne, hvorefter man kunne bosætte sig, hvor man ville. Købmanden kunne skaffe sig en karl ved at købe et fripas til ham. Havde han ikke råd hertil, kunne han låne en dreng. Håndværkerne kunne låne en læredreng hos godsejeren på den betingelse, at når drengen efter 5 år var udlært, skulle han levere ham tilbage, hvis godsejeren ønskede det, og måtte da se på ,at han arbejdede på sin husbonds gods, endog i håndværk, som var forbudt på landet. Rundt om Kolding sad i landsbyerne skomagere, skræddere, snedkere osv. og arbejdede for byens overklasse, fordi de kunne gøre det billigere.

Meget tyende i købstaden var således fra landet og stavnsbundet og kunne kaldes ti'bage, når det skulle være. Tyendet i byen omfattede omkring 11 %. Denne stagnation kom byerne ikke ud over før efter stavnsbåndsløeningen.

Efter disse almene betragtninger vender vi os til nogle mere specielle, og når blikket er rettet mod bønderne, vil de uundgåelig først samle sig om regimentsskriver Jens Kasbierg og hans forhold til rytterdistriktets bønder. Han skulle holde styr på bøndergodset, 176½ selvejergårde og 706½ fæstegårde med opkrævning og skatter og afgifter af mange slags, det være sig penge eller naturalier, ugedagstjeneste og hoveri, til regimentet, til kongen og kirken og offentlige personer på rejse. Nævnes kan: Landgilde, Huspenge, Arbejdspenge, Engpenge, Jordskyld, Månedspenge, Skovskyld, Mølleskyld, Hartkornstiende, Kvægtiende, Kongetiende, Kirketiende, Korntiende m. fl.

Men alene at holde styr på hartkornet synes at have været en besværlig historie, at dømme efter den kritik, Jens Kasbierg fik fra rytterkommissionen i Viborg og rentekammeret, for gårde lå øde, og jorden blev taget i brug af andre. I 1730 lå i Højen by ltd 4 skp. 3 fjk. hartkorn øde hen, mest kirkejord, i Verst 0 — 0 — 7 fjk. 1 alb., i Grindsted sogn 2 — 2 — 3 — ½. Hartkorn kunne blive borte. Det dannede imidlertid grundlag for skatteansættelsen og kongelig majestæt måtte ikke besviges i sine rettigheder.

Jens Kasbierg skulle påse, at gårdene var vel dyrkede og vel vedligeholdte og i modsat fald skride ind med påmindelser eller straf, som kunne bestå i mulkt, nogle dage i fangehullet på Koldinghus slot eller fratagelse af gården. I tilknytning hertil var det hans pligt at sørge for, at jorden blev tilsået, og rytterkommissionens medlemmer var meget nøjeregnende med, at der ikke var noget at klage over på dette område, når kongen kom til Kolding. Havde bonden ikke sædekorn, var det regimentsskriverens pligt at give ham kredit. I rente gav bonden en skæppe korn af hver tønde, han havde lånt penge til at købe.

Dertil kom bestyrelsen af de 7 gårde, Fovslet, Drenderup og Strårup i Haderslevhus amt, og Nygård, Colding Ladegård, Fredericia og Vejle marker, Vejle Ladegård og Hønneberg, som var udlagt til græsning til regimentets ca. 500 heste.

Her ud over havde Jens Kasbierg politimyndigheden i rytterdistriktet og offentlig anklager ved Kolding birketing, under ansvar over for ryttersessionens 3 medlemmer. Vi vil drage et par aktuelle sager frem.

Den 28. februar 1730 indbragte bønderne i Haastrup en mand ved navn Jacob Ollesen til slottets arrest.

Han kom i forhør og tilstod — i følge regimentsskriveren til amtmanden 1. marts 1730 — at »han ikke alene ville have stjaalet udi Afg: Rytter Bonde Sahl: Laurits Madsens Enches gaard i bemeldte Haastrup natten mellem den 27de og 28de februar, hvad han kunne have overkommen, om hand iche hafde der fra ved paagribelse bleven hindret. Mens end og tilstaar paa deels stædder Baade her i Rytter Districtet, Amtet og uden for, At have stiollet hvis han haver fundet Leilighed til«. Regimentsskriveren indstillede, at »ligesom saadant et Skarns Menniske u-omgiengelig Bør straffes for sin gierning; Ligesaa vil ieg der om Allerydmygst til bede mig Hr Etatz Raad og amtmands Behagelig ordre. Først om icke Benefnte Jacob Ollesen skal under Birke Retten Actioneris og Dømmes, sin gierning til forsoning, 2det Om icke hans forflægnings erstatning, Varetegt og foraarsagende omkostningers erstatning imidlertid maa af Cassen tages og forskydes. Ja, Endelig at hannem Een forsvar Under Sagens Drift maa ordineris, at Rætten icke i dessen mangel skal Sagen med fremgang opholde«.

Amtmanden godkendte regimentsskriverens indstilling og beordrede Jep Nielsen, Møller i Nybjerg mølle, »hannem ved Retten at forsvare«, hvilket blev læst på Koldinghus birketing 14. marts, hvorefter retsforfølgningen kunne begynde.

Den har været promte, hvad Jens Ollesens udførlige tilståelse vidner om, og 17. april blev han »erstuppet ved Kaggen«, hvilket skarpretteren efter taksten fik 5 mark for og natmanden 32 skilling i drikkepenge. Dommen lød på anbringelse på Bremerholm, og 23. april drog skarpretteren, Vitus Wagener, af sted med ham til København og fik 26 mark med til rejsepenge. Anklageren, som var regimentsskriveren, fik 4 mark. Forsvareren skulle have, hvad amtmanden fandt passende efter »behagelig paaskiønnende«.

Samtidig blev Jacob Jørgensen paagrebet »og ved tvende Mænd afhørt« for tyverier fra rytterbonden Ifver Michelsen, Harte. Også han fik munden på gled og blev idømt 4 dages fængsel og 2 dage i halsjernet på torvet. Derefter førte byens tjener ham rundt for at aflevere de stjålne koster.

Omkostningerne ved Jens Ollesens retsforfølgelse fik regimentsskriveren lov til at tage af kassen. De skulle afholdes af en særlig skat, delikventpengene. Her var imidlertid restancer, som gik helt tilbage til 1718 og androg 433 — 8 — 84. Desuden havde forskellige folk tilgodehavender. Birkeskriver Lund, nu hans arvinger, 10 rdl, Jep Nielsen, Nybjerg mølle, 14 rdl, kammerjunker Rosenkrantz forlangte 31 — 0 — 56 i anledning af en tyvagtig »Qvinde Persohn«, som bønderne havde holdt vagt over. Dette beløb blev dog strøget, bønderne kunne skiftes til at holde vagt, mente man.

I 1723 skulle amtet tilsvare på denne konto 516 — 2 — 12. Så gjorde Jens Kasbierg

forskud af Hans Majestæts kasse for at skaffe balance her. Nye regninger kom til, f.ex. for at grave »Olle Behls Legeme i Jorden da Steilen var omfalden, eller af onde Mennisker, Afhugget, saa vel som og for et Jern med Kæde og laas Bortkommed med Eeen af Fangerne«. Ialt blev tilsvaret til Hans Majestæts kasse 993 — 5 — 14 fra delikventpengene og andre skatter og afgifter.

Meget nødig regnedes med uerholdelige skattebeløb. Da Christen Andersen i Geising kom til at restere 7 — 0 — 33, blev jorden taget fra ham og givet til Olle Jensen, som gik ind på at betale gælden. Han geraadede imidlertid »ved u-lycke og vandheld paa sine Creaturer« næsten i samme stand som Christen Andersen, og der var ingen håb om, at han kunne betale restancen.

I Fredsted skyldte Lauritz Christensen 2 — 0 — 32; men han var »Een fattig af tacket Rytter og i Krigen ilde blessert«, ejede intet, men nød pension af kongen.

Vanlycke på bæster og creaturer forekom ret jævnligt ligesom f.ex. fra Herslev »u-lycke med hastig paa Nattetider paakommende Ildebrand«. Da mistede bønderne al skatteevne og fik henstand 2 eller 3 år. Ellers gik det som for Hans Andersen Gade i Bredstrup, som skyldte 58 — 0 — 8: »Dog vil derhen ses at al denne Restantze ved bondens leylighed blifver inddreven«.

Punktlig skulle de månedlige regnskaber indsendes og pengebeløbene afleveres til rentekammeret, og altid var der restancer at arbejde med, som skulle dækkes andetsteds fra. Man har indtrykket af, at Jens Kasbierg ofte brugte at flytte pengene fra en kasse til en anden, for at få beløbene til at stemme.

Ovenfra fik Jens Kasbierg reprimander og fra bønderne klager og modvilje og tværhed. Hans fuldmægtig blev hans kautionist, hvilket må have medført, at han blev afhængig af ham. Det var forudseeligt, at en skønne dag ville manglerne blive afsløret. Men udadtil var alt i orden. I 1722, da Morten Leehmeyer døde, købte Jens Kasbierg hans gård på hjørnet af torvet og Marchdannersgade, en af de bedste i byen, boede fint og konfortabelt med mange stuer, 3 heste, vogne og kreaturer . . .

Af kongen lejede han fiskeretten i Slotssøen m.m., og når han kørte ud var han iført flot rød kørekappe.

Jens Kasbierg var en stor mand, og han var en frygtet mand, selv om det ikke lige netop var den følelse, en udateret afskrift af en klage over ham givet udtryk for. Her er der også lidt medlidenhed.

Det har uden tvivl holdt hårdt, inden det kom så vidt, og denne klage blev prentet på papiret, for uden risiko var det ikke for nogle sølle bønder at klage over en foresat. Alligevel vovede de »saa Allerunderdanigst som Allervæmodigst at andrage hvorledes ieg joe lenger ioe mindre gavn eller forsvar har af voris foresatte Regimentsskriver Jens Kasbierg; Men end og nu paa et halv Aars tid kommer os saa sær og underlig for, saa ieg iche weed eller forstaar os paa hannem og hans omgang imod os, thi kommer nogen af os til hannem der udi Ald Skickelighed og Høflighed har noget at Klage og andrage

for ham, Bliver ieg pryglet, slaget schieldet og ilde af Ham imod taget, saa hand desto Beklageligere for sig og sine kommer os sandelig for som dend der enten iche var saa Aldeles ret forvaret i hovedet, som hand burde, eller og som dend der stedse gik beskiencket, og der over iche viste hvad det var hand Bestilte, hvor over ieg fattige Rytterbønder nu er meget ilde Faren og tør ej komme til hannem, paa det ieg iche skal vorde som melt er saa ilde trachteret, til med tager hand sig os aldeles indtet an mindre Bemøyer sig om at tage os under dend Forsvar som hands formænd giort haver, Og som ieg da har hørt at Deris Kongel: May^{t} skal være for at ville beskiche døgtige og forstandige Mænd til sine Betienninger, Da som ieg iche kand see voriis Regimentsskriver Kasbierg at være af dend tilstand og beskaffenhed at hand forsvarligen lengere kand Bestride saadan Een Tieniste, men finder ham at blive ioe lengere ioe slettere af tilstand, er ieg der fore herved foraarsaget at udbede os dend Naade Eeders Kongel: May^{t} ville Beskicke os Een Regimentsskriver der vil høre os og hielpe os til Rette saa vi rette kand være og tage, sig os an udi steden for at prygle udskielde og slaae os uden ringeste føye eller Aarsage, Ombeedendes af Eders Kongel: May^{t} udi Naade ville Antage denne vores Eenfoldige Memorial som dend udi Ald sandhed af os Anført, Da vi forsikrer os om Naadig Behørelse hvilchen foreventes af samptlige

Eders Kongel: May^{ts} Allerunderdanigste Rytterbønder
og undersaatter udi Coldinghus Ampt.

Intet melder om reaktionen på dette klageskrift, som regimentsskriveren dog har fundet det umagen værd at skrive af. Måske var noget sådant for almindeligt. Også over hans forgænger, Søren Hachsen, blev der nemlig klaget, endda flere gange. 4. december 1713 fik han derfor en ordentlig opsang af rytterkommissionen. Han havde nemlig siddet en »strichte« befaling fra Etatens General Commissariat overhørig.

En sognefoged i Mosevrå (Møstvrå) havde besveget og var blevet afsat; men ikke nok med det. Det lader til, at regimentsskriveren for at tilfredsstille sin harme over denne historie pryglede og slog bønderne derude, når de kom til ham, såvel som til hans fuldmægtig. Flere af dem var frapantet deres gårde, og andre var blevet plaget med ægtkørsler og indkvarteringer, mens andre igen var gået helt fri.

Nu måtte det høre op, skrev rytterkommissionen til ham, »saa som saadant ge Raader til Hans Mai^{ts} Ryttergodses Ruin, og os udi sin tiid til ansvar kunde ge Raade«. Og ansvar gik man under det absolutte styre langt uden om.

14 dage fik han til at rette sine forkerte handlinger. »Og hvis de saadant icke endnu mod forhaabning vorde efterkommet, Bliver vi Benødiget samme vidre at Examinere, og paa sine Stæder foredrage. Da de kand tilskrive dennem self alt uleilighed da derved, kand tilføies, hvorfore herom Eders udførlige svar straxen til Efterretning forrevendtes, og siden Bevis fra de vedkommende at de er klagisløst stillet«.

Tiden var i det hele ufredelig mand og mand imellem. Forholdet mellem embedsmanden og den jævne borger var det også. Det førte alene systemet med sig, både hvad

angik vilkårlighed i administrationen og den forskel, der var på befolkningens syn på, hvad der var ret og rimeligt, og monarkens dispositioner for at skabe sig underdanige og villige undersåtter, og der opstod let gnidninger.

27. november 1719 kom således byfoged Knud Jørgensen ind på Kolding apotek hos Richardt von der Hardt (Richard fra Harte), som også havde udskænkning. Han satte sig i den forreste stue og bestilte en pot vin. I forvejen sad amtsforvalter Ancher Hansen der og talte med regimentsskriver Jens Kasbierg.

Så snart Jens Kasbierg fik øje på byfogeden, sagde han:

— Sig mig, hvad havde jeg gjort forleden tingdag, at jeg skulle indføres i protokollen for U-lyd ved retten frem for min Contraparter, som siuftetis i deres procedure og var meget Høytalendis.

— Det må I ikke fortænke mig i, svarede byfogeden, thi så længe jeg er på det sted, får jeg at sætte dem til rette,som ikke vil gifve Roelighed at på agte hvad som Passerer. Finder Monsr Kasbierg sig over ham fornærmet så ved han, hvor min overdommer er, thi på dette sted tager jeg ikke mod nogen reprimante.

— Det er langt fra mig at mene således, sagde Jens Kasbierg, jeg er ikke autoriseret nogen i så måde at reprimandere, men vil alene ved denne Occasion resonnere med ham som en ven med en anden.

— Heller skal han tage så ilde op, hverken hvad der passerede for retten ved Caspar Meyers vidneafhøring, eller de store trusler, som man kunne høre ude i byen efter byfogedens mund; men man kunne tro, at han var mere inclineret for den ene part end for den anden. 10 rdl discretion kan gøre meget.

Byfogeden for op over så uhørte injurier.

— Hvem som siger mig noget på om at have oppebåret 10 rdl til rettens forkrænkelse, gior mig U-ret. Det er ikke så i sandhed.

Byfogeden gik sin vej, og dagen efter beklagede han sig til amtsforvalteren i et brev, hvori han forklarede, hvad der var sket, og bad Ancher Hansen attestere, at således var det gået til. For en sikkerheds skyld sendte han 2 mænd med brevet, som amtsforvalteren også attesterede.

Sagen blev behandlet ved bytinget; men det er uvist, hvordan den sluttede, og 25. februar 1720 kom Jens Kasbierg med nye beskyldninger mod Knud Jørgensen for bestikkelse ved retten. Denne gang i Claus Adolph Møllers hus. Hvorefter han pány blev stevnet.

Blandt bønderne oplever vi det samme. Økonomien trykkede stadig hårdere, og lige tunge byrder må de bære. Der synes at være noget desperat over tiden. Vi vil derfor over en periode lade bønderne selv komme til orde for at fortælle, hvordan de ser på tingene.

Den første, som får ordet, er fæstebonden Søren Madsen af Bredstrup. Af sin svoger, selvejerbonden Peder Nielsen i Korsted, havde han fået foræret et tilhugget plovhoved

og var på vej hjem med det, da han blev standset af jægermester Zeppelins skytte, Jochum, der beskyldte ham for at have stjålet træet.

Trods benægtelse og forklaring af, hvor han havde fået plovhovedet, konfiskerede Jochum både træ og vogn, og Søren Madsen blev i tilgift »med een flindt Stødt, Slagen og ilde tracteret«.

Søren Madsen gik til amtsforvalter H. Folsach, som synes at have været bønderne en god mand, og klagede sin nød til ham, og Folsach skrev straks, 8. april 1721, til jægermester og forlangte det konfiskerede træ udleveret. Derefter føjede han til, og det er ikke uinteressant:

> *— Jeg maa og herved Erindre hvorledes ved sidste holdende Inqvisition Blef klaget ofver adskillige Hr Etats Raads folckes imod Bønderne Begaaede enormiteter, hvilcket med eet Tingsvidne Meere end tilstreckelig er Blefven Beviist, Og om end skiønt Mand vil hafde vendtet det efterladt, Saa fornemmes dog at denne Bunde af Bemelte Jochum er Blefven med een flindt Stødt, Slagen og ilde Tractered, hvorforre ieg beeder at velbaarne Hr Etats Raad, Self ville Considerere at Slig u Christelig med fart er saa u tilladelig, som u loflig, at en Bunde eller en Straf skyldige af nogen, med andet Straffes end Kongens Louv og forordning; Dær forre Jeg beeder Hr Etats Raad som ieg er forsickret icke har behag udi hvis som saa u betænksom et Menniske til Kongens loufs overtrædelse u billigen Tenterer, ville Stille den alvorlige ordre, at saadant efterlades og denne Klagende Bunde til fredsstilles . . .*

Vi vender os herefter til Erritsøe. 25 rytterbønder her henvendte sig 26. februar 1729 til rytterkommissionen i anledning af, at præsten i Erritsøe, »velærværdige og vellærde Hr: Peter Lobedants« havde beordret dem til »at fylde og vedligeholde Veyen fra Fredericia her til Byen; saa er samme os en puur Umuelighed; Thi skulde det være saa, blev mange af os saaledes paa vores beester svæcked og hindrede, at vi neppelig i tilstundende foraar til Hans May^ts^ Ryttergaardes Conservation kunne forrætte enten pløyning eller Saaning«.

Men for at man ikke skulle tro, at de var modvillige, tilbød de både at indrette og vedligeholde »en særdelis Kirke Vey for Præsten, uden Almindings Wey«, endskønt de aldrig af præstens formænd i mands minde var blevet sådant forlangt. Alfar-Wey er heller aldrig nogen sinde blevet repareret uden ved Hans May^t^ Kongens der igennem faldende rejser, og så er det sket både af Erritsøe og Veilby sogne. For den er ikke alene vej for Erritsøe og Snoghøj, men også for en del af Taulov sogn, og når den således nogenledes var sat i stand, faldt altid den meste kørsel fra Kolding til Fredericia der over foruden alt det hø og anden aufling, som blev ført til Fredericia fra Hønneborg Ladegårds Kobbel. Det var derfor en ren umulighed for de Erritsøe bønder at udføre dette arbejde alene.

De bønfaldt derfor de høje herrer, »at de Naadigst ville behage til vores fattige frelse denne Tynge at forhindre, Enten paa saadan Maade, at vi maa faae en særdeeles Vej for Præsten igiennem Hyldegaard og Karen Holtes Skouskifte, hvor det nærmest og Beqvemmeligst kunde være, hvilket vi da for Præsten alleene vil indrætte, forvare og ved lige holde, Eller og vi maatte nyde hielp til dend anden Veys Reparation /:Som Uimodsigelig er Alfar:/ Særdelis af de Rytterbønder, som med os forrætter Rytter Høets indaufling af forbemeldte Ladegaards Kaabel. Vi forsickrer underdanigst, at Nøden driver os til denne billige Ansøgning, Hvorfore vi og lever i haab om en naadig behøring /: I fald velbem^te Hr Lobedantses nye Begiering skal nyde fyldest :/ Saavelsom og at vi for Pantning og execution vorder forskaanet«.

Rytterkommissionen svarede, at arbejdet kunne udsættes til efter såtid, og den kunne da anbefale præstens kirkevej, som er deres egen almindelige kørsel fra Erritsø til Fredericia, og dertil skal »Giærdsel og Fasciner anvises af Hr Regimentsskriver Kasbierg«. Men så fremt de da ikke straks fuldførte abejdet forsvarligt, ville det blive udført på deres bekostning, men dertil ville de »for deres Modvillighed med Straf og Mulct efter fortienniste, alvorligen bleve anset«.

Til slut lader vi her et par Crontienere fra Vester Nebel, Lauge Pedersen og Hans Hansen, komme til orde og give udtryk for, hvordan de så på tingene. De gør det i en klage af 29. november 1730 over regimentsskriver Jens Kasbierg, som de dog ikke selv har skrevet. De måtte tage til Colding og Bede Jørgen Haar skrive den for dem.

> — *Velædle Velbyrdige Hr. Krigsraad, Vores Naadige Hosbund! skrev de, Som vi fattige eders ydmygste tienere er indstefnet af velædle Hr Regiment-Skriver Mons. Kasberg angaaende vores efter staaende Landgilde, da som vi ere saa forarmede og fattige at vi aldrig kand give noget af efterstaaende, men ville vi af vores fattige Efne Laane og borge seet om Weie at faae Sancket til dette aars Landgilde thi Gud og Vores Naaboer er Vitterligt som med underskreven at vi ere saa Elendig og fattig som melt er og beder allerydmygst om Naade og Barmhjertgihed som Gud i Himmelen 1000de gange igien vil belønne thi Gud ved lige nogenledes uden nogens forsvar i saa langsommelig tid, Beder der for om allerydmygst og Naadig Bønhørelse for os fattige Underskrivere vi i Guds trygge beskiermelse!*

Lad os så på den her skabte baggrund se på hoveriet som må have været en voldsom byrde (se byrådsb. 1968/69 42) selv om det var Hans Kongel: May^ts allernådigste villie og befaling, »at med rytterkoblernes opgrøftning, høets ind-augling, veiens længde og hvad arbeide som videre i een og anden maade kan fore falde ved hovetgaardene udi Ryttergodsets Districter den eene Rytter Bonde ei meere end den anden maatte bebyrdes, men at de over en rigtig ligning og Hoveris Mandtal til hver Hovedgaard kunde viide hvad og hvor hand sit hoverie have at opvarte baade hvad angaar markernes indgrøftning

og giærder samt aarlige vedligeholdelse, ligesaa til høets avling mere hoveri for distriktet forefalde; eftersom Proprietarier — bønderne (selvejerne) baade for baraquer, grøfters vedligeholdelse etc: som een gang er i stand sat, er forskaanede. Alle andre maa hvert aar inden 26. maj, da gaardene overleveredes til regimentet, og hestene kom paa græs, have opgrøftet og istandbragt giærder og led«.

Indtil 26. oktober, da hesten igen skulle på stald, skulle rytterne selv vedligeholde, for hvad brøst som imidlertid kunne falde.

I den tid skulle høauflingen mellem bønderne fordeles, saaledes at hver havde lige meget at slaa og hiembringe, ydermere skulle rigtig fordeles hvad arbejde som forefalder enten til Coldinghus eller ved Rytterstaldene.

Inden 1. maj skulle inddelingen være forfærdiget og approberet, saa ingen Klage over noget i saa maade af Rytterbønderne siden skal være, naar Gud vil Hans May[t] her til landet ankommer Eller om det end er i sæde tiden at bøndernes jord med vaarsæd skal forsiunes, Saa maatte derhen sees at intet hos nogen bonde u saaed vorder efter liggende, og de som sig ei selv det manglende Sæde korn kand til veie bringe, hvor det er fangelig, og til høsten samme af Bonden igen Betalt.

Således skrev rytterkommissionen fra Viborg 21. april 1721 til Jens Kasbierg, og den 28. april føjede kommissionen til, at bønderne fra Haderslev huus amt skulle hjælpe til, »ellers er det for de Koldingske Bønder umueligt at udstaae alle de grøfter, som vilde forrefalde, at opkaste og siden ved lige holde«.

I sommeren 1729 var der store reparationsarbejder på Koldinghus, og i juli udtrykte amtmanden ønske om at få nogle bønder til hjælp; men regimentsskriveren svarede den 25. juli:

> *... Jeg forsickrer med Plazsier at Baade de Begierede plitzfolck til Colding Slots arbeides fortsættelse om hidindtil dette aar har meesten medtaget Een Toe Hundrede Mand. Baade til Skiæverdeckeren og Muurmester. — Men at lade Rytter høets indaufling lide desformedelst nogen ophold er ikke for mig forsvarlig eller derfor tør hindre bønderne. — Om 3 a 4 dage kan rytterhøet være færdig.*

Der var nok at gøre. Jens Kasbierg ansatte derfor 7 ladefogeder. Rytterkommissionen ville imidlertid kun gå med til 5, og i 1722, da officererne selv måtte disponere over gårdene, blev tallet skåret ned til 2, som skulle føre opsyn og tilsige bønderne, når de skulle bruges til hoveri og andet arbejde.

Det var hartkornet, som blev lagt til grund for hoveriet. Vi får i det følgende nogle oversigter over, hvad hoveri o.a., der var lagt på distriktets bønder, både af arbejdskørsel, og her skal vi tænke på de kolossale vejlængder, der var tale om, foruden arbejdet med grøfter, diger, gødning, pløjning og høstning. Det forekommer ufatteligt, at bønderne har kunnet overkommet det hele, og det må have været umenneskeligt. Hertil kom det slid på både heste og vogne, som de lange landevejskørsler må have forårsaget.

Repartition

Paa det Koldingske Regiments Districts Ryttergods som til Høe Aufling og andet forefaldende Smaa Arbeide ved der udlagde gaarde naar Sogne fogederne er Fradraget som med tilsyn og opsyn ved grøfterne og Arbeidet Deris hafvende ordre og Instruxer.

Til Fobberslet Marcher (Fovsletgård):	tdr	skp	fjk	alb
Seest Sogn, Seest By	146	4	1	1
Hiarup sogn	80	2	0	1
Schanderup sogn	209	0	1	1
Leierskov sogn	275	2	2	2
Eltang sogn	227	1	3	0
Bramdrup sogn	55	4	0	0
	993	7	0	2

Med dette hartkorn bliver at indgrøfte og vedligeholde 11.697 favne grøft samt 600 læs høe at hiembringe.

Drenderup March:	tdr	skp	fjk	alb
Vamdrup sogn	164	5	0	1
Aandst sogn	179	3	1	0
Giesten sogn	98	0	1	0
Jaarup sogn	65	3	1	0
	507	3	3	1

med dette 5673 favne grøfter og 250 læs høe at hiembringe.

Straarup March:	tdr	skp	fjk	alb
Taule Nebbel Sogn, Taule Nebbel Bye	36	2	3	1
Schierbech	65	3	3	0
Oddersted	24	4	1	0
Gudsøe	10	6	1	2
Børrup Bye	36	1	0	0
	173	2	1	0

Ved denne gaard er 1550 faune grøfter og skal hiembierges 200 læs høe.

Colding Slots March:					tdr	skp	fjk	alb
Alminde Sogn					70	5	1	0
Herslef					223	4	2	2
Haarte Sogn					146	3	1	1
Seest Sogn, Vranderup By					36	3	2	1
Sønder Vilstrup					100	4	3	1
Taule Sogn Studsdal	9	4	3	2				
Søeholm	12	4	1	1				
Taarup	16	7	1	2	33	0	2	2
					616	6	1	1

Her er grøfter 6990 fafn og skal hiembringe 300 læs høe.

Roigaards March:	tdr	skp	fjk	alb
Weerst Sogn	40	1	0	0
Egtved Sogn, Wenborg huus i bereignet	79	7	0	0
Ødsted Sogn	176	3	1	1
Wester Nebbel	67	2	1	2
JJerslev Sogn	90	7	1	2
Høyen Stubdrup	34	0	1	0
	488	5	2	1

Grøften består af 5240 faun og høe auflingen 80 læs.

Nyegaards March:					tdr	skp	fjk	alb
Wiuf					85	5	1	2
Staarup Sogn					182	0	1	1
Smidstrup Sogn								
Haastrup	82	0	0	0				
Tuifkier og Rønshauge	74	3	3	1	156	3	3	1
					424	1	2	1

grøfterne er 4426 faune og høeaufleveringen 80 læsser.

Weile March:					tdr	skp	fjk	alb
Jelling					71	0	1	2
Nør Wilstrup					57	2	1	0
Høyen Sogn og By	83	0	0	0				
Haarsted	20	5	0	1	103	5	0	1
Vinding Sogn					61	0	1	2
					293	0	0	2

med dette bliver at holde 3357 faune grøft i stand samt hiemaufle 100 lesser høe.

Fredericia March:	tdr	skp	fjk	alb
Gaurslund Sogn	356	5	2	0
Gaarslef Sogn	182	0	3	2
Weilbye Sogn	144	5	0	2
Piedsted Sogn	87	3	1	0
Schierup Sogn	82	2	0	0
Ullerup Sogn	54	1	3	1
	914	2	2	2

grøfterne som herved holdes i stand er 10.385 faufne og høe at hiembringe 100 læs.

Hønnebergs Ladegaards March:	tdr	skp	fjk	alb
Erridtsøe Sogn og Bye	163	0	2	2
Bredstrup	62	5	0	0
Kongsted	67	7	2	2
Smidstrup Sogn, Smidstrup Bye	26	4	2	2
Stoer og Lille Welling	89	6	2	1
	409	1	2	2

Disse Sogne hafver grøfter 5448 fafne og 240 Læss Høe at hiemaufle.

På grundlag af hartkornet blev også kørslerne fordelt, og i kraft heraf fik den 13. september 1721 382 vogne befaling til at transportere lige så mange læs hø à 30 lispund til Vejle,

Hjarup ..... 12 vogne
Skanderup ..... 34 vogne
Wamdrup ..... 27 vogne
Eltang-Lilballe ... 18 vogne
Herslef ..... 30 vogne

og de øvrige sogne i forhold hertil. Da der skulle transporteres halm, skulle

Seest stille med ... 36 vogne
Hjarup ..... 18 vogne
Skanderup ..... 46 vogne
Wamdrup ..... 37 vogne
Andst ..... 39 vogne

Da der i 1727 skulle køres gødning ud fra rytterstaldene på rytterkoblerne, blev vognene tilsagt at køre i grupper på 118—120 vogne om et kompagnis stald,

Seest ..... 24 vogne
Hjarup ..... 12 vogne

Skanderup ..... 33 vogne
Wamdrup ..... 25 vogne
Andst ..... 13 vogne
Weerst 9 vogne

Der var nok at tage vare på for regimentsskriveren. På grund af gårdenes udlægning i græs kom dertil, at der årlig skulle udbetales følgende erstatninger til kgl. betjente som tidligere havde modtaget tiende. For 1729 udbetaltes efter værdien, som også skulle bæres af bonden, ifl. kgl. resolution:

rug ..... 10 mk
byg ..... 7 mk
havre ..... 4 mk dansk

1. Proust Mag: Lauritz Leeh, Colding, i stedet for tiende af Coldinghuus Ladegaards Aufling ..... 6 — 0 — 0

2. Præsten til Vamdrup Sogn, hvis Annexgaard siden forrige Ryttergods indrettelse 1692 til Rytterhold har været inddelt, er siden Aarlig foruden alle tre Tiender der af Blifver betalt: 10 skiepper Rug, og for 1 Brendt Sviin 1 Rdl ..... 3 — 0 — 8

3. Høreren i Colding Skoele, for 3 tdr Rug af Hiarup Sogns Kongetiende ..... 5 — 0 — 0

4. Sognepræsten i Staarup i steden for Tiende og Offeret af Nyegaard, som er Bleven nedbrudt ..... 14 — 0 — 0
For sognets Kvægtiende, som hannem har været tillagt for een Bye Skovbølling kaldet, hvis ødelæggelse af fordum tiid, Aarlig ... 10 — 0 — 0
Deignen samme steds for afgang i offeret af Nyegaard ..... 2 — 0 — 64
26 — 0 — 64

5. Præsten i Andst Sogn for afgang i sit offer formedelst Roygaards ødelæggelse til Græsning og Høeaufl. ..... 3 — 0 — 0
for sit tiende af dens Hartkorn 7 tdr—5 skp-1 ¾ fjk à td 2—8 ..... 3 — 0 — 18⅔
Deignen samme sted for afgang i sit offer ..... 1 — 0 — 0
7 — 0 — 18⅔

6. Colding Hospital, som er benaadet med Kongetiende af Giesten Sogn, for afg. i Tiende ved Nyegaards Nedlæggelse	3 — 0 — 18⅔	
Saa og for 30 Læs Brændeved af Niels Thomesens Gaard i Bramdrup samt 30 Sviins olden i kongens skove efter kgl Resolution 18/8 1721 .	12 — 0 — 0	
		15 — 0 — 18⅔
7. Rectoren i Weyle, som og er Præst i Winding af Sognets Kongetiende		14 — 0 — 80
8. Præsten i Gaarslef af en Gaard 10 skp Rug — samt til Win og Brøds vedligeholdelse: 1½ td Byg 2½ tdr Havre		5 — 0 — 48
9. Præsten til den tyske Menighed i Fredericia		
1. Formedelst Hønneberg Ladegaards afbrydelse og fordums udlegelse til Høe aufling i Stæden for Korn og Qvægtienden	5 — 0 — 60½	
2. Og i Stæden for Tienden hand efter Stadens Privilegier han nødt af de Sexten halvelods Jorder paa Fredericia Mark som til Græsning er udlagt	5 — 0 — 32	
		10 — 0 — 92½
10. Capellanen til samme Menighed som og Betiener Erritzøe Sogn hvor fornefnte Hønneberg Ladegaard er beliggende, for afgang i sit offer ved samme Gaard	6 — 0 — 0	
Deignen for afg. i sit offer	2 — 0 — 85	
		8 — 0 — 85
11. Magistraten i Fredericia for Officers mark som til Høe Aufling for Rytterhestene er afstanden		60 — 0 — 0
		161 — 0 — 30

Der var ingen grænser for, hvad systemet kunne lægge på bønderne af byrder Endvidere var der Allerunderdanigst Reigning Ofver Beamter og Betienters i Det

Coldingske Regiments Rytterdistrict Allernaadigste tilsagde Høe Deputant, efter Reglementet af dato 7. november 1718,

Amtmanden	3 heste à 8 læs	24 læs	
	6 køer à 2 læs	12 læs	36 læs
Amtsforvalteren	2 heste à 8 læs	16 læs	
	4 køer à 2 læs	8 læs	24 læs
Regimentsskriveren	2 heste à 8 læs	16 læs	
	4 køer à 2 læs	8 læs	24 læs
To ladefogeder	2 heste à 4 læs	8 læs	8 læs
			92 læs

Fra 21. august 1724 blev denne deputat udbetalt i penge, 1 rdl pr. læs, »saa lenge Regimenterne i Rytterdistricterne er af itzige Forse,«. I kraft heraf udbetaltes

24. november 1730 til amtmand Johann von Jessen	36 rdl
Samme dag til amtsforvalter Sr Thomas Folsach	24 rdl
16. januar 1731 til regimentsskriver Jens Mortensen Kasbierg ...	24 rdl
27. juni 1730 til ladefoged Mads Mogensen	4 rdl
Samme dag til ladefoged Claus Christensen	4 rdl

Også dette kongelig allernådigst tillagte tilskud til lønnen for disse beamter, som alle i forvejen havde mere at leve af end bønderne, måtte disse betale.

Til alt det foran nævnte kom så friægterne som en helt uoverskuelig byrde, dels på grund af kongens rejser, dels de kongelige betjentes frirejser, som Kolding på grund af sin beliggenhed var særlig udsat for.

Blandt disse trykkende kørsler var transporten af det kongelig skudte vildt. Oprindelig blev bønderne udskrevet dertil; men med deres heste og vogne tog det så lang tid, at vildtet ofte var fordærvet, når det kom til bestemmelsesstedet. Så befalede kongen, at borgervogne skulle udskrives og »ufortøvet og uden ophold« transportere vildtet.

Megen misbrug blev imidlertid gjort af friægterne og skabte stor utilfredshed. For at komme misbruget til livs, gav kongen befaling til, at intet pas måtte tages for gyldigt, uden at det var underskrevet af ham selv, Ober Jægermesteren eller krigsministeren, og ingen vogne måtte udskrives, før de skulle bruges. Hvis nogen tiltvang sig et forspand, skulle de bøde 10 rdl.

Amtmanden skulle organisere udskrivningsrullen, hvorefter vognene mødte, hver gård på 8 tdr hartkorn et forspand eller en vogn, og altid skulle der være 20 vogne i reserve på de bestemte skiftesteder.

Alle, som blev befalet at følge kongen på rejse, skulle tage seddel hos overhofmarskallen på, hvor mange forspand og vogne han for sig og sine tjenere skulle bruge.

Udeblev vognene, skulle bønderne betale dobbelt af, hvad vognlejen var.

Og lad os så lige se en skatteligning, som den forefandtes med en mandtalsudvisning

over inderster i byen. Ikke så meget for det, vi får oplysning angående skattebetaling, som hvad der fortælles om menneskene. Det drejer sig om Skanderup by i Skanderup sogn, der kan stå som eksempel på hovedparten af landsbyerne i rytterdistriktet og angår januar termin 1722 familie- og indersteskat.

1. Een af dancket Rytter Antoni Buck og hustrue er arme.
2. Clemmend Skræder og hustrue Syer for bynderne.
3. Lille Inger hans datter beteler.
4. Een af dancket baads mand Christen Jensen med Hustrue.
5. Peder Knudsen tiener Niels Kilde hans hustrue gl: over 60 Aar. 1 datter betaler 8 sk i familieskat.
6. Mickel Kilde tiener Jens Andersen hans hustrue og datter, betaler 32 sk i familieskat.
7. Mads Lauridsen og huustrue ere gl: for armod kommen fra deris gaard og har her i landet betlet sit brød.
8. Een gl: af dancket Rytter Zacharias med hustrue, har intet.
9. Een dito Hans Chier og hustrue har intet.
10. Een dito Otte Jacobsen og huustrue har intet.
11. Anne Pedersdatter er ælд gl: og tigger.
12. Een Rytter qvinde Kiersten Janusdatter er fattig, en datter betaler 8 sk i familieskat.
13. Hans Sørensen Wan før og huustrue begge gamele og af feldige, en datter betaler 8 sk i familieskat.
14. Jens Smed, smeder for byemændene og huustrue, til huuse hans ældg: forældre, 1 pige Kiersten Gregersdatter betaler 8 sk i familieskat.
15. Laust Svenske af Svenske fanger, med huustrue som tigger naar hand ei kand faae arbeide.
16. Hans Lassen og huustrue ere ældgammele.

Selvejer Hans Ifversen paa Skanderup Gaard

2de Karle ..... 32 sk

1 pige ..... 8 sk

1730. Utilfredshed overalt. Alle klager. Medens der tidligere kun var få skatterestanter, og det synes væsentlig at være de samme personer, stiger nu antallet. Forgæves søgte regimentsskriveren at få skatterne inddrevet, og i juli måned 1731 resterer ialt 193 bønder i rytterdistriktet månedspenge, i Herslev 16 bønder, Smidstrup 9, Tiufkjær 19, Velling 15 osv.

Regimentsskriveren klagede til amtmanden og bad om tilladelse til at inddrive skatten ved militær eksekution. Dagen efter fik han den. Flere gårde blev udtaget for at skulle sælges; men tvangsauktionen blev udsat.

I februar fik en række sogne ordre til at køre gødning ud fra rytterstaldene på Koldinghus til Fobbesleth. De nægtede og regimentsskriveren klagede igen til amtmanden.

Som gidsler udtog amtmanden nu enkelte sogne og idømte dem militær eksekution, til de besindede sig. Ødsted, som skulle stille 27 vogne, fik 4 ryttere, Egtved, som skulle stille 31 vogne, fik 3 ryttere, Lejrskov ÷ Ferup 25 vogne, 2 ryttere, Skanderup 33 vogne, 4 ryttere, Andst 27 vogne, 3 ryttere. Hver rytter skulle gå på omgang mellem bønderne og have 18 sk om dagen foruden kost og logi til sig selv og hesten. Bagefter kunne regimentsskriveren henvende sig til amtmanden om de øvrige sogne, hvis de ikke forinden havde betalt.

I Højen fik bønderne eksekution, fordi de nægtede at bygge en vagthytte ved rytterkoblerne på Vejle Ladegårds marker, og de Vinding sognemænd fik mulkt, fordi de ikke ville hente kalk i Jelling.

Fra Nørre Bjært klagede 5 bønder over, at de havde haft 11 håndværkere indkvarteret i 7 uger, da det kongelige Skolehus blev bygget men endnu havde de ingen betaling fået herfor, og sognefoged Steffen Steffensen i Gaarslev klagede over, at han skulle stille i Kolding med 34 vogne fra fogderiet, hver med 3 tomme sække, som kunne rumme 1 tønde korn. Derfra skulle han køre til Vejle. Hver vogn med 3 tønder havre.

Skovtyverier hørte til dagens orden, skønt de straffedes hårdt. Straffen udmåltes efter, hvor mange ris træ, vedkommende havde taget. 14 dage med skubkarren på Fredericia fæstning var almindeligt. Anders Graversen fik 1724 4 uger med skubkarren Året efter fik 15 bønder i Pjedsted hver 3 dage. To bønderkarle, Niels Jepsen og Hans Pedersen af Velling blev sendt til Skubkarren i Nyborg fæstning i 6 uger. Havde man sat sig til modværge mod skovfogeden, gav det fængsel på vand og brød.

15. juni 1731 nedsattes en commissionsdomstol i Sdr. Stenderup by og indstævnede 19 mænd fra Skærbæk nord for Kolding fjord, Morten Hugger fra Strandhuse, 6 fra Fredericia og 4 fra Middelfart til at møde bemeldte dag kl. 9 i sognefoged Hans Hansens hus for at høre de beskyldninger, som rettedes imod dem, vidners førelse, spørgsmål at besvare og dom at lide.

Anklagen lød på, at nævnte folk samt nogle lediggængere fra Fredericia og Middelfart havde vovet at indtrænge udi Stenderup og Agtrup skove »og der holde huus efter Eegen Behag vores Skove til Mærkelig skade«. Ligesom nogle fra Skærbæk morderisk havde overfaldet sognefogeden Laurids Nielsen, »da han af Storm var dreven over til dend Jydske Siede«.

Kongen var højst fortørnet over ulovlighederne, og for »slig u-tilladelig og Straffeldig omgang at faa hemmet, og de skyldige Wedbørlig afstraffet«, forlangte han sagen forfulgt på det strengeste.

28. juni indkaldtes til den forestående skov- og jagtsession samtlige beboere i St.

Andst for ulovlig gierdning, ligeså folk af Uhre og 6 andre sogne for ulovlig skovhugst.

På grund af disse skovtyverier kom rådmand og byskriver Baltzer Bahnsen i forlegenhed. Han beboede sin egen gård, havde 2de tofter og 1 ager samt 1 skov og holdt egen aufling.

23. august 1731 søgte han skov- og jagtsessionen, om han i denne skov, som bestod af den såkaldte Bøgvads Hauge og nogle skovpartier i Seest skov, måtte lade opføre et hus, som han ville betale den kongelig kasse 2 rdl for om året i afgift. Han ville leje det ud til en daglønner, som arbejdede for sit brød, ikke til en hjuler eller træskomand, som skovforordningen forbød. Denne mand kunne så føre tilsyn og passe på tyvene.

Seest bymænd hørte om disse planer og skrev 15. september et forbitret brev til skov- og jagtsessionen. Bøgvads Hauge lå midt i den kongelige vildtbane, og de mente, det var forbudt at bygge der. Det ville være »dem til Ruin og ødelæggelse formedels deres Kræe og Bæster«, som går der i fællesskoven kan »blive borte og henkomme«, samt gærder og andet i skoven ødelagt, hvis »en utroe kuinde komme til at beboe samme Huus«. De havde haft stort besvær over, at byskriveren ikke ville hegne forsvarligt, og derfor havde deres svin i indeværende år gået over en Sige, som han om haugen havde ladet oprette. Deres kornmark var blevet ødelagt. De anmodede derfor om, at ansøgningen måtte blive afslået.

Men var forholdene dårlige for bønderne, var den formentlig også for inderster og husmænd og andre småfolk.

I Skanderup sogn f.ex. boede 38 inderster på ryttergodset. Deraf var 10 afdankede ryttere, 8 opgives at betle, 1 er en tidligere svensk krigsfange, kun 8 er i stand til at betale familie- eller indersteskat. 30 betegnes som fattige, vanføre, uformuende, gamle og ældgamle, 2 er gået fra deres gård og har intet.

I Hjarup boede 14 familier i lejehuse, 1 er over 80 år, 1 over 90. »Hans Basse bor i Michel Jørgensens huus, som hafver icke det hand kand Skiule sit legem med, hvis børn daglig Beteler«.

I Andst »Eere Nogle Vanføre af tackede Krigsfolk som er betel arme«.

Lejrskov: »5 rytterenker lever af Hans Majts naade«.

Egtved: Her svarer 22 inderster skat, og det er ikke tilfældet noget andet sted. Desuden var der 5 arme familier og Noch andre saadanne som ere nue her nu der, hvor de kand faae huus lye — Men nogle gamle af tægts folck som sidder hos deres børn, hvor de kand hafve føden.

I Jelling var 10 personer mellem 70 og 80 år.

Alle var fattige, og alle klagede.

Det er ikke underligt, at også nogle Bønder i Koldinghus rytterdistrikt under disse forhold fandt på at henvende sig til den nye konge i håb om, at han ville hjælpe dem.

De gjorde det i et klageskrift, dat. 24. januar 1731 og vedtaget under tumultagtig

tilslutning hos Peder Lauridsen Barsballe i Vestergaden i Kolding og underskrevet af 72 bønder.

Heri anklagedes de lokale kongelige betjente, fortrinsvis regimentsskriveren, hans fuldmægtig og birkedommeren, som var fuldmægtigens svoger, men også gejstligheden for overgreb mod bønderne.

Rentekammeret forlangte en omfattende undersøgelse sat i gang, som varede et helt år. Nogle af bønderne fik ganske vist lempelige straffe, men forskellige forbedringer gennemførtes dog. Vi vil en anden gang vende tilbage til denne sag.

Jens Kasbierg har sikkert ikke ubetinget glædet sig til kongens komme. Han har været urolig. Derfor henvendte han sig 9. marts til rentekammeret med følgende:

> *Her løber et Spargement i almindelighed /: fra hvem det er udkommen ved ieg ikke :/ at forrige regimentsskriver Hachsen har indfundet sig hos Deris Excellence og høybydende Herrer og giort ansøgning om min tieniste. Det kan være sandt, og det kan være usandt, Imidlertid om ansøgningen giort er Beder ieg underdanigst og allerydmygst, Deris Excellence og høybydende Herre, ikke er mig saa unaadig, at han med sin ansøgning bliver Forestillet* (for kongen). *Thi om han haver rige venner, saa vil jeg dog ikke haabe Deris Excellence og Naadiggunstige herrer skulle Derfor forskyde Een Fattig mand med hustrue og mange smaa Børn, som ingen bemidlet venner haver. Jeg har til dato giort Reelighed, Jeg skal og alletiider og hver Dag viise naar paafordres, den fornødne Rigtighed, og tilkommende Beholdning; Jeg haver ved tienistens til Nydelse ingen efteragtet at Forskyde, Men efter Død Mand /: Nemlig Krigs Raad Rasch :/ allernaadigst Confereret saa Sollitanter om saa er, ikke hafde Aarsage mit Brød at efteragte. Den mig tilkommende og paalagte Caution skal blive stilt og til veje bragt, Ja hafte alt vaaren klart hafte Hr Etats Raad og Jægermester Bielcke vaaren hiemkommen som For Del har lovet mig at være Cautionist, Men endnu Befinder sig i København, som derom i dag er tilskreven mig, hvorfore Jeg Underdanig og allerydmygst Beder og formoeder Deris Excellence og Høybydende Herre paa nogen Tiid haver med dend af mig Præstederede Caution Taalmodighed, de dend til forladelig skal indkomme . . .*

6.

Det var et forstemmende billede, vi fik af forholdene på landet. Men én ting må vi huske på. Af denne utilfredshed, som tingenes tilstand fremkaldte, voksede nye tanker om en bedre tilværelse frem, og et halvt hundrede år senere, stod man ved bondestandens frigørelse med hele det mægtige udblik, som dermed fulgte; men det er en anden historie.

Vender vi tilbage til Kolding, møder os i samme grad et forstemmende billede af reaktion og stagnation, småtskårenhed og uenighed. En forvirring, hvori nogle farer omkring og råber om hjælp og de øverste myndigheders indgriben — akkurat som i dag — andre begår den ene ulovlighed efter den anden for dog at få noget ud af det. De spræller og sparker i det net, systemet har spundet dem ind i. Nogle få ser den virkelige situation og udnytter den.

I situationen ligger også her et stænk af forventning til den nye konge.

For Koldings vedkommende var noget måske allerede kommet i skred i sommeren 1730 med spektaklerne om de frie ægter.

Så døde kongen, og der skete så meget. Hvis der var en chance for byen, var man enige om, at den skulle udnyttes, og 19. januar 1731 skrev de »anordnede 16 mænd« et bønskrift til kongen og sendte ham det direkte.

Det var Giefke Mathiesen, Knud Andersen, H. Rauen, P. Lauritzen Barsballe, Jørgen Haar, Jens Thomsen, Hans Hermandsen, Hans Nissen, Søren Frederiksen, Niels Tydsk, Peder Kudsk, Claus Clausen, Lauritz Nielsen, Niels Nielsen, Jep Hansen, Peder Iversen.

Situationen var alvorlig. »Een deel af denne liden Fattige Byes borgere var gaaen Tabt, Eendeel af armod bort fløt, saa at Byen Verchelig aftog, hvorover Indqvarteringen paa de tilbage Blivende gik saa høyt, at de ogsaa maatte Ruineres uden Kongel: May^{tt} allernaadigst ville see til og Redde dem, fornemmelig da de, som holdt Indqvartering var ichun nesten Eyere af de 3 Parter af Byens Grunde, siden 18 af De Bæste og største Gaarde, som omtrent havde een fierde part af Byens Grund Taxt var fri for indqvartering. Thi som Resten alleene maatte holde 224 ryttere og 72 Rytter Koener, tilsammen 316 Personer foruden Børn, og hver Persohn icke kunde holdes med Standqvarteer, Seng, Ildebrand og Lys og andre Reqvisiter under en heel deel penger, Saa om icke Kongel: May^{t} selv allernaadigst kunne see, at denne Byrde var dem Umuelig at Bære, var det nu Desvær for dem saaledes, at de ey kunde holde deris Egen, mindre Rytternes Loegementer vedlige, og da de selv skulle skaffe forsvarlige sengeklæder,

maatte en del af dem med Hustrue og Børn ligge jammerlige, ja, mange mistede det Nødtørftige Brød fra sig og Børnenes Munde, for de Penge som Rytternes Lys og Ildebrand skulle købes for, Thi den Udvisning, som dem allernaadigst var tillagt, havde de kun liden eller slet ingen Nøtte af, fordi Moserne ver heel Ringe Jord og til med langt Borte, saa hen og hiem kiøren vilde koste mer end Tørvene var værd. Her over maatte de fattige Borgere for Reede Penge skaffe Rytterne og Rytter Koenerne ald Deris Deputat, hvilcket De ¾ Parter af Byens Grund u-muelig lenger kunde udholde.

Derfor bønfaldt de allerunderdanigst mayestæten, at han af Sær Kongelig Naade og Mildhed nu allernaadigst vilde forbarme sig over dem og Bevilge at de for indqvartering befriede gaarde og Huuse her efter maatte holde Deris Anpart af Indqvarteringen efter Grunden . . .

En specification over de fritagne gårde fulgte med.

Den 25. juni 1731 meddelte over hof marskallen A. C. von Witzleben magistraten, at kongen med hele sit følge af kongelig familie, geheimeråder, hvoraf der var 5, det tyske kancelli og hele den kongelige suite, over 100 personer, på sin første rejse til Holsten som konge ville komme til Kolding og behøvede i den anledning 81 forspand, til de fornemste vogne, hvorfor der spændtes 4 eller 6 heste, 14 borgervogne og 300 bøndervogne. For at sikre, at man ikke kom til at mangle befordring, da en del bønder mødte med for dårlige vogne og heste, som måtte kasseres, og andre blev borte eller kom for sent, udskreves ekstra 40 vogne og 12 par forspandsheste til at køre for betaling af de udeblevne eller kasserede bønder. Alle de andre, som var i det, man kaldte kongeægt, kørte uden betaling til næste skiftested, som var Tyrstrup, hvor der var lige så mange forspand og vogne, ialt 882 heste, et kolossalt opbud.

Disse kongeægter, og de frie ægter i det hele, var blevet et så pinligt problem, at inden vi går videre, må vi forsøge at få et lille indblik i det.

Kom nogle til Kolding med fri post på borgervogne, dvs. kongelige embedsmænd på tjenesterejse eller kongen selv med sit fadebur og suite, var det magistratens pligt at skaffe dem videre med fri befordring, enten af foermandslavet eller af andre, som havde heste og vogn, så Hans May^ts^ tieniste ikke skulle lide derunder, samt at føre nøjagtig bog derover.

Som årene gik, blev de frie ægter imidlertid et større og større problem. Der blev nemlig flere og flere af dem. De blev også misbrugt, idet nogle, som ikke var berettiget dertil, forlangte at blive befordret gratis, men også på den måde, at hestene blev overanstrengt, fordi kørselen var for voldsom.

Bønder blev tilsagte og alligevel forskånede af de kongelige betjente, flere vogne blev tilsagt på én gang end behøvedes. De tilsagte mødte ikke alle, og de, som mødte, blev taget i flæng.

Der var megen utilfredshed hermed, og utilfredsheden voksede. Kongen greb så

ind med nye og strengere regler. Stiftamtmanden skulle udfærdige en rulle, hvorefter udskrivningerne skulle foretages, som foran er berørt.

I årene 1709—1713 incl. havde foermandslavets 16 vognmænd i friægter i forbindelse med kongens ophold på Koldinghus præsteret 315 vogne og 290 forspand og kørt ca. 1985 mil. I 1712 alene 104 forspand og 827 mil og 1713 98 forspand og 660 mil. Det var en betragtelig byrde. Dertil kom, hvad andre af byens borgere havde måttet køre. Derfor skete udskrivningen mere og mere under protester og nægtelser, som kunne ende med eksekution og ufred, og det var magistraten, som måtte stå for skud.

I 1714 nægtede foermændene rent ud at køre uden betaling, og Hinrich Bahnsen, Niels Jensen, Espen Hansen, Erich Lauritzen, Hans Nissen, Mathias Raff, Svend Jensen, Herman Schuster, Peder Kudsk, Anders Helt, Jacob Ifversen, Hindric Farver, Thomas Bang, Hendric Raffn og Erich Hommelfører, alle foermændene, henvendte sig til stiftsbefalingsmanden med bøn herom. Skulle de ovennævnte ægter være betalt med kongelig takst, ville det have andraget 329 — 4 — 14. I stedet havde de fået, og det var kun af sær kongelig naade«, 81 — 0 — 4.

Uvist af hvilken grund anbefalede magistraten denne bøn over for stiftsbefalingsmanden i skrivelse af 28. januar, hvorpå denne den 29. januar resolverede noget i retning af, at vognmændene skulle have betaling, og 1. februar blev en rådstue holdt i Kolding, hvor resolutionen blev meddelt borgerne under foermændenes taksigelse.

Så vidt var alt godt; men 4 borgere, som overværede rådstuen, var ikke tilfredse med afgørelsen. Det var Knud Andersen, Giefke Mathiesen, Jacob Iversen og vores gamle bekendt Hans Hansen Barsbøl, og de protesterede over for magistraten. Deres argumenter kender vi ikke; men de er formentlig de samme, som anføres senere. Denne skrivelse lod magistraten gå videre til stiftsbefalingsmanden samme dag, formentlig ledsaget af deres egen skrivelse, medens en kopi blev sendt til foermændene.

Byen var i oprør, og de 4 fik tilhængere, så der var ialt 16, som 21. februar henvendte sig til stiftsbefalingsmanden, på flere medborgeres vegne, både for at give, hvad de kaldte en rigtig beretning om skik og brug, og for at fortælle, hvad som egentlig hændte 1. februar.

Det var nemlig »efter Vrang Beretning« fra foermændene, at stiftsbefalingsmanden havde forfattet den resolution, som blev forkyndt på rådstuen 1. februar, »at de som ingen Hæste og Vogne hafuer skulle betahle de frie Egter, og andre som hafuer Hæste og Vogne efter omgang at giøre dend Kiørsel, fri lige med dem i foermands Lauget, Endskiønt de ei derudi er Includerede«.

»Hans velbaarenhed maatte ikke af samme foer Mændenes indgifendes om Sagens Rætte Beskaffenhed være Illustreret«, derfor tildristede de 16 sig »Allerydmygeligst saadant at demontere«.

1. Det har aldrig været Costime i Byen at slig paa kommende fri Kiørsel er

blefuen Betalt, men at foer Mands Lauget u-disputerlig uden nogen Vederlaug saadant har forrettet.

2. Afvigte Aar da det Kongel: høie Herskab var her i Colding har det vel faldet dennem hart, i dagl: fri Kiørsel forrefaldt, men der imod er dennem ungefehr Betalt Een firsindstiuve Rigsdl. her paa Amtsstuen, og en dehl af vi andre Borgerskab som hafuer Heste og Vogn har dog lige saa vel som foermands Lauget maattet giøre fri Kiørsel, derfor vi aldrig har Nødt Een Eeneste skilling, Mens foermands Lauget de Mentionerede Penge delt imellem sig, som vi hid til saaledis har ladet passere.

3. Ved dend Reisendes Befordring tiener foermands Lauget daglig Penge, og der imod andre som Hæste og Vogn hafuer, aldrig Een skilling og dog alligevel kiører fri ægter, saa det siunes at dersom nogen hafde at klage, maatte de som ei er i foermands Lauget der hafue Hæste og Vogn Klagemaal anrætter, mens paa det at voris medborgere iche med nogen u tilbørlig og Nye opfunden Pengis udgifter skulle bebyrdis, ere vi aarsaget for Deris Welbaarenhed at demontere, hvad som her paa Raadstuen udi Magistratens ofuerværelse imellem Borgerskabet og foermands Lauget er passeret.

Efter at foermands Lauget ved deris fuldmægtig Sr Hermand Schuster saa høyt har urgered paa at nyde Betaling for de fri ægter, Ei alleniste hvad forhenn. Men endogsaa hvad der efterdags forrettis saa have voris Medborger Knud Andersen paa Egne og Medborgeris Vegne Replicered saa frembt nogen af foer Mands Lauget det være sig Enten 1: 2: 3: à 4:^re foermand kunde hafue sig ofuer de fri Egters forrettelse at Besvære, de da saadant vilde frembsige, da bem^te Knud Andersen vilde i deris Sted igien fortsætte Lige døgtige Hæste og Vogne, til den Reisendes og andre paakommende Egters Befordring, huor Bem^te Hermand Schuster paa foermands Laugets Vegne i de til stæde værende foermænds ofuer værelse gaf tilkiende, at ald Lauget som er 16 i tallet det ville qvittere, Knud Andersen derimod paa Egne og Borgerskabets Vegne gaf til gen mehle, i Magistraten strax at ville forsætte andre 16 Vogne her af Borgerskabet, hvilche dend Reisende for Betalling at giøre som af Arrilds tiid været hafuer, paa det *at Borgerskabet iche med nogen Nye paalæg skulle bebyrdes.*

Brevet slutter med en bøn til stiftsbefalingsmanden om at resolvere, at foermændene fortsætter, »som det af Arrilds tiid været Hafuer« eller andre træder ind i deres sted.

Dagen efter, den 22. februar, besvarede vognmester Niels Jensen på laugsbrødrenes vegne de 4s skrivelse, som han havde fået kopi af.

Foermændenes lod var ikke misundelsesværdig, forklarede han. Årsagen til den betaling, de havde fået, var, at da kongen og dronningen med hele hofstaten residerede på Koldinghus i 1712, måtte vognmandslauget ved nat og dag med heste og vogn samt sadlede heste til kurertjeneste holde parat, både til udkørsel til jagt, »saa vel med een og anden af Hofæmterne hvor Befahlet Blef at Befordre, hvor ud ofuer Hans

Kongel: May^tt allerunderdanigst Behagede ved Hr marschalch von Ratori at foranstalte hos hofskriver Brückmann Efter hans der udoufer Saadanne Egters Kiørselers holdende memorial at skulle af amptstuen Betalles, der dog sandelig ichun den ringeste part der af Blef Contenteret«. De havde ikke der ved kunnet »oplege og Samble en Cassa«.

Hvad angår, »om Nogen af os Vognmands Lauget vilde fra Træde de andre Vilde igien forskaffe. Da Siunes samme af Lige saa Liden og ringe ræchon som ald anden de gode med Borgere giorte Proporthioner«. Tillige med var det ganske i modstrid med vognmandslaugets forordnings og Artichlers tilhold.

På trods af de skarpe toner søgte magistraten at forlige parterne; men det mislykkedes, og 26. februar måtte rådmand Michel Danielsen meddele stiftamtmanden, at »Saasom Vogenmændene og Borgerskabet endnu er stridig imod hverandre, och de første Sollicitanter Ligesaa Lidet efter mindelig giorte Reqvisitioner vil lade sig imponere de forefaldende fri Egter uden Vederlag at forrette, som protestanterne sig til nogen Nye paa Leg ey Godvillige at lade obligere og Vi Tilforn af dato 28 Janu: og 8 Febr Nest forleden allerunderdanigst har erklæret til Hans Kongel: May^ts allernaadigste Resolution och Hr Stiftsbefalingsmandens videre anstalt. Saa vil vi os allerunderdanigst dertil referere«.

Og bedre blev det ikke, da stiftsbefalingsmandens resolution kom, skrevet samme dag, og som gentog, at naar nogen kom til Colding med fri post på Borgervogne eller hest, var det Magistratens pligt derover at holde Rigtitg Bog, som og dend Reisende Efter ordre at Befordre. Endten af Vognmands Lauget, eller og om det ikke kan tilvirke, da af andre som holder Heste og Vogn i Byen; Paa det Hans Mai^ts tieniste, ved slige forordningers anskaffelse, ei skulle lide nogen Ophold.

Så snart året var til ende, skulle det gøres op, hvad der var kørt, og når rådstuen holdes 3. januar og Taxer borgerne var valgt, skulle disse i borgerskabets overværelse gøre en beregning til Betaling af alle indvånerne, halv på grund og halv på næring, og ingen, som burde skatte måtte forbigås, end ikke dem, der havde giort fri ægter, enten vognmænd eller andre, alle skulle kontribuere dertil, og Rodemestrene skulle indkræve pengene, om ikke i mindelighed så ved tvang, »og derefter til enhver Vedkommende i Magistratens Overværelse paa Raadhusstuen Betaler hvad han for de giordte Egter meere end deris egen andeel kan være, med rette bør tilkomme, Desuden skal rigtighed gøres for forrige Aaringers friægter til sidst afvigte Nye Aars Dag«.

Hvad angår det tilbud, som Knud Andersen havde gjort, så krævede det nøjere overvejelse på flere områder. »Imidlertid siden mig Colding Borgerskabs U-Enighed noch som er Bekiendt; Saa Vilde Magistraten første Raadstue Dag forrelæse den denne min Resolution, og ad vahre dem til Enighed; Saa og Søge parterne i Mindelighed at forligge. Men dersom det ei staar til at naae, haver Magistraten straxen at giøre dend Rigtighed for de forrige Aaringers fri Kiørsel, som her udi er befahlet til sidste Nye Aars Dag, og mig samme Ligning til Approbation indsende; desligeste derved lade følge

een forteignelse paa hvem derefter slig Beskaffenhed finder for Rette og billig, at vere Vognmænd endten de gamle eller nye, eller hvor mange af hver slags« . . .

Torsdag den 8. marts 1714 holdes rådstue. Først blev skrivelsen af 26. februar oplæst, dernæst stiftsbefalingsmandens resolution, og så blev parterne tilholdt »med hverandre i Mindelighed og Enighed sig at lade behage og derhos gifve til Kiende Om Nogen herimod sig hafde at besverge, da at fremsige og Her udi indføre«.

Thomas Bang talte på foermændenes veigne.

— Det ganske foermands laug forlanger ingen strid eller U-enighed sagde han, Men alleene holder sig till den Costime som andre steder med fører i Slige maader, som for Høy og Welbaarne Hr Stiftsbefalingsmand udgivet. Hans ordre vil foermandslauget i alle maader underdanigst holde sig til. Inden 9. marts vil foermandslauget fremskaffe, hvad de frie ægter kan beløbe sig til.

Peder Høeg svarede på borgerskabets veigne, at de havde den dybeste respekt for stiftsbefalingsmandens resolution, fordi man af den så, at hans »Velbaarenhed inclinerer til Borgerskabets gafn og Nytte«.

Som og formoedes er dend Velviise Magistrats egentlige Hensigt. Imidlertid ses af foranførte memorial, at »Endeel Borgerskab Nødig Saa nogen nye paaleg det fattige Borgerskab skulle Bebyrdes. Helst ved disse tiiders Congturer da idelig adskille Extra paabuden forefalder, Som de udi Allerunderdanigst pligt er skyldig at Betale, Med hvad sig dette om de frie Egters Betalling angaar, Saa skal det iche got giøres af Vognmandslauget at forhen i forrige Aaringer, nogen fri Kiørsel af Byen er betalt, uden hvis som Eigentlig Udi Byens forretninger Kand vere Brugt, som af Dennem muelig Kand vere Betalt af hvis penge Byen i Behold kunne have, Mens iche nogen Verchelig skatt eller paaleg paa Byen derfor er indkommen.

Intet skulle være kærere end om Vognmandslauget vilde trefe et Venlig forlig, og Her efter som forhen giøre forefaldne fri Egter uden Betalling her af Byen at erlange da det Øfrige Borgerskab gierne seer, at de forbliver i det laug som de ere indtraadt udi, Men huis iche erbyder sig Borgerskabet her at forskaffe saa mange foermends vogne som Nødig kand Eragtes, eller af den Velviise Magistrat maatte paalegges til den Reisendes Befordring; Uden Betalling her af Byen at erlange og forrette, Undtagen huis som Hans May^{tt} sielv allernaadigst maatte behage at lade Betalle.

Skulle dend velviise Magistrat efter dend forhen Høy Respecterlige Hr Stiftsamtmands Resolution finde for nødig Borgerskabet at stille Caution for nye Vognes anskaffelse, og dessens ved ligeholdelse, erbyder Saadant at forskaffe, til hvilcken tid deris Velviisheder samme maatte forlange, Ofuer alt efterdi Borgerskabet nu er tilstede saavel i som uden foermandslauget«. Og anmodede Magistraten om at foranledige laugets erklæring: »Enten de her efterdags vil forrette de forefaldne fri Egter Uden Betaling som forhen af Arrilds tid verit haver, eller og om de vil tilstede, andre i deres sted skal og vil giøre huilcke Saaledes til videre Besuaring forventes«.

Herefter spurgte magistraten det menige borgerskab uden for lauget, om det var

deris vilje, som P. Høeg havde fremført, hvortil alle svarede ja.

Så blev lauget spurgt, om de ville indgå på det forlig, som Peder Høeg havde proponeret.

Hertil ville de hverken svare ja eller nej. Th. Bang kunne ikke fravige stiftsamtmandens resolution, som han igen anbefalede.

Peder Høeg fandt, at Th. Bangs indførte intet svar var, hvoraf magistraten kunne se, til hvilken side enigheden gik; men som forhen indført: »Alt hensigter til det gemene Borgerskabs gafn og Nøtte, formodes ydmygst Sligt vorder tagen udi beste Consideration«.

Peder Høeg bad derfor borgmesteren om, at alt måtte meddeles borgerskabet skriftligt, hvilket blev tilladt, og det er en sådan udfærdigelse som har været vor kilde.

Hermed var man ikke kommet forliget nærmere. En ny rådstue blev holdt, og 22. marts skrev magistraten til stiftsamtmanden, at »vi hafue giort vores Alleryderste flid, ved adskillige Raadhus holdelse, mueligt at forene foermands lauget her udi Colding med det protesterende borgerskab; . . . mend iche Endnu for begge parters stridighed veeret Capable der udi at træffe nogen mindelig foreening eller Slutning saa som de første ey alleene u anstentlig prætenderer uden forandring at blifue udi foermands lauget, men End och uden afgang, at nyde de forrefaldende fri Egter Recenteret; de andre derimod formeener, at ald den Stund de under erbydende Caution vil Schaffe ligge saa dygtig et qvantum af foermands vogne, som de klagende, at derved uden vederlaug forrette alle forefallende fri Egter; der da udi denne Materie iche burde paaleggis byen nogen tynge eller afgift, som i saa maade ved de sidstes Erbydelse kunde Sparis om endskiønt nu vi ved Voris ydmyggeste indgifne Erklæring paa foermands laugets ansøgning, har eragtet for billig at de frie Egter skulle betalis; huilcket vi og uomgiengelig maatte finde billigt, saa lenge Mand iche var Vidende, at det protesterende Borgerskab, Ville indgaae det de sig nu siden har forklaret; Saa finder vi herved ey Videre end ydmygst at stille til deris Høyvelbaarenheds Resolution, Endten foermændene skal forblive ved deris Laugs Rettighed, og den gamle Sædvane med tillige at forrette fri Egterne, Eller det protesterende Borgerskab igien paa lige Condition, maa antrede ved Huilchet sidste Borgerskabet kunde libereres før nye paaliggende udgifters repartition helst vi ey videre dermed har kundet slutte eller udrette end huis den 8 og 19 hujus paa Raadstuen i begge parters Nærværelse er passerit, og her ved til Høygunstigst Concideration ved Copier ydmyggest fremsendis. Huad de forhen forrettede fri Egter angaar, derom er før under dette til os giort nogen anmodning; Huor for af denne post efter Voris u forgribelige formeening Consequenter dependerer at den forrige Dispute Som alt Deris Høy Velbaarenhed Nermere Høygunstige resolution er indstillet.

Magistraten gav hermed op.

9. april 1714 resolverede kongen, »at der som de af Borgerskabet i bem^te^ Colding

som er uden Vognmands Lauget, skal kiøre fri Ægter uden Betaling, saa bør Lauget det langt meere at giøre, som har frihed alleene at kiøre for Penge; men skulle de icke vilde eller ey kunde kiøre fri Ægter uden Betalling, tillades alle de andre som vil kiøre fri Ægter uden Betalling, at kiøre de fremmede for Betalling«.

Det ses ikke, at mere er sket, og man kørte videre ad den gamle bane; men sindene faldt ikke til ro, og under den almindelige uro og forventning til den nye konge i 1730, dukkede problemet op til overfladen igen.

Også magister Leehmeyer, regimentsskriver Jens Kasbierg, tolder Andreas Rachlow og birkedommer Ebbesen blev 1731 udskrevet til at køre kongeægt. Men nu klagede de til overhofmarskallen og forklarede, at de havde købt hver et par heste »til nytte og brug, i særdeleshed naar Hans Mayestæt Kongen kommer til Landet«. Så kunne de følge suiten og ride ved siden af kongens vogn. Nu havde desværre magistraten udskrevet dem til kongeægt, og de kunne ikke yde majestæten deres tjeneste. Det var vistnok noget nyt, de her havde fundet på; men det var en vældig fjer i hatten og kunne sikre dem kongelig majestæts bevågenhed.

Så megen kongetroskab kunne overhofmarskallen da heller ikke stå for, og trods magistratens modstand, svarede han 5. juli, at ansøgerne . . . »i dette tilfælde, for magistratens tilsigelse og tiltalle, herefter fri at være, da de icke hoc passu, med andre stædets Betiente er at ligne«.

Nu kunne de gode borgere geleide kongen fra Tyrstrup til Kolding og igen fra Kolding til Snoghøj.

På tilbagevejen fra Holsten opholdt kongen sig omkring august en månedstid i Kolding. I denne tid måtte 18 af byens borgere stille 34 vogne og forspand foruden foermandslauget på de 16 medlemmer, som stillede 45 forspand til kørsel til Haderslev, Fredericia, Snoghøj, Tyrstrup, Viuf og Vejle.

Alene en bestemt dag så kørselslisten således ud:

Henric Raffn til Fredericia med Løwen Ørn.

Henric Raffn til Wiuf med kongens karet.

Henric Raffn til Snoghøj med prinsessens karet.

Anders Jensen med geheime Raad Blome til Haderslev.

Peder Barsballe til Sønderskov med kongens hoffourer.

Peder Christensen til Haderslev med en af kongens arbejdskarle, som havde pas.

Og som tidligere opstod der efter kongens bortrejse igen disputer om, hvem der skulle have kørt, og hvem der skulle have været fri.

Nogle gik endog så vidt, at de klagede til overhofmarskallen over, at 4 af byens bedste borgere, Hans Høxbroe, Hans Michel Danielsen, rådmand Michel Danielsens enke og Daniel Michelsen, skulle være holdt uden for kongeægterne. Overhofmarskallen henvendte sig til magistraten for at få en forklaring, men her kunne man med køresedler bevise, at de nævnte havde deltaget på lige fod med de øvrige.

Forøvrigt udnyttede borgmester og råd det kongelige besøg mest muligt. Under stiftamtmanden ophold i byen opsøgte de ham for at forelægge ham i hvert fald 2 problemer. Det ene var vedrørende de fattige. Julen år 1700 havde Frederik 4. tilbragt på Koldinghus. Den 24. december var han kommet i julehumør og havde skrevet til amtsforvalteren om at udbetale de fattige i Kolding 24 rdl til indkøb af flæsk, brød og øl i anledning af helligdagene.

Indtil 1706 blev disse penge udbetalt hver jul. Men herefter kom det »af skik og i de besverlige Kriigs tiider udebleven«. Nu i de besværlige krisetider kunne magistraten bruge dem igen, og 14. juli 1731 skrev magistraten til kongen om at tage denne udmærkede skik op pånv. — »Wi indflyr til Deres Kongel: May^ts stoere Naade for arme, fattige, Syge, Vanføre, Her paa Steden, at Deris Kongel: May^t i Naade og megen Miskundhed, vill allernaadigst see til de Elendiges Nød, og ligesom Deris May^ts Sahl: Hr Fader og fædre, Allernaadigst till hver Juule aften, lade denne Høye Kongel: almisse 24 rdl give til dette Steds fattige lemmer«.

Det var kongelig majestæt imidlertid ikke umiddelbart indstillet på. Det blev pålagt magistraten at skaffe beviser af forskellig art, og der blev skrevet både her og der til folk, som man formodede kendte noget til sagen; men det kom der ikke noget ud af.

Det andet spørgsmål gjaldt byen i sin helhed. Formentlig har magistraten eller »de 16« opsøgt stiftamtmanden for at få hans hjælp til at opsøge kongen, og han har givet borgmesteren ordre til at udfærdige en skriftlig redegørelse for byens tilstand i det hele, og hvad der burde gøres for at hjælpe den ud af vanskelighederne, og 7. august skrev magistraten til stiftamtmanden:

> *Efter Deres Evcellences Naadige ordre, Have vi, udi indlagte allerunderdanigste forslag, Opsat De fornemste poster som Vi Viede at tiene Colding Bye til opkomst, og Conservation, og som vi underdanigst haaber Deres Excellence Naadigst Befinder, at Byens Privilegier fornermes lige saa Hart, af Land- og forprang, samt Brøgen Brenden, Kroehold, og Bønhaseri, som de paa Landet fornermedes, om Kolding Bye pløiede, saaede og benyttede sig af Deres ager og eng, saa Troe Vi ogsaa Deres Excellence udfrier Naadigst Byen fra Slig Ruin og Skade, og I de øfrige poster, Samt hvis Deris Excellence, Naadigst Hjelper Colding Bye, til nogen forbedring, og Opkomst, som Gud Skal Overflødig Belønne, og Velsigne.*
>
> *Jens Riis E. C. Leeh M. Juhl*

Med skrivelsen fulgte et klage- og bønskrift, hvori gjordes opmærksom på, hvor fattig byen var, og hvad man efter magistratens mening kunne gøre til dens opkomst og Conservation. Vi har flere gange været inde på problemerne, så det er vist ikke nødvendigt at knytte komentarer til.

(Se bilag 1, side 164).

Også husfogeden på Koldinghus, Hans Svendsen, havde en sag, han skulle have ordnet under kongebesøget.

Forhistorien var, at under en større reparation af slottet i 1722 blev en kleinsmed fra Altona, Johan Daniel Sadelkauen, eller bare Johan Kleinsmed, som han senere benævnes, indkaldt til at udføre kleinsmedearbejdet.

Johan Kleinsmed var dygtig, og da arbejdet var tilendebragt, og han ville rejse hjem, bad daværende slotsforvalter, kammerråd Claus Stalkneckt og amtmanden over Koldinghus amt, konferenceråd Woyda, som boede på slottet, ham om at blive og tage borgerskab i byen, så skulle han få arbejde på slottet, og det gjorde han.

Imidlertid kom en ny slotsfoged eller husfoged, som han også kaldtes, og han tog en anden smed til slotsarbejdet, og det var ingen kleinsmed. Johan Jepsen Knorborg hed han. I 1726, den 12. september, havde han gjort sit mesterstykke, en bredøkse og en hestesko. Det var blevet fremvist på rådstuen for magistraten og smedelauget, som det skulle, og var blevet godkendt, og Johan grovsmed fik borgerskab; men dermed var han ikke kleinsmed og måtte ikke udføre kleinsmedearbejde.

Efter en opgørelse i 1735 var der i Kolding et smedelaug, som omfattede 8 medlemmer, 3 kleinsmede, 2 grovsmede, 2 sporemagere og 1 bøssemager.

Af dem betegnes kun Jep Michelsen grovsmed for værende i »god tilstand«, han havde 3 køer, Jens Sørensen sporemager i »nogenlunde tilstand«, de øvrige betegnes som »fattige«. Alle var de »uden aufling«, dvs. hverken ejede eller lejede jord, som var grundlaget for en nogenlunde sikker tilværelse. — »En af Koldings bedste Herligheder« blev byens jord kaldt.

Selvfølgelig opstod en strid mellem laugets kleinsmede og Johan grovsmed, for snart tog Johan ikke alene arbejde på slottet, men også blandt borgere og bønder.

Efter oldermanden, Johan kleinsmed, var smedene meget rimelige i deres forsøg på at få Johan grovsmed til at opgive kleinsmedearbejdet. I mange tilfælde, siger han, tav de stille for ikke at få ufred ind i lauget. Et par gange indkaldte de ham og idømte ham »en billig straf«, som i det højeste var 4 Sld. til de fattige inden for lauget.

Efter husfogedens mening stillede sagen sig lidt anderledes. Ifølge hans opgivelse udråbte kleinsmedene i byen Johan som fusker og alt for dyr med sit arbejde, »ja truer, efterstræber og gandske Ville af Byen Jage« ham.

Men som tiden gik, og »hand er bleven alt for grau i vores Kleinsmedes arbejde og Næring«, forklarede oldermanden, indkaldte de ham for lauget 9. februar 1731 og afstraffede ham med en bøde på 3 mk til lauget og 1 mk til de fattige, og så lovede Johan fra den dag ikke mere at gøre kleinsmedearbejde. Afgørelsen blev indført i laugsbogen, som Johan underskrev »med egen Haand«, og dermed synes alt at skulle være godt.

Imidlertid fortsatte Johan sit kleinsmedearbejde. Oldermanden gik nu til borgmesteren og klagede sin nød, og fik hans tilladelse til at samle lauget og udnævne rådmand Ebbe Leeh til bisidder.

Mødet blev holdt 20. juli, umiddelbart før kongen kom på tilbagerejsen fra Holsten. Det var bisidderen, som førte ordet og spurgte, om Johan »vil bekiende, hvor meget

han ved Slottets Kleinsmedearbejde har fortient, og huad vider kunde hafuer til gode«?

Hertil svarede Johan nej, og heller ikke ville han indgå forlig.

Bisidderen forklarede ham, at han den 29. februar »Efter Aller naadigste Høyloflige Hr: Kongel: Christian d: 5-tes udgangne Articul 1ste Post« var indgået på en billig straf, og »samme Tid for samtlige Mestere for åben lade Lofuet at icke Mere paa Kleinsmede arbeide at arbeide Efter denne Dag« og skrevet under derpå. Uden at det heller hjalp.

— Har du lært Klein smed Profession? spurgte bisidderen, hvortil Johan svarede nej.

— Saa er du ogsaa en Fusker paa Kleinsmede Professionen, sagde oldermanden opbragt.

— Ja, paa Kleinsmede arbeide er jeg en Fusker, svarede Johan.

Herpå idømte samtlige mestre, både bøssemageren, sporemagerne og grovsmedene ham, efter deres articuls 1. post, at bøde med 2 rdl til lauget og 1 mk til de fattige, ialt 13 mk., at betale inden 15 dage, saafremt han ikke ville tiltales »efter Lovens bogs 7 Capitel 1ste og anden articul pag. 444«. En redegørelse for mødet blev udfærdiget af rådmand Ebbe Leeh og sendt til borgmesteren.

Herefter gik Johan grovsmed til husfogeden og spurgte, hvad han nu skulle gøre. 13 mk var mange penge. Husfogeden svarede, at han ikke skulle betale. Når kongen kom tilbage, ville husfogeden tale med hofmarskallen, Høyædle og Velbaarne Hr F. A. Gram, om sagen, og det gjorde han.

Men forinden gik de 15 dage, og da bøden ikke var betalt, mødte bisidderen, rådmand Ebbe Leeh, op i spidsen for samtlige smede og beslaglagde hos Johan grovsmed:

1 Sperhage af værdi	.....	4 Sld.
1 Skruestik af værdi	.....	4 Sld.
1 »ny Kleskiol af værdi	.....	11 Sld.
1 »Brun Klede Camisol« af værdi	.....	3 Sld.
		22 Sld.

Over for hofmarskallen forklarede husfogeden, »hvorledes det sig forholder med Smedene her i Colding, og hvordan tilstanden er«, og efter ham lovede hofmarskallen, at husfogeden skulle beholde »Bemelte Smed her ved slottet, Arbeidet at forrette, Men end og de Vedkommende der Ved Alvorligen At tilholde, hannem Hans fratagne Redskab Og Klæder igien udskad At Levere, Saaledes som det har været, da de Af hans Huus har udtaget«.

Husfogeden skulle sende hofmarskallen en redegørelse, som denne ville forelægge kongen.

Redegørelsen skrev husfogeden 14. august og startede med at minde om samtalen i Kolding. Om kleinsmedene skrev han, at de »finder sig i dend tilstand, at de icke der

til kand Bruges, Een deel formedelst Deris dricken, i det at naar de een daler har fortient, Arbeider de icke førend samme er fortært, og saaledis der Ved tit og ofte har tilføyed mig Adskillige fortrædeligheder, ophold og til sidst slet Arbeide, der de dog dyre har ladet sig Betale«.

Derover har husfogeden været nødsaget at tage en anden, som hed Johan Jepsen, som lige havde nedsat sig, og som ikke alene var en flittig arbejder, der intet forsømte, men lavede godt og forsvarligt arbejde; men som de øvrige derover »Aldeles eftersette, udraaber ham som en fusker uagtet samme Hans Arbeide er beder end de Andres«. og truede med at fordrive ham fra byen.

Husfogeden fortalte ikke, at manden var grovsmed.

Sådanne handlinger var ikke alene »u forsvarlige«, de kunne også føre meget andet med sig og komme kongelig majestæt til skade. Husfogeden mindede derfor om hofmarskallens løfte under deres samtale i Kolding, ellers blev det umuligt at varetage Hans Majestæts interesser.

Denne redegørelse sendte hofmarskallen 20. august tilbage til borgmesteren og bad ham undersøge sagen, da han ikke kunne vide, »om det sig og saaledes dermed i sandhed forholdet«, og bad ham gøre det hurtigt, så sagen kan blive forelagt kongen; men de beslaglagte sager skal leveres uskadte tilbage, indtil »Sagen paa fundament af Deres Welviisheders herom forventede indberetning, Hans May[t] allerunderdanigst kunde foredrages til endelig afgørelse«.

Herefter skrev borgmesteren 23. august til smedelauget om straks at udlevere Johan grovsmed de ham frapantede sager.

Efter magistratens ordre skulle feldbereder Hans Andersen overvære, at tilbageleveringen skete. Alle parter mødte op i laugshuset; men her erklærede Johan, at han »vilde icke tage der Imod, førend de førde ham det i hans huus«. Dette måtte Hans Andersen meddele borgmesteren, som derefter ved byens tjenere, Anders Christensen og Johan Detnov, indkaldte parterne til møde i rådstuen 28. august, og hver skulle tage sine bevisligheder med, under trussel om »vedbørlig Mulct«, for at afgive erklæring til sagen, »om den ej Ved Vedkommende Kand forliges«.

Til dette møde skrev oldermanden Johan kleinsmed en redegørelse, dateret 27. august.

Heri forklarer han, hvordan han i sin tid kom til Kolding, laugets stilling til Johan grovsmed, og hvorfor situationen i det hele taget var opstået.

Efter oldermandens opfattelse skyldtes skiftet til Johan grovsmed personlig forfølgelse. Han og hans kone var flere gange gået op til husfogeden og havde bedt om at måtte beholde arbejdet, som han vidste, han altid havde passet til punkt og prikke.

— Jeg vil se til, havde husfogeden svaret, og Johan kleinsmed fik forskellige småarbejder, men fik aldrig betaling for dem, selv om han sendte regning, og grovsmeden beholdt arbejdet.

Han ville aflægge ed på, at han altid havde passet arbejdet, for han ville gerne

beholde slottet, og han havde aldrig taget ublu betaling. Nu havde han ikke noget at ernære sig af, havde stærk indkvartering og skulle betale byen tynge og påkommende skatter. Havde han vidst dette, ville han ikke have nedsat sig i Kolding. Johan grovsmed havde jo alligevel nok af arbejde i byen, og han bad den velædle og velvise magistrat om at være behjælpelig mod den stridige grovsmed, på det, at de ikke skulle komme videre i fortræd og vitløftighed og tilholde ham at ernære sig af det, hvorpå han havde gjort sin ed på rådstuen.

Akterne melder ikke videre, hvordan det gik i denne sag, formentlig blev der hos borgmesteren indgået forlig.

Og så mistede jøderne i Fredericia det kongelige privilegium, som Frederik 4. havde givet dem 30. marts 1726, at når de havde vundet deres borgerskab og boet i byen i 6 år, måtte de ikke alene besøge de årlige købstadsmarkeder i Jylland og Fyn og der både rundt i husene og på de offentlige pladser falholde og sælge en række varer, stuver af silketøj og alle slags uldne stoffer, lærreder, Cattun, Kammer og Nettelduge i stycke og alen tal, sampt Thee, Caffe, Chokolade og allehaande galanterie, men ogsaa på deres rejser til og fra markederne, både i købstæderne og på landet sælge til enhver, som ville handle med dem.

Det er oplagt, at et sådant privilegium måtte være en fæl torn i øjet på købmændene. Her begunstigede et kongeligt privilegium en handel, som forøvet af andre var ulovlig og blev bekæmpet med alle midler, kongelige forordninger f.ex.; men formentlig havde jøderne lånt kongen penge.

Nu var der så kommet en ny konge, hvis mål var at vinde borgernes gunst, og så skulle privilegiet fjernes. Koldings købmænd nævnte da også jøderne i bønskriftet af 7. august, som må være overrakt kongen på Koldinghus.

Jordbunden var altså beredt, da en repræsentation af jøder kom til den nye konge på Koldinghus og bad om hans konfirmation af faderens privilegium. De måtte gå med uforrettet sag, og 21. september underskrev kongen en forordning, som ophævede privilegiet. 30. september blev det læst på Kolding byting.

De ærværdige Abrahams sønner har nok vippet lidt med skægget. Utak er verdens løn; men det skulle ligne dem dårligt, om de ikke fandt en eller anden udvej.

Foreløbig stod altså på tryk, at kongen havde med mishag fornummet, hvordan jøderne skulle have søgt at tilvende sig fordelen og det bedste af købmandshandelen, idet de ikke alene på deres rejser til og fra de årlige markeder, men endogså mellem markederne og på andre tider continuerlig over alt med deres heste og vogne fra en proprietær til en anden, fra en præst til en anden og til bryllupper på landet og sælger og afsætter og øver en lignende indpas i købstæderne, hvor de omløber fra hus til hus, i købmændenes såvel som i andres huse.

Det må have været hårdt for købmændene at se på.

Nu fik stiftamtmanden ordre til at forhindre, at jøderne således omstrippe og deslige Landprang, Stæderne til stor præjudice herefter forøve.

Hvordan gik det så med den kongelige afgørelse. Med tidligere begivenheder i erindring har man sine tvivl om varigheden af kongens forbud. Og ganske rigtigt. Den 23. marts 1734 klagede 2 jøder fra Fredericia, Moses Liffmann og Abraham Wallentin til stiftamtmanden over afpresning og trusler fra foermandslauget i Kolding og Vejle.

Stiftamtmanden sendte skrivelsen til udtalelse i Kolding. Derfor ser vi skrivelsen og Laugsoldermand Hendric Rafns svar 3. juli, men desværre ikke afgørelsen.

De to jødiske købmænd plejede at leje en fragtvogn i Fredericia til at køre deres kramvarer rundt til markederne og ligeledes at benytte samme vogn til hjemtransporten.

Imidlertid var det uundgåeligt, at jøderne skulle gennem en af de nævnte byer på deres rejse. Vi holder os til Kolding. Da denne trafik var foregået nogle gange, blev de standset af foermændene, som i henhold til forordning af 5. marts 1683 artc. 9 forlangte at transportere kramvarerne videre, og ville de to købmænd ikke dette, måtte de betale en sum penge til lauget, »hvilcket efter vores (de to købmænds) uforgribelige tanker er imod ald Skick og Cordime« . . . »Thi ere vi underdanigst Beedende, at Deris Excellence efter Deris høye authoritet og Myndighed vilde Befalle fornt vedkommende, at vi for saadanne ubillige Pretentioner og derpaa følgende udgifter maatte forskaanes, hvorved vi nestendehlen maae tilsætte, hvis lidet vi udi Marcherderne kunne have fortiendt«. — Og at det måtte tillades, at jøderne fra Fredericia med lejet vogn, såvel til som fra de holdende markeder igennem Kolding og Vejle uforhindret og uden slige udgifters erlæggelse maatte passere«.

Hendric Rafns udtalelse var ikke venlig. Han henholdt sig til forordningen og bad, at stiftamtmanden »Naadiggunstigst ville Maintinere Efter Forordningen og icke tillade at disse Loustridige Jøder med deres fragtvogne skulle passere igiennem Colding, foermandslauget til præjudice, og eller som disse Dumdristige og intricate Jøders klage udviiser dennem selv til fast vidnesbyrd, at de just ere iblandt det tal som har veget fra Rætt og Billighed, Saa formoeder Lauget at der saa meget mindre vorder reflecteret paa deres forbemt u-sømmelig klage og nærgaaende Expressioner«.

Efter ordre af 28. april gjorde magistraten den 3. juli indstilling herom til stiftamtmanden. Jøderne mente, skrev de, at det var Costime at tage køretøj, hvor og hvorlænge man ønskede, og vognmændene mente, det var lovstridigt. Magistraten ville gå imellem og indstillede som »vores uforgribelige Betænchende At som der er stor forskel i Marcheds Reiser, saa kunde fornødenheden ogsaa Behøve forskiæl i Marcheds Befordringer Nemlig de Marcheds Reiser der Bestaar i Høer og andre Kiøbmands vahre, item Handværchs Mæstrenes vogne saasom Bagere, Skoemagere, feldberedere, Pottemagere, Hattemagere etc. seer mand saa Seendrægtig kiørende, at de med foermands ægter har ingen Connection, om hvilcke Befordringer foermændene ei heller Skiøtter om, Men for dem efter Costime været utiltalt, Men andre Marcheds Persohner, som Galanterie Kræmere med Præstience Vogne og fiine Vahre, Item de saa medfører kun penge,

eller som Passagerer har kun ungefæhrlig dend Bagage at førre, som i foermændenes forordning er observerit, Hvormed de Persohnlig freqventerer Marchederne; Synnes Meere Laugs forordningen Gemæs at de liige som andre Reisende, dend anordnede Befordring I hvær Kiøbstad andtager, end uden nogen Bevilgning Bruge Een vogn igiennem 2 à 3de Kiøbstæder, Baade fremb og tilbage, hvorved Bønderne nyeder dend fragt, som ellers vognmændene tilhørde; . . . Hvilcket derfore til Deris Excellences Naadigste Consideration underdanigst Indstilles«.

Og således blev det formentlig. Moses og Abraham fik ikke medhold; men de havde dog, trods forbud deres privilegium, hvilket de måske har opnået ved yderligere at forstrække kongen med penge.

Oldermand Hendric Raffn måtte forøvrigt i de samme dage på laugets vegne stå skoleret for magistraten.

Hvad den konkrete årsag var, foreligger ikke; men 13. maj lod magistraten ham vide, at Samtlig foermands Lauget, tillige med deris Oldermand, og vognmester, Anbefales, og tilholdes, hermed alvorlig, at de under største Mulct eller Straf, til Allerunderdanigst efterlevelse Deris Kongel: Mayts Allernaadigst derom givne Laugsforordning Stedse Rigtig og U forgiengelig lader dend vognmand som staar for første Egte, holde sine Hæste og vogn prompte paa Stalden, og i Beredskab, saavel de Reisende til tieniste, som I Særdeleshed at være hver Øieblik i Beredskab til Sprøjtens Befordring, og Mænds Kiørsel, om U-lyckelig Ildsvaade skulle paakomme, den Gud Naadelig afvender . . .

Og 12. august oplyste magistraten ham om, at »Som Samtlig Vognmændene I Lauget, er forbundne efter deres forordnings 21de Post, at være tilstæde naar Ulyckelig vaade Ild paakommer, for af yderste formue at dempe Ulycken, og føre Sprøyter, Brandstiger, og ald andet Brandtøy til de Stæder hvor Ilden antændes, Saa Anbefales hermed Sambtlige Coldings Laugs vognmænd at af dem under 10rdl Straf, altiid 2de foermænd, hvær i 24ve Timmer, holder deres Vogn og Hæste, Natt og Dag Parat og i Beredskab Staaende hiemme, i deres Huuse hos sig, og der med saa snart de dend aller Ringeste tegn til nogen Ildsvaade fornehmer, Strax i samme Øyeblik med deres Hæste for føyer sig til Ilden, og did fører Spreuterne, og anden Brand Reeskab, Samt Vand, og videre hvad den bliver Befahlet, Hvilcken paradholdelse skal under liige Straf, skee omgangsviis i Lauget, uden aller Ringeste Modstand, eller forsømmelse ved nogen, I nogen maade, Hvormed Oldermanden, og Vognmesteren skal Iidelig have nøye Indseende, og til dend Ende lade et omgangs Brett, eller Stock indRætte, som fra dend Eene til den anden I omgang følge«.

Men uanset kongebesøg og andre begivenheder, som kunne optage befolkningen og tage betjentenes tid, gik livet i byen sin vante gang. Mennesker fødtes og døde, og

somme tider gik begge dele frygtelig stærkt. Vielsernes tal var nu oppe på 16 om året. I 70 erne var de helt nede på 5, i 90 erne på 10.

I slutningen af marts 1731 måtte Maren Pedersdatter Aarøe, enke efter Erich Jensen Bager af sted. Hun havde efter sin mands død selv drevet forretningen videre.

Apropos bagerforretning. Vi vil opholde os ved en lille begivenhed, som kaster strejflys over bagervirksomhed.

Søndag morgen den 1. november 1734 oprandt fredeligt i Clostergaden hos Niels Jensen Bager.

Han og hans kone var stået op og havde fået ild i kakkelovnen. Ovenpå, hvor rytter Berent Bergenfelt med kone og 4 børn var indkvarteret, begyndte de at rumstere, og ned kom de 4 børn og lejrede sig om kakkelovnen, medens de klædte sig på. Lidt efter kom Niels Jensens 2 småpiger. De ville også klæde sig på ved varmen; men da rytterkonen så dem, bredte hun og børnene sig, så der ingen plads blev.

Herom blev der nogen disput, som Niels Jensen blandede sig i. For at få den sluttet på en lempelig måde, sagde han, at »Rom er der nok af til os alle, dersom vi ville føye os noget efter hinanden og Rycke noget tilsiide og tilsammen«.

Hvor lempeligt han sagde det, har vi kun hans eget ord for. Når vi ser på virkningen kan vi måske have vores tvivl. Efter Niels Jensens egen mening var han meget rolig og sagtmodig; men det samme lov fik rytteren, Berent Bergenfeldt, af sin overordnede, så det er ikke nemt at danne sig en mening herom.

Der skete nemlig det, at rytteren kom ned i stuen og spurgte, hvad der var på færde.

— Det er ikuns noget Børne værk, som vi gamle og forstandigere icke skal tage eller kiæhre os efter, skal Niels Jensen have svaret, og hans kone føjede til, »at hvor der er Hierte Rom, der er og Rom nock«.

Det var alt, hvad de skulle have sagt, og er det tilfældet, må vi indrømme, at virkningen var voldsom.

Rytteren blev nemlig så ophidset, at han uden at sige et ord, for op på loftet, hentede en håndøkse og kom ned med den under armen.

Det er muligt, at han kun har villet true Niels Jensen hermed, det er måske endda sandsynligt, men da han nedkom ad trappen, spurgte bageren — igen »på en lempelig måde«. Og her kommer vi til bageriet.

— Hvorledes har det sig, at der kommer så meget vand dryppende ned fra, hvor han med kone og børn ligger. Det plasker under fødderne og nedløber på min Meehlkiste, som staar under i Spiise Cammeret, og fordærver Mehlet, foruden Loftet og Stue Gulvet der over Raadner. Han skulle lade hans Børn Bestille sligt i gaarden«.

Det var i grunden ikke rytteren, som startede. Det er derfor, man kunne tænke sig, at han ikke mente det så galt med øksen; men konen sprang hen til bordet og greb bageren i håret og væltede ham. Rytteren selv stod ved brødskabet. Da han så slagsmålet, som nu begyndte, hævede han øksen med begge hænder, »ligesom han dermed

vilde nedfælde en nød«, og slog bageren, der var i færd med at komme på benene igen, på venstre side af hovedet, lidet over tindingen »med saadanne force, at jeg for Død needfaldt på Jorden, hvor jeg, uden noget af mig self at viide, laae nogen tiid«.

Da bageren atter søgte at stable sig på benene, slog rytteren pånyt, hvilket slag bageren dog afværgede med højre hånd, som derover blev slemt læderet.

Endnu en tredie gang ville rytteren slå; men da kom bagerens stifdatter løbende til og rev øksen fra ham.

Berent Bergholt var gået amok, da konen gik til angreb. Bag efter gik han ud på gaden, hvor en del folk var trukket til af larmen, og råbte op om, at det skulle ikke blive derved. Han ville gøre det endnu værre for bageren, som her over blev så bange, at han rekvirerede byfogeden, der kom sammen med Ancher Michelsen og Jens Lambertsen og synede skaden og skrev en rapport.

Herefter foregik det sædvanlige tovtrækkeri mellem de militære og civile myndigheder, som oftest ikke førte til noget og virker kedelige.

Efter dette indblik vender vi tilbage til Maren Pedersdatter Aarøe.

4. april indfandt borgmesteren med følge sig i hendes sterfbo for at registrere og vurdere det. Der var 5 børn i ægteskabet, Peder Aarøe, Maren, Mette og Bodil Erichdatter og endelig Mathias Aarøe, som var birkeskriver og boede på »Meilslund i Siælland«.

Det var ikke, fordi boet var så stort. Løsøret blev takseret til 308 — 5 — 0 og gården til 300 — 0 — 0; men opgaven bestod i at få kontakt med Mathias. Sagen var nemlig den, at de herboende søskende, hvoraf Mette var gift med vagtmester Johann Daniel Lange, var enedes om, at Bodil skulle have ejendommen og bohavet og drive forretningen videre. Og så var det nødvendigt, at man undlod forsegling i de 30 dage, som loven krævede, for så gik forretningen i stå.

Svaret fra Mathias kom 2. april. Han gik ind på forslaget, når Bodil ville »fornøye sine søskende«. Og således blev det.

Grunden var, at Bodil i 13 år havde gået hjemme og hjulpet moderen, som allerede da var enke.

Hun var blevet gift med Anders Søegaard. De var rejst til København, og han havde taget tjeneste hos den russiske ambassadør, prins Dalgorauchy, som kok.

Imidlertid havde han en »Drabs Maleur« med en parykmager i København ved navn Svend Høeg, som han duellerede med og ulykkeligvis dræbte, hvorover han Escaperede uden at efterlade sig formue af nogen art, og Bodil »som en fattig, forladt Encke maatte Retirere sig i yderste Armod til hendes moder«, med et spædbarn, Maria Magdalena Søegaard. Her hjalp hun og tjente til sit og barnets ophold, og da skiftet var foretaget, forærede Bodil i forståelse med sin tilkommende ægtemand, Hendrich Meyer, som var blevet barnets formynder, sin datter 200 rdl i rede penge foruden en seng og andre møbler til en værdi af 66 — 4 — 0, som blev stående renteløs i ejendommen som »første Priorite og Rettighed frem for ald anden Beheftelse efterdags«, mod, at datteren

fik fri Klede, føede og anden Christelig og Skickelig fremhold, saavidt hun ei self fortienner, indtil hun af Gud Forsiunes til Brød i Ægteskab, uden noget derforre at fordre«.

Alt dette havde borgmesteren også at ordne i det travle år; men hermed er historien ikke slut. Den 25. februar 1733 fik Bodil fra Ribe ret på »sidstleden Tamperdag« lovformelig skilsmisse fra sin mand, som hun nu ikke havde set i 15 år. Den 24. marts var borgmesteren med rådmændene Ebbe Leeh og Morten Juhl, tillige med byfoged Christian Grundahl og skifteskriver Baltzer Bahnsen, samt overformynderne Laurids Nielsen, feldbereder, og Jep Hansen Hanskemager, forsamlet hos »Dyd Elskende Matrone Bodil Erichdatter«. Borgmesteren konstaterede, at Bodil havde ført et ærligt og skickelig Enchesæde, og at Anders Søgaard havde forbrudt sit ægteskab, hvorefter adgang ti landet ægteskab blev hende tilladt.

Herefter blev Bodil gift med Hendric Meyer, købmand, og barnefødt i Bremen, som boede på torvet med Johan Müller på den vestre side og Sr Lambrecht Engvarii iboende hus på den østre side, med gavl mod gaden (ved siden af Borchs gård); men forholdet mellem hende og stifdatteren blev ikke godt. Påstand står mod påstand med hensyn til, hvad årsagen var. Efter Maria Magdalenas udsagn var hun og moderen enige om, at Hendric Meyer fandt, at han havde påtaget sig for stor en byrde ved at gå ind på at give hende føde og klæde, til hun blev gift, og »der forrefaldt Fortrædeligheder noch«. Følgen blev, at allerede året efter besluttede Maria Magdalena »at qvittere sine Forældres hus, for at Soulagere sin Stiffader«, 16 år gammel, og drog til København.

I 8 år levede Maria Magdalena her og tjente sit brød, men blev efter stiffaderens udsagn forsynet hjemmefra »med ulden og Linnet saa got som nogen efter hendes stand, saavel til daglighed som til Heder«.

Hvor hun opholdt sig de 8 år, ved vi ikke; men 3. september 1742 døde Bodil Erichsdatter. Boet blev straks forseglet, og registrering og vurdering bestemt til 8. oktober, 4. september skrev magistraten til postmester Boetius i hovedstaden, om han ville være hendes formynder og repræsentere hende ved skiftet.

11. september svarede han, at han gerne ville være formynder; men han var »Baade saa langt fra Haanden boende, og med saa meget occuperet«, at han umuligt kunne »opvarte Myndtligens Beste ved skiftet«. Derimod bad han borgmesteren om at accordere med en ærlig mand i byen til at varetage hendes interesser, og som hun »kand søge tilflugt til, og have forsvar af. Thi uden saadan Forsichring understaar hun sig iche, at rejse derover«.

Men han bad dem om at minde Hendric Meyer om, at stifdatteren havde 400 sltrdl til gode og renter i 8 år. Han ville afstå fra rentes renter.

Maria Magdalena kom til Kolding. Forinden var hun blevet udstyret med en sørgedragt, som medfølgende regning udviser, og som blev betalt af boet. En ganske anselig dragt.

22 allen Sort Flonelle a 20 sk	9	1		0
18 ½ allen Sort Camelot a 8 sk	3	0		8
5 allen Sort Cartuns lerrit a 7 sk		4		6
1 paar Sort Ru lær skoe		5		0
1 paar sorte Tøfler		3		0
1 paar ør Ringe		4		0
Sorte Perler		1		0
1 sorte veste		1		4
3 allen sort kruses Flor a 8 sk		3		0
6 allen sort kruses Flor a 1 mk	2	0		0
3 allen Suckerduen a 40 sk	2	3		0
Skræderløn efter Reigning	3	1		13
og Skræderløn for Contuse		2		0
	23	5		15

En del skriveri opstod efter postmesterens krav om renter, fordi stiffaderen var gået ind på at give Maria Magdalena føde og klæde, til hun blev gift, og nu havde hun selv tjent til sit brød i 8 år.

Til ind i 1743 varede denne korrespondance. Så blev skiftet foretaget.

Efter dette sidespring, som skønnes af interesse, men ikke behøver at beskæftige os senere, vender vi tilbage til borgmester Jens Riis' travle færd i sommeren 1731.

13. april døde Mette Jensdatter Græes, en agtet enke efter Chresten Madsen, borger og handelsmand i Kolding. Også hun havde i en årrække drevet forretningen alene efter mandens død. Den lå i Adelgaden med Baltzer Bahnsens iboende ejendom på vestre og guldsmeden Niels Geertsens på den østre side, et 5 fags hus, 2 lofter høj med udhus, deri 7 fag stald med hosliggende hauge. Den må have ligget på nordsiden af torvet. Desuden ejede boet en ejendom på Adelgaden på hjørnet af »Slottens Strede til Øster«, altså henne ved Marckdannersgade. Dertil halvparten af en toft, Jep Kyds eller Eggerts Lycke kaldet, beliggende i Sviegade. 16. maj var borgmesteren til registrering og vurdering, og herefter måtte kontakt skaffes til nogle søsterbørn, hvis forældre var udvandret og boede på Næsbyholms gods på Sjælland, og korrespondancen med dem varede til hen i august måned. Boet var ialt på 1337 — 4 — 3.

På samme tid, i slutningen af maj, døde endnu en fremtrædende borger, købmand Hans Pedersen i Laasbygade. Han havde en søn, Hans Hansen, som også var udvandret og nu var ansat på skrivestuen for Tryggevelde rytterdistrikt i Arnøye by i Stevns herred. Her var desuden ansat en broder til borgmesteren, Peder Riis, som var Hans

Hansen behjælpelig med kontakten til borgmesteren. Også denne kontakt varede til hen mod august.

Jens Jensen Lybker, som var gift med en datter af afdøde, skrev til svogeren Hans Hansen og fortalte, hvad der var hændt, og 21. juni svarede denne i et brev, som var typisk for tiden.

Høitærede Kiære Svoger!

At ieg joe med største pligtskyldighed før havde besvaret Hierte Svogers meget Ærede og Sørgelige skrivelse af 1te hujus dersom mig samme betimmelig hafde indløbet, Men siden det kom mig icke tilhænde førend afvigte Søndags saa er jeg undskyldt, saasom posten ickun Gaar her fra Eengang om ugen, Ellers at ieg derudaf erfarer min Sahl: Faders Dødelig afgang, det finder vel enhver kand Gaae mig som hans Eeniste efterladte Søn til hiertet, dog hvad skal Mand sige naar det ihukommes og eftertenckes hans høye opnaaede Alder, saa kunde hand icke leve sig noget til forbedring, mens meere daglig til Svagheds paatrengelse, som Kræfters aftagelse, saa ieg saa billig sige Dend Retferdige Gud giorde, som nannem got siuntes icke desto mindre er dette endnu meere smertefuta, mea min Høybedrøvede Gamle og Svage Moeder at hun paa sin høye Alderdom, ja endog hun nu er sengeliggende, skulle Miste sin Mage og blive een bedrøved Encke, dog Jeg trøste mig ved dend samme Retfærdige Gud som har giort mig faderløs, hand icke heller skal forglemme Os begge med sin Guddommelige Kraft At komme Os til hielp og bistand, med sin runde og milde Velsignelse, I saadan Haab jeg og som en fattig karl, ved min Guds paakaldelse har eragtet paa Kiære Svogers skrivelse end videre paa hans forlangende at give dette tilkiende.

Efterdi det befindes min Gamle Moeder icke formedels Svaghed selv kand erhverve noget det sees og, at Gaarden er pandtsat til Kiercken for 50 Sltdaler som vel beviser med Tinglyst pandte Obligation, ja end og skal herefter udi Sterfboet Een ubekiendt Gield fra een Anden Persohn efter Svogers skrivelse paa 30 Sltdl holder ieg best til min Affeldige Moders levnets Sustention, At gaarden tillige med hvis af dets tilliggende Og indehavende /: dog saavit som kand mistes fra hendes legems skiul Og det hun kand ligge paa :/ vorder Sadt paa loulig Auction og til Penge Anslagen, som kan rentes paa Sickerlig Rente naar den beviislig gield er fradragen Og hun da rente af resten at nyde til Hendes ophold saa lenge hun lever, Og Paa det hun icke skal blive huusvild til hendes dødedag, kand denne Clausul indlemmes i Auctions Conditionerne, det hun skal have fri huusværelse hos dend Kiøbende som Gaarden maatte blive tilslaget efter sidste og høyeste Bud, til saadan Handling jeg icke alleene her med giver Hr Svoger fuldkommen fuldMagt, men endog fornemmelig vil have udbedet hand i alle ting Consulerer Og overlegger med Borgemester Velædle og Velviise Jens Riis i Colding, som der udinden ja endog som Øvrighed i Byen, give Lovfølgelig Og

beste Raad til min Gamle Moeders Tarv og beste, hernest Beder Jeg flittig at hilse min Kiære Moder Saa Og Kiære Svogers Børn og Nest Herrens trygge Beskiærmelses tilønskning osv.

Til slut skal nævnes, at 23. november var der registrering og vurdering efter afg. Hans Casper Meyer, organist, som efterlod sig enken Cathrine Pedersdatter Aarøe, hvis lavværge var skoleholder Johannes Harboe, En søn, Peder Meyer, 29 år, boede hos sin moder. Johannes, 24 år, var købmandssvend i København, og Anna Barbra Meyer, 29 år, tjente hos Peder Aarøe, ibdm. Jørgen Haar, som benævnes »den Sahl: Mands neste Slegt og frende«, var formynder.

Vi beskæftiger os nu og da med problemet afvandring til udlandet og ofte til Sjælland, som ser ud til at have været et virkeligt befolkningsmæssigt problem for byen. I hvilken grad det også har været et økonomisk problem, kan ikke afgøres.

Der kunne nævnes mange eksempler herpå. Vi vælger familien Jep Walther. Maren Walthers boede mange år i sit loegemente hos den førnævnte Niels Jensen Bager. Hun havde 5 børn, og alle dage var hun fattig. Så fattig, at fattigkassen betalte børnenes skolegang.

Sine sidste år tilbragte Maren hos en datter Anne, som var gift med Laurids Jensen i Jerlev. Hun døde imidlertid, men Maren blev boende hos svigersønnen. Hun havde ingen andre steder at flytte hen. Den ældste søn, Hans Jepsen, boede i Flensborg. Thomas og Michel Jepsen var begge hattemagere og udenlands. Bodil Jepsdatter var ugift og tjente i Flensborg. Ingen var blevet i byen.

1. maj 1748 døde Maren Walthers. Af effecter havde hun kun for 6 — 1 — 13. Deraf skulle Laurids Jensen have 4 — 4 — 0 for begravelsen. Der ud over havde han tilgode hos hende 1 — 2 — 0. Tilbage var da 0 — 1 — 13.

Vi vender os nu til Bodil Erichsdatters søster, Mette, som var gift med vagtmester Johan Daniel Lange af ritmester Lützous kompagni, grev Friis' regiment, for hun giver os et ganske interessant billede af både samfundet og systemet.

Alle Helgens dag, 1. november 1726, gik Mette til gudstjeneste i Sct. Nicolaj kirke tillige »med andre Guds barn« og ville som sædvanlig søge sit stolestade i bænk nr. 6, som hun siden 13. februar 1715 havde besiddet imod at betale 3 rdl, og hun havde altid benyttet det, når hun ikke var med sin mand på rejse i militære anliggender. Ingen havde heller i denne tid i nogen måde påanket hendes brug af stol nr. 6.

Imidlertid var pladsen denne dag optaget, dvs. ikke hele stolen, men den yderste plads, hvor den, som var højest i rangfølgen, sad. Et af det absolutte systems uhyggelige virkemidler, og det er det, **vi vil se lidt på.**

I stolen sad hospitalspræsten, hr Christian Søebyes, kone og havde låst døren efter sig.

Mette Erichsdatter bad præstekonen lukke op og lade hende komme ind, men præ-

stekonen hverken hørte eller så eller svarede. Hun ville overhovedet ikke indlade sig med Mette Erichsdatter. Om det nu var, fordi gudstjenesten var begyndt eller af storhed, skal vi lade være usagt.

Mette Erichsdatter fandt da selv nøglen til stolen og lukkede sig ind, men hermed mødte hende en ny vanskelighed. Yderst i stolen sad altså præstekonen, og hun ville ikke flytte sig.

Mette mente, hun havde betalt for den yderste plads og med rette besad den. Den samme ret mente præstekonen imidlertid også, hun havde, for nogle dage tilforn, den 20. oktober havde hendes mand accorderet med kirkeværgen, Jørgen Haar, om denne plads og betalte 3 mark for den.

— Sid længere ind, sagde Mette Erichsdatter, jeg har stade her i stolen.

— Jeg har også stade her, svarede præstekonen, og bliver siddende.

— Nå, nå, så, så, gentog Mette Erichdatter og tog et hårdt tag i præstekonens arm for at skubbe hende bort, men præstekonen blev siddende, og Mette var nødsaget til at sætte sig i stolen bagved. Her sad hun og skældte ud.

— Hvad mon hun bilder sig ind! og andet af samme slags, men ordene »kunde iche hørres formedelst Sangens Lyd i Kirchen«.

Nu er det jo sådan med den slags referater, at de enten bevidst eller ubevidst er farvet af referentens indstilling. Det er det foreliggende sikkert også, men vi kan ikke komme sagen nærmere.

Så snart Mette Erichsdatter kom hjem fra kirke, henvendte hun sig til sin moster Kiersten Pedersdatter Aarøes mand, Peder Udsen, og bad ham hjælpe sig. Vagtmesteren var nemlig på rejse til Rendsborg, men Peder Udsen var også villig.

Sagen var nemlig den, at Peder Udsens kone engang havde erhvervet sig stol nr. 5 i Sct. Nicolaj kirke. Herved kom hun imidlertid til at sidde over pastor Søbyes formand, sal: Hr Lorentz Baches kone, som sad i stol nr. 6. Det var heller ikke efter rangforordningen, og efter nogen disput, som dog endte med forlig, erklærede Peder Udsen, eller blev tvunget til at erklære, at hans kone »Practituerede sig«, hvilket vel må betyde, at hun trak sig tilbage til en mere beskeden plads. Det skete i et brev af 23. november 1716, som lyder:

> *Som min Hustrue Kiersten Pedersdatter Aarøe næstforvigte 3die September ved udi Colding Kiercke haver tiltaget den øverste gang og Stade, over Hospital Præsten ærværdige Hr. Lorentz Baches Kieriste som ei alleene efter et af Velbemelte Hr Lorentz Bache førdte Tingsvidne af 23 dito skal være udfalden, Een deel af meenigheden til Consternation udi Deris andagt, men end og i sig selv ved saadan prætinoerende Rang, af mig Eragtes at Være en overilelse og u Besindighed af min Hustrue, da som denne Dispute formedelst honette Venners Mellemleggelse /: Efter at dend tiid lang har været under Rettens forfølgning :/ er søgt af mig i mindelighed at Debatteres, hvor til og Hr Lorentz Bache som en*

fredsommelig Præste Mand har ladet sig persuadere, saa erkiender ieg, at min Hustrue sig ved dend over ærværdige Hr Lorentz Baches Kieriste tiltrengte Rang har prosteqveret og overiilet, og formoeder Saggen saaledis uden Videre Process og Rettergang at ophæve.

Det ser ud til, at Peder Udsens kone også har haft kontroverser med pastor Søebyes kone angående stolestade og »efter Loumaal maattet Soubmittere sig«.

Måske har disse borgerkoner haft lidt svært ved at forlige sig med, at præstekonerne følte sig hævet over dem i rang. De følte sig nemlig selv som stadens overklasse.

Der har uden tvivl i Peder Udsens sind været god vilje til at tale med præstekonen, og næste dag, som var lørdag den 2. november fik han Poul Smed med sig og gik »som Vagtmesterkonens beskickelsesmand« til pastor Søebyes hus og forlangte at få præsten i tale.

Peder Udsen havde hermed været lidt for ivrig. For det første var han ikke »kaldet af Nogen Rettens Middel«, (rettens repræsentant) og kunne derfor ikke med vidner trænge ind i anden mands hus. Dernæst var det en lørdag, »paa hvilcken dag honete folck gierne lader, om det er mueligt, Een Præste Mand for saadan trubl og molest være forskaanet, til sit Embedes forretning«.

Hos pastor Søebye blev de 2 mænd modtaget af præstekonen og søsteren, Mette Marie Søebye, som de »een temmelig tiid veedagteligen disputeret med«. Men da denne disput ikke førte til noget, forlangte Peder Udsen at få præsten i tale, og denne måtte forlade sine studeringer og komme ind i stuen til dem.

— Min kiere Peder Udsen, begyndte præsten, hvad er Eders Begiering?

Det kan være sagt i en nedladende tone, som yderligere irriterede, og Peder Udsen svarede:

— Jeg er udskicket af vagtmester Langes kieriste. Hun vil have fornøyelse (oprejsning, tilfredsstillelse) for dend Tort, som hende af Eders Kieriste skeede i gaar, og kom icke igien det advarer Jeg Eder, det gaar icke an.

Det var ikke særlig diplomatisk sagt og ikke noget godt grundlag for en afslappet samtale om, hvad der var sket.

— Min kieriste har icke tilføyet Vagtmester Langes Kieriste nogen tort, men Vagtmester Langes Kieriste heller min Kieriste samt forarget menigheden, og nu formaner ieg Eder, Peder Udsen, til Sædelighed og fredsommelighed.

Begge parter var hermed kommet godt i gang, og Peder Udsen ville hverken være sædelig eller fredsommelig.

Præstens søster brød da ind i samtalen.

— I folck maa have et høyt hierte, I ved io vel, Peder Udsen, hvad en Vagtmesters Kieriste er, og hvad en Præsts Kieriste er.

Her står vi nok ved stridens egentlige årsag.

Peder Udsen smilede »Spaaskeligen« og sagde sagte, men med eftertryk.

— En Vagtmester Kone er vel saa god som en Kiærling Præstes Kiærlinge Koene! og mere af samme slags.

Til slut spurgte Peder Udsen,

— Vil I, at Eders Kieriste skal have det øverste Stoele Stade frem for Vagtmester Langes Kieriste?

— Min Kieriste, svarede præsten, skal betiene sig af det Sæde og Stade som hun med Rette Kand teigne.

Så gik de to mænd. Nu var der ikke mere at tale om.

Næste dag, som var søndag den 3. november, kom Mette Erichsdatter og hendes søster, som må have været Bodil Erichsdatter, igen i kirke, og da de så præstekonen sidde i samme stol og på samme plads, satte de sig i stolen bagved og talte halvhøjt sammen.

— Se, hvor gudfrygtig hun sidder der, sagde Bodil,

Hun nævnte ikke præstekonen ved navn; men da der ikke var flere end de 3 i den ganske rad stole, var der ingen tvivl om, hvem hun mente, og Mette Erichsdatter sad og truede ad hende med »grove og plumpe Expressioner«.

— Er Jeg en ærlig Koene, Jeg skal viise og lære Eder noget andet end at sidde her Bag ved og lugte Eders fiise! og mere endnu.

— Mit Barn, tie stille, sagde præstekonen efter eget udsagn, her er icke sted til at true og skielde.

Om mandagen gik pastor Søebye til Poul Smed og forlangte en attest for, hvad der var sket, tirsdagen den 5. november forelagde han sagen for magistraten i en lang skrivelse, ledsaget af 4 attester, og tirsdag den 12. november skrev magistraten til Dyd- og Gudelskende Matrone, Mette Erichs Daatter og bad om en forklaring fra hende til at sende til stiftamtmanden.

De fik imidlertid ingen forklaring og skrev igen, og da svarede hendes mand, som var kommet hjem fra Rendsborg og ikke kendte noget til sagen, en »sandfærdig beretning«, hvori han hævdede, at hans kone var ældst, de var lige i rangfølge. Altså skulle hun sidde yderst.

23. november sendte magistraten og byfogeden en redegørelse til stiftsamtmanden og bad ham »naadigst Ville Decidere hvad reparation Hr Søebye og hans Kieriste af Hannem (Peder Udsen) der fore Bør nyde, saa som det er Parterne hvercken tienlige eller deris Vilkor taabelige at geraade der over Eller i proces og Vidtløftighed«.

Det er i grunden en misforståelse, skrev magistraten, som er opstået mellem damerne over, hvem af dem, der skal sidde yderst i den kirkestol, som de begge har accorderet stade i. Præstens kiæriste »af den raison, hun er en Præste Koen og Prouste datter, den anden af Aarsag, hun har haft Lengst stade i Stoelen og Borgerdatter, formedelst hvilcke Beskaffenheder, hvor over ingen hinanden har Vildet Cidere; men den sidst-

nævnte dagen efter sendte 2 mænd, som udskældte og truede præsten til ikke en gang til at tage pladsen«.

»Heraf«, fortsætter skrivelsen«, flyder Baade forargelse, og merchelig onde Conseqvenser samt Indvortes Had, Nid og ond Villie i Steden for den Kierlighed der Burde Være, i sær imellem Præsten og hans tilhørere, da efterdi Bemelte Hr Christian Søebye haver ogsaa Præstelig forretninger her udi Byens Sogne Kiercke som med at betiene Skrifte Stoelen, at Prædicke til 3die Stoere høytidernes Aften Sang, og da Nyede offer af Meenigheden, som alletiider har lagt til hans formands Hospital Præste Embede, Saa Beede vi i henhold til lovens pag. 394 art: 47 under danig Deris Excellence ville ansee denne Sag efter politiforordningens 2. Capitel 1. artc: og naadigst resolvere, hvo af Disse Stridige Koener dend øverste Sted i Kircken tilkommer, og hvad Straf den Skyldige skal lide for moverede Modtvillighed og ophævelse i Kiercken«.

Præsten var åbenbart blevet betænkelig ved sagen og frygtede, at den skulle skade ham økonomisk.

Dernæst ønskede magistraten at vide, at »som Borgeren Peder Udsen har gaaet beskickelse Embede for Vagtmester Koenen, uden at kaldes af Nogen Rettens Midel og i samme Bestilling forholdt sig partisk og u hiemlig Tracterit Hr Søbye og Hans Kieriste med nærgaaende Haarde og Præst Koenen Særdelis u-taalelige Declarationer, hvilken straf han da skal have«.

Stiftamtmandens afgørelse gik ud på, at pastor Søebyes kone skulle beholde sædet over vagtmester Langes kone, hvilket denne skal lade sig være efterrettelig, såfremt hun ikke vil vorde til rette sat.

Peder Udsen og Poul Smed skal bøde hver 1 mark dansk. Desuden skulle Peder Udsen give pastor Søebye en offentlig undskyldning.

7.

Faktisk havde vi forudset et opgør mellem fattigforstanderen, Ebbe Christensen Leeh, og borgmester Jens Riis (se byrådsb. 1968/69 s. 32). De kan ikke have været særlig gode venner efter borgmesterens revision af Ebbe Leehs fattigregnskaber i 1723, selv om han tillige var blevet rådmand.

Det begyndte i 1731 oven i alt det andet, som hændte dette år, og varede systemets forretningsgang tro i samfulde 6 år.

24. april skrev Ebbe Leeh til amtmanden, at nu havde han været de fattiges forstander siden 1707 »og maa søge fra samme med Reede og Rigtigheds giørelse afskildt«. Imidlertid havde han siden 1723 på fattigkassens vegne måttet føre proces mod kammerraad Jens Voigt, og denne proces var endnu ikke afsluttet, og derfor havde han »af Egne Midler tilsadt Langt Over mine Kræfter; Saa er jeg Underdanigst Beedende Deris Excellence, som Ober Directeur, Vill Naadigst Considerere, min Efne; Og derimod gunstigst tillade ieg fra de fattiges Casse noget anseelig til Erstatning maa Nyde; som ieg vil Lade ankomme paa Prousten og Magistratens gott findende /: Der er Sagen og udgifterne Bekiendt :/ om det til dennem maatte remitteres«.

30. april sendte Gabel skrivelsen tilbage til Kolding til erklæring hos borgmesteren og rådmand Juhl samt provsten, Laurids Leeh, der var fattigforstanderens broder. Det fremgår af kirkebogen, hvori provsten 13. marts 1707 under døbte skrev:

Min Kiære Broder Ebbe Leeh, hans Gunder. Faddere var Fogh Leeh.

Ebbe Leeh fratrådte som fattigforstander 31. december 1731 og indsendte derefter sit regnskab for dette år til revision samt fattigvæsenets protokol, hvilket materiale stiftamtmanden også returnerede til borgmester Jens Riis.

Som ny fattigforstander udnævntes Hans Michelsen Flye.

Indtil 13. juli 1733 lå regnskab og protokol i Kolding. På denne dato skrev magistraten til Ebbe Leeh og anmodede ham inden 3 uger at besvare 33 klagepunkter vedrørende regnskaberne 1707—1722. Det drejede sig om blade, som var skåret ud af protokollen og andre indført, tal, som var raderet og rettet, kapitaler, som var forsvundet, og renter, som ikke var betalt eller betalt og ikke indført. Det var en hård anklage.

Ebbe Leeh svarede imidlertid slet ikke, og 27. december skrev magistraten påny og mindede ham om, . . . at »Det var til den 3. august forevigt vi efter vores skrivelse af 13. juli havde ventet Hr Raadmandens goed ærklæring med fornøden beviiser bilagt, paa de hannem der udi til stillede Notater udi Een deel, hans fattiges regnskaber . . . Han

har nu haft 19 uger . . . og begiærer at hand icke lengere med sine Beviiser og ærklæringer vilde ude blive«.

Heller ikke denne skrivelse hjalp, og 31. maj 1734 skrev magistraten pány og beklagede, at . . . »Hr raadmand har endnu icke ladet høre fra sig . . . Saa skulde vi nu 3die gang tienstlig Begiere at Hr Raadmand inden i Dag 8te Dage vilde remitere os Bemelte Notater med sin erklæring ved en hver Post i Sær og de Beviiser hvor med hans Besvaring kand Legitimere, I dessen Ermangling vorder denne Sag, I Samme til Stand, efter Næste 8de May indstillet til de Hr Directeurers, Hans Exc: Gabel og Biskoppen.

Intet hjalp, og 22. juni 1734 skrev magistraten til Gabel og forklarede, at de 3 gange forgæves havde forlangt erklæring, og 28. juni sendte de notaterne til stiftsamtmanden, og 1 måned efter, den 24. juli skrev denne til Ebbe Leeh:

> — *Det er meget at undres over, hvorledes at Hand baade som en Øvrigheds Mand, og den Mand altiid for Rætten porteret har anseet, har villet eller tordet vove saadanne Uforsvarlige ting, som Magistraten hosfølgende Notata og Antegnelse udi Eders aflagte Regnskaber for de Fattiges Midler udi den tid, Mand samme som Forstander har administreret, noksom fører for Lyset, og Eder over Beviser; Vi sender derfor Bemte Magistraten af Colding deres originai Mangels Poster til Eders Erklæring og besvarelse med den Advarsel og erindring, at samme os i seniste inden 6 Ugers forløb, med alt, hvis til Eders Befrielse særligen kand haves, vorder os igien tilstillet. Over veyer dog engang rættelig med Eder Selv, hvor farlig det seer ud, om Eders Omgang med de fattiges Capitaler skal efter fortieniste paatales, og stræber, om I ellers vil Eders egen Gavn og Velfærd, endnu mens det er tiid, at give og giøre fornøyelig Rigtighed; thi hvis dette ikke skeer, har I Eder selv at tilskrive ald den u læmpe, tort og skade og uleylighed, som deraf vil flyde.*

Halvandet år går, og 17. januar 1736 erindrede magistraten Gabel om notaterne.

Selv om Ebbe Leeh i disse år ikke svarede på magistratens notater, var han dog ikke uvirksom. Tværtimod, og henvendte sig i øst og vest og fremskaffede lister og oversigter, bl. a. en over de fattige i Colding i 1708 (bilag 2) og en specifikation over fattigvæsenets udlånte kapitaler (bilag 3). Bare ikke de oplysninger, magistraten ønskede. Ligeledes henvendte han sig i 1733 til Jep Jensen Lybker angående kommissionsdommen i 1707 og fik en lang redegørelse for en eksekution hos rådmand Jens Pedersens enke, der skulle betale ialt 55 — 5 — 11¾, men ikke havde en skilling, »knap hafde det daglig Brød og maatte snart Hunger døe, hvis got folck icke af medynk vilde see til hende dann og Wann«. Hensigten var nok at føre en del af kassemangelen over på disse poster, som var sagen uvedkommende.

I samme anledning henvendte han sig til Ifver Giermansen, som i 1714 havde købt et hus i Vestergaden mellem Peder Vahriders Huus på den Nørre Siide og Hans Hansen Barsballe på den Synder Side, for at få ham til at sige, at han ikke vidste, hvem der da

ejede huset. I hvert fald ikke, at det var fattigkassen, som ejede det.

Sagen var den, at byens tjener, Mads Pedersen, i mange år havde boet i det uden at betale en skilling i husleje eller renter. Ebbe Leeh meddelte dette til magistraten, som 23. december 1713 svarede, at manden skulle betale 4 sldl i husleje, men bedre var det nok at auktionere huset til de fattiges bedste.

Det blev også gjort, og Ifver Giermansen købte det for 40 rdl og 1 mark, men derved fremkom et rentetab, som revisionen nu fandt og gjorde Ebbe Leeh ansvarlig for. Derfor skrev Ebbe Leeh til Ifver Giermansen, som 14. maj 1734 svarede:

> *Vist er det udi Anno 1714 d. 16. Januari mig til for handlede et gammelt Øde Huus som Madz Pedersen tiener Beboede, mens Enten det Byen eller de fattige var til hørende var mig aldeeles ubevidst før Tromme Slag og placater Blef forkyndiget, hvor ieg tillige med Jacob Ifversen samt Christen Madtsen og flere møtte udi de anordnede fattiges forstander Sig^r E. Leehs Huus tillige med Vel Edle Hr Raadmand Mathias Raf samt Byefogden Knud Jørgensen, da blef samme forfaldne Huus først opsat for 24 rdl som om sidder Bud efter Bud Blef opdreven til 40 rdl 1 mk og mig til slagen hvor efter ieg til dato har for ventet og der for min pansatte forskrifning til de fattiges forstander udgiven at oven ermelte saaledes er passeret, tilstaar her ved under min Egen Haand.*

Men af ovennævnte opgørelse over panterne ses, at det pant, som fattigkassen fik i Ifver Giermansens hus i Vestergade, først i 1732 blev indført.

Men borgmester Jens Riis slap ikke Ebbe Leeh. Vel var huset i Vestergade faldefærdigt, og formentlig har byen skullet betale huslejen, så skaden var ikke så stor, men Ebbe Leeh skulle ikke over for borgmesteren fortælle, at han ikke vidste, at huset ejedes af fattigvæsenet, fordi han var en fremmed i byen. Allerede 7. august 1705 fik han efter ansøgning tilladelse til at drive næring »med adskillig brødbagning«. Han agtede da at ægte Kirsten Jensdatter Verling, en bagerenke, og 14. september 1705 blev han gift med hende.

I 1707 fik han borgerskab i byen som herberger i Hamborgerherberget.

I 1708 var han oldermand for byens vange.

Og i 1709 betalte han en regning på det omtalte hus i Vestergaden. Så han har været ganske godt kendt med byens forhold.

Bevis på bevis blev dynget op for den arme rådmand, hvis velviished ikke længere slog til — side efter side. Og langsomt ændredes den noget selvsikre forstander til et klynkende væsen, som påberåbte sig sin alderdom og sine fortjenester mod byen. Men heller ikke det hjalp, og 4. juli 1737 fik Ebbe Leeh sit grundskud.

På denne dag tilbageviste magistraten alle hans forklaringer og undskyldninger og påstod at han skyldte de fattiges kasse 341 — 0 — 6.

»*Over ædle og Welviise Hr Raad Mand Ebbe Leehs ærclæring paa Notata i*

hans aflagde fattiges forstander Regnskaber for aaret 1731 Item for 1707 til A° 1722 Inclusive«.

Efter denne titulering kommer bevis på bevis.

— Hr Raad^m Ebbe Leeh har vel beregnet 4 rdl 4 mk 8 sk Rente 18. Januari 1731 til 30. Septbr: 1731 Men derom spørges Intet og er ingen Mangel, Men det er Mangelen, at hand klarlig har udelugt Et heel Aars Renter Nembl: fra 18 Janu: 1730 til 18 Januari 1731, som han har bekommet og beholdt . . .

Angaaende protokollens forandring:

Derfor har han ingen hiemmel at Viise i nogen Maade det er ejheller Nog med de afskaaren 2de Blade, men det er Sagen at paa de indlimede 2de andre Blade er de fattiges Capitaler forandret, hvilcken forseelse Deres Excell: og deris Høiærværdighed self Naadigst ville Moderere . . .

Imod staaende hr Raadmand Leeh til Mangels slagne Penge, skrev magistraten forøvrigt, finder vi icke han har specialiten Melt at have det allerringeste til af Beviisning, uden hans saa U Rigtige som Confuse Indvendinger . . .

. . . at hans Regninger var revideret og Approberet det var got Noch, Naar det var Rigtig Noch, og det hiembler hans udgifter og de rigtige indtægter, men det betager aldrig de fattige deris Ræt for tilføiede Uræt, og det befrier ham aldrig fra at betalle skadesløs tilbage, hvis hand de fattige har forsømt forholt og fornærmet . . .

. . . ak hæn har udstaaet Mange haardheder, saasom Inqvartering og skatter, at suare, hans Arrest, process med Cammer: Voigt at udføre og hans Møye med Borgmester Baltzersens Boe huor af intet Disputeris, kun uden bare det at hand faar ingen erstatning derfor af de fattiges Cassa, thi Gud ved der er Mange Elendige Munde om det Brød . . .

. . . I det øfrige ser vi det at hand er meget haard og fortrydelig paa os i sin ærklæring i hans Brefue til Deris Exc: og Høyærværd:. Men vi over bærer det kiærligt och Indstiller alle Poster til Naadigst og Høygunstigst Decition huor til Hr Raadmand Leeh endnu inden 14 Dage fra Dato ved sin bedre ærclæring sig selv behagelig vilde forhielpe . . .

Det var afskedssalutten.

30. december 1737 sluttede sagen med Gabels og biskop Anchersens afgørelse. Ebbe Leeh skulle straks betale 268 — 1 — 9 uden forhaling eller også give magistraten pant og forsikring. Han blef så fri for påstået mulkt og resten af pengene.

Med Hans Michelsen Flye som fattigforstander blev i 1732 en frivillig ligning til byens fattige indført. Et udsnit af denne liste viser følgende:

Af byens 232 familier, enker iberegnet, hvoraf der var 13, var ialt 199 skatteydere, som blev indkaldt til rådstuen mandag den 10. december for at lade sig indskrive for, hvad enhver efter kongelig majestæts forordning kunne give til de fattige i byen.

Heraf nævnes,

Hans Michelsen	24 — 0
Erich Hansen Juhl	6 — 0
Marcus Glarmester	1 — 8
Johan Grovsmed	0 — 12
Niels Tydsk	1 — 0
Madam Danielsen	12 — 0
Rådmand Juhl	12 — 0
Peter Sylling, skomager	2 — 0
Hans Høxbroe	12 — 0
Skoleholder Harboe	0 — 0
Jens Riis	24 — 0
Mag. L. Leeh	24 — 0
Mons. Daniel Michelsen	12 — 0
Ialt	117 — 3 — 2

Foruden denne skat fik fattigvæsenet som vi tidligere har været inde på, forskellige mulkter.

8.

13. september 1731 henvendte skoleholder Johannes Harboe sig til borgmester Jens Riis. Han var højligen utilfreds. Forældrene ville nemlig ikke længer affinde sig med hans undervisningsmonopol (byrådsb. 1968/69, s. 37f.), og en del af dem sendte nu deres børn til Lorentz Bogbinder, om hvem vi kun ved, at han beboede sit eget hus, og i denne udtryksform ligger, at det ikke var pantsat. Han var altså en holden mand.

På grund af sin store undseelse, som Johannes Harboe udtrykte sig, havde han ikke tidligere villet besvære de høje herrer med sine klager; men nu var han desto høyere tvungen til Behageligt ydmygst at tilkiende give, hvorledis en tidlang Baade imod Kongens og De gunstige Herrers ved hans for 6 år siden her tiltrædende Skoele holdelse, giorde forbud, at ingen anden, uden ham, som der til var anordnet nogen offentlig Skoele at holde, sig nu nogle under stode puge eller vinkel Skoele her i byen at holde, hvorved ey alleene Børnene vorde forvendet og fordervet baade i deris Lærdom og Disciplin, saa som allerede deels at de endnu Skoelen søgende Børn understaae sig, naar de enten med ord eller Riis, for deris forseelser vorder anseet, at sige de ville icke meere komme i denne Skoele, mend udi en anden, saa som Bogbinderen og Koene der giør mig største afbreck og imod forbud, haver talt til deris forældre, at de skulle skicke Børnene hos dem i Skoele, siden det var dennem nu frit given at antage saa mange Børn, som de kunne faa, og skulle da deris Børn have det saa got og lære saa meget /: hvorvit dette sig kand strække er vel for min ankomst her til Byen bekiendt, og behøver icke Viddere forklaring :/ ja de skulle icke faae et puf eller slag, hvorover de med deris tilhengere, ey alleene belocker og fratager mig de Børn som søger Skoelen, men og betager mig dend myndighed som jeg burde at have, og med meeget maa see giennem fingrene, som burde at Straffe, for at beholde de faae som endnu er under mine Information, der nu er saa faae, og ringe, at dessen indkommende icke er til mit og ringe Families armel: Livs underhold tilstrækkelig, mindre at deraf kand leges noget op eller tilgode, Mens derimod dagl: tilsetter og forarmer, saa at ieg min totaliter Ruin og Helbreds Conservering, at forrekomme nødis til, dersom Skoelen icke i dend Stand som dend formedelst Puge Skoelernes afskaffelse, i Begyndelse var, igien vorder sat, at fra sige mig Skoele holdningen, siden hverken ieg eller nogen der intet andet haver at Leve af, derved kand Subsidiere; Nu skulle det aldeelis ikke fortryde mig, med mig selv det som en Straf at Tilegne, dersom slig Misbrug enten af nogen min

forseelse og forsømmelse skulle have sin Oprindelse, mens da det allene af misundelse og forfølgeske onde Mennisker fingering, og opspindt herrører, er det mig desto emfindtligere, thi hafde nogen Vigtig Aarsag til at klage over mig i nogen maader var det vel hos de gode Herrer, som min Respective Øvrighed, bleven anbragt, og mig igien Erholdet, hvad min Information og Skoele anbelanger, da er dend for Øyesiun, og til enhver som derover haver at Disponere, at visitere eller overføre Bereed, og Vil formoede til hverken hans Velærværdighed her, Prousten eller nogen Retsindige Menniske og Forældre, derover skal have føye Aarsage at klage, for resten er det umueligt at nogen menniske kan være alle tilmaade, i hvorledis vil det da være mig som en fremmed og misundt mand, muelig at skicke mig efter alle variable gemytters Behag og særdeles i dette Besværlige embede Jeg er udi, hvor jeg disvær af mangen Een i Stæden for Tak, at have fortient med utaknemmelighed belønnes; Er min ydmygste Begier og ansøgende at den Gunstige og Velviise Hr Magistrat slige mine Besværinger behageligst ville Considere og overveye og formedelst indberørte Puge Skolernes forbydet og afskaffelse saa og mig fattige Mand fra min endl: ruin at se Conserveret og erholdet; mig de gunstige Herrers hielperige Resolution saa Vel som deris Goede Velvidende ydmygst udbedes.

Forældrene havde altså ikke klaget i denne omgang over Johannes Harboe. De må vel have anset det for nytteløst, hvad så grunden kan have været.

Vi ved intet herom; men i Johannes Harboes brev er unægtelig en ubehagelig tone af sikkerhed, selvsikkerhed. Det er, ligesom han ikke nærede nogen frygt for at få sin stilling underkendt, ligesom han heller ikke synes at være indstillet på eller tilbøjelig til at ændre sin optræden. Der er måske noget om, som tidligere berørt, at han havde sikret sig myndighedernes eller overklassens velvilje. I denne retning peger, at det ved enkelte lejligheder er konstateret, at madam Harboe havde sin gang i forskellige huse.

At der var uvilje mod Johannes Harboe fremgår imidlertid klart. Det ses af børnenes optræden i skolen. Igennem dem gav hjemmenes uvilje genlyd, og en del forældre havde da taget konsekvensen heraf og sendt deres børn til Lorentz Bogbinder.

Borgmesterens og de 2 rådmænds stilling var derimod mærkelig. De må have været kendt med forholdene omkring skolen. De vidste, hvordan snakken gik, og de vidste, at der var pugeskoler og fandt sig alligevel ikke foranlediget til at gøre noget ved forholdene.

I stedet valgte de at give sorteper videre, idet de sendte skrivelsen til provsten, som havde tilsynet.

Forinden var borgmesteren nede i rådhuskælderens arrest og forkyndte dommen for den arresterede Johan Martin Garnisse, som havde stjålet og ved et falsk tingsvidne sikret sig tilladelse til at betle i byen. Han skulle derfor »miste sin hud«, og byens 2 tjenere, Johan Ditmar og Anders Carlsen fik udleveret hver 3 ris. Med dem skulle de i borgmesterens nærvær hudstryge arrestanten, 3 slag med hvert ris. Da straffen var

overstået, forviste borgmesteren ham af landet gennem Colding Synderport og forbød ham tiere at sætte sine ben i byen.

Igennem sine spørgsmåls formulering gjorde magistraten det klart, at den vidste, hvad der var galt, og med et klart svar kunne provsten have afgjort stridighederne:

1. *Om Skoeleholderen Ms. Harboes Forhold og Opførsel i hans Embede og Lærdom.*
2. *Om han finder det tienligt flere Skoelemestere at anordne og om de deraf kunde leve.*
3. *Hvad Bevilgning bogbinderen og hans kone til at holde skole har været givet, thi det var Magistraten ubekiendt.*

Hvad svarede nu provsten, som havde en del af ansvaret for tilstanden i skolen.

Den 17. september skrev han til magistraten:

Det giør mig inderlig og hiertelig ont at ieg skal forefinde mons. Harboe som dend forhen af deres velædle Velviisheder antagne danske Skolle holder hans veemodige Klage Skrift heldst jeg

1. *kand tilstaae hand Til Ungdommens Underviisning i Deris Børnelærdom, skriven og regnen, saa vel i tydsk som dansk findes saa qvalificered, som af nogen danske Skole holder kand forlanges hvor paa hand Ofte har givet sin prøve ved dend kiere ungdom som haver udholt hos ham dend tid de kunde lære det de Burde. Og skulle nogen tvifle om dend Gode Mands Dygtighed i det ham anfortroede Embede, kand de i min og med Colegers, overværelse derpaa sætte en prøve, da jeg sikkerlig Vil forhaabe at de skal finde sig fornøyede.*
2. *Som det er et armeligt og kummerligt Brød for en Mand at Leve Ved paa dette sted, holder jeg det gandske foruraadeligt fleere til det Embede, tillige med ham, at vorde antagen, heldst dend Gode Mand Tillige med hans Kiæriste, baade med skriven og Læsen kand saa vel de smaa, som store nøiagtig forsiune og paa det kiere forældre, som Gud har Velsignet med smaae Børn, hvilcke de før legger under trofaste Oyne, end plagis med huer times Huse Uroe, kand finde des større fornøyelse, haver Skoleholderen dertil Resolveret sig at antage for deris Skyld Det Gode slidsomme Menniske Anne Madsdatter, som kand af begyndelsen disse smaa tage under Oyesiun og første anviisning —*
3. *Bogbinderen og hans Kone Kand ieg meget priise for deres flittighed i deres konstige arbeide, men det være langt fra at ieg med min allernaadigste Konges Lous 2. Bogs 18. Capit. 13. og 14. articler skulle mig forløbe.*

Colding d. 17. September 1731

L. Leeh

Provsten svarede ikke klart. Han gik uden om første halvdel af spørgsmål 1, det, hvorom sagen først og fremmest drejede sig, »Forhold og Opførsel i hans Embede« . . .

hvis man da ikke skal tilægge passagen »som haver udholdt hos ham den tid« . . . , der kan opfattes som en godt indpakket reprimande, som i så fald må gå på hårdhed. I stedet fôr han ud i en overordentlig rosende omtale af skoleholderen, som gør os mistænksomme med hensyn til, om ikke hensigten var at drage opmærksomheden bort fra noget, han ikke ville ind på. Også det forhold, at provsten for at afværge ansættelsen af endnu en skoleholder, forinden han skrev sit svar, havde forhandlet med Johannes Harboe om at antage Anna Madsdatter som hjælper i skolen, gør os mistænksomme. Over for bogbinderen er provsten forsigtig, men positiv.

20. september sluttede magistraten sagen som ventet. Man greb den løsning, provsten havde lagt op til. På rådstuen blev Lorentz Bogbinder tilholdt at holde op med »slig ubevilget Skoelehold«, og fortsatte han, skulle det anmeldes, »at sligt kand efterkommes og straffes«, hvorefter magistraten tilføjede: . . . »I Øfrigt besørger I (Johannes Harboe) efter Tilbud fra Prousten at forsiune eder med Anna Madsdatter til underviisning for de smaa Børn og ellers med Børnene og efter deres Mengde holder dend fornøden Hielp og saa nøye information, at ingen til nogen billig klage kand finde leilighed«.

I denne reprimande, som rammer både skoleholder og provst, afsiger magistraten sin dom. Alligevel svigtede den forældrene, og det overraskende og opmuntrende skete, at forældrene overtalte Lorentz Bogbinder til at fortsætte sin undervisning. De indlod sig ikke i disput med nogen, de sendte bare deres børn til bogbinderen som forhen, og et halvt år efter, 5. marts 1732, henvendte Johannes Harboe sig pâny til magistraten »angaaende de u-tilladelige Læse-Skoeler, som mig til Skade og Rette Skoeles forderv, af en og anden holdes«. Der må altså nu være kommet flere skoler. På trods af rådstuens bekendtgørelse fremturede Lorentz Bogbinder og hustru »af egenraadighed, med Skoeleholden«, selv om de ikke var kvalificerede, og at det »ingen Billighed havde formedelst haandværket«. Til hjælp holdt de nu den gamle Anna Madsdatter, som magistraten havde pålagt Johannes Harboe at antage. Hvor mange og hvis børn, der søgte skolen, vidste Johannes Harboe ikke; men 6—7 stykker gik dagligt forbi hans hus. Deraf var 3 borgerbørn, resten var fra de indkvarterede.

Igen blev Lorent Bogbinder indkaldt for rådstuen og tilholdt at holde sig fra skolevirksomhed.

Et årstid gik. Hvert år havde Johannes Harboe fattige børn i skolen, som han fik ialt 6 — 4 — 0 for at undervise. Ved årets slutning afgav han rapport. Vi vedlægger sådanne for 1733, 1735 og 1737, (bilag 4 — 5 — 6).

Men 20. oktober 1733 stod Johannes Harboe i bytinget. Nu producerede han en stevning mod musikantsvenden Baltzer Richter for ulovlig skoleholderi.

Under en inqvisition i august måned havde man konstateret 17 piger og drenge i musikantsvendens skole. Johannes Harboe havde selv »nogle og 20«, mest rytteres og underofficeres børn. Mod de 17 børns forældre udtog han derfor ligeledes stevning. Det var utåleligt at måtte finde sig i, at der »dagligen gaar en anseelige trop, mig til

bravade, min dør forbi som i andre Gader i Flokke Tal Børn fra og til saadanne i mine Tanker utilladelige Skoeler«, hvis orden og Disciplin man kunne slutte sig til, naar man kender lærerne og ved, at børnene sidder mellem hverandre og læser og skriver på bænke og skrin i stue og køkken.

Der må altså fortsat have været flere ulovlige skoler, og flere gange havde Johannes Harboe klaget til magistraten, både mundtligt og skriftligt; men alligevel havde Baltzer Richter fortsat. Forældrene fortsatte med at sende deres børn til ham, og Johannes Harboe fortsatte med at klage. Alle parter viste en enestående udholdenhed, havde man dog bare kendt disse mennesker og deres tankegang lidt nøjere.

Efter stevningens oplæsning blev et brev fra de indstævnede forældre, 16 ialt, oplæst. Deres navne var:

Niels Hansen Juhl, kongelig jagtbetjent, Christen Christensen, snedker, Hendric Laursen, Niels Nielsen, snedker, Christen Hansen, Hendric Jørgensen, pottemager, Søren Andersen, skipper, Michel Hansen, skræder, Ivar Frandsen, Michel Nielsen, snedker, Hans Iversen, tømmermand, Jacob Witt, Poul Laursen Basse, skipper, Jacob I:d:d: Jørgensen, skomager, Peder Amitzbøll og Johan Graff.

De 16 udtrykte deres forundring over at være blevet sagsøgt af Johannes Harboe. De kendte ingen anden årsag, end at de havde »nogle af vore smaae Børn fra hans Skoelle; og andre som gandske icke har gaaet i Skoell hos Ham«, og sat dem over til Baltzer Richter, som de »ved Løn og Begiering har formaaet til at lære vore Børn deris Børne Lærdom og anden Christendom«.

Harboe havde foregivet at det var giort af Had eller avind til ham; men de 16 kunne præstere deres saligheds ed på, at det aldrig var sket af den årsag; men de havde kunnet skiønne, at deres Børn, som hos ham havde gået nogle år i Skoelle, icke lærte det, som de vel burte, hvilcket dels kunne skyldes »Skoelleholderens nacksighed«, dels, »at hand som en Eenlig Mand icke Kand overhøre eller informere saa mange Børn som er i Skoelle og Burde oplæris«. Derfor beder de ikke alene om at måtte beholde deres lille skole, men også se sig »forskaanet for slig Monsr Harboes ubillig i Bragte fortræd og forsæmmelser, ald dend stund der her i Byen tilforn har været 2 undertiden 3 danske Skoeller«.

Derefter fremtrådte Niels Hansen Juhl og foregav, at hans søn havde været under Sr Harboes Information siiden 1728, indtil nu indeværende år, i henseende til hans Faderlig Omsorg, har maattet tage ham fra Sr Harboe, formedelst han fik ingen synderlig underviisning, Hvilcket var årsag efter de indstefnets Samdrægtige foregivende til, at de sendte deres børn til Baltzer Richter, hvis Information og lærdom Juhl, hans Fader, var vel fornøyet med, og Erindre sig fuld vel at i Danske Skolleholder Peder Bærentsens tiid, har været Niels Nielsen som derpaa hafde kongelig Bevilling saavelsom Maren Sahl: Jens Skiæverdechers som paa den tiid uformeent og har holdt Skoele. Andre af vidnerne foregav, at de ingen Børn havde i Mons. Harboes Skoele, men formedelst

de af andre Deres med Borgere haver hørdt, at de klagede over Mons: Harboes Information, haver de ladet deres Børn søge Baltzer Richters skole.

Mons. Harboe replicerede, at hand med god Samvittighed kunne bekræfte, at have brugt ald muelig fliid og vindskibelighed med disse deris som andres Børn, der endnu søger Skoelen, deris underviisning og christelige optugtelse, som hans for Gud og øfrigheden vil være Bekiendt og Svare til, i formodning at hans Velværdighed provsten Magister Laur. Leeh her af Colding som Ungdommen haver haft under Examination Puplique i Colding Kircke, kan attestere med Harboe om hans upåklagelige forhold.

Thomas Bang mente, at borgerskabet havde bevist, hvad de havde andraget, hvorefter sagen blev udsat.

21. oktober vedtog retten en resolution til forældrene, som gik ud på, at nu havde den danske skoleholder fremført gentagne klager over Baltzer Richter, og ingen besværing fra borgerskabets side var fremført. Nu kunne »solicitanterne« for retten fremføre deres påstand og lovlig bevise den under sagens gang.

Næste retsmøde var 17. november. For retten fremstod Thomas Bang på borgerskabets vegne og fremlagde et stævnsmål imod Johannes Harboe.

På Johannes Harboes vegne mødte Simon Møller af Colding, som »ad stevningen maatte erfare, at Citanterne haver funden deres Behag udi at melere ham med Eendehl Schubtische Beskyldninger«, dels for uforsvarlig forsømmelse og dels paa hans kone »som Læremoeder hendes udgang og Diversemang i Byen«, som Møller formeente Citanterne icke i nogen maade kand have nogen føyelig aarsag til; men her så man igen, at en Skolle Lærer icke kand vente sig Faveur og tack hos alle, for aldrig så snart havde Harboe besværet sig over Puge skolen, før han straks må finde dem, han mindst havde ventet at anlægge sag imod, imod sig.

Når forældrene føler sig fornærmet af, at Harboe ikke holder medhjælp, så svares derpå, at når samptlige byens indvånere lader søge skolegang med deres børn hos Harboe, så erbyder han sig her for retten med allerførste at se forskaffet Een, så borgerskabet i ingen måde skal have årsag deres børns forsømmelse med forsvarlig undervisning i Deris Børns lærdom. Skulle vedkommende med sliig nu gjorde tilbud være fornøyelig, reserverede Møller sig sin Principals stilling hertil; men han ville vente, hvad citanternes indstevnede vidner havde at sige.

Th. Bang ville ikke udtale sig til dette tilbud, men forbeholde sig at vende tilbage til det. Forøvrigt begærede han, at vidnerne måtte komme til at udtale sig.

Sr Hans Høxbroe forklarede på Th. Bangs spørgsmål, om han ville fragå, at Mons: Harboe ofte indfandt sig i hans hus »og der opholder sig stendig Tid efter anden«, at Mad: Harboe besøgte ofte ham og hans kone, både for at købe, men også »ellers i anden Skickelig Besøgelse, såvel formiddag, som eftermiddag«. Hvad tid og time på dagen erindrede han sig ikke så nøje.

Th. Bang: om madam Harboe, når hun således var indkommen enten at købe eller

i besøgelse, om hun da strax igen har beføjet sig. Om Sr Høxbroe vil fragå, at hun har sig opholdt hos dennem noget på dagen.

Sr Høxbroe: mad: Harboe havde opholdt sig, undertiden ganske kort, somme tider noget længere, hvorom han ikke kan forklare sig viidere. Ellers havde mad. Harboe hjulpet dem i huset på markedsdagene, både til Michelsdag og Olufsmarked, undtagen i indeværende år. Såvidt han erindrede, havde mad. Harboe ikke hjulpet ham i hans krambod på andre tider af året uden på den tid, da hands kone lå i barselsseng eller nogen af børnene var syge. Så gik hun dem til hånde.

Citanterne mener, herefter var det unødvendigt at afhøre flere vidner, siden parterne var »med hinanden Kiærligen forliigt«. Johannes Harboe lovede at forsyne skolen med en hører, så snart det var ham muligt »Een at faa ophørdt«, hvormed baade han kunne være tjent og Børnene udi Deris Lærdom og optugtelse til forsvarlig undervisning, når han derimod til sin precaution igen bliver fuldt forsichret at hverken citanterne eller andre af borgerskabet hen setter Deris Børn til andre Skoller, hannem udi hans indkomster og Skolle Løn til præjudice og afgang. Skulle det ske, ville han have sin tiltalle derfor til vedkommende Reserveret.

Citanterne forsikrede, at intet skulle være dem kiærere at fornemme, end hand efter hans gode Løfte vil antage en forsvarlig Hører som med hannem kand informere Byens og indvaanernes Børn udi Deris Børne Lærdom, underviisning og fremdragelse. Da vil citanterne derimod forsikre, at deres børn ingen anden skole skal søge.

Paa det hand Desto Bedre kand Subsistere i det haab, at Sr Harboe viiser sine fliid og vinskibelighed med ungdommen og de hannem anfortroede smaa Umyndige deris underviisning og lærdom som hand for Gud og Øfrigheden vil være bekiendt.

Skulle Ellers imod ald forhaabning nogen forsømmelse paa Monsr Harboes side forekomme Reserverer Citanterne Deris Rætt ved Loulig Maade og omgang at Reservere paa Behørig tiid og sted Efter Parternes Begiæring Blef dette forliig og Tingvidne slutted som Parterne paa Begiær skal blive med Delt.

Dermed var skolestriden slut for denne gang. Vi må se, hvordan tingene udvikler sig; men det kan ikke have undgået opmærksomhed, at de to parter i nogen grad talte forbi hinanden: Johannes Harboe krævede at ikke alene de 16, men også »andre af borgerskabet« sendte deres børn til ham, før han anskaffede sig en hører. De 16 talte derimod kun om sig selv og følte sig endog løst fra forliget, hvis »nogen forsømmelse« fra Mons Harboes side skulle forekomme.

Man kunne have sine tvivl med hensyn til, hvor længe det gode forhold mellem Johannes Harboe og forældrene ville bestå; men faktisk varede det i 5 år.

3. juli 1738, står han igen i byretten, anklaget af jagtbetjent Niels Hansen Juhl for at have slået hans søn, Morten Nielsen, med den tykke ende af et »lidet smecher Riis«, som var taget i forvaring af byfoged Grundahl.

Anders Thomsen førtes som vidne; men han havde intet set selv. Han holdt sig til en synsforretning, som han vel må have foretaget, og som viste, at der var tilføjet drengen

skade, men ikke hvor meget eller af hvad art. På spørgsmålet, om han mente drengen kunne tage skade af det ris, som var fremlagt i retten, og som var lovligt, vidste han ikke noget at sige.

Dernæst fremtrådte Sr Harboe:

Hvad de få slag angik, som citanten Niels Hansens søn, Morten Nielsen, havde fået, da er det sandelig så vist som Sr Harboe ville stå til ansvar for den allerhøyeste Gud, icke skeed uden aarsag, mindre af nogen had eller vrede, men meget meere af een høy nødvendig aarsag som meldt fordi Morten Nielsen formedelst hands stoer efterladenhed og u-villighed i at lære de hannem foresatte støcker og Regeler, som hand /: saavit Sr Harboe kunde skiønne :/ forsættelig havde Negliceret, saa og fordi at Harboe nogle gange haver seet over med bem. Morten Nielsen, da hand noksom tilforn, vel hafde fortient Refselse, men ved adskillige formaninger, først prøvet at opmuntre ham til Lærvillighed og flittighed, desværre alt forgieves, hvorfore Sr Harboe da med et gandske smecker Riis, efter at han fornam ingen gode Christelige formaninger kunde hielpe, givet hannem nogle slag paa hands skulder for at bringe disciplin til lydighed, og lærre den deel hannem Bliver forelagt, for saa vit hands evner kunde strecke; Og endelig for at befrie Harboe for Andsvar for den alvidende Gud og hands foresatte øfrighed. Hvilcket Harboe I alt vil have til Dommeren og den gundstige øfrighed til Rætfærdig og Christelig Behandling Recommanderet, I det haab, det de da Gunstigst Befinder, at Harboe u-skyldig er udraabt, anklaget, tiltalt og søgt. —

Niels Hansen ville så, at Harboe skulle meddele Retten, hvem der da kunne have slået drengen så voldsomt. — Det findes der ikke svar på, og sagen synes at være blevet forligt.

9.

En dag i 1739 var en rytter, Matthias Busch, i ritsmester Marschalls kompagni i generalmajor Schaffalitzky de Muckadells regiment på staldvagt i kompagniets stald på staldgården.

Om eftermiddagen mellem klokken 2 og 3 var kompagniet til strigling, og leutnant Juhl kom på inspektion. Dagen før havde han gennembanket nogle soldater, som stod nærmest, da han kom ind i stalden og var i dårlig lune, og havde endog taget dem med ind i foderkammeret og der slået videre på dem med en stok.

— Hvorledes forholder det sig med din hest? spurgte leutnanten Matthias Busch.

— Godt, hr leutnant, svarede Matthias Busch og pegede på en dynge hår, som lå bag hesten.

Leutnanten blødte en finger i munden og strøg ned over hestens lænd, hvorved der fulgte nogle hår med. Han holdt derefter fingeren frem for at vise resultatet, og før Matthias Busch vidste af det, slog han ham med sin stok lige i ansigtet og ramte det højre øje, som blev slået ud.

Blodet strømmede ned over ansigtet, og en kammerat ved navn Peder Jocumsen sprang frem for at hjælpe ham; men leutnanten viste ham tilbage med ordre til at holde sig borte.

Ingen hjalp den sårede rytter, og han måtte helt klare sig selv. Længe lå han »fra min Forstand som et taabeligt Menneske« af smerte. Omsider blev han helbredt med tab af øjet og fik sin afsked midt i den hårde vinter, uden at vide, »hvor ieg Skulle flye hen eller Søge mindste Raad. Enten matte ieg Crepere af frost og Hunger og andre haarde ting« eller finde noget arbejde.

For at få fri bolig og kost fandt Matthias Busch på at udnytte utilfredsheden med Johannes Harboe. Han slog sig på undervisning. Efter aftale skulle han i Laurids feldbereders hus undervise dennes og Niels Bagers børn, hvortil også kom 2 børn fra Niels i Kongehuset.

Nu var der i hvert fald 2 ulovlige skoler, idet Baltzer Richter stadig holdt pugeskole, og Johannes Harboe klagede påny. 3. marts holdtes rådstue, og traditionen tro forbød magistraten begge skoleholderne at undervise.

Hvad Baltzer Richter herefter foretog sig, vides ikke; men mon han ikke fortsat holdt skole? 8 dage efter, den 11. marts henvendte Johannes Harboe sig nemlig påny til magistraten om beskyttelse i sin næring mod de ulovlige skoler.

Sagen var — efter Georg Bruun og Niels Jacobsen, for skrivelsen har desværre ikke været at finde — at en 7 år gammel dreng i Johannes Harboes skole skulkede og ville ikke lade sig tale til rette og vende tilbage. Han skulle straffes, og Johannes Harboe forlangte, at han skulle trække sine bukser ned, hvad han imidlertid heller ikke ville, hvorfor Johannes Harboe måtte lade en anden dreng gøre det og gav ham derefter nogle slag med et lidet ris.

Herefter var sagen efter Johannes Harboes opfattelse i orden; men næste morgen kom moderen til hans store overraskelse farende og skældte ham ud og truede med at klage til øvrigheden og sætte drengen i en anden skole.

En anden skole! Johannes Harboe havde forlængst fået nok af problemet: anden skole. Han besluttede at komme moderen i forkøbet og skrev samme dag til magistraten: Skønt han nødig ville, da han netop var færdig til at gå til skrifte. Alligevel var han formedelst drengens halstarrige genstridighed blevet andrevet til at straffe ham, dog ikke nær med så tilstrækkelige hug, som han havde fortjent, og mente derfor at have fortjent tak for umagen. I stedet fandt moderen så på at ville klage og måske flytte drengen.

Jonannes Harboe slutter brevet med, at nu måtte man dog en gang for alle sætte en stopper for de ulovlige skoler.

I sin kvide over, hvad han nu skulle gøre, satte Matthias Busch den 24. maj 1740 et bønskrift til kongen sammen for at forklare ham sine ulykkelige omstændigheder og bede om hjælp.

Stormægtigste Monarch, allernaadigste arve Herre og Konge! Saasom ieg for føye tiid har Staaet i Deris May^ts^ tieniste, men var kommet så ulykkelig af sted, først som soldat, siden som skoleholder, besluttede jeg at oplære Nogle faae Borgeres Børn i Herrens frygt, Saasom ieg intet andet havde lært at ernære mig af end min Bog, bad han allerydmygst hans kongelige majestæt allernaadigst tage sig af hans sag.

Johannes Harboe havde jo også engang stået i kongens tjeneste og var nu skoleholder, og han havde saa stoer en mængde Børn at hand dennem ikke kunde overkomme, men mange af dem maatte søge hen til de paa Landsbyerne nest anliggende skoeler, og Mange af Borgerskabet klagede sig høyligen, at deres Børn icke som de Burte, kunde opleres formedelst Dend overflødighed Han Havde af Børn.

Matthias Busch bad derfor om, at kongen af faderlig Naade ville kaste et naadigt øye paa hans stoere Nød og Elendighed og tillade ham at bo i byen og oplære nogle af de smaa og u-myndige i Herrens frygt, at han, som dog var et ungt menneske, ej skulle crepere.

7 borgere i byen, Christian Ulrech Jensen, Anders Andersen, Niels Sørensen bager, Johan Groffsmed, Laurids Nielsen, Chresten Pedersen og Knud Ludvigsen, føjede deres anbefaling til. — Skoeleholderen er Beladt med ald for stor mængde af Børn, skrev de, saa hand dennem ey Kand over komme, og vi derover enten maae lade vores børn

gaae ørkesløse hiemme, eller i skolerne for dend Mængdes skyld der findes gandske forsømmes, og beder i den anledning kongen lade Matthias Busch nedsætte sig i Kolding som skoleholder, at oplære nogle af vores smaae børn i Herrens frygt, paa det at de stedse derudi maatte fremvoxe, lige som de engang er indpodet i hannem.

Værd at lægge mærke til her er, at ingen af de anbefalende navne var med fra starten, men må være kommet til senere. Det fortæller noget om utilfredsheden med Johannes Harboe; men det var svært at komme igennem med sin utilfredshed.

26. juni sendte stiftamtmanden skrivelsen til magistraten i Kolding og anmodede om en erklæring: om Persohnen er Skickelig udi Lif og Lefnet og Habil til Skoleholder og om det er fornøden at fleere, end een Skoeleholder skal være der paa Stædet, Item om dend constituerede Skoeleholder, u paaklagelige forestaar Skoelevæsenet, og om ellers noget paa Hannem, Hands forhold, Lærdom og underviisning eller anden opførsel er at siige . . .

Igen skal borgmesteren til at indhente udtalelse om skoleholder Johannes Harboe hos den gamle provst Lauritz Leeh. Desværre kan vi ikke se, hvordan han vrider sig, for selvfølgelig vidste han, hvordan tingene hang sammen, og det mislige i den holden hånden over Johannes Harboe, om hvem det ganske vist endnu intet var kommet frem, som ligefrem tyder på, at han var udygtig, endnu havde forældrene kun sagt, at han havde for mange børn; men han var i hvert fald ilde lidt.

Men det måtte have gjort indtryk, at sidste gang var der 16 forældre, som var imod Johannes Harboe. Denne gang begyndte Matthias Busch at holde skole helt privat for 3 familiers børn. Et halvt år efter anbefalede 7 familier ham.

Det var fattige skrædere, skomagere, bagere og en grovsmed. Det var ikke dem, der førte det store ord i byen, men fra den kant kom Johannes Harboes kritikere og demonstrerede en standhaftighed over for både provst, præst og magistrat, som vi ikke ville have tiltænkt dem.

Lad os nu se, hvad myndighederne denne gang vil sige. De skal udtale sig både om Johannes Harboe og Matthias Busch. Både provsten og Johannes Harboe fik sendt skrivelsen til udtalelse. Den sidste med besked om uden ophold at møde med sine bevisligheder.

Provst Leeh gav sig god tid til at svare, og medens han funderer, vil vi samle et par tråde op.

Den 10. januar 1739 skrev »Geheime Conferentz Raad, Geheime Raad i vores Geheime Conseil og Ober Secreterer i vores Danske Cancelli os Elskelig Johan Ludvig von Holstein, Ridder« til magistraten anlangende om »ey en Catechete udi vor Kiøbstad Colding kunde Beskickes«.

Man kan spekulere over, hvordan man i Danske Cancelli kunne finde på at stille et sådant spørgsmål i Kolding, hvor man må sige, at problemet var aktuelt; og 10. februar svarede magistraten, at dette »i Hen seende til den der værende Provst og Sogne-

præsts Magr Lauritz Leehs Alder og affældighed var høyligt fornøden for den Tilvoxende Ungdom«.

Det lød lovende. Magistraten forespurgte, om Hans Kongel: Mayt selv ville »beskicke en Catechet«, eller de måtte udnevne en, som de fandt bekvem, ligeledes, om han skulle have anden Bestalling eller Instrux end den, de kunne give ham. Provsten havde tilbudt af sine indkomster at give årlig 50 Rdl. til hans løn.

13. marts meddelte kongen:

> *... Thi giver vi dig hermed tilkiende at vi ey alleene denne gang; Men end og fremdeeles Self vilde kalde Catechetam udi i Colding, som, Naar dend der Værende Klocker ved Døden afgaar, altid skal være Tillige Klocker samme steds, Men, som een Catecheta ikke kand have fornøden Subsistence af de 50 Rdl som Provsten af sine Indkomster haver Goedvillig offeret, til Hannem Aarlig at betale, saa Give vi dig hermed Til kiende, at vi allernaadigst have funden for got af Capelanen i Colding, Mag. Friderich Lehmeyer Som tillige er Sogne Præst Til Alminde Sogn paa Landet I henseende, at hand Nyder frugten af Catechetaarbeide Der ellers Burde ligge paa ham selv, i den gamle Provstes Skrøbelighed, aarlig skal contribuere 20 Rdl. Til Catechetæ Løn, hvor til Klockeren i Colding, der er en Laicus, og skal Have goede Indkomster at leve af, for uden Informations Stue og Loegemente samt Lys og Varme, Som Klocheren, uden Betaling ligeledes Skal anskaffe Catecheæ, aarlig Skal Tilligge 10 Rdl saa at den Catecheæ, som i Colding bliver Beskicket I alt skal aarlig Nyde Penge 80 Rdl Men naar den Nu i Colding værende Klocker ved Døden afgaar, kand den Løn, som Sogne Præsten og Capelanen nu, efter denne Vores allernaadigste Befaling, aarlig skal udgive, derved Cessere, Derefter du dig allerunderdanigst Haver at Rette.*

Til Catechet blev udnævnt Mathias Lorentzen Bakke, søn af hospitalspræsten Lorentz Mathiesen Bakke, f. 6. oktober 1709, student i Kolding 1728, teologisk kand. og hører ved Kolding latinske skole 1. august 1732, catechet 1. maj 1739.

Et andet forhold, som i de samme dage, da utilfredse forældre løb stormløb mod Johannes Harboe, optog borgerne, var, at musicanten Hendrich Sondergelt var blevet svag og affældig.

12. oktober 1715 var han efter Kongel: Mayts Allern: Befaling blevet udnævnt til herefter at være musikant i Colding bye og der til lagte 22 sogne, Seest, Hiarup, Wamdrup, Schanderup, Aandst, Gjesten, Leierschow, Werst, Becke, Jaarup, Egtved, Starup, Wester-Nebel, Wiuf, Almind, Bramdrup, Haardt, Eltang, Wilstrup, Smidstrup, Norup og Ringøye, hvorudi hannem ingen hinder eller forfang i Nogen maade under 10 Rdl Straf maae tilføyes, og paa Det alle og enhver, herom kand være vidende, saa haver Musicanten sit Bestallingsbrev, grundet paa Hans Kongel: Mayts allern: Befaling, over alt i forbemte Districter paa offentlig Tinge og Kirkestefne, at lade forkynde paa det enhver kand viide hvor hen de sig haver i Slige tilfælde at Adressere. — Thi skal hand

efter Hans der paa aflagde Troskabs Eeed være Deris Kongel: May^{t} voris allernaadigste Souverain Arve Konge og Herre huld og troe, Deris Kongel: May^{ts} arve Huuses gafn og Bæste Søge, viide og Ramme, Dessen Skade, og forderv af yderste magt og formue, hindre og forekomme, og i øvrigt være Magistraten som Hans foresatte øvrighed hørrig og Lydig, Men i Særdeleshed, skal hand i Colding Bye og ovenstaaende der til hørende Districter med sinne Musicalische Instrumenter, alle som det begiere, Sømmelig og ærbødig opvarte og Betiene, og saadan sit Musicalische Embede alle tider, saa vel for Kirken og Byen i Almindelighed, som til Brøllupper og andre vertskaber, og ellers for alle andre som det forlange i Særdeleshed Stedze saa forsvarlig forestaae, og forrette som det Een Erlig og Skickelig Musicant vel Egner og anstaar, for hvilken hans Embede Hand da Nyder, alt hvis enhver hannem godvillig ville give, Saa og den frihed og hvad ellers Samme tieniste med Rette kand tilhøre hvorfore hand og tilkommer de 10 Rdl efter repartitionens indhold af hvis som hannem Nogen Indpas eller forfang tilføyer.

Nu kunne Hendrich Sondergelt ikke mere. Magistraten skrev til stiftamtmanden, hvad de skulle gøre, og han anbefalede dem at lade ansøgere komme og spille og så tage den bedste.

Det skete i rådstuen den 14. maj 1740 for en forsamling at indbudte, garnisonens officerer, gejstligheden, de kgl. civile Betiente og magistraten såvelsom de 16 mænd og en del af borgerskabet.

Ansøgerne var: 1. Diderich Smidt fra Ribe,
2. Mathias Hammerstrøm fra Appenrade,
3. Mathias Roede fra Horsens og
4. Mathias Lyng fra Møll Tønder,

som alle spillede på Viol, Hobo, Bassang og Walthorn.

Nummer 1 og 2 fandt forsamlingen var de bedste, særlig nr. 2. De 16 mænd var så indtaget i ham, at de indgav en memorial til hans fordel. Han havde også tjent den gamle musikant vel og vundet borgerskabets yndest.

15. juni skrev de 16: . . . »Saasom baade hans forretning saavel ved Examinationen på Raadstuen, hvortil vi var blevet indkaldet som og ellers hans omgiengelse og Skickelige Levemaade er os til største fornøyelse og Velgefald«.

17. juni døde den gamle musikant, og den 18. skrev magistraten til stiftamtmanden om at tilkendegive, hvem de skulle tage, ham ville det blive, og fortsatte: . . . »den gamle musicant er i aftes ved døden afgaaet, og som han saaledes for sin Persohn Nyder intet efter Contracten, og det er derimod hans i yderste armod efterladte Enche, som tillige til deels Rørt i hovedet, umuelig, at være Hiulpen med de aarl: 4 Rdl saa forestilles underdanigst, om icke Successor i hvem det bliver, og hvad heller han her efter Nyeder hans formandz genant af den Latinske Skoel, eller icke, dog alligevel billigen bør at give forn^{t} Sondergelts Enche Maanetl: saa lenge hun lever 4 Mk, thi ellers bliver hun Byen eller fattiges Casse alt for tung at underholde«.

Udnævnt blev Mathias Hammerstrøm.

9. august svarede provsten magistraten, at da Johannes Harboe var beskikket til at være ene skoleholder, var det ikke rådeligt med flere, så meget mere, som det i sig selv er et armeligt og kummerligt brød, som een Mand paa dette Stæd næppe kand Subsistere ved, for nemmelig siden det nu disværre! befindes at næppe nogle Børn over 10 a 11 aar gl. gaaer i Skoelen, hvilcke Da icke kand være saa mange, at bem^te Johannes Harboe io med sin 2de hidindtil antagne medhielpere, kunde tilbørlig nock forsiune fleere. Allerhelst Da ieg dernest og saa med Sandhed kand tilstaae at han er saa dygtig, som man kan forlange det af en dansk skoleholder, og Saaledis at ieg icke veed noget paa ham i hands lærdom eller Læfnet med Sandhed eller Billighed kand være at sige; Og dersom noget Herimod, saa siunes mig det var Billigt, at saadant maatte først for mig paaklages, og med sandfærdig Beviis gotgiøres, Da det baade Kunde og Burde remideris, saa mand icke der for skulle have fornøden at gaa videre.

Provsten opfordrede imidlertid den unge catechet Mathias Bakke til at examinere Matthias Busch.

Mathias Bakke sendte bud efter ham; men da forbem^te Mathias Busch kom til mig, skrev han i sin indberetning, og ieg gaf i ald Kierlighed tilkiende af hvad aarsag ieg hafde ladet ham kalde, Blef hand Strax gandske imodstridig, og ville intet tale med mig om Dend Sag, foregivende hand vidste vel det Hialp ham intet, der for ville han icke Lade sig examinere, men det var ham lige meget, enten hand fick tilladelse til at holde Skoele eller ei.

Og da ieg videre søgte at tale med ham, fortsatte Mathias Bakke, svarede han endelig at hand ville icke antage nogen examen, ei heller Blive her i Byen, men saa snart Michels-dag kom, ville Hand qvittere og Reise Her fra, da han vel fick sit Brød andensteds. Som ieg de saa hand icke var at formaae til nogen ordentlig examen, toeg ieg anledning af hans egne ord i vor samtale og gav ham et og andet Spørgsmaal om de Nødvendigste Støcker i Christendommen, hvor paa han svarede gandske meget Sledt og ælendig tvert imod guds ords Sandheder, da han der hos viiste sit hierte saa opfyldt med Een herskende arrighed og Stolthed og Lod høre saadan Banden af sin Mund at ieg iche uden største hiertens medlidenhed, over hans Siæls Ellendige tilstand kunde tale med ham, saa ieg med sandhed kand vidne, at ieg paa ingen Maade har kunnet finde ham beqvæm eller duelig til at underviise Børn i Dend Christendom eller Sande Guds frygt, saa længe Skiulet Ligger, desverre endnu paa Hans eget Hierte, Hvilcket og de 2de Colleger Sondergelt og Thorbrygger, som samme tiid var nærværende, skal kunde stadfæste, om det skulle agtes fornøden, over alt siden Hans Kongel: May^tt allernaadigst haver anbefalet mig Catechet-Embede i Denne Bye, og ieg efter Instrux næsten Daglig har været nerverende i dend Danske Skoele, kand ieg derefter Herved ogsaa med ald Sandhed tilstaae og forsickre at Skoele holderen Johannes Harboe, har søgt med saadan Troeskab og flittighed at underviise de ham anbetroede Børn, Baade i Dend Christelige Lærdom og dend Sande Guds frygt, hvorudi hand og med sit eget Exempel efter dend Naade som Herren have Beviist ham, søger saaledis at foregaa dem, at ieg icke Weed,

nogen har mindste retmæssig Aarsag til at Beskylde eller anklage ham der for, da det og Siunes Noget Mistænkeligt, at de borgere som have underskrevet forbem^te Matthias Busch Suppliqve deels have aldrig giort noget Klagemaal for Provsten eller nogen andre vedkommende her over, deels have og ikke i mange aar haft noget Barn under information hos Johannes Harboe, at ieg nu icke Skal melde der om, at deri denne Vinter har været saa faae Børn i Skoelen, at oftbem^te Johannes Harboe næppe har kundet have sin Nødtørftig underholdning der af, og kunde der fore Lættelig tage imod flere, som han med tilbørlig underviisning skulle kunne forsiune . . . to andre i Byen som hemmelig holder Skoele ville blive til stor Skade for »den kiære Menighed«.

På dette grundlag svarede magistraten stiftamtmanden den 5. september:

1. *Som det er vanskelig at faae en goed Skoele Mæster, Saa maatte Provsten og Magistraten her paa Stædet for 15ten Aar siden, førend de kunde Nyede da Vacante Skoele Embede vel forsynet, Baade overtale og med Brev forsickre Nærværende Skoelemæster Johannes Harboe, at vorde alleene Skoele holder her i Byen, og Brøster dette, Brøster ventelig tillige med Hans Skoele Embede her, Siiden hand som der ved da icke kand Subsistere Nøedes til at Søge Vocation andensteds, og i saa fald Bliver Skoelens vacance her Besverlig at See vel for synet. —*
2. *Er bem^te Johannes Harboe ey alleene Self Dygtig og flittig, Som Regnen og Skriven I Tydsk og Dansk, See Hans Skrift Saa og i at Lære Børnene Deris Christendom, Men hand er og forsiunet med ald for nøden hielp, og da i saa maade intet paa Hans Embede falder siige, er det der imod Beklagelig at hand have mindre Børn end han kand forestaae og saaleedis et knap og kummerlig Brød for Een Mand, Men intet for Fleere, Som Provsten Mag. Leeh og Catecheten Seig^r Backke vidner.*
3. *Og om End skiønt Byen Behøvede Meere Skolemæster, er Dog Matthias Busch der til u-Dygtig, Thi*
   a. *er Hans Skrift for Slett og Ringe at læse efter,*
   b. *Det haver han icke Beviist sig dend Kundskab om Gud og Hans ord, som til Skoele Lærdom Behøves, Men derimod til ungdommens fordervelse Besiider et ondt og arrigt gemytte, Som Catechetens forhør i 2de høreres overværelse forklarer.*
4. *Formedelst Dislige Beskaffenheder, og da Saadanne u-tilladelige skoele mestere i dend allernaadigst forordning af 24de September 1708 art: 20de er afskaffet, Have vi alt forhen dend 14de Marti a. c. Lovlig forbudet bem^te Matthias Busch at Bruge Dette Embede, Men siden baade Hand Motvillig der imod og Borgerne tillige imod bem^te forordning endnu continuere, Saa Haabe og Beede vi underdanigst at enhver der for efter Høybem^te forordnings 20de articul af Deris Exc: vorder Mulcterit, og at Berørte Matthias Budsch dis uden under arrest paa Vand og Brød, maatte blive ald videre Skoelehold her i Byen gandske*

formeent, Allerhelst siiden Hand saa vel som alle andre af dankede kand under det af Hans Kongel: Mayts oprettede Garnisons Regiment finde sig med Lifs Brød allernaadigst forsynet«.

Det var ventelig, at provsten atter ville benytte sine tidligere argumenter mod de skoleholdere, borgerne havde anskaffet sig, både monopolet, »det kummerlige brød« og Johannes Harboes dygtighed. Dertil kom nu »2de antagne medhielpere«, og, at der så godt som ingen børn findes i skolen over 10 a 11 år.

Med en sådan argumentation måtte det være helt klart, at det hverken var rådeligt eller nødvendigt med flere skoleholdere i byen.

Her over for står Matthias Buschs påstand, at Johannes Harboe ikke magtede det antal børn, han havde, hvorfor mange søgte ud på landsbyskolerne, andre børn måtte gå ørkesløse hjemme eller forsømmes i skolen. Han understøttes af de 7 underskrivere heri.

Dertil kom mødet mellem den veletablerede kirkens tjener, kateket Bakke, bysbarn, som var faldet til i kleresiet, han havde sit på det tørre, åndeligt og sådan set også materielt, og han ville jo antagelig snart kunne avancere til sognepræst — hvis han ellers faldt til i selskabet, og den tidligere krigsmand, som nu var trængt op i en krog. Han vidste, at han slap ikke ud af denne prøve med sit levebrød i behold. Når han var kaldt til kateketen, var det, fordi denne skulle finde bevis for, at Matthias Busch var umulig til at være skoleholder. Han var i en desperat situation og nægtede at lade sig examinere og sagde uoverlagte ting, som den herrens tjener »I ald kierlighed« og med »hiertens medlidenhed« slog ham ud med over for magistrat og stiftamtmand.

Formentlig var Matthias Busch efter vore begreber uegnet til at have med børn at gøre; men man accepterede dengang, at en mand med hans forudsætninger tog sig dette arbejde på, og hvor megen forskel var der mon på ham og Johannes Harboe når det kom til stykket. I den øjeblikkelige situation var der den forskel, at Bakke med et par måneders kendskab til tingene var sat ind i forsvaret af Johannes Harboe og nedlæggelse af Matthias Busch.

I sin skrivelsen af 5. september kom magistraten over for stiftamtmanden med en halv indrømmelse i stk. 1; men derefter holder borgmesteren sig overraskende nok til, hvad der siges fra kirkeligt hold. Han beskæftiger sig ikke engang med den uoverensstemmelse, der var mellem Matthias Busch og forældrene på den ene side og de kirkelige tjenere på den anden, vedrørende, om Johannes Harboe kunne overkomme arbejdet. Da stiftamtmanden læste begge parters skrivelser, må han have stået med samme tvivl i sindet, som vi gør i dag: hvem har ret?

Eller står vi her over for et eksempel på den centraliserede stats absolutte mangel på forståelse af borgernes ønsker? De eksisterer ikke for administrationen.

Matthias Busch blev ikke skolemester. Den 24. januar 1741 kom kongens afslag på hans ansøgning. Han forsøgte sig herefter som murer, og 31. december 1740 fæstede

musicant svend Matthias Busch Colding Koemarks huus, en ejendom på 1 tønde i fjerdingkar hartkorn ager og eng, som på dette tidspunkt var bebygget og indhegnet, for livstid mod årlig hver mortensdag at betale borgmesteren 2 rdl, skulle bygge et nyt »Salshuus« på Stedet og udbedre de andre huuse, samt forsvarlig dyrke toften og indhegne den, have opsigt med Colding Koemark, at intet fremmed Kvæg kommer derind, forhindre ulovlig gierdselhug, holde indelukkelsen mellem Koemarken og Bramdrup mark. Han var fri for ægt og måtte holde 4 køer og 4 heste på græsning og 10 a 12 får på Colding fælleshede.

14. marts meldte kirkebogen, at Matthias Busch var død. Han var da konsumptionsbetjent og boede alene i en af kirkebodernes rønner.

I 2 uger havde han ligget. Nogle koner var skiftedes til at komme og tage ham op. Derfor fik de en pægl brændevin til 3 skilling. De vågede tillige over ham om natten og trøstede sig da med øl og kringler, de sædvanlige fornødenheder ved sådanne lejligheder. Og da han var død, lagde de ham i kiste og strikkede en lue til hans hoved, og kirkeværgen fik ordre til at anvise et gravsted til ham til billigste takst, 3 mark. Desuden skulle Elias Henrichsen Skræder have 3 mark, fordi han havde vendt hans kjole.

Således endte det for Matthias Busch.

IO.

Regimentsskriver Jens Morten Kasbierg fik ikke megen glæde af sin triumf over borgmesteren angående kongeægterne. Den 5. januar 1732 døde han og efterlod sig enken, Marie Magdalene Thorslag og 4 børn, hvoraf den mindste døde kort efter faderen. De øvrige 3, Morten, Christian og Charlotte levede og delte moderens fremtidige kår.

14 års arbejde var hermed bragt til ende, idet Jens Kasbierg kom til byen i 1718 for at føre tilsyn med arbejdet på slottets og staldgårdens istandsættelse. Han var den gang kongelig lakaj. Vi må imidlertid ikke med udtrykket lakaj forbinde en, som blot lukkede døre op og i. De absolutte konger brugte også deres lakajer som personlige sendebud og repræsentanter ved forskellige forehavender.

Jens Kasbierg nød ikke opholdet i Kolding. Han var københavner, idet hans fader, Morten Jensen Kasbierg, var borger og brygger i København, også en farbroder, Christian Jensen Kasbierg, var bosat der, medens hans 2 brødre, Anders, var ansat som medhjælper på skrivestuen i Kolding, og Willartz, i brødet hos Geheime Raad og Stifts Befalings Mand i Odense, Hr Christian Sehested.

Dertil havde Jens Kasbierg været ansat i »kongens egen suite«. Det var nok morsommere end at sidde ovre i den afkrog af riget, som Kolding vitterligt var, og gennem en svoger, J. Jentoft, der også var ansat i kongens suite, korresponderede han med Ober Hoff marskallen om, hvordan tingene skulle ordnes ved slottet. Og så iøvrigt plejede den provinsielle selskabelighed, han havde, med amtsforvalter Folsach, dennes søster og apotekerens samt Søren Hachsen, som boede ude i Vranderup.

På slottet gjaldt det så prosaiske spørgsmål som, hvordan møddingsforholdene ved staldgården skulle ordnes. Jens Kasbierg ville have en mødding på både den nordre og søndre side og skrev til Ober Hoff marskallen herom.

Den høje herre var imidlertid af en anden mening, og svogeren kunne meddele »min Monsieur Montre's cher Amie«, at trods »giorde proposition saa Bliver hand dog ved den derom forhen givne ordre, at Bemelte Møg af begge Staldene paa den Side ud ad Døren henkastes skall, omendskiønt Jeg forestillede, at saadant iche vel var giørligt, fordi den Eene Stald staar ud til Den Stoere Hauge, og altsaa iche uden stoer møye til det Beordrede Stæd Henføres kand, men Beqvemmeligere Bag samme Stald kunde henlegges; thi hans Høygrevel: Excellences tanker er, at Rytterne selv maa være besorget at Møgen saaledes som melt er henføres, enten ved dennem selv eller og ved Rytter Bønderne efter

Regimentsskriverens anstalt«. — Deres arbejdskraft kom det sig ikke så nøje med.

Efter sådanne forretningsmæssige betragtninger blev der gerne plads til nogle mere private. Christine Sischen er incommoderet af børnekopper, men i bedring, Monsr Gadbierg er død, og kongens fødselsdag celebrede vi (i kongens egen Suite) paa Frederichsborg. Den gamle Hartmann maatte dog, formedelst svaghed blive hjemme.

I lang tid var ingen norsk post indløben. De var derfor uvidende om tilstanden deroppe. Med seneste Hamborger Post var imidlertid indløbet breve fra Holland, som ville forsichre at de svenske ved Trundheim efter Een derfra til Amsterdam ankommen skippers beretning totaliter skulle være slagen.

Da julen nærmede sig, længtes lakajen til København og skrev 10. december herom til svogeren, som hos greven skulle forsøge, om en hjemrejse var mulig. Den 14. december kom svaret. Greven kunne »ingenlunde vel tilstæde, at Mon Ami førend Taget er ganske ferdig, maa hiemkomme«.

Svogeren så dog endnu en mulighed. Høit ærede ven kunne henvende sig til en Monsr Lüders og tilmelde ham tagets beskaffenhed med den tilføjelse, »at Reparation formedelst denne Saisons idelig medførende Storm og u-Vejr, icke saa hastig kand til perfection bringes«, og indhente hans betænkning herom. Da var det muligt, at hans maj. måtte finde, at arbejdet indtil foråret burde vente«.

— Det er os alle u-kiært, fortsatte svogeren, at Mon cher Ami efter Vores en tid lang hatte forhaabning, sig ei inden dette Aars udgang her kand indfinde. Han bliver paa det allerflittigste saluteret af dem alle med de bedste ønsker for det nye år.

I 1720 blev Jens Kasbierg efter krigsråd Raschs død ansat som regimentsskriver, og med dette arbejdes beskaffenhed er vi i nogen grad gjort bekendt.

Nu var han død.

Enken fik dog ikke tid til at henfalde til ret mange sørgelige tanker, selv om der kunne være grund dertil, når henses til problemer af forskellig art, som må have tårnet sig op om hende. Det er også i dag svært at miste en mand og fader; men i 1732 må det have været 100 gange værre.

Hun skulle vælge en lavværge, der kunne varetage hendes interesser. Det blev amtsforvalter Folsach.

Omgående havde hun fået besøg af regimentsskriverens fuldmægtig, Jens Damgaard, ham havde Jens Kasbierg arvet fra sin forgænger i embedet.

Jens Damgaard vidste sikkert noget om, hvordan det forholdt sig med regnskaberne, for han arbejdede daglig med restancerne på alle mulige områder, og vidste, hvordan penge blev overført fra en kasse til en anden, for at summerne kunne balancere.

Det må have været hævet over enhver tvivl, at der var kassemangel.

Det kunne blive dyrt for Jens Damgaard, hvis han ikke i forvejen havde sikret sig, men man har en ubehagelig fornemmelse af, at Jens Damgaard havde været forudseende, hvad Jens Kasbierg derimod absolut ikke synes at have været.

Jens Damgaard var uden tvivl en dygtig mand, og foretagsom. Han var formynder for flere, bl. a. Helvig Baltzersen, byskriver Baltzer Bahnsens moder, hvis pengeforhold han ordnede. Han medvirkede ved handeler, købte huse, og han opkøbte også stude og heste, som var konfiskeret for toldsvig og blev solgt på auktion. Der var gode penge at tjene. I 1732, kort efter Jens Kasbiergs død, blev han da også forvalter på Wedelsborg ved Assens, som ejedes af grev Wedel, der var ritsmester ved grev Friis' regiment i Kolding.

Det gjaldt om for Jens Damgaard at handle hurtigt her og få bøger og kontante beholdninger beslaglagt og regimentsskriverens bo forseglet, at pengebeløb og effecter ikke skulle forsvinde. Efter loven skulle boet henstå således i 30 dage. Omgående skulle ligeledes rentekammeret have meddelelse om dødsfaldet. Her var man nemlig lige så interesseret i og ængstelig for, om kongens »intrader var gaaet for nær«.

Endnu samme dag, som dødsfaldet skete, var borgmester Jens Riis, rådmændene Ebbe Leeh og Morten Juhl samt byfogeden Christian Grundahl og skifteskriveren Baltzer Bahnsen med tiltagne tvende borgere her i byen, Jørgen Haar og Hans Michelsen Flye, forsamlede i regimentsskriverens bolig i overværelse af amtmanden, høyædle og velbaarne Hr etatz Raad von Jessens fuldmægtig, hr husfoged Hans Svendsen foruden Jens Damgaard.

Først blev regimentskassen åbnet med 4 dertil hørende nøgler, og heri fandtes forskellige punge med ialt ..... 2826 rdl

Skriverkarlen Peder Koed kom med et forseglet skrin, hvori andre penge fandtes ialt ..... 2550 rdl

Det var de forskellige kasser.

Da pengene var optalt, blev kassen forseglet og en foreløbig opgørelse foretaget af alle effecter i huset og stalden, hvor der stod 4 heste og 2 køer, og i gården en køre- og arbejdsvogn.

Alle rummene blev gennemgået, og tingene noteret op, i den gamle skrivestue — den nye var bygget i gården — den røde rejsekappe, som regimentsskriveren brugte på sine køreture ud i distriktet og gjorde ham kendelig på lang afstand, de 5 parykker og den sølvforgyldte kårde, der ligesom Sølv-hirschfængeren udgjorde hans militære attributter, og i ammestuen over porten de 4 klædninger o.m.m., dertil skrin, kister og skabe. Alt blev forseglet, hvorefter enken, som var ledsaget af sin søster, jomfru Anna Cathrine Thorslag, svigermoderen og svogeren, Anders Kasbierg, fulgte med rundt i rummene, blev spurgt, om hun ville garantere for de effecter, som ikke kunne forsegles.

Alt gik hun ind på. Med mellemrum skulle herefter, indtil boet var gjort op og en efterfølger udnævnt, de samme mennesker mødes for at udlevere fra forseglede gemmer, hvad der skulle bruges, navnlig protokoller og penge.

Da denne registrering og forsegling var overstået, skrev både borgmesteren og amtmanden til rentekammeret og fortalte, hvad der var hændt, og 8. januar skrev rentekammeret tilbage til borgmesteren, i hvis brev var lagt en ordre til Jens Damgaard om

at fortsætte som fuldmægtig, og gentog kammeretsordningens bestemmelser om borgmesterens pligt til »nøje at iagttage, at ei noget af Sterfboet for Røches eller forkommes førend for Hans Majts Intrader er af Encken paa Sterfboets Veigne, giort tilbørlig Reede og Rigtighed«. En lignende ordre herom var indlagt til hende.

Forøvrigt var ordre tilgået amtmanden om at påse, at kassebeholdningen for december var til stede. Attest herom skulle borgmesteren også indsende og derefter tage pengene under forsegling, indtil anvisning på den blev udstedt.

Efter denne omgang med den samme skrivelse både her og der, som man godt vidste ikke sikrede pengenes tilstedeværelse, sluttede brevet med, at det jo ikke kunne forbigås at de 2 kautionister hver havde »Caveret for 2000 rdl«. Det var derfor nødvendigt »om alt hvis med dette Sterfboe foretages, gives fornøden Communication, paa det de ei skulle have noget at paaskyde i fald Sterfboet noget imod forhaabning til Hans Maitt skulle skyldig blive«.

24. januar 1732 udnævntes Søren Hachsen til regimentsskriver og fik overladt bøger og penge.

4. februar meddelte Marie Magdalene og Jens Damgaard til borgmester og råd, at nu, efter at de 30 dage var gået efter regimentsskriverens død, »kand i følge Loven I goede Mænd og Vedkommende Billigen Indfinde Eder i Sterfboen til Aabning, Registrering og Vurdering«; men mere kunne heller ikke foretages, og alt måtte igen lukkes, da man ikke var kommet så vidt med regnskaberne, at det kunne ses, hvad kongen endelig tilkom.

29. marts var den tidligere nævnte store forsamling mødt op for at registrere og vurdede boet.

Gården, beliggende på torvet, mellem apoteker Richard von der Hart paa den søndre side, Slottets gade til nord og strækkende sig med gaardsrum og stalde mod øst, tæt op til Johan Kandestøbers iboende våning, bestående af 7 fag 2 lofter høj mod torvet, med 3 fag halvtag og 12 fag 2 lofter høj mod slottets gade, der med 2 fag porte med halvtag over, og en gård med iværende brønd foruden 9 fag stald 1 loft høj i gården. Item skrivestuen af 9 fag 1 loft høj,

ialt	500	— 0 —	0
En ved Sønderport beliggende eng	404	— 0 —	0
Ialt værdier for	1752	— 5 —	$3^1/_6$
Dertil 1 vogn, 3 heste og 2 føl, som var solgt	197	— 1 —	2
	1950	— 0 —	$5^1/_6$
Gæld til kongen	4419	— 0 —	64
En kasseboholdning på 39 — 0 — $73^1/_2$ dukkede op, som tilhørte kirkekassen, så boets gæld herefter blev	4379	— 0 —	$87^1/_4$

Dette meddelte enken rentekammeret med tilføjelse, at her over for vidste hun ingen

Den del af regimentsskriver Jens Mortensen Kastbiergs gård, som vendte ud mod Markdanersgade.

anden udvej end at auktionere sin gård og møblerne, og 5. april skrev rentekammeret til kautionisterne og mindede dem om deres forpligtelser.

23. april blev auktionen holdt i ejendommen på torvet.

Det blev en stor dag i byen. Ialt 536 numre var der at sælge, og over 100 købere indfandt sig, adskillige officerer, folk fra andre købstæder og fra oplandet, foruden dem, som væsentlig indfandt sig for at overvære et skuespil eller bød, når de ikke risikerede at blive tingen tilslået.

Mange koner var gået op på torvet for at se andre mennesker og give deres besyv med. Det var

Kirsten Tammes,
madam Odders,
Kirsten Tranes,
madmos. Marcussen,

for at nævne nogle af dem.

Folk kom og gik, og andre bød for dem, medens de var borte.

Første nummer var gården på torvet. Den blev tilslået generaloberst Schaffalitzky de Muckadell, som nylig var kommet til byen med sit regiment og ikke kunne finde en passende lejlighed, for 530 rdl. Engen blev solgt til Baltzer Bahnsen for 437 — 3 — 0.

Et særkende var, at tingene gik op i højere priser, end de var vurderet til, nogle i den dobbelte. Købelysten var stor, og budene faldt hurtigt efter hverandre for ofte at ende på nogle få skilling.

F. ex. blev »6 Rye Stoele med Løvefødder, overtrukket med Røed Rysslæder«, som var vurderet til 6 rdl, solgt for 8 — 4 — 8.

Et stort spejl med forgyldt ramme var ligeledes vurderet til 6 rdl, men blev solgt for 16 — 0 — 8.

En sølvkaffekande gik for 24 — 0 — 0.

Da de dyre ting var borte, rykkede håndværkerne og de småhandlende frem. Hans Høxbroe, som vel endnu ikke var så stor en mand, som han senere skulle blive, bød på en jerngryde og en trefod til Anna Cathrine. Til sig selv købte han noget gødning, som lå i gården.

En hård kamp stod mellem Jens Damgaard og brødrene Anders og Willartz Kasbierg. Jens Damgaard købte ind til sit nye hjem på Wedelsborg. Han synes at have været en velstillet mand, som ville have visse ting — og bød, til han fik dem. Formentlig bød han også for at få tingene op i en høj pris, jo billigere slap han med sin kaution. Men han købte dog ialt 43 numre.

Brødrene Kasbierg købte for at hjælpe deres svigerinde, idet de lod tingene overgå til hende. De købte 49 numre, småt og stort imellem hverandre, mest småt, husgeråd o.l.

Ialt indbragte auktionen ..... 1769 — 3 — $12^{3}/_{100}$

Marie Magdalene Sl. Jens Kasbierg gik en svær tid i møde. Selv var hun ganske uden midler, foruden at have en gæld på 4379 — 0 — 87¼.

Stoffet til sin begravelseskjole måtte hun købe på kredit, 11½ alen fin Sucherdom, som hun købte hos Helen Cathrine Sl. Svendsens, og havde endnu ikke fået det betalt, de hun selv døde. Skrædderen skyldte hun også, både for sit eget og børnenes tøj. Kreditorerne løb hende ustandselig på dørene, men fik ikke noget, ikke engang et afdrag.

Ved hjælp af Anders Kasbierg lånte hun 4 rdl hos tolder Andreas Rachlow — og fik dem ikke betalt tilbage. Maren Madsdatter, som havde tjent hos hende og skulle have 9 — 2 — 0 i løn, fik dem ikke, heller ikke den rigsdaler, hun havde lånt hende. Hun hutlede og lånte sig igennem hos venner og naboer, som må have været enestående imod hende; men fik ikke noget af det tilbagebetalt.

Fra Justitsråd og byskriver I. Jentoft i København, som var gift med Marie Magdalenes søskendebarn, modtog hun 15 rdl om året, foruden hvad han sendte hende nu og da af naturalier, mel og gryn.

Heldigvis havde hun fået en bolig. Ritmester Hollenberg, som boede hos ritmester Lüttichau havde købt en ejendom og flyttede dertil Sct. Hansdag 1734. Deres lejlighed fik Marie Magdalene på forgængerens kontrakt. Men af møbler havde hun kun, hvad svogrene havde købt og foræret hende. 2 stk. sølvting var blevet tilbage, lidt stentøj, nogle få tallerkener og lidt bohave. Af skillerier var der et af den sahl: Mand i liberè og et af mand og kone i deres velmagtsdage.

Det var alt.

Værre end dette var måske nok den ydmygelse, hun måtte igennem i forholdet til sin fuldmægtig og kautionist Jens Damgaard, som for at sikre sig mest muligt ud af boet til sin kautions formindskelse, tog alt med sig, penge, bøger og papirer og behandlede hende dertil på en sårende og ydmygende måde.

I et brev til rentekammeret af 8. januar skildrer hun sin tilstand.

> — *Den Allerhøyeste Gud ved hvor lang og Kummerlig, Det Baade haver været og er daglig Dage for mig, Arme og Fattige og Nødlidende Enche som sidder med 3die Umyndige Faderløse Børn, hvor af det ældste er nu i 5de Aar, og indtet haft At erholde dennem med, Andet end hvad dend Allerhøyeste Gud haver Bøyet Gott Folcks Hierter til mig med Hielp, Thi ellers maatte ieg med dennem gandske have Creperet, Ja Min Fuldmægtig og Cautionist, Jens Damgaard, haver været saa haard og u-Barmhiertig mod mig det hand icke efterlod mig det allerringeste Af mine Effecter, jo hafde Gott Folck som saa den haarde og ynkelig medfart det hand brugte mod mig, icke forbarmet sig over mig og Kiøbte noget paa Auktionen og gaf mig hafde ieg Saa icke haft saa meget det ieg kunde helde mit Hoved til, ieg og Allerydmygst haver efterlevet Deris Excell: og Høye Herrers til mig ergangne Naadige ordre, Det ieg hvercken i Een eller Anden maade haver fordulgt Det Allerringeste for min Fuldmægtig og Cautionist som hand icke heller der over paa mig kand klage. Hvor fore ieg Allerydmygst og Wæmodelig,*

Bønfalder med mine Grædende Taarer Til Deris Excell: og Høye Herrers og De af Deres Stoere Høye Naade og Mildhed, vilde Tage Mig Arme og Fattige Enche And, og forhielpe mig med Deris Naadige forestillinger, hos hans Kongel: Maiᵗ om Een liden Penzions Nydelse for Mig og 3ᵈᵉ Fattige U-myndige Faderløse Børns underhold paa det ieg med dennem icke gandske skal geraade til Bettelstaven som Allerøverste Gud vil Rigelig Velsigne og Befordre Deris Excell: og Høye Herrers Naadige hielp mod mig Fattige Enche og Børn . . .

4379 — 0 — 87¼ var en kæmpegæld, og med renter, og hvad andet som løb på androg det til hver kautionist 2646 — 0 — 19. Det er ikke underligt, om Jens Damgaard ville have fat i bøgerne, at ikke nogle af pengene skulle forsvinde. At han også ville have alt indboet solgt uden at levne Marie Magdalene noget, faldt en del mennesker for brystet.

13. august 1732 rejste Marie Magdalene til København og blev af venner hjulpet til foretræde for kongen. Ærindet var at få en liden pension, et Naade Brød, af General Post Amtet. Resultatet af rejsen kender vi ikke ud over, at hun i den anledning lånte 10 rdl af tolder Rachlow og fik dem ikke betalt tilbage.

I 1733 søgte hun hos direktøren for General Post Amtet, justitsraad Seidelin. I den anledning skrev hun 1. september til provst L. Leeh som hendes sjælesørger om at få en attest vedrørende hendes kristendomsforhold. Samtidig fik hun foretræde hos kongen under dennes ophold på Koldinghus. Men for at der kunne blive tale om pension, måtte regnskaberne være afsluttet, og det gik langsomt.

Som vi har været inde på tidligere, skulle regimentsskriveren afholde udgifterne af forskellige kassebeholdninger, som lå opbevarede i de forskellige punge, vi stiftede bekendtskab med ved Jens Kasbiergs død. Pengene kom ind gennem skatter og afgifter af forskellige slags, opkrævet af amtmanden, birkedommeren eller husfogeden på slottet. Var disse mennesker imidlertid for langsomme med inddrivningen af pengene, slog beholdningerne ikke til, og regimentsskriveren måtte så spæde til fra en anden pung for at bestride udgifterne.

Her lå i hvert fald årsagen til en del af det kæmpeunderskud, som var opstået. Hos bønderne var der store restancer, og mange af beløbene var i virkeligheden uerholdelige; men for rentekammeret synes der ikke at have eksisteret uerholdelige skatter. Regimentsskriveren og altså nu hans kautionister måtte svare til dem.

Selvfølgelig var der også andre årsager; men det ville føre for vidt at komme ind herpå, for intet kan bevises.

Rentekammeret skrev 1. september og 10. januar til enken om at få restancerne indbrevet, så regnskaberne kunne afsluttes, og lagde i brevet en ordre til den nye regimentsskriver, Søren Hachsen, om at modtage pengene og skrive kvittering.

Så skete hverken værre eller bedre, end at birkedommer Ebbesen, som boede på Jubelholm i Egtved, amtmand von Jessen og husfoged Svendsen alle døde, og nu var

det deres enker, som skulle indkræve pengene. Det blev tingene ikke bedre af. Heller ikke af Søren Hachsens uvilje til at udstede kvittering og Jens Damgaards til i det hele at kommunikere med enken om tingene.

Ordren til Søren Hachsen blev ham overleveret, og 8. januar 1734 kunne enken meddele rentekammeret, at hun havde overleveret Hachsen restancerne såvel fra rytterdistriktet som fra Lerbeck og Højgårds godser på kirketienden indtil 31. december 1731, ligeledes restancen på familie- og folkeskatten fra den mand, som havde forpagtet den, Søfren Arrenstrup i København, ligeledes til udgangen af 1731 på summa 220 — 0 — 89, og Sahl: Hr Etats Raad og amtmand von Jessens Repartition af 15. april 1730 over deliqventpengene, ialt 728 — 0 — 3, samt 2 regninger over deliqventer på 139 — 0 — 19, som var udbetalt af kassen.

Men til dato havde hun endnu ei været så lykkelig at erholde hr krigsrådens kvittering herfor. Og beder hun allerydmygst, at de høje herrer vil forhjælpe hende til disse kvitteringer og regnskabernes »fuldfærdigelse og Endskab«.

Hele dette år og næste med gik dog med klager over Jens Damgaard og Søren Hachsen og anråbelser om hjælp til regnskabernes færdiggørelse, så hun kunne få sin pension.

Søren Hachsens kvitteringer fik hun 18. marts, og 8. juni sendte hun dem til Jens Damgaard med bøn om, som han havde lovet, at færdiggøre regnskaberne, så hun dog kunne komme til endelighed med sine sager og navnlig, »hvorledis ieg med Eder som min Cautionist kand til Endelig Sluttning faa at viide hvad som Eders Prætentioner kand blive«. — Udbeder sig med næste post et par ord herom.

Der kom imidlertid ikke noget brev fra Mons Jens Damgaard. I stedet fik hun et brev fra rentekammeret af 17. juli med befaling til »i følge Cammer Rætts Ordningen med ald fliid Drage omsorg for, at Regnskaberne uden videre ophold indkommer«, sammen med en kopi af et klagebrev fra Jens Damgaard.

21. september skrev Marie Magdalene igen til Jens Damgaard og refererede rentekammerets ordre. Hun kunne ikke forstå det. Regnskabernes færdiggørelse beroede jo på ham, og han havde lovet, at når han fik de førnævnte kvitteringer, skulle der ikke gå 8 dage, inden regnskaberne var færdige.

Igen udbad Marie Magdalene sig et par ord. Og heller ikke denne gang svarede Jens Damgaard.

19. oktober skrev hun til justitsråd Møller i postamtet om at hjælpe sig med at blive forestillet for kongen. Hun ved ikke, hvad hun skal gøre og kan ikke se sit udkomme.

Hendes tjenestepige Kristine Christensdatter havde 2 års løn tilgode, 10 — 0 — 2, kreditorerne rendte hende på dørene, og hun havde intet at betale med. Skomager Jensen havde en lille regning på børnesko, Abelone Povelsdatter kom med en regning for leveret brød, somme dage for 2 sk, andre for 1 sk. Abelone var dem selv skyldige i byen. Hun fik heller ingen penge.

Nylig havde hun sendt pigen til B. Rasmussen med en skriftlig bøn skrevet på tysk, om at måtte låne 6 rdl. Dem fik hun.

Det var lutter elendighed.

19. oktober skrev Marie Magdalene pâny til rentekammeret:

— *Deris Excellence og Høye Herrers Naadiggunstige ordre af 17. juli sidst forvigte med indlagte Copia, . . . hafver ieg Allerydmygst erholdet.*

Det, De behaver at tilholde mig, vil ieg med ald muelig flid drage omsorg for bliver gjort. Baade mundtlig, medens han (Johan Damgaard) var her i byen, og skriftlig, siden han kom i Condition hos grev Wedell udi Fyen, har ieg henvendt mig til Mons Jens Damgaard for at faa regnskaberne af sluttet. Efter min hjemkomst fra København skrev ieg straks til ham. — »Mens ieg aldrig fra hannem igien efter min forlangende haver bæret mig med Svar der paa, saa at endten ieg skriver hannem til eller icke, kand være for mig lige meget for hand agter mig fattige Encke slett indtet, da hand undertiden kommer her til Byen Men hand aldrig er Den der kommer til mig eller tallet med mig«.

Hun beder derfor de høje herrer om at være sig assisterlig med at erindre Mons Jens Damgaard, at han ikke understaar sig at giøre imod de høie herrers ordre og tilbageholde hendes regnskaber. Og det saa lang tid efter hans død. Ved en eller anden skiæbne paa kautionens pligtige midler kunne hans Maj. ske nogen forlis paa sine tilgodehavender.

Hun bad om hjælp, så hun »kunde erholde Hans Kongel: Mai^ts^ Allernaadigste Qvintance for Rigtigheds Giørelse«, i hvert fald vorde befriet for alt ansvar, ifald Mons Damgaard paa en eller anden maade paa hans midler og gods kunde være blevet forringet eller også ved dødsfald så lang tid efter være afgået. I så fald ville hun ikke kunne gøre rigtighed for noget som helst; »det ieg icke det Ringeste blef Eiendes«, og ved »icke Brød for dem (børnene) fra Een Dag til Anden«.

I foråret 1736 var kongen pâny på rejse og kom 5. maj til Kolding fra Holsten. Rentekammeret havde da 21. april forlangt renter af hver af kautionisterne for kassemangelen, 32 — 0 — 82½. Jens Damgaard protesterede; men det hjalp ikke. Han kunne jo sørge for at få regnskaberne afsluttet.

Igennem hofmarskal Gram fik Marie Magdalene under dette besøg at vide, at hun »skulde Nyde Dend første Vacantz Platz som forefaldet«, og den lovede pension skulle blive forbedret.

Hun blev så glad; men sommeren gik, og hun hørte intet, og 29. august satte hun sig til at tilskrive »Høy Welbaarenheder med Allerydmygste Bøn og Begiering, De Naadiggunstigst vilde være mig saa Naadig, at lade mig vide, om Hans Kongel: Mai^ts^ Høypriiselige Kongelige Stoere Naade og Mildhed imod mig Fattige Encke, er De Høye og Naadige Herrer Communiceret, Hvis icke Nødes ieg i allerdybeste Underdanighed at søge hans Kongel: Mai^t^ igien om Hielp og Naade mod mig fattige Encke, Thi ellers maa ieg med mine Smaae Børn, af Mangel for Nødtørftighed gandske og aldeles Crepere«.

Men det tager tid. Alle regnskaberne skal nøje gennemgås. 9. april 1737 skrev rentekammeret, at husmand Peder Ovesen i Fløystrup under Lerbeck gods skulle årlig svare 64 sk, men stod kun anført for 24 sk. De 40 sk var i 4 år blevet til 1 — 0 — 64, som skulle indbetales.

8. juli 1737 havde de 2 kautionister indbetalt sidste rate af deres forpligtelser, ialt 2646 — 0 — 19, og kongen kvitterede for gælden.

Til påske 1738 skiftede Marie Magdalene lejlighed, idet hun flyttede ind i et hus i Adelgade, som Hans Hansen Høxbroe ejede og lod hende bo i for 20 rdl om året. Det var vistnok en velgerning imod hende, og her boede hun, til hun Sct. Michaeli 1739, da hun flyttede ind hos Jacob Farver.

29. december 1738 havde Marie Magdalene endnu ikke fået sin pension og skrev til General Postamtet:

> — *Deris Welbaarenheder til Dette Antrædende Nye Aar, ieg saa underdanigst Gratulerer, som ieg Devotest Ønsker Dend goede Gud gifver Dennem og Deres familie ald Bestandig Lycksalighed, udi Stædseværende Sundhed Glæde og fornøyelse i Mange Aar; Dend Almægtige Gud Bøye De Høye Herrers Hierter i Naade for mig fattige Enche, . . . til Dette antrædende Nytt Aar, at ieg maatte blive saa Løckelig og Nyde den ieg for 2de Aar siden tillagte Naade — Smuler.*

Denne gribende henvendelse må have hjulpet, for fra 1739 opnåede hun at få pension, 3 — 1 — 5 i kvartalet.

18. august 1742 døde Marie Magdalene Sl. Jens Kasbiergs. Søsteren var da død, og svogeren Anders var død. Willartz var nu tiener på Gl: Ostrup Hougaard på Fyn og kunne næppe hjælpe. Faktisk stod de 3 børn helt alene, afhængig af, hvad gode mennesker ville gøre for dem.

Samme dag indfandt borgmesteren sig i boet med 2 forseiglingsmænd for at registrere det, som ikke kunne forsegles. Auktionen blev berammet til den 29. august. Til den tid skulle kreditorerne melde sig. Den 21. august fandt begravelsen sted.

Auktionen indbragte ialt ..... 202 — 0 — 8
Samtidig meldte 43 kreditorer sig med krav, som gik helt
tilbage til 1732 på ialt ..... 170 — 4 — 1

Til deling mellem børnene skulle så blive 31 — 2 — 7. Imidlertid meldte Jens Damgaard sig også og krævede overskuddet ved skiftet, hvilket han dog af borgmesteren blev overtalt til at give afkald på.

Efter auktionen var spørgsmålet, hvad der skulle blive af børnene. Den første uge blev de anbragt hos J. Nilson, hvorefter de kom til H. H. Fertig. Her var de 9 uger til den 10. november, hvilket kostede ialt 10 — 2 — 0. Dertil kom skolepengene hos Johannes Harboe i 10 uger a 9 sk., idet Morten betalte 4 sk, Christian 3 og Charlotte 2 sk, ialt 0 — 5 — 10.

Den 22. august skrev borgmesteren til Willartz Kasbierg og meddelte ham, hvad der

var sket, og opfordrede ham som født værge til at antage sig de 3 børn og komme over og bivåne auktionen.

Ingen af delene havde Willartz Kasbierg imidlertid tænkt sig. 26. august svarede han, at brevet »var ham indhændiget«, og han måtte deraf »gandske Værnodelig fornemme det sørgelige tilfælde ved min Sahl: Broders Enches døelig afgang som smerter mig, thi Hindes Død, gaar mig sandelig Dybt til Hiertet, i Betragtning til de Efterladte fattige og U-myndige Børn, Mens hvad skal ieg sige, Gud som Bæste Fader hand lever, og sørger for saadanne Fader- og Moder-Løse Børn, Ham vil ieg som deres faderbroder daglig i Minne Bønder Befahle dem, til tryg forsorrig, der har de Bæste Midler i sine Weye til deris tarf gaufn og Beste«.

Saa skulle det nok gå, mente Willartz Kasbierg. Han kunne i hvert fald ikke påtage sig noget formynderskab, da han tiente som fuldmægtig på Nislegård og gods og således var afhængig af herskabet, frue Geheime Raadinde Sehested, der ingenlunde ville tilstede ham, hverken at tage til auktionen eller antage sig børnene.

I stedet burde borgmesteren henvende sig til en svoger Hr Cancelliraad og byfoged i København I. Jentoft og Hr Cancelliforvalter ved Søe Etatens Cancelli J. N. Meretzin, som var gift med et Søskendebarn og bede dem tage sig formynderskabet på. Det ville være en Guds lykke at se de fattige børn antagne af to så brave mænd.

Skulle man endelig behøve ham (Willartz Kasbierg), kunne han tage datteren, skiønt han i forvejen havde 3 små børn og konen »Gaar paa faldende Fod med det 4de«. »Efter stand, Æfne og Condition« ville han gøre, hvad han kunne.

1. september skrev borgmesteren til justitsråd Jentoft og cancelliråd Meretzin og satte dem ind i sagen med de 3 børn, »Morten i sit 14. år, Christian i sit 12. og Charlotte Amalie i sit 11. år«. Borgmesteren forklarede, at Willartz havde frasagt sig formynderskabet. Nu bad han justitsråden, »som Altiid har beviist den Sl: Encke Stoer Godhed, ville Ydermeere Kierligst Antage sig disse hendes efterladte Børn, enten hos sig selv eller hos andre sammen med Cancelliforvalter Meretzin, saa meget mere, som det var Meget vakere og smukke Børn, Ja, Sønnerne snart blive ved Pennen saa Fremlig, som ved Guds visse Velsignelse er Ventelig.

Justitsråden svarede imidlertid omgående og holdt sig ganske fri for at skulle tage sig af disse børn. Derimod måtte de gerne beholde de 15 rdl et år. Endvidere ville han have en af sønnerne i erindring hos sig selv eller andre, når han blev dygtig til at skrive og regne.

Meretzin svarede slet ikke.

I den anledning mindede borgmesteren Willartz Kasbierg om, at når han var børnenes farbroder, »staar det hverchen til Ham eller os (mag. i Kolding), mindre til andre end Hans Kongel: Mayt Imod Loven at dispensere ham fri for disse Børn og deris formynderskeb, Siden hand og ingen Anden er deris føede Værge«.

Derfor ventede magistraten hans meddelelse om, hvornår han kunne tage sig af børnene, og om han selv ville hente dem, eller magistraten skulle sende dem af sted.

Kunne han ikke selv have dem, kunne han sende dem til Vajsenhuset.

22. september svarede Willartz Kasbierg herpå:

Det gjorde ham hiertelig ondt at fornemme de to slægtninges Kaalsindighed. Han selv kunne af tidligere anførte grunde ikke antage sig drengene, hvor gerne han end ville; men var det ikke muligt, at gode, fromme mennesker i Kolding ville tage sig af dem og føre dem frem. Datteren kunne han tage imod straks. Hvis man i Kolding ville sende hende af sted ved rejselejlighed, kunne hun stå af ved hr Josias Møller i Middelfart. Der ville han hente hende.

19. oktober svarede Meretzin, Han kunne heller ikke tage børnene, men ville også gerne ved lejlighed hjælpe den ældste søn.

Dagen efter kom imidlertid brev fra justitsråd Jentoft, at byskriveren i København ville antage Morten, så kunne han selv føre lidt tilsyn med ham; men han måtte med første agende post sendes derover. Omkostningerne skulle blive dækket ved ankomsten.

Samtidig blev løftet om de 15 rdl ophævet.

Det samme meddelte Jentoft til Willartz Kasbierg, som 3. nocember bad magistraten sende alle 3 børn til Middelfart den 10. november. Der ville han tage imod dem og sende den ældste søn videre.

Og så rejste de 3 børn fra Kolding, forsynet med tøj af gode venner, som havde været enestående imod dem.

13. nocember kom imidlertid et nyt brev fra Meretzin. Nu havde han talt med en ven, translateur ved Øresunds toldkammer, kammerråd Pedersen, og denne havde meddelt ham, at hvis Morten kunne blive konfirmeret til påske, ville Pedersen gerne tage ham i sin tjeneste. Det var en god plads, og der var chance for forfremmelse.

Det var imidlertid for sent, og borgmesteren kunne meddele, at Jentoft havde antaget sig Morten, og Willartz Kasbierg de 2 andre.

Hermed er denne lille historie slut. Den eneste, vi hører noget til senere, er Christian. som i begyndelsen af 1759 henvendte sig til borgmesteren i anledning af, at han havde hørt, at de 3 søskende havde en lille arvepart efter deres moder stående hos magistraten i Kolding. Den vil de gerne have udbetalt. Christian conditionerede da hans excellence grev Rantzau på Fyn som Taffeldecker. Om de fik penge forlyder der intet.

Allerunderdanigst Forslag
Til
Colding Byes Conservation
og Opkomst.

Angaaende Land-prangs afskaffelse.

Eftersom alle Høypriselige, Kongel: Forordninger om Landprangs afskaffelse, icke Hid til Haver Hemmet slig Stoer Ruin, for Colding, Men indvaanerne med Største, Væmodighed, ei allene Maa taale, at Bønder, og Huus Mand i Haderslefhuus ampt 1 a 2 Fierding-vei Tæt op til Colding, Sælger baade Viin, fransk Brændeviin, Salt, og andre Kjøbmands Vahre. Men end og at Landprangere, og Bissekræmmere, saa vel som Joederne, med allehaande Kiøbmands Goeds og Kram Vahrer baade paa Landet og her i Byen, Huus fra Huus, med Deres Løbe Kram geschvatzig opfylder en Hver med Vahre, der med Baade indlocke deris Kram i Landets almue, og udlocker af dem igien den Reede Betaling, i Steden Byens Negoetierende, for det øfrige, maa Holde den Skade fulde Credit Og Saaleedes Betages de her Boe siidende, Deres Brød og Borger Skab.

Saa for at afskaffe det Meeste af Slig Høist Skadelig Misbrug; Bønfalder Vi allerunderdanigst

1. Efterdi Landprangerne, icke undseer sig for den paabudte Straf, Deris Kongelige May^ts^ derfor Allernaadigst vilde Lade en hver som overbeviises at øve Landprang, herefter Straffes paa 50 rd. til Deris May^st^ og Politie Retten, og alle Hans attrapperede Vahrers Confiscation til angiverne, opbringerne, og Gudelig Brug; Eller i Mangel af Penge at arbeide en Uge for Hver Rigsd^r^ i Neste festning. Og at alle som Huuser, Hæler, og icke paagriber, fastholder, og angiver Deris Neste øfrighed nogen dennem Vitterlig Landpranger, Maatte for hver disse poster Straffes Hver Person paa 20 rd. til angiveren og Politie Retten, Vere sig Hosbonde, Hustrue, Tienst-Tiuende, eller andre eller ligeledes der for arbeider i Neste fæstning.

Hvilcket 1. formodentlig Skulle afskrecke alle omløbere, 2. Opmuntre og tvinge alle til at Gribe og Angive sampt aldrig at Huuse eller Hæle dem.

2. Da erfarenhed, udviser at friehed til fortoldning for alle, giver friehed til Landprang for alle; Det der fore ved alle Toldsteder allernaadigst Maatte forbyedes alle Bissekræmmere, Joeder, Haar Kræmmere, og alle andre omløbere, at Tolde nogle Vahre enten under Prætext, til Marcheder, eller til afsettelse i andre Kiøbstæder end de Bor udi, under anseelig Mulct, af Tolderne og Told Betienterne som dem Expedere.

Hvilcket 1. Saa vist afskaffer all omløberi, Som de 2. uden for toldning er allesteds uden frihed og 3. lettere ertappet:

3. Paa det ingen fremmede eller Landløbere skal tilsnige sig nogen Borger Rettighed, Det der for allernaadigst Maatte Befales: at alle som Kiøbmands Vahre har at for Tolde, eller til andre Steder at forsende, skulle under 20 rds Straf, til Deris Kongelige Mayᵗᵗ, Den første gang aarlig Deris angivelser paa Toldboden bilege med Deris øfrigheds attest, at de ere Vircheligen bosatte Skatte Borger, og udstaae ald Borgerlig Tynge, Saa og ei tilstædes anden Passeersedel end til en Viest Kiøbstad, eller Marched imod udlosnings attest at skaffe samme Sted, til at føre ved Told Regen skabet, og Deres Told og Passeer- Sedeler paa ingen andre Steder, eller Veie at validere, end dem de egentlig lyder paa, Item at deslige Kiøbmands Wahre og Sendings Goeds, Maatte iche uden Told-Stemplets Nøye forsegling paa dets Papier, og Foustagier, føres til sit Destinerit Sted; alt under 20 rds Straf for Hver af disse Poster Der Imod handles —

Hvilcket 1. Hindrer alle fremmede og Omløbere at fortolde som Borgere; 2. afskaffer ald Landprang med slige Landførende Vahre.

4. Til ydermere Sicherhed at faae de i Loven forbudne omløbere og forprang paa Landet afskaffet som Bederver Kiøbstæderne, Besnacher og Besnilder Bondestanden, Udbeedes Deres Kongelige Mayᵗᵗˢ allernaadigste Befalling, at alle Som Bor paa Landet, og der holde og Selge nogen Slags Kiøbmands Goeds eller Kram Vahre, Item at alle Borgere som Om føre slige vahre till fall bytte eller sall, uden med Rigtig Passeer Sedel til Kiøbstederne eller offentlige Marcheder, under forsegling og Expedition, som den 3. Post melder Maatte, Straffes der for, Circhelige Landprangere efter den 1ste Post.

Iligemaade Maatte enhver Kiøbmand Straffes for hver omløber hand enten self holder, eller afsetter sine vahre til som hand Veed der med Begaar Landprang.

Og at Magistraten Her i Colding Maatte liege allernaadigst befales, under 50 rds Straf til Deres Kongel: Maytts og paa de Handlendes Bekostning, Aarlig Hver January, Maanet at føre et lou Messig Tingvidne af alle Sognefogeder, og Byernes Bonde fogder i Kolding Kiøbstads District, om hvad Land og forprang de efter Loulig indstefning viide meere Vidner og Beviser om, til ald Landprangs afskaffelse uden Hvilcket Det aldrig Dempes —

Hvilcket 1. maatte ophæve den forbudne Kiøbmandskab paa Landet. 2. det Kremmeries omløberi paa Landet, og 3ᵈᵉ disses opdagelse og Straf at Vere forsichret. —

5. Da det og er Vitterlig hvorledes Eendel formuende Bønder sønner og Kiøbmend paa Landet ei alleene Stripper en Parti Haar, Skind, Svine Børste, Pene fedre, uld, vox, og andet Sligt tilsammen, og dermed, saavelsom med Reede penge practicere sig afsides Toldstederne til Holsten og med Skibsromme til Holland, Igien der fra med

adskillig slags allen Goeds, Tobak, Specier, og Andre Vahre Practicere sig her i Landet tilbage alt uden Told og uden for Toldstederne baade hen og hiem, Hvilcke uden Rigs vahre disse Landprangere igien strax paa Landet paa Herre Gaarde, og til Prester, fogder, forvaltere, forpagtere og andre, af setter I ringere priis end Kiøbmanden med Told, Consumption, og Borgerlig Tynge, er Muelig. Deris Kongelige Maytt der for allernaadigst vilde for anstalte ved alle Toldsteder, at en hver Skipper maatte expresse hver gang ædelig Bekræfte hans angivelser, at hand hverken fra Riget eller til Riget har havt med sit fartøy andet gods end det som er offentlig Losset eller Ladet ved de Rette Toldsteder. —

Hvilcket 1. Maatte Hindre Eendel forbudne vahde og penges udførsel af Riget 2det Eendeel Toldsvig, og 3. slig Landprang.

Angaaende Kroehold, og Brende Vins pander paa Landet. Da Ruineris ogsaa Colding Bye derover, af Baade Consumptions forordningen, og all om u tilladelig Kroehold paa Landet udgangne Forordninger, Saa gandske Misbruges, at Mand Wirchelig her i Byen iche Meere ved det Bonden inden 2 Miile skulle tage sit Sterke øll, og Brendevin i Kolding, thi det er desvere altfor Meget sandt, at Bonden ei alleene Brender og Brøger self alt hvad de Bruger og Misbruger Baade Daglig i Deris Egne Huuse Saa til alle deris Brølupper, Barsler, Begravelser og andre Gilder, Men endogsaa i Steden for at tage deres Brendevin fra Kolding anseelig brender self, og Selge Deris Brendevin her ind I Colding, Ja Nesten i Hver Bonde Bye, holder Krohuus med Sterch øll og Brende viin foruden alt hvis øll der hendtes fra Hadersleb til Gilder og Kroehuuse i Mange Byer her i Rytter Dictrictet inden 2 Miil Ner Colding, altsammen Consumptionsfri.

Hvorfor Kolding Bye som svarer Den Høye Consumption Endelig Maae Liide og under gaae;

Saa for at Hielpe Byen til sine Privilegier og see den Befried for saa Store for Nermelser, Bønfaldes allerunderdanigst! —

1. Deris Kongl: Maytts foruden forige forordning Her om allernaadigst vilde 1. Deris Kongl: Maytts foruden forige forordning Her om allernaadigst vilde forbyede alle u tilladelige Kroer, og ald forbudet Brendevins Redskab, 2 Mill Ner Kolding, under 50 Rigsdls Straf til Deris Maytts og Politie Retten; eller arbeide i Fredericia Festning 1 uge for hver Rigsdl. Mislige Betaling; og Lige allernaadigst befahle Præsterne, paa Landet, at de inden 2 Miile Ner Colding, under 50 rds Straf til Deris Maytt iche maae for Rette nogen Trolovelse, Brudevielse, Barsel, Kones Indløsning, eller Lig prædiken, førend vedkommende Beviser for dem med Borgernes Sedel, af Magistraten om dends Rigtighed examineret og attesteret, Baade at have der angivet Hvor mange Persohner hand i alt der til er Vendtende, Saa og til Dem, Der udtager det Behøvende øll, Brendevin, og anden Sterch Drik, Hvilcken forsamling en hver Sogne Degn under 10 rds Straf Maatte Rigtig telge, og Optegne paa samme Sedel!

Hvilcket 1. maatte Drive Bønderne til at tage deris øll og Brendevin i Colding førend de kand holde slig Verdsskab 2. Bringe Bonden til at Angive nogenleedees Rigtig sine Gedster og der efter Det Behøvende øll, og Brendevin Virchelig, og ei allene som lidet til et Skin, udtage.

2. Belangende Kroehold, Brendevins Brenden, og de øfrige Gilder iblandt Bønderne;

Bønfaldes Deris Kongel: Maytt allerunderdanigst om den allernaadigste Befalling, at Bonde eller Videfoged i hver Bye, /: og Hvor ingen er, der da maatte ordineres :/ der og Nøye indseende, skulle have og Vere Bemyndiget at tage 2de Mænd til sig at forsegle og borttage Saavel ald forefindende Brendevins Reedskab, som Merskning Dranch og Brendevin uden nogen exeption, samt alt det øll nogen holder til Sall, eller Gilder 2 Miile ner Colding, og ei Beviises i Colding udtaget, Hvor for enhver som Hendter over ¼ Tønde øll eller over en Kande Brendevin her I Byen skulle Vere pligtig under disses Confiskation og 10 rd. Mulct skal Angives og Opbringes sampt Politi Retten, derpaa at tage Borgernes af Magistraten attesteret Sedel, og Samme Strax til Byens Bondefoged at Levere, som dem Beholder, og efterseer om indholden af øll og Brendeviin der ved kommer Over Eens; Og paa Det Bondefogden med ingen kunde Collidere, Skulle hand Vere pligtig, aarlig een gang til sit eget Ting, efter indstefning, Dem at Udlevere, og Vidne hvem der i Byen enten har holt Kroe, eller har haft noget Brendevins Redskab eller til Gilder, eller andre Reedskaber, Haft andet Sterch øll og Brendevin end fra Colding saa vitt hand er Vitterlig, eller veed at føre nogle Vidner Om; Lige den samme indseende og Myndighed Maatte Sognefogederne gives for alle Eenlige Steder i Sognet, som ingen anden Bonde foged kand have, saa og Vere pligtig, aarlig Lige Rigtighed der for at afleege.

6. Hvilcke Tingsvidner for alle u loulige Vahre /: lige som ellers Tingsvidner af Skovbetienterne for u lovlig Skovhug :/ Magistratten aarlig hver January Maaneet under 50 rds Straf til Deris Kongel: May^{tt} skulle forskaffe paa deres Bekostning som Colding District, med øll og brendevinn, forsynet hafver. I samme Tingsvidner skulle og alle Degne efter indskrifning, levere de sedeler de for Trolovelser, Bryllupper, Barseler og Begravelser Bør have paategnet saa og Vidne at ingen flere Slige Verdsskaber der i Sognet i nest afvigte aar erholdt! —

Hvelcket 1. kunde afskaffe ald Brendevins Redskab, og Brendevins Brenden hos Bonden, 2 Ophøre ald forbuden Kroehold, 3 Straffe og Opdage Hvis ei Rigtighed som der ved kunde indløbe, og 4 forbyde det meste overflod og fylderie paa Landet.

3. Som Colding Bye liger meget indspærret ved Fredericia Stads Consumptions frihed 2 Miil nær paa den østre Siide, og med Haderslebhuus Ampts Consumptions frihed tæt op til Colding paa den Søndre Siide Og Vel iche Dog kand Sende Meere end halv veis til Fredericia, og Slet ingen Rettighed i Hadersleb huus ampte, Saa Bøn faldes allerunderdanigst til den Liden veder Lag for slig Stor afgang, om de 3½ Mille Der Mellem Colding og Riibe at Gives der til Liige Rett som ellers inden 2de Miile Ner Colding er Byen givet, og at Visse Byer til Colding fra dem som Riibe, Fredericia og Wejle ei tilkommer, af hans Excellence Hr Geheime Raad og Stifts Befalingsmand von Gabel, maatte Reparteres.

3die.

Angaaende Negotien.

Der foruden at Colding Bye er der udi fremb for andre Kiøbstæder meget hart tvunget, og sit Kiøbmandskab og Næring paa den Synder Siide Gandske Betaget, I det Haderslef huus Ampt Grendser tæt op til Colding Og er Toldfri, I Steden Kolding Bye Maae svare den store Told, som af Mange Slags Vahre er høyere end Vahrernes første Indkøb. Saa finder erfahrenhed Det gandske u muelig at indvaahnerne Den Prompte Told kand Erlege, anseende Det Skeer ingen Sted, som Beviises dermed, at de Vahre, som er Høye i Told, selges over alt for ringere til Hver Mand alle Steder end de med tolden kunde koste, og Kiøbmanden Derfor, om hand ellers som andre Negotierende Vil tenche til at Niude nogen Næring Maae enten Tabe baade Fragt Proffit, og en Stoer Deel af første indkøb, eller Nødvendig Stiele Dem ind; Hvilcket aarsager saa mange ved Confiscationer Ruinerede, og afskrecher en hver formuende fra Negotien eftersom ingen Gierne Staae Hver Øye Blich i fahre at Vere Tyf for sit eget. Det Aarsage forlade De Riige Kiøbmandskab og Sette deres penge paa Rente, Der imod siide Kiøbmændene fattige Høkere af uden Lands Kiøbmænd, som dem lidt efter lidt vil betroe. Til hvilcket at forekomme, aller underdanigst Bønfaldes: at Deres Kongel: Mayts allernaadigst vilde forunde Colding Bye Tolden self indbyrdes en vis aarlig Summa, I de førstkommende 20 Aaer, Nembl: den samme Penge som Colding Bye udi nest forige 20 Aar svaret haver; saaledes at disse forløbne 20 Aars Told Maatte Sambles I een Massa og den 20de deel deraf aarlig herefter af de Negotierende i Colding Erlegges paa Amtsstuen, Nemlig ved Hver Maanets Udgang, den 12te part Der af Hvor fore De Handlende Een for alle og alle for Een Maatte Vere Deris May^{tt} ansvarlig, og tilskyede Hvis som derudi fattes, og derfor allernaadigst tillades Kiøbmendene self, paa deres ind, og udførende Vahre. Og der nest for accissen at Giøre Magistratten Rigtighed! —

2. At Deris Kongl: Maytt Liige allernaadigst Vilde forunde Colding Bye Consumptionen af de 4 Species Viine, fransk Brendeviin, Salt og Tobak, I de første 20 aar for den samme penge dette udi de sidste 20 aar beløbet haver, Eller! —

3. Aa Tolden og bmt 4re Species Consumption allernaadigst maatte Modereris til Visse Procentum paa alle Vahre og hvis den Procentum Told, og Consumption, Da iche Aarlig beløb sig til den 20de deel af denne Summa som af Byen i Nest forrige 20 aar er betalt, de Mancherende Da at Reparteres paa De fortoldede Vahrers Verdi, og af deris Ejere- Pro qvata Strax Betales, Saa Deris Kongl: Mayst Dog altid var Vis paa at nyede Liige saa Meget som forhen! —

Hvilcket 1. annimerer Eenhver til at Drive Negotie, i sær de formuende, siden de ei Meere Da har nødig at vove Deris Goeds i Told svig — 2 Kand saa den Eene ei Meere som forhen tage for deelen fra den anden

Med Toldsvig, da i Steden de før nødes til at Dølge hver andres Told Svig, Nødes de da til at passe paa og Straffe hver andres Told svig, fordi De iche vil Betale Hver andres Told, og 3. Som Slig Negotiens frihed Giver Baade formuende Kiøbmand og forsyner Landet med Vahre for Billig priis, Saa vinder Deris Mayestetter derved Stedernes Velstand og fornyelig interesse og fordeel i alle paakommende Skattere! —

4.

Angaaende Manufacturer.

Da saa lenge som Landets Indbyggere Maae Bære hvad Klæder De vil, Maae Landets Indbyggere vel og Nære lige saa mange Arbeeds Mennisker derpaa uden Riiget, foruden fragt og fremmede Kiøbmends Proffitter, derpaa som Landet holder Militaire Mennesker inden Riiget, og i saa Maade har en Dobbel Armee, I fred og finde at underholde, Og saa lenge uden Riigs allen Goeds Maae sliides her i Riiget, Skal Tiiden bevise Der kommer aldrig tilstrækkelige, og alle mindst fremmede Manufacturister I Danmark, Da Dog Gud i Himmelen har Velsignet Landetz Natur med det, som Den Gemene allmue har Nødig til Klæder, og for Det øfrige Givet Landet saa Comode platz for Trafiquen i Verden, at og den Behøvende tilsatz for at faa bedre og herlige Kleder, til Støre og Høyere Stender overflødig kand erholdes! —

For de Een gang at faae Manufacturs Videnskaber indplantet i Undersaaterne og Der til i det første bekome fremede Manufacturister, Siden aarlig Beholde nogle Tønder Guld hiemme i Riiget, som for Staeds og allen Goedz gaar ud af Riiget, og Naaer Platz og arbeide til saa mange Tyve Tigere, og Vacabonder som Landet er Opfyldt med, Udbeedes Allerunderdanigst

1. Om den Saerdeles Faderlige og Høy Kongl: Befalling, til den Eeneste Noed og tvang, som alt dette Kunde i Stand sette og Drive, Neml: at ingen Mennisker udi ingen Stæder maatte Bære andre Klæder af Linnet, ulden Tøy Som i Danmark Fabriqeeres, under Arrest og Bremmerholms Straf! —

2. Og at til den ende ingen Slags allen Goeds, under Bremmeholms Straf maatte mere indføres. Men saa vil alle De Kleder som nogen eier af uden Rigs Fabriquer, Som alt det fremmet allen goeds Kiøbmendene hafde; altsammen gandske og aldeeles inden 4re aar at være Solt, forbrugt, og forsendt, eller af Riget igien udført, og aldrig Meere under nogen Prætext Her Være befindende under Bremmerholms Straf,

3. At alle Slags Manufacturer og Intersenter derudi, Maatte paa allernaadigst accorderis saa tilstrechelige Goede Pdivilegiæ, som kunde Annimere en hver Vittig eller formuende Mand til at Participiere, der udi, og tvinge Løsgiengere til at arbejde der udi! —

5.
Angaaende Laug og Handverker.

Da som en hver Lære Dreng er nesten en fattig Dreng, og har lidet eller indtet at lære for, og Erfahrenhed nochsom giver Hvor lidet de siden, Naar de bliver Svende Opleger, Saa de har intet til beste at antage Haandverck Med mindre at sette Bo med, og over alt dette fordrer adskillige Laug, under et og andet Nafn anseelig Større Indgangs penge af hver svend som der udi vil indtræde, Meere end forordningen tillader, som ei allene Maae Skrecke fattige folck fra at lade Deris Børn lære Haandverker, Men end ogsaa Hindrer fattige Haandverchssvende fra at komme i Kiøbsted Mestris Laug, og tage Borgerskab; Hvorfor de, Kiøbstederne til afbreck og Skade sider og Bønderhaser paa Landet, foruden Mangfoldige andre forbuden haandverchsfolck paa Landet, som betage Haandvercherne I Stæderne Deris Brød,

Til Hvilcket at ophæve, allerunderdanigst Bønfaldes;

1. At ingen Haandverchs Dreng eller Svend i nogen Maade eller under nogen Prætext af nogen ting Maatte affordres Meere af noget Laug, for der udi at indtages end Juste det forordningen af 23. Decembr: 1681, og 6te May 1682, expresse omtaler, under 20rd Mulct til Byens fattige! —

2. At ingen af de drenge og Svenne som har lært, eller har Staaet i Lære, Langt Mindre nogen Haandverchs mester I Kiøbstæderne, under Prætext at Sye Bønderskoe at Sye vadmel, eller Weve vadmel Blaaer — og Hampe Lærit, Maatte hensette sig ud paa Landet men vere forbunden at forblive i Kiøbstæderne, og øve deris Handverch der, Med Mindre de frasiger sig gandske Handverchet, og der for Stiller Lauget 20rd fornøyelig Caution, som uden nogen undskyldning af Cautionisten Skulle erleegis halve parten til Lauget og Halve parten til angiveren, saa snart Det Beviistes hvor Manden Imod sin frasigelse sit Haandverch paa Landet brugt haver, da hand tillige under 50rd Straf til Lauget, eller hans Persohn i Neste festning at arbeide, Skulle strax i Neste Kiøbstad paa sit handverch taget Borgerskab og sig nedsætte! —

3. At Viide eller Bondefogden i Hver Bye 2 Miil Nær Colding Maatte allernaadigst befales under 4rd Mulct til Laugets fattige, Strax at Skulle angive for Neste Kiøbstadz øfrighed, Hvis Handverchsfolck som opholder sig i hans Bye og bruge Meere Handverch end dem Loven tillader, og at samme Bondefogder paa den Aarlige indstefning af Magistraten, Skulle Vidne, Hvis meere Sligge enten bosatte eller omløbende Handverchfolck der i Byen i det afvigte aar Været haver saa vitt han er Vitterlig, da enhver af dem om hand sit paa Landet forbudet Handverch, overtydes at have øvet, Maatte Bøde 10rd Halft til Bondefogden, og Halft til Lauget, eller i Mangel af Betalingen at arbeide 10 uger, i Fredericia festning, Da Lauget Betaler Bondefogdens u mage Reise og Rigtig angivelse for hver slig Bøn haser med 4rd.

6.

Angaaende Indqvartering.

Da er Colding Bye fremb for andre Kiøbstæder, og imod Den første allernaadigste Indrettelse Høyst Betynget, thi som Stedet er kon liden og fattig, og Dog formedelst Slotz Staldene, og Rytter Koblernes Ner verelse Maae Holde 4re Compagnier Med fri Qvarteer af Seng Ildebrand og Lys, Saa udlovende Ved Deris Kongl: Maytts Høysahlig Kong Friderich den 4de ved hands Excellence Hr Geheime Raad og Stiftamtmand Da Værende ober Krigs Secretaire, Hr Christian Carl von Gabell, at Borgerne Skulle Nyede for hver Mand 9½ mk, hvilcket alleene for Det første aar blef betalt, Siden aldeelis udebleven, indtil Byen allernaadigst er endelig tillagt den Halve part, Nembl: for 2de Compagnier, Hvorover den Continerende Stoere Indqvartering ei alleen Koster Det fattige Borgerskab en u taalig Haaben penge aarlig Men end og betager dem Meget af den Byen allernaadigst til trengte Næring; — Thi siden Rytterne Vedholder Deris Sedvanlige Marquetenderi, Med Spiise Qvarteerer, og Somme Steders øll og Brendeviins Sall, iche heller aflader deris egne Rytter Slagtere, under den Prætext de Skaffer det Bedre, og for en ringere Priis, en Borgerne, u-anset Rytterne har Kongens penge at leve af, samt fri Qvarteer med til Behør, og uden alle Skatter, I Steden Borgerne Maae ernære sig self, underholde dem, Med Deris velbefindende u-Leiligheder i Huusene og Medtages Høet i alle Skatter og Byrder som hand gribelig hart trycker Borgerskaber! —

Til Hvilcket 1. nogen at hielpe, allernaadigst bønfaldes

1. At Deris Kongel: Mayst allernaadigst vilde Befale en hver Cheff, ei at lade Hans underhavende holde noget Marquetenderi, slagteri, spiise qvarterer, øll og Brendeviins sall, Høcheri, Haandvech, eller anden Borgerlig Næring under Nogen optenchelig Prætext, Saasom Rytteriet ei Mindre, end alle andre i Byen kand nyede Deris forpleining for det som billigt og Ret er, og derfore Liige allernaadigst Befale Compagniernes Cheffs, ved aars udgang, at beviise, for General Commissariatet med Magistratens attest, paa Byens anordnede 16ten Mands foregaaende ærklæring, at deris underhavende I ingen Maader, Med slig eller anden Borgerlig Næring har Betaget Borgerskabet Noget af deris Næring! —

2. At Deris Kongl: Mayst allernaadist vilde tillæge Colding Borgere Den dem ved Rytterietz indlegelse allernaad: tilsagde fulde Indqvarteringspenge 9½ mk for hver Rytter og Koener af alle 4re Compagnier, som er Dog kon lidet at Regne, Imod hvis udgifter Skade og fortred, de af Rytterne aarsages;

Eller

3. Om Det var Muelig Byen allernaadigst Maatte Hielpes fri for denne store Indqvarterings Byrde og derfra Een gang igien allernaadigst afløses! —

7.

Angaaende Justitien om Det forbuden Landprang, Kroehold, og Brendeviins Reedskab, sampt u-tilladelige Handverchs folck paa Landet! —

Da Ud-beedes allernaadigst, den allernaadigste anstalt, at Disse poster Maatte unddrages Den Vittløftige Rettergangs Maade, og I det Stæd ordineris en Politie Rett, Bestaaende saa vel af Een af Magistraten Persohner her fra Kolding som Birkedommeren, eller Herretzfogden i Hvis District, Sagen falder, som maatte I agt tage saa Vel Kiøbstædets, som Landetz Rettigheder, og efter Vidnernes ædelige afhørelse, Og andre Beviiser, udførlig Dømme, og excequere Deres Domme, Og hvor der end Var Misnøyede at have Appelations Ret til Stiftamptmandens og amptmandens over Domb, og endelig om Sagen Var af den importance, der fra til Høyeste Rette, eller Cammer Retten.

Hvilcke Poster, som De fornemmeste til Colding Byes Opkomst, Indstellis underdanigst til Deris Excellence, Høy og Velbaarne Hr Geheime Raad Cammerherre og Stiftbefalingsmand Herr von Gabells Naadige Bedst Befindende forestilling, til deris Kongel: May^{stt} allernaadigste Resolution.

Datum Colding Raadstue d. 7de Augusti 1731

Jens Riis *C. C. Leh* *M. J. Juhl*

Geifche Mathiesen, Jens Tonnesen, Peder Lauridzen, Baesballe, Hendrich Rafn, Hans Hermandsen, Sørren Friderichsen, Lauritz Nielsen, Niels Nielsen, Hans Nissen, Claus Blom, Peder Pedersen, Erik Hansen, Peder Ifversen,

Allerunderdanigste

Memorial og Specification ofver de Bettlende og fattige Høynødtrengende Persohner, som sig her udi Colding Cøbstad er Befindende, at opholde og alleniste er Behøfuende og efter Hans Kongel: Mayts Allernaadigste hidsendte Anfordring og Befahling af dato den 3 og 24 Septbr 1708, at Skulle Ind Rættis, som og efter Nøye Indqvisition og Examen saaledes er forfattet Nemblig

1ste Classe af Blinde Sengeliggende Vanføre Lemmer	alder	ugtl. tillagt sk	Bedrager Aarligen rdr	mk	sk
1. Laurids Nottler Een gammel Skatteborger	76	12	6	3	0
2. Axel Skoemager	70	10	5	2	8
3. Michel Røch	67	10	5	2	8
4. Andrs Davidsen .....e...	25	8	4	2	0
5. Palle Laursen med sin Kones Moder Kirsten Palles .	83	10	5	2	8
6. Maren Sahl: Erich Kleinsmeds	60	10	5	2	8
7. Anna Jens datter Rasmus Møllers	76	6	3	1	8
Summa		56	35	4	8
2den Classe af Gamble Høyaldrede, som intet til Brødet kand fortiene					
8. Dorthe Thomas Danielsens	78	4	2	1	0
9. Maren Sahl: Hans Laursens	70	4	2	1	0
10. Elisabeth Johannes	60	4	2	1	0
Summa		12	6	3	0
3die Classe af fader og Moederløse Smaa Børn, som har ingen der tager sig dem an.					
11. Hans Rasmussen Bruun	12	5	2	4	4
12. Melcker Hansen Liist	10	5	2	4	4
13. 4re fattige Lathinske Skoele Børn Nafnlig Mads Basse Johann Corthauer, Mathis Gottfred og Johann Peiter pro persone ..... 9 a 10		6	13	0	0
14. Afgangne Niels Billet huggers Mindste U-myndige Dreng ..... 4 a 5		4	2	1	0
15. Afgangne Orgenist Johann Petersens 2de Børn pro persona		4	4	2	0

16. Anne Lunds Pige Barn	8	2	1	0	8
17. Søfren Vegters Pige Barn	10	2	1	0	8
18. Afgangne Hendrich Mynchers umyndige Pige Barn	9 a 10	4	2	1	0
Summa		32	29	1	8

4de Classe af
Husarme, som intet eller saare Lidet til Brødet kand fortiene

19. Afgangne Borgm Faustis Enche Marie Elisabeth	58	10	5	1	8
20. Kirsten Gerdsdatter Troe Pige	60	4	2	1	0
21. Jens Pottemagers 6 Umyndige Smaa Børn, tilsammen		10	5	2	8
22. Wibecken Trompeters	54	8	4	2	0
23. Maren Ambiørns	68	5	2	4	4
24. Karen Frederichs	62	4	2	1	0
25. Karen Jørgensdatter	69	2	1	0	8
26. Kirsten Søfrens	76	3	1	3	12
27. Anne Poul Findsens	64	2	1	0	8
28. Gertrud Fynboe	50	4	2	1	8
29. Karen Fyns	63	2	1	0	8
30. Jens Pedersen Vang Mand	60	5	2	4	4
31. Lene Peder Skoemagers	80	5	2	4	4
32. Mette Christens datter	66	5	2	4	4
33. Margrethe Laurids datter	60	4	2	1	0
34. Adams Hustrue Ewa	89	8	4	2	0
35. Anne Madsdatter	24	4	2	1	0
36. Peder Eliesens Søn Med Puchel paa Ryggen	10	4	2	1	0
37. Thomas Rolfsen	42	4	2	1	0
Summa		91	49	1	2

Stoeder fogden Niels Søfrensen tillagt for sin opvartning, at holde frembt Bettlere her fra Byen sambt om Nogen Omløbende her efter skulde findes at eftersøge derfor aarlig	12	0	0
Summarum andrager forskrefne de fattiges Aarlig Udgift til sammen Penge	132	4	12
Bedrager Ugentlig	0	11	15

Herimod findes til Aarlig Indkombster, som kand beregnis til Byens fattiges Casse.

	rdr	mk	sk
1. Af Colding Byes fattiges Aarlig udstaaende Capitaler, som andrager til summa 773 rdr 2 mk 6 sk deraf 5 %	38	4	0
2. Af de fattiges Collecter udi Taflen og Blockene i Kircken sambt Raadstuen og Synder Blocker	12	0	0
3. Af de fattiges ⅓ af Aarlig Accisens Oppebørsel Ungefehrl. ...	14	0	0
4. Af den Collect som undrtiiden falder ved Hans Kongel: Mait^ts ankombst her udi Slottet Med Taflernis omgang i Slots Kircken til Skoelens Discipler og Hospitals Lemmerne vorder uddelte efter Sahl: og Høulouflig Herris og Kongen Christian 5. Ordre af Dato Colding huus Slott d: 28 Juli 1681, hvor paa ej nogen vist BeRegning kand giøres			
5. Af Onsdags Taflerne af Communicanterne gifues som udi dend Welb^r og Berømmelige fordum Nu Sahl: Lensmand her paa Colding huus Caspar Marckdanners tiid berettis at være henlagt til Een eller flere fattige Skoele Discipler til Een Reise Penge til Acedemiet som ungefehrlig kand BeRegnis til	7	3	0
6. Af Byens Indvaahnere og Borgerskab, som sig efter de Allernaadigste forordningers tilhold /: efter foregaaende Sogne Præstens gudelig formaning :/ sig goedvilligen udi dend antordnede og igennem dragne og af Stiftsbefalings Mandens forseiglede Bog Een huers Nafn Indtægten Bedrager tilsammen	63	1	0
Summarum Andrager de fattiges Aarlig Indkombster til sammen Penge	135	2	0

7. Allerunderdanigst ansøges og begeris paa de fattiges Vegne at dend Kongel: Ambt Mand saavel de Kongel: Betienter her i Byen, maatte komme denne Colding Byes fattiges Cassa til hielp med den Allernaadigste pa budne 1 proc^to af Een huers tillagde gage efter Cammer Reglementet her af Ligueris og Betallis.
8. Iligemaade Allerunderdanigst Andrages og anføres Allernaadigst Aarlig Deputat paa Coldinghuus som Ved Juule Tider til Byens fattige uddehlis af 14 Lispund flesk 2 tdr. Malt, 2 tdr Rug til Brød 2 skp Homble til denne Byes fattiges Casse til hielp og bereignes, huilcket som forbemelte kunde være Een Merchelig Subsistence til disse herudi Inmeldte fattige Lemmers under holdning og den dessens Allernaadigste tilladelse og antordning ei anderledis hafues, Middel der med, at udkomme, som Allerunderdanigst formodis, at Ambts forvalteren beordris, samme Deputat her til de fattiges Cassa og Ud dehling, at Lefueris.

Og er alt saaledis efter Allerunderdanigst Pligt med ald Muelig flid nøye efterseet og Inqvirerit, saa vi videre af os kand giøris Nogen anden forslag til de fattiges under

holdning, her paa Stedet Endsom her anmelt angifuen og Indført er, huoforre hermed udi Allerdybeste underdanighed indstilles til Eders Kongel: May^{ts} Allernaadigste Approbation.

Colding Raadstue d. 8 Novb. A^{o} 1708

Lars Leeh *Hans Pedersen* *Math: Raff* *Michel Danielsen.*

Specification.

Paa de Obligationer og Pante Forskrifninger som dette Steds fattige er tilhørende og af Edle Hr. Raadm. Ebbe Leeh mig er Blefuen Lefueret — Nembl:

		rdr	mk	sk
1.	Ifver Giermandsens Pante forskrifning de dato 29. Januari A° 1732 af Capital	40	0	0
2.	Skipp. Niels Thomsens Obligation af Dato 2 Janv. 1718, Stoer	26	4	0
3.	Bartholomæus Jacobsens Oblig: og Panteforskrivning af 18 juni A° 1718 Capital	40	0	0
4.	Søfren Lorendtsens Obligation af 27 Januari A° 1723 Cap.	40	0	0
5.	Jep Lybeckers Pante Bref af 15 Janv. 1725, Stoer	65	0	0
6.	Mathis Thomsens forskrifning dat. 21. juni 1726	100	0	0
7.	Knud Ludvigsens Pante Obligation de dato 13 Juli 1726	66	0	0
8.	Jens Lambertsens Panteforskr. de dato 4 Sept. 1726	20	0	0
9.	Christian Nielsen Tømer Mands Oblig. 29 Dec. 1727	26	4	0
10.	Hans Thranes Oblig. af 5 Janv. 1728	10	0	0
11.	Gieronimus Laursen Bøckers Oblig. 17 Febr. 1732	46	4	0
12.	Baltser Eliesens forskrifn. af 20 Febr. 1728	40	0	0
13.	Johann Schultz Post Riders Oblig. 27. Marts 1728	34	0	0
14.	Michel Hansen Skrevers Panteoblg. 8 Juni 1728	13	2	0
15.	Skipp. Søfren Andersens Oblg. af 13. Dec. 1728	33	2	0
16.	Niels Jensen Kleinsmids forskr. 26 Juli 1730	46	2	0
17.	Hr Rubeck Lucoppidans Panteforskr. 26 Juli 1730	236	4	11
18.	Johann Jepsen Grofsmids Oblig. 24. Aug. 1730	40	0	0
19.	Maren Jensdatter Sahl: Michel Postes Pante Oblg. 17 Febr. 1731	16	0	0
20.	Johannes Jensens Panteforskr. 31 Dec. 1731	66	4	0
21.	Sahl: RaadM Mathias Raffs Enches Skiøde paa 2de Enge i Teil gaardskier 2 Juni 1723	110	0	0
	Her ved Edle Hr RaadM. Leeh af Mig paa de fattiges Vegne qvitteres.			
	Colding d. 6te Marti 1732 *Hans Michelsen Flye*			
22.	Noch her efter Bragt i Rigtighed efter følgende Capitaller som forstanderen iche Siuntes var goed forsichring for ved efterfølgende Poul Larsen Skoemager Oblg. 26 Mai 1788	57	2	0

23.	Ilige Maade Een Pante Oblg. paa Thomas Andersens gaard her ibid: af Capital og forskr. af dato 21 April 1732	100	0	0
24.	Laurs Mahlers Pante Oblg. efter forskr. 6 Juli 1732	6	0	0
25.	Efter Een Domb afsagt over Giefke Mathies^{en} og Knud Andersen for forstrag^{te} Penge af de fattiges Cap. 11 — 2 — 9 som af da verende Magistrat Blef Beloufuet af Byens Casse igien skulle gott giøres ved Sagens Endelig uddrag Mellem Colding Byes Indvaahnere og de Bramdruper angaaende Byens Skiel, som Efter deris Indgifne Memorials Regning for giorde forskud igien som for hen Melt skulle gott giøres af for omelte Magistrat, Mens som ei skede Blef Mig udsat til Mangel af Hr Borgmester Riis samme Capital som ved Loumaal var aarsagelig Mig derfor, at befrie, og de ved Endelige Dombs afsigt Blef tilfunden at Betalle Capital og Rente, Mens for om Kostningerne Blef ei Noget Tilfunden at Betalle, Mens Sagen Maatte udføres paa Min Egen Bekostning og efter Indsendte Bye skrifverens Attest Nr 5 kostede mig i Omkostning af mine Egne Midler 3 Rdr som underdanigst forModer Mig igien blifver gottgiort og Betalt	10	0	13½
		1301	0	81½

Hans Michelsen Flye

Fattige skolebørn, som har fri skolegang.

For 1733.

1. i 4de aar, Søren Tobias Haubtets nu i 12. aar, reigner og skriver.
2. i 4de aar, Nicolaj Ditmars i 12. aar, Skriver efter forskrift, er forsømmel: i sin Skoelegang.
3. i 3die aar Thomas, Jep Walthers, i 13de aar, skriver got og skal nu begynde at reigne, men forsømer Skoelen imellem, skal fortiene.
4. i 1½ aar, Lorents, Jens Netgers i 9de aar, skal begynde at skrive.
5. i 1¼ aar, Hans, Lauge Michelsens, i 11te aar, siden nytaar icke meget været i Skoele og i alt været heel forsømelig i sin Skoelegang.
6. i 1 aar, Bolds, Hans I. Niels., er efter at være underviist i sin Christendom og været til Guds-bord, komen til Skoemager handverck.
7. i 1 aar, Bertel Dons i 11te aar, skrifver efter forschrift.
8. i 1 aar, Lars Agnetes, i 13de aar, nu kommen til Skoemager handverck, hafde ellers begyndt at skrifve.
9. i 1 aar, Anders, Agnetes i 9de aar, læser i bøger.
10. i 1 aar, Marchus Laugesen i 10de aar, lige med sin broder været hel forsømelig.
11. i 1 aar, Maren, Chresten Lanckens i 11te aar, læser i bøger, maa undertiden selge Sild og andre fisk, derofver skoele forsømmer.
12. i 1 aar, Hans Casper Meyer nu i 8de aar, læser i Evangelier.
13. i 1 aar, Sophie Martens i 10de aar, læser i bøger, er noget forsøml: i sin Skoelegang.
14. i 1 aar, Johans Korthaugers i 8de aar, læser teml: i bøger, nu hos sine forældre paa landet.
15. i 1 aar, Maren Korthausen i 7de aar, er endnu i abc:læsning, formedelst opvartning /: saasom hun er hos de gamle Biste-forældre :/ er ogsaa forsøml: i sin skoele gang.
16. i 1 aar, Jørgen, Tobias Haupts i 6te aar, læser vel i Evangelier.
17. i 1 aar, Michel, Jep Walthers i 8de aar, læser i Cathechismus, forsømmer skoelen undertiden, med at selge sild.
18. i 1 aar, Jens, Anders Davids i 8de aar, læser vel og skulde forlængst have begyndt at schrive.
19. i Philio, Johan Ditmars, er nu bleven underviist i sin Gudz frygt og een gang været antaegen til Herrens Nadver.

Colding d: 6 Mai 1734 — godkendt af magistraten 28 April 1735.

De Fattige Skoelesøgende Børn, Baade de som forhen har haft, og de i dette 1735te Aar, har anmeldet sig til frie Skoelegang, ere efterfølgende:

1. — En Liden dreng ved Navn Jørgen, Tobias Haupts søn.
2. — Johannes, Johan Korthauers Søn, som er nu for nogen tid med faderen paa Landet.
3. — Maren, en Liden Pige, af dito Korthauers.
4. — Dorthe, afgangne Agnetes datter, har ophold hos Mette Bøsmagers.
5. — Susanne, Peder Portners, Koenens Søster datter fra Kiøbenhavn.
6. — Michel, Jep Walthers Søn.
7. — Maren, Karen Lankens datter.
8. — Dorthe, er en liden pige paa 7 aar, af dito Karen Lankens som icke endnu, men burde søge Skoele.
9. — Marchus, Laue Marchussens Sønner, disse har alle tiider været hel forsømmel:
10. — Hans, og nu i lang tiid icke været i Skoele.
11. — Niels, een Liden Dreng i 5te aar, af Maren Langelands (er efter Hr. Proustens Begier, antagen i Skoele).
12. — Cathrine, en liden Pige paa 7de Aar, af Jens Nielsen /: er efter Hr Borgmesters: seneste Befaling paa Raadstuen, antagen :/
13. — Foruden disse ovenn: har Lam — Dorthe anmelt sig, og bedet om Skoelegang, for et i 5te aars pige Barn, som til De Gunstige Herrers behag henstilles, om dette, og de andre anførte, . . .

Colding d. 3 Mai 1735 — alle børn blev godkendt.

De Fattige Skoel-søgende Børn i dette Aar, ere nesten alle de som i sidst afvigte 1736de Aar er anteignede til frie Skoele-Gangs Nydelse.

Nembl:

accord 1. Jørgen, Tobias Haupts Søn, har lært sinn Børne Lærdom og Skriver Samme skriftl: — er i 10de Aar en af Dennem i den latinske Skoele.

acc. 2. Maren, Korthauers datter, læser temmel: og kand dend liden Catechismus.

acc. 3. Michel, Jep Walthers Søn, er nu i Psalme bog, denne er undertiden af Skoele for at fortiene een sk: til føden.

acc. 4. Maren, Karen Lanckens datter, læser nogen ledis, og kand og den liden Catech /: er meget tung lærindes :/

acc. 5. Dorthe, Søsteren til nestmeldte, er lige saavit avancerit som Søsteren, men har bedre nemme.

acc. 6. Marchus, Lauges — Søn, læser vel i en Bog, og har lært sin Catch:

acc. 7. Hans, Broderen til forestaaende har flittigere søgt Skoele end sin Broder og derfore lært meere og Schriver temmel: Vel sammen skrift; Og som disse Lauges børn i dette aar, har snart intet været i Skoelen formedelst at de nu ere saa voxne og aldrende at de maa fortiene noget til føden; og ellers i nødfald, kand de hielpe sig selv, med hvis de har lært. — har i den største tiid ei værit i Skoele, og derfor Jorde moederens hauge sted antagne.

acc. 8. Niels, Maren Langelands Søn 6 aar gl: Læser i Catechismus:

acc. 9. Catrine, Jens Nielsens datter, læser i Bønne Bog, og kand eendeel af den liden Catechism: Hun har været een tiid lang heel Sygel: og ei kundet komme i Skoele.

acc. 10. Grethe, Lam Dorthes — datter, i 6te aar Læser i abc., dennes moeder er nu gift med en Rytter og icke meere i Skoele.

acc. 11. Christine, Hans Hinrich Tobacksspinders datter i 8de aar, begyndt at læse i Psalme-Bog.

acc. 12. Hindrich, Broderen til neste fornestaaende, i 6te aar Bogstaverne i abc.

acc. 13. Hans Bahr, i 10de aar, læser teml: og kand sin Catech. een stor deel.

Foruden disse foreskrevne, har Foster moderen, anmodet mig om at maatte faae et par Børn, /: som hun sagde at have løfte om frii Skoelegang til :/ i Skoele, mens som det eene en dreng i 4re aar, er noget forliden til Accorderes at læse noget endnu, har jeg antagen det andet, et pige Barn naunl:

Et Barn. Anne Sophie i 12te aar; Indstiller disse saavel som ovenm: Fattige Børns Frie Skoele — gang, til de Gunstige Herrers Godhed og gotfindende, deraf fremturende samme maa vorde nydende, og der dernest Gunstbehagel: ordre herom i ydmyghed ventes.

Colding d: 21: Febr.
1737